

I 13324 L

PAUL CERNOVODEANU
BASARABIA

**DRAMA UNEI PROVINCII
ISTORICE ROMÂNEȘTI
ÎN CONTEXT POLITIC
INTERNĂȚIONAL
1806~1920**

EDITURA ALBATROS

PAUL CERNOVODEANU

BASARABIA

DRAMA UNEI PROVINCII ISTORICE
ROMÂNEȘTI ÎN CONTEXT POLITIC INTERNAȚIONAL

(1806—1920)

Coperta de MIRCEA MUNTENESCU

PAUL CERNOVODEANU

BASARABIA

**DRAMA UNEI PROVINCII ISTORICE
ROMÂNEȘTI ÎN CONTEXT POLITIC INTERNAȚIONAL
(1806—1920)**

**EDITURA ALBATROS
BUCUREȘTI • 1993**

ACADEMIA ROMÂNĂ
BIBLIOTECA INST. DE ISTORIE N. IORGA
Cota I 10324L
inventar 100-145

ISBN 973-24-0311-X

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://www.iini.ro>

CUVÎNT ÎNAINTE

La 28 iunie 1940, în urma primirii unui ultimatum brutal de la Moscova cu două zile mai înainte și repetat în ajun, — procedeu specific politicii agresive a regimului totalitar stalinist, dormic de a reinstaura U.R.S.S. în vechile granițe ale Rusiei țariste —, România a fost silită să cedeze prea puternicului ei vecin de la răsărit jumătate din trupul Moldovei, și anume partea dintre Prut și Nistru, cunoscută sub numele de Basarabia, și în plus, ca o insolentă „compensație”, nordul Bucovinei. Pretențiile sovietice — sprijinindu-se pe prevederile protocolului secret al pactului de neagresiune încheiat la Moscova, la 23 august 1939, de Molotov cu reprezentantul Germaniei naziste, Ribbentrop, la indicațiile stăpînitorilor acestora, Stalin și Hitler, prin care cei doi tirani își împărțeau „sferele de influență” în Europa — nu aveau nici o justificare din punct de vedere juridic și cu atât mai puțin pe plan demografic, etnic și istoric.

Acest act samavolnic și odios al U.R.S.S. constituia, astfel, o tristă revenire la „tradițiile” și „metodele” politice moștenite de la Rusia țaristă și pe care noii stăpînitori bolșevici de la Kremlin înțelegeau să le reînvie în tot ceea ce aveau mai rău, agravîndu-le și prin impunerea unei ideologii străine, totalitară și distructivă, ce urmărea — prin cele mai brutale mijloace — deznaționalizarea populației autohtone din teritoriile ocupate, rupînd punțile ei de legătură spirituală și de sînge cu frații de peste Prut.

Pentru a urmări istoricul „contenciosului” din 1940 — ce stă la baza tragediei actuale a existenței unui popor rupt în două și trăind în două state separate, fără a mai aminti și de românii lăsați în afara hotarelor acestora — trebuie să ne întoarcem în trecut și să urmărim vicisitudinile îndurate de una dintre cele mai încercate provincii ale neamului nostru. Moldova. Ea a suferit, de timpuriu, amputări din partea vremelnicilor stăpînitori și vecini, dar jugul rusesc a fost instaurat în partea ei dintre Prut și Nistru în anul 1812. Basarabia, ca provincie românească a urmat destinul vitreg al Principatului Moldovei din care făcea parte. Acesta, ca și Țara Românească, a stat „în calea tuturor răutăților” și împreună au constituit obiectul complicității joc diplomatic al marilor puteri angrenate în „soluționarea” problemei orientale, adică a împărțirii între ele a Imperiului otoman și a țărilor dependente de el, pentru dominarea Europei de sud-est și acapararea Constantinopolului și a mult rîvnitelor strîmtori, Bosforul și Dardanelele, ce îngăduiau ieșirea la Marea Mediterană.

„Problema orientală“ a luat naștere după refluxul puterii otomane pe continent în urma asediului nereușit al Vienei din 1683 și s-a prelunțit pentru mai bine de două secole pînă la prăbușirea imperiului sultanilor și nașterea noii republici a Turciei în 1923. Principalele inamice ale Imperiului otoman în epoca modernă au fost imperiile absolutiste din centrul și răsăritul Europei: Austria habsburgică și Rusia țaristă. În disputa pentru dominarea acestui încercat colț al continentului și mai ales a navigației nestînjenite prin strîmtori au intervenit apoi Franța și Anglia și, în cele din urmă, Prusia (ulterior, Germania). Apogeul „crizei orientale“ a fost atins, așadar, în secolul al XIX-lea, cînd înaintarea nestăvilită a Rusiei spre strîmtori a împins contradicțiile dintre marile puteri pînă la paroxism. Drama Basarabiei constituie, astfel, consecința unuia dintre numeroasele războaie ruso-turce, cel din 1806—1812, desfășurat, însă, în contextul crizei general-europene a epocii napoleoniene, și în urma căreia a fost anexată Imperiului țarist.

Ceea ce ne propunem în lucrarea de față nu caută a fi o istorie a Basarabiei, minuțios și competent tratată, de altfel, de atîția istorici, în frunte cu neuitatul Ion Nistor, ci doar o punctare a momentelor de criză 1806—1812, 1853—1856, 1877—1878, cînd provincia dintre Prut și Nistru a constituit subiect de litigiu în relațiile internaționale în cadrul complicatei „probleme orientale“. Iar în final, trecerea în revistă a filmului evenimentelor din primul război mondial ce au premers acel neuitat ceas de dreptate și biruință care a sunat pentru poporul nostru în 1918, cînd Basarabia, alături de celelalte provincii românești aflate sub stăpînire străină, s-a realipit patriei mame; nu vom uita să reamintim lupta care s-a dat pentru recunoașterea pe plan internațional a Unirii Basarabiei între 1919—1920, pentru a se desăvîrși procesul de închegare a acelei țări, blagoslovite de Dumnezeu, ce avea să poarte denumirea — din nefericire doar pentru două decenii — de ROMÂNIA MARE.

Autorul

* *Expunerea generală a coordonatelor subiectului, constituind „osatura“ lucrării de față, a fost rezumată anterior într-o serie de articole publicate în „Memoria. Revista gîndirii arestate“ editată de Uniunea Scriitorilor din România, nr. 1/1990 — nr. 6/1992, și în expunerea făcută la Chișinău în cadrul conferinței internaționale „Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia“ (26 — 28 iunie 1991).*

1. Prolog. Moldova, străvechi pământ românesc

Moldova, cu provinciile ei componente Basarabia și Bucovina, a constituit, din cele mai vechi timpuri, un fragment al teritoriului pe care s-a format și dezvoltat poporul român în regiunea carpato-ponto-danubiană ce includea și Transilvania (cu Maramureșul și Crișana), Banatul, Oltenia, Muntenia și Dobrogea. În Evul Mediu, în condițiile vicisitudinilor de ordin istoric, Principatul Moldovei — atingînd apogeul dezvoltării sale în timpul glorioasei domnii a lui Ștefan cel Mare¹ — a trebuit, ca și provinciile surori, să accepte instaurarea treptată a suzeranității Porții otomane. În zorile epocii moderne au apărut la fruntariile Moldovei alte două mari imperii, care, deși aparțineau creștinătății, nu s-au arătat mai puțin rapace și agresive decît turcii otomani: Austria habsburgică și Rusia țaristă.

Primul rapt săvîrșit asupra integrității teritoriale a Moldovei se datorește otomanilor care, în timpul domniei sultanului Bayezid al II-lea (1481—1512), au trecut la desăvîrșirea cuceririi litoralului Mării Negre (după ocuparea coloniilor genoveze din Crimeea), în vederea transformării ei într-un „lac turcesc“. Ultima stavilă în calea lor o constituiau puternicele și înfloritoare cetăți — puncte fortificate și centre comerciale în același timp — de la Chilia și Cetatea Albă, asigurînd ieșirea Moldovei la mare. Printr-o expediție fulgerătoare și beneficiind de concursul oștilor tătare ale hanului Mengli Ghirai, trupele lui Bayezid al II-lea au atacat prin forță, de pe mare și de pe uscat, garnizoanele amintitelor cetăți moldovene care, după o rezistență eroică depusă de pircălabii lor, au căzut în mîinile vrăjmașilor, Chilia la 14 iulie, iar Cetatea Albă la 9 august 1484². Ștefan cel Mare a încercat zadarnic peste un an recucerirea lor și, nebeneficiind de concursul aliaților săi poloni, s-a resemnat cu încheierea păcii din aprilie 1486, prin care recunoștea pierderea ziselor cetăți. În septembrie/octombrie 1486 — după cea mai recentă interpretare dată conținutului unui document otoman nedat³ — s-a ajuns la hotărnicirea teritoriului noilor raiale de sub stăpînirea otomană Chilia (Kili) și Cetatea Albă (Akkerman), efectuată de către Mustafa, ȋadiul de Aidos⁴. După cum se arată în acest document și relevă și Ion Nistor⁵, hotarul raialei Cetății Albe se întindea de la limanul Nistrului spre vest pînă în apa Cogălnicului, iar, apoi, de la mare pe o linie pornind de la Valea Cogălnicului

pină la Nistru, în dreptul satului Purcari; hotarul raialei Chilia mergea către vest din Cogâlnic pină la Cătlăbuga, iar prin Tașbunar atingea Dunărea.

Pierderea însemnatelor cetăți moldovenești a însemnat primul pas către înfeudarea treptată a țării de către Imperiul otoman.

Cea de a doua amputare teritorială a principatului, mai dureroasă, s-a produs însă în urma expediției victorioase a sultanului Suleyman I Magnificul din august—septembrie 1538, cind a scos din domnie pe Petru Rareș pentru nesupunerea arătată față de Poartă⁶. Învins prin trădarea boierilor săi, domnul a luat calea pribegiei și a fost înlocuit cu un nepot al său, Ștefan Lăcustă. Investiți printr-un berat al sultanului, noul domn s-a supus de îndată turcilor care și-au făcut intrarea triumfală în Suceava la 17 septembrie 1538 și au lăsat pentru prima oară în capitala Moldovei o garnizoană de oșteni, instaurând cu adevărat regimul dominației otomane asupra țării⁷. Pentru a-și asigura și pe viitor supunerea principatului și sub pretextul curmării unor vechi „gîlceve“ de hotar, Suleyman a rășluit din teritoriul Moldovei tot sudul provinciei dintre Prut și Nistru, anume Bugeacul, alcătuiind în același timp noua raiă a Tighinei, unde a construit cetatea întărită Bender⁸. Hotarul țării a fost astfel strămutat de la satul Sălcuța pe riul Botna, mergînd în linie dreaptă pină la sud de Grădiște, atingînd Ialpuțul la nord de Javgur, iar apoi de-a lungul Ialpuțului drept spre hotarul raialei Chilia⁹. Ținutul Bugeacului din sud-estul Moldovei a purtat în terminologia geografică europeană a vremii și numele de Basarabia¹⁰. Numele i se tragea de la faptul că acest teritoriu fusese stăpînit și parțial colonizat în secolul al XIV-lea și la începutul celui de al XV-lea de către domni din dinastia Basarabilor mîntenii¹¹. De-abia după 1812, prin extindere, denumirea de Basarabia a fost acordată întregului teritoriu moldovean cuprins între Prut și Nistru, de la Hotin la Cetatea Albă, o dată cu anexarea sa de către Rusia țaristă.

O a treia rășuire a teritoriului Moldovei a avut loc după nefericita campanie a țarului Petru cel Mare la Prut, încheiată prin înfrîngerea și pacea de la Stănilești (12/13 iulie 1711), după care a urmat retragerea oștilor sale, luînd cu sine ca pribeag și pe domnul cărturar Dimitrie Cantemir. Ca „pedeapsă“ pentru trecerea acestuia de partea rușilor și „trădare“ față de Poartă, turcii s-au răzbunat ocupînd din 1713 fortăreața Hotin, din nordul principatului, pe Nistru și au întărit-o, anexînd și un mic teritoriu în jurul ei, transformat în raiă¹².

Pină acum toate spoliațiunile și rapturile teritoriale la care fusese supusă Moldova se datoraseră numai otomanilor, dar din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea asistăm la complicarea „problemei orientale“ prin tendințele din ce în ce mai evidente ale Austriei habsburgice și Rusiei țariste de a domina sud-estul Europei, tendințe care au determinat și aceste puteri să emită pretenții abuzive.

Prima a fost Austria, care, invidioasă pe succesele și prestigiul dobîndite de Rusia în urma păcii victorioase impuse Imperiului otoman la Kuciuk-Kainargi (10/21 iulie 1774) ce a încheiat războiul dintre aceste state început la 1768, a căutat să obțină de la Poartă „compensații“ pentru neutralitatea

păstrată în timpul ostilităților. La început s-a gândit să reanexeze Oltenia ca în 1718, dar, temându-se de reacția celorlalte puteri, cabinetul de la Viena și-a redus din pretenții. Abordând mai „realist” problema, împărăteasa Maria Tereza și cancelarul Anton Wenzel conte von Kaunitz, obținând Galiția după prima împărțire a Poloniei în 1772, s-au gândit să dobândească acea parte din nordul Moldovei care făcea legătura între Transilvania încorporată Imperiului habsburgic și noua lor achiziție teritorială. Profitând de faptul că în perioada 1772—1774 Principatele Române se aflau sub ocupație militară rusă, țară aliată a Austriei, trupele imperiale, asigurându-și complezența, răsplătită prin daruri, a înalt comandamentului general țarist, au început să se infiltreze în ținuturile Cernăuți și Suceava, sub pretext de remontare (achiziție de cai) pentru cavalerie și asigurarea unui cordon sanitar împotriva ciumei. După încheierea păcii de la Kuciuk-Kainargi, deși principatele au fost evacuate de ruși, austriecii n-au mai dorit să părăsească regiunea cotropită și au început tratativele la Poartă pentru dobândirea ei oficială. Alternând presiunile diplomatice cu coruperea dregătorilor Porții, cancelarul Kaunitz și internunțul (ambasadorul) austriac la Constantinopol, baronul Franz von Thugut, au izbutit, în pofida protestelor vehemente ale moldovenilor și ale domnului Grigore al III-lea Ghica¹³, să încheie convenția din 7 mai 1775¹⁴, prin care otomanii consimțeau să cedeze Imperiului habsburgic teritoriul ocupat. Prin hotărnicirea întocmită pe teren și încheiată la Balamutca, pe Nistru, mai sus de Hotin, la 2 iulie 1776, Austria a rupt din trupul Moldovei de nord un teritoriu cu o suprafață de 10.441 km² și o populație de peste 70.000 de suflete, din care aproape 56.000 erau români. Noua provincie anexată a primit denumirea de Bucovina (Buchenland) de la vestitele păduri de fagi (în slavonește buk) ce se întindeau de-a lungul ei¹⁵. Moldovenii au avut, așadar, marea durere să piardă vechea cetate de scaun a Sucevei, mănăstirea Putna cu mormîntul lui Ștefan cel Mare, venerabilele așezări Rădăuți și Câmpulung și alte lăcașuri de preț, ca Sucevița, Moldovița și Voronețul.

Trupul sfirtecat al Moldovei parcă nu mai aștepta decât o ultimă amputare, și anume aceea provenind, de această dată, de la Rusia țaristă, care, în urma victoriilor repurtate în noul război dus împreună cu Austria împotriva otomanilor între 1788 — 1792, și-a așezat fruntariile pe Nistrul inferior prin pacea de la Iași (29 dec. 1791/9 ian. 1792), iar pe Nistrul superior, în urma celei de-a doua împărțiri a Poloniei (12/23 ian. 1793). Și, într-adevăr, poftele expansioniste ale cabinetului de la St. Petersburg n-au întîrziat mult timp să se lase așteptate. Și aceasta, în pofida faptului că Rusia recunoscuse solemn prin art. XI al diplomei acordate de Petru cel Mare la Luțk lui Dimitrie Cantemir la 13/24 aprilie 1711 adevărata întindere a Principatului Moldovei: „Pămînturile Principatului Moldovei vor fi puse sub stăpînirea domnului potrivit cu vechea hotărnicire a Moldovei, care este cuprinsă între riul Nistru, Camenița, Bender. cu tot ținutul Bugeacului, Dunărea, granițele țării Munteneste și ale Transilvaniei și marginile Poloniei, după delimitarea făcută cu acele țări”¹⁶.

- 1 Vezi: Șerban Papacostea, *Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1457—1504)*, București, 1990, 85[—87]p.
- 2 Cf. *Cronica lui Mehmed Neșri*, în *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, (sec. XV — mijlocul sec. XVII), vol. I (ed. Mihail Guboglu, Mustafa Mehmet), București, 1966, p. 130 —131.
- 3 Tahsin Gemil, *Quelques observations concernant la conclusion de la paix entre la Moldavie et l'Empire Ottoman (1486) et la délimitation de leur frontière*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, XXII (1983), nr. 3, p. 237—238; Idem, *Românii și otomanii în secolele XIV—XVI*, București, 1991, p. 151—153.
- 4 Mustafa A. Mehmet, *Documente turcești privind istoria României, 1455—1774*, vol. I, București, 1976, p. 10—11, doc. 9 (datat din domnia lui Ștefăniță Vodă, 1517—1527).
- 5 Ion Nistor, *Istoria Basarabiei* (ediție și studiu bio- bibliografic de Stelian Neagoe), București, 1991, p. 65—66.
- 6 Tahsin Gemil, *Agresiunea otomano-tătaro-poloneză și căderea lui Petru Rareș*, în vol. *Petru Rareș* (coordonator Leon Șimanschi), București, 1978, p. 156—159.
- 7 Ștefan S. Gorovei, *Domnia lui Ștefan Lăcustă*, în vol. *Petru Rareș*, p. 161—165.
- 8 Vezi cronicile lui Mustafa Gelalzacè și Mustafa Ali, în *Cronici turcești... I*, p. 270 și 354.
- 9 Ion Nistor, *op. cit.*, p. 74—75.
- 10 Vezi mărturiile unor geografi și călători, în *Călători străini despre țările române*, vol. IV, București, 1972, p. 569; vol. VII, București, 1980, p. 521; vol. VIII, București, 1983, p. 110 și 635.
- 11 Cf. Constantin C. Giurescu, „*Oltenii*“ și *Basarabia. Colonizări muntene în sudul Moldovei în veacurile XIV și XV*, în „*Revista istorică română*“, X (1940), p. 130—139; Constantin Cihodăru, *Relațiile dintre Țara Românească și Moldova în timpul domniei lui Mircea cel Mare*, în vol. *Marele Mircea Voievod* (coordonator I. Pătroiu), București, 1987, p. 194 și 196.
- 12 *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695—1754* (ed. N. Camariano și A. Camariano-Cioran). București, 1965, p. 169—177; Ion Neculce, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte* (ed. G. Ștrempel), București, 1982, p. 642: I. Nistor, *op. cit.*, p. 142—143.
- 13 Postelnicul Manolache Drăghici, *Istoriea Moldovei pe timp de 500 de ani pînă în zilele noastre*, tomul II. Iași, 1857, p. 40—42.

- 14 Indicarea unei singure date, în această lucrare, se face numai după stilul nou, cel actual, al calendarului gregorian. Atunci când evenimentele se referă la Principate și la Rusia, datarea se face în mod dublu după stilul vechi (calendarul iulian, pe atunci în vigoare în aceste țări) și transpunerea ei pe stil nou.
- 15 Vezi: Ion Nistor, *Istoria Bucovinei* (ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe), București, 1991, p. 8—10.
- 16 Maria Holban, L. Demeny, *Originalul și traducerea latină a „Diplomei lui Petru I“ dată lui Dimitrie Cantemir, cuprinzând condițiile tratatului moldo-rus din 1711*, în „Studii. Revistă de Istorie“, tom. 26 (1973), nr. 5 p. 1077.

2. Războiul ruso-turc din 1806—1812 și anexarea Basarabiei

2.1. Preliminariile și începutul războiului. Însemnătatea negocierilor franco-ruse de la Tilsit și Erfurt (1807—1808)

Răsturnările prin care a trecut continentul european datorită campaniilor războinice purtate de generalul, apoi prim-consul al Republicii Franceze, Napoleon Bonaparte, devenit din 18 mai 1804 împărat, au ascuțit contradicțiile dintre marile puteri privind „problema orientală” la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, agravând și situația Principatelor Române devenite obiectul diplomației de „compensație” dintre țările rivale. După eșecul înregistrat prin expediția din Egipt (1798—1801), care aruncase Imperiul otoman în brațele Angliei, dar mai ales ale Rusiei într-o neașteptată și „nenaturală” alianță, Napoleon s-a străduit după pacea generală de la Amiens (27 martie 1802) să-și atragă încrederea turcilor. Ca prim pas, datorită dibăciei ministrului său de externe, Charles Maurice de Talleyrand, Franța a izbutit ca printr-un tratat încheiat la 25 iunie 1802 să poată să-și trimită flota de comerț în Marea Neagră¹, urmărind mai întâi să-și întărească pozițiile economice. Un atare eveniment a stîrnit însă neliniștea rușilor, ce nu doreau intrarea acestui intrus în zona lor de influență. Curînd, fragilul echilibru stabilit în Europa după pacea de la Amiens a fost afectat prin ireconciliabilele interese ce opuneau Franța, în primul rînd, Angliei, dar și Austriei și Rusiei. Coaliția a III-a înfăptuită de aceste din urmă puteri s-a încheiat, însă, cu zdrobirea Imperiului habsburgic și scoaterea sa din luptă prin pacea de la Pressburg (26 decembrie 1805). Chiar mai mult, prin cedarea către Franța a Veneției, Istriei și Dalmației, imperiul napoleonian devenea vecin otomanilor în Balcani, căpătînd o mai mare libertate de manevră. Rusia, rămasă alături de Anglia în războiul împotriva lui Napoleon, atrăgînd de data aceasta Prusia în locul Austriei într-o a IV-a Coaliție, începe să manifeste teamă pentru pozițiile ei privilegiate în zona sud-est europeană și în special în Principate. Prin înțelegerea Rusiei cu Poarta din 16/28 septembrie 1802², sultanul Selim al III-lea acordase în termeni identici cite un hatiserif (poruncă împărătească) pentru Țara Românească și Moldova³, prin care se limitase timpul de guvernare al domnilor la cite șapte ani, dar fără a fi făcută vreo schimbare a lor fără consimțămîntul ambelor puteri: totodată, Imperiul țarist urma să fie garantul privilegiilor acordate de otomani ambelor Principate. Răscoala sîrbilor din 1804 pentru neatîrnare, sub conducerea lui Karagheorghi, a fost, de la început, sprijinită de Rusia, urmărind constant ponderea ei politică în

Balcăni și provocând, bineînțeles, nemulțumirea Porții. În plină criză datorată războaielor purtate împotriva Coaliției a IV-a, Napoleon a numit ca ambasador la Poartă pe generalul Horace Sébastiani, sosit la Constantinopol în august 1806, cu misiunea de a scoate Imperiul otoman de sub influența anglo-rusă și chiar să-i dobândească alianța. Pentru aceasta, în primul rând, trebuia consolidată influența Porții în Principate, și de aceea, la sugestia lui Sébastiani și ca o manifestare a dorinței detașării otomanilor față de Rusia, sultanul a procedat singur la schimbarea domnilor din Țara Românească și Moldova, înlocuind în scaunul Munteniei la 16/28 august 1806 pe Constantin Ipsilanti, considerat „omul rușilor“, cu „francofilul“ Alexandru Suțu, iar în Moldova pe Alexandru Moruzi cu Scarlat Callimachi⁴. Violarea flagrantă a prevederilor hâtșerifului din 1802 a prilejuit ocazia rivnită de către Rusia de intervenție în „problema orientală“, printr-o ripostă promptă din partea ambasadorului țarist la Poartă, Andrei Iakovlevici Italinski, secondat de cel al Marii Britanii, Charles Arbuthnot, ce au reclamat imperios revenirea la situația *ante-quo*, prin reinstalarea în scaun a domnilor maziliți. Supuși presiunilor diplomatice ale celor două puteri aliate, dregătorii otomani, în pofida încurajărilor lui Sébastiani și a succeselor repurtate de Napoleon în campania împotriva Prusiei, s-au temut de complicații și au sfătuit pe sultan să cedeze; acesta a reinstalat în funcție la 13/25 octombrie 1806 pe domn destituți⁵. Dar Rusia — văzînd că-i scapă ocazia unei intervenții militare — nu s-a mai mulțumit cu această satisfacție, pretextînd că Poarta nu i-a dat asigurări depline în ceea ce privește libera trecere prin strîmtori a flotei sale de război, reînnoirea alianței cu Anglia și, ca „suprem“ argument, eventualitatea atacării Imperiului țarist din flancul sud-vestic de către trupele franceze staționate în Dalmația⁶. În consecință, țarul Alexandru I, urmărind linia fidelă de expansiune rusă spre strîmtori promovată de bunica sa Ecaterina a II-a și dînd curs și unor sugestii făcute cu cîteva luni în urmă de consilierul său principele Adam Czartoryski⁷ de a anexa Principatele, fixînd hotarele imperiului la Dunăre, a poruncit la 16/28 octombrie 1806 trupelor de la Nistru să intre în Principate, fără a considera *pro forma* acest act ca fiind ostil și îndreptat împotriva Porții, ci doar menit de a o „apăra“ de manevrele Franței⁸. Planurile sale erau pe deplin sprijinite de ministrul de externe, baronul Andrei Iakovlevici Budberg. Trupele ruse, sub comanda supremă a generalului Ivan Ivanovici Michelson, au trecut Nistrul, capturînd, de îndată, fără luptă, cetățile de la Hotin și Bender la 10/22 noiembrie⁹, îndreptîndu-se apoi spre Iași, unde au intrat la 17/29 noiembrie¹⁰. Ele aduceau în mijlocul lor pe fostul domn mazilit Constantin Ipsilanti, care se refugiase la St. Petersburg. Așadar, după cum povestește cronicarul Dionisie eclesiarhul, „muscalii au umplut cetățile de oști, le-au luat supt zaptul (ocupație — *n.n.*) lor... Cuprins-au și Moldova preste tot și Basarabiia (Bugeacul — *n.n.*); și nefiind domnu în Moldova, fiindcă Moruz să mazilise și s-au dus la Țarigrad,... Ipsilant cu comandir-ghenerai au așezat Divan cu boeri divaniști, adecă să fie administrație, urmînd la toate după porunca lui Ipsilant. Și au rămas în Moldova oști multe muscălești, cu putere de tunuri și ghenerari, asemenea și în

Basarabiia¹¹. Rușii și-au continuat marșul spre București, după ce au capturat cetatea Brăilei, iar trupele lor, sub comanda generalului Mihail Andreevici Miloradoviți, și-au făcut intrarea în capitala Țării Românești la 13/25 decembrie¹². Peste două zile, la 15/27 decembrie, au sosit și Constantin Ipsilanti, împreună cu comandantul suprem generalul Michelson, domnul făcând „jurămintă în Sfinta Mitropolie către stăpînirea împărătească“, alături de „toți boierii, oficialii și poporul de rînd“¹³. Ipsilanti s-a considerat domn „nominal“ al ambelor Principate, visînd la înfăptuirea unui regat al Daciei, sub oblăduirea Rusiei, deoarece „moldovenii și muntenii“ puteau forma uniți „o națiune foarte respectată“¹⁴. Numai că un asemenea proiect nu intra nici în socotelile rușilor și nici în ale otomanilor. Considerînd invazia Principatelor de către oștirea țarului ca un act voit provocator și nemotivat și simțîndu-se sprijinită de francezi, Poarta a declarat război Rusiei la 24 decembrie 1806/5 ianuarie 1807¹⁵.

Guvernul britanic, îngrijorat de evoluția situației, a acționat cu toată energia prin ambasadorul Arbutnot de la Constantinopol, încercînd să determine Poarta a rupe legăturile cu Franța și să accepte medierea sa în diferendul cu Rusia țaristă. Dregătorii otomani au refuzat orîșice compromis fără condiția ca trupele țarului să evacueze Principatele, ceea ce a dus la o ruptură a relațiilor diplomatice între Regatul Unit și Imperiul otoman la 15 februarie 1807. Englezii au încercat, la 17 februarie, și o acțiune cu flota lor de război, aflată sub comanda amiralului Sir John Duckworth, forșînd strîmtoarea Dardanelelor și intrînd în Marea de Marmara, în intenția de a intimida pe turci. Apărarea capitalei a fost însă temeinic asigurată de otomani, urmînd sfaturile avizate ale ambasadorului lui Napoleon, generalul Sébastiani, așa încît atacul englez a fost respins, iar flota lui Duckworth s-a retras în Mediterana la 3 martie¹⁶.

În primăvara lui 1807, pe frontul de la Dunăre, trupele ruse și-au consolidat pozițiile în Oltenia, unde a fost trimis un corp expediționar în frunte cu generalul Ivan Ivanovici Isaiev, la 22 aprilie/4 mai, și au încercat la 8 mai un atac asupra cetății Giurgiu, care, însă, a eșuat. Turcii au ripostat prin trecerea Dunării, dar un atac îndreptat împotriva Bucureștilor a fost respins în 26 mai/7 iunie la Obilești de oștile lui Miloradoviți¹⁷.

Înfrîngerile suferite în cursul războiului, pierderea Principatelor și nemulțumirile iscate în rîndurile populației din Constantinopol au provocat dezlănțuirea unei răscoale a ienicerilor, care la 29 mai au masacrat mai mulți dregători ai Porții și au răsturnat de la putere pe sultanul Selim al III-lea, înlocuindu-l cu vărul său Mustafa al IV-lea¹⁸. Aceste evenimente au împiedicat pe turci să mai acționeze la Dunăre, dar și Rusia să fie preocupată de succesele lui Napoleon în Prusia, unde, după ce trupele acestuia au ocupat portul Danzig (Gdansk) la 26 mai, au zdrobit trupele țarului în bătălia de la Friedland la 14 iunie. După prăbușirea Prusiei, aflîndu-se izolată de Anglia și nemaiputînd continua singură războiul împotriva lui Napoleon, Rusia a fost nevoită să ceară armistițiul și să ajungă la o înțelegere cu împăratul francez.

După întâlnirea țarului Alexandru cu Napoleon de pe riul Njemen, se ajunge la încheierea tratatului de pace de la Tilsit din 25 iunie/7 iulie 1807. Privitor la „problema orientală“, se stipulau următoarele prevederi: prin art. 21 se punea capăt ostilităților între ruși și otomani; prin art. 22, „trupele ruse se vor retrage din provinciile Țara Românească și Moldova, dar zisele provincii nu vor putea fi ocupate de trupele înălțimii sale (sultanului — *n.n.*) pînă la schimbul <instrumentelor> de ratificare a viitorului tratat de pace definitivă între Rusia și Poarta otomană“, iar prin art. 23, țarul accepta medierea împăratului Napoleon pentru încheierea păcii cu otomanii¹⁹. Totodată, printr-un tratat adițional secret de alianță ofensivă și defensivă încheiat între Franța și Rusia, Napoleon accepta, la rîndul său, ca Rusia să medieze o pace între țara sa și Anglia, iar prin art. 8 se preciza că „dacă, în urma schimbărilor intervenite la Constantinopol, Poarta nu ar accepta mediația Franței sau dacă, după ce ar accepta-o, s-ar întîmpla ca într-un interval de trei luni după deschiderea negocierilor să nu ducă la nici un rezultat satisfăcător, Franța va face cauză comună cu Rusia împotriva Porții otomane și cele două înalte părți contractante se vor înțelege ca să sustragă toate provinciile Imperiului otoman în Europa, exceptînd orașul Constantinopol și Rumelia, de sub jurul și vexațiunile turcilor“²⁰. După cum bine a remarcat istoricul Sergiu Columbeanu²¹, termenul de „provincii“ dat de ruși Principatelor în textul tratatului de la Tilsit, punîndu-le pe același plan cu oricare alte provincii ale Imperiului otoman din Balcani, lipsite de autonomie și de privilegii, dovedea încercarea țarului de minimalizare a statutului internațional al Țărilor Române și astfel ușurarea posibilității de a le anexa fără prea mari subtilități juridice. Dovada acestui raționament reiese și din aserțiunile generalului Miloradovici, care socotea că prin prevederile tratatului de la Tilsit Rusia se și putea considera intrată în stăpînirea Basarabiei, Moldovei și a Țării Românești, hotarele imperiului urmînd a fi strămutate la Dunăre²². Oricum, după expedierea mediatorului francez, colonelul conte Armand Charles de Guilleminot, la cartierul general al comandantului Michelson și, apoi, la Constantinopol, se ajunge la 12/24 august 1807, după negocieri începute la Rusciuk, la încheierea armistițiului între Rusia și Poarta otomană, de la Slobozia (jud. Ialomița), lângă Giurgiu, semnat de Sayd Mehmed, nișangi la Divan, consilierul Serghei Lazarovici Lașkariov și amintitul delegat al lui Napoleon²³. Prin art. II se stipula durata armistițiului — în cazul neajungerii la pace — pînă la 21 martie/3 aprilie 1808, iar articolul III se referea în întregime la Principate; astfel, el stipula ca, „în urma încheierii acestui armistițiu, să înceapă de îndată evacuarea tuturor cetăților și ținuturilor aparținînd Înaltei împărății și care au fost ocupate în timpul acestui război de către oștile rusești, precum și evacuarea Țării Românești și a Moldovei cu... tunurile și munițiile care se aflau acolo în clipa ocupării lor și să se retragă la hotarele de dinainte (adică la Nistru — *n.n.*), pînă într-un termen de 35 de zile, după care cetățile trebuiau preluate de comisarii Porții“. Turcii

urmau, de asemenea, „să se retragă, în zilele respective, în partea dreaptă a Dunării“, neavînd voie să ție oaste mai multă decît trebuia în cetățile Ismail, Brăhla și Giurgiu. După evac. area Principatelor de către ambele oștiri, „pînă la sosirea delegaților pentru pace“, ele nu aveau voie să mai intervină „în administrarea Țării Româneșu și Moldovei“, iar în cetățile „golite de oastea rusească, în afară de locuitorii lor, să nu fie introduși ostași otomani pînă la încheierea păcii“. Tratatul urma să fie ratificat de către marele vizir Mustafa Celebi pașă și comandantul trupelor ruse generalul Michelson în termen de o săptămînă, ori, dacā se putea, chiar mai devreme²⁴. Armistițiul a fost încheiat în limbile franceză și rusă și tradus în turco-osmană; în textul francez apărea din nou adevărata titulatură a Țării Românești și a Moldovei, „les Principautés“ și nu „provinciile“, așa cum figura în tratatul de la Tilsit²⁵, ceea ce însemna o deosebire de nuanță importantă și o rezervă mentală a Franței de a nu ceda Rusiei atît de ușor Principatele, adoptînd o poziție de expectativă în această privință.

O întîmplare nefericită a făcut, însă, ca armistițiul să nu fie ratificat. Colonelul Kaetan Ivanovici Fazzardi, trimis în aceeași zi de 12/24 august la București cu textul armistițiului pentru a obține semnătura generalului Michelson, l-a găsit agonizînd pe patul de moarte; de altfel, comandantul general și-a dat obștescul sfîrșit la 19/31 august, fiind înlocuit provizoriu cu generalul baron Kazimir Ivanovici Mëyendorff²⁶. Acesta a dorit să se conformeze prevederilor armistițiului și a început evacuarea Țării Românești la 31 august/12 septembrie, oprită de îndată, a doua zi, datorită unui incident militar cu turcii survenit la Galați, precum și a primirii ordinului expres, printr-un curier al țarului de la St. Petersburg, care s-a opus acestei prevederi a armistițiului²⁷. Alexandru I se simțea frustrat în așteptările lui și n-a înțeles să cedeze otomanilor Principatele ocupate cu un an înainte de trupele sale, Dovada nesincerității rușilor care se doreau stăpîni pînă la Dunăre rezultă și din fricțiunile pe care domnul Constantin Ipsilanti le-a avut mai tot timpul între decembrie 1806—august 1807 cu autoritățile țariste de ocupație în probleme fiscale și administrative ale conducerii Țărilor Române, iar tensiunea dintre el și generalul Miloradovici devenise notorie²⁸. După contraofensiva otomană din mai 1807, Ipsilanti se refugiase la Bărlad, de unde a revenit la București la 27 iulie/8 august; dar lipsit de fler politic și ignorînd prevederile tratatului de la Tilsit, se considera încă un protejat al țarului și visa că va ajunge „rege al Basarabiei, Moldovei, Țării Românești și Serbiei“(!)²⁹. Domnul muntean a subestimat însă relațiile sale încordate cu comandamentul rus din Principate și de aceea, după primirea unei scrisori de la Lașkariov la 16/28 august, punîndu-l la curent cu semnarea armistițiului de la Slobozia, Ipsilanti a părăsit Bucureștii în aceeași zi cu fiii săi și luîndu-și familia din Iași s-a deplasat în Rusia, mai întii la Kiev, în speranța de a-și pleda cauza la Curtea țarului³⁰. Peste cîteva luni, avea, însă, să sufere o puternică dezamăgire.

Între timp, Alexandru I a dezavuat purtarea generalului Meyendorff și a lui Lașkariov și i-a rechemat de la București la 12/24 septembrie³¹. Țarul nu înțelegea să renunțe la cuceririle sale, demonstrând adevărata față a expansionismului rus, care nu avea nici un gând să elibereze popoarele creștine din sud-estul Europei de sub dominația otomană, ci doar să se substituie acesteia în stăpînirea lor. Intențiile lui Alexandru I apar cu toată precizia în instrucțiunile date ambasadorului său la Paris, generalul conte Piotr Alexandrovici Tolstoi, împuternicit să negocieze tratatul de pace cu Poarta sub medierea lui Napoleon, la 27 septembrie/9 octombrie 1807. În vederea atingerii scopurilor propuse, țarul înțelegea să profite de degajarea trupelor sale din campania antiotomană și să le folosească pe alte fronturi mai utile în cadrul alianței încheiate cu Napoleon, după aderarea Rusiei la blocada continentală împotriva Angliei, urmată chiar de ruperea relațiilor diplomatice și de război declarat împotriva acestei țări (7 noiembrie)³². Astfel, Alexandru I scria în amintitele instrucțiuni către Tolstoi: „felul cel mai repede de a încheia acest război (ruso-turc — *n.n.*) ar fi ca, prin medierea sa (a lui Napoleon — *n.n.*), adăugată temerii ce o au turcii de armatele mele, să obțin posesiunea Țării Românești și a Moldovei; ca, într-un cuvînt, marginile imperiului meu să fie împinse în această parte pînă la Dunăre”. Totuși, țarul și-a dat seama instinctiv de politica nesinceră de tergiversări adoptată de Napoleon cu privire la sine și de legăturile încă strînse păstrate de împăratul Franței cu Poarta și de aceea, înțelegînd să nu isprăvească războiul cu turcii fără a primi vreo despăgubire teritorială, potrivit tradiției de cîmpire a pămînturilor străine ocupate în conflictele militare, el a sugerat lui Tolstoi — ce e drept, cu mare prudență — ideea ca Rusia să obțină măcar „toată țara cuprinsă sub numele de Basarabia, cu cetățile de la Bender, Ackerman, Chilia, Ismail”; apoi cetatea Hojin și porțiuni ale litoralului caucazian de pe malul vestic al bazinului pontic³³. Ezițările țarului se datorau poziției ostile adoptate de Austria față de pretențiile teritoriale exagerate ale Rusiei la Dunăre, exprimată fățiș de ambasadorul imperial la St. Petersburg, generalul conte Maximilian von Merveldt³⁴, precum și incertitudinilor în care îl plasase războiul cu Anglia, susținătoarea, după cum știa, a integrității Imperiului otoman³⁵.

Menținînd în continuare Principatele sub ocupația militară a trupelor sale, țarul a numit în fruntea lor drept comandant pe octogenarul feldmareșal prințul Aleksandr Aleksandrovici Prozorovski, care a sosit la București la 15/27 octombrie 1807: armistițiul cu turcii a fost stabilit să dureze pînă la 3/15 aprilie 1808³⁶. Dată fiind nerespectarea condiției de evacuare a Principatelor de către ruși, Napoleon s-a prevalat să-și prelungească, la rîndul său, ocupația Sileziei, făcînd astfel monedă de schimb Țările Române cu o provincie prusiană³⁷, dedîndu-se, așadar, unei politici evident duplicitare, deoarece a încercat în același timp să apară la Constantinopol, prin ambasadorul Sébastiani, ca un apărător al intereselor Porții³⁸. Conversațiile de pace de la Paris din iarna 1807—1808 între contele Tolstoi și delegații turci Abdurrahim Mühîb efendi și Sayd Mehmed efendi, sub așa-zisa mediere

a lui Napoleon, reprezentat prin ministrul său de externe Jean-Baptiste Nompère de Champagny, n-au ajuns la nici un rezultat; față de exorbitantele pretenții teritoriale ale Rusiei, otomanii opuneau un categoric și sistematic refuz. Observînd cerbicia Porții, dar fără a renunța la pretențiile lor maxime, rușii încercau și dinșii să dea aparențe de flexibilitate.

Astfel, în instrucțiunile date de contele Nikolai Petrovici Rumianțev, ministrul afacerilor externe al Rusiei, către Tolstoi la 26 noiembrie/8 decembrie 1807, demnitarul țarist insista ca reprezentantul lui Alexandru să convingă pe interlocutorii săi că atunci cînd stăpînul său își manifesta „dorința de a păstra prin acest (viitor — *n.n.*) tratat de pace stăpînirea asupra Moldovei și a Țării Românești, precum și a acelei înguste fișii de țară, care, nealcătuiind o provincie, poartă numele de Basarabia, Majestatea Sa nu manifestă nici un nou proiect de mărire”³⁹. Oricum, chiar în prevederile tratatului de la Tilsit, numele Basarabiei nici măcar nu apărea, după cum explicase anterior Rumianțev lui Tolstoi în instrucțiunile din 6/18 noiembrie⁴⁰, și deci, în nici un caz, nu putea fi evacuată de armata rusă chiar dacă ar fi fost aplicate *ad litteram* stipulațiile acordului de armistițiu de la Slobozia. După cum subliniază istoricul Leon Casso, pentru prima oară s-a interpretat atunci în diplomația țaristă prin „Basarabia” un termen mai larg prin care „se înțelege nu numai regiunea dintre stepa sudică a Bugeacului, ci și Moldova de răsărit, aflătoare între Prut și Nistru”⁴¹, în a cărui rivnită posesiune au intrat de-abia în 1812. Ei și-au repetat această intenție și la 7/15 ianuarie 1808, admițînd că dacă vor evacua Principatele să păstreze măcar Basarabia „ca o compensație legitimă” pentru cheltuielile de război⁴².

Dar, totuși, Tolstoi nu avea în gînd decît dorințele țarului de a obține cedarea de către Poartă în întregime a Principatelor, inclusiv Basarabia, aflîndu-se toate sub ocupația militară rusă. Astfel, după cum raporta Tolstoi lui Rumianțev la 3/15 ianuarie 1808, în conversațiile avute cu Champagny, diplomatul rus își „limita” revendicările pentru țara sa doar „la cedarea în perpetuitate a Moldovei și a Țării Românești, cu Basarabia și gurile Dunării, în așa fel încît thalweg-ul acestui fluviu și ultimul său braț dinspre partea Imperiului otoman să constituie hotarul între cele două state”, această situație urmînd să „legitimeze” situația Rusiei țariste și să îngăduie lui Napoleon să evacueze Silezia prusiană⁴³. În instrucțiunile primite la 30 decembrie 1807/11 ianuarie 1808 de la Rumianțev, pretențiile Rusiei fuseseră și mai exorbitante, cerînd stabilirea frontierei la gurile Dunării pe brațul Sf. Gheorghe, spre a include Delta fluviului și chiar un teritoriu din nordul Dobrogei pînă în regiunea lacurilor Babadag și Razelm⁴⁴, în speranța că, micșorîndu-și ulterior pretențiile numai la Principate, rușii să pară concesivi.

Francezii n-au simțit însă nevoia de a ceda atît de ușor cererilor țarului și Napoleon a căutat să-l amăgească și să-i abată atenția printr-o scrisoare din 2 februarie cu caracter fantezist în care îl făcea părtaș la împărțirea Europei, îndreptîndu-l spre Finlanda și Suedia și chiar propunîndu-i o expediție comună spre India, împotriva englezilor! În treacăt, dar fără a

specifica ceva, amintea doar că armata rusă se afla la Dunăre, dar s-a abținut de la orișice mențiune concretă privitoare la soarta Imperiului otoman și a strimtorilor⁴⁵. Țarul va intra în jocul negocierilor cu Napoleon, dar în opinia sa soarta Principatelor era hotărâtă. Orișice compromis în acest domeniu i se părea inutil și de aceea a căutat să îndepărteze ultimul obstacol formal care îi stătea în calea anexării Țării Românești și a Moldovei. Astfel, la 18 februarie/1 martie 1808 el a înlăturat ficțiunea domniei lui Constantin Ipsilanti în Țara Românească și Moldova, reținându-l în Rusia și conferindu-i în „compensație“ stăpînirea unor moșii de lângă Moscova⁴⁶. În locul său, a fost numit președinte al Divanurilor și administrator civil al ambelor Principate senatorul Serghei Serghievici Kușnikov⁴⁷. Mareșalul Prozorovski a trimis de la Iași textul decretului împărețesc, făcându-l să fie citit și în Mitropolia din București la 26 martie/7 aprilie⁴⁸. Așa cum bine a intuit cronicarul Zilot Românul (pseudonim al serdarului Ștefan Ioan Fănuță), acest act dovedea clar intențiile rușilor de a-și însuși Principatele, explicînd motivele conflictului dintre Ipsilanti și ocupanți: „roșilor le venia cu strîmbul, în vreme cînd stăpîniia ei țara, să domnească grec fanariot orînduit de Poarta Turcească“⁴⁹.

Pe de altă parte, țarul — în urma convorbirilor sterile purtate în februarie-martie 1808 de Rumianțev cu ambasadorul Armand Auguste de Caulaincourt la St. Petersburg⁵⁰ — a luat hotărîrea de a renunța la mediația Franței și de a duce mai departe singur tratativele de pace cu Imperiul otoman⁵¹. În acest fel duplicitatea celor doi „aliați“ — Napoleon și Alexandru — devenea străvezie, fiecare căutînd să-și rezolve propriile interese expansioniste, împăratul Franței să „menajeze“ Imperiul otoman, rezervîndu-l pentru planurile sale ulterioare, iar țarul să-și asigure posibilitatea de a manevra fără amestec străin în rezolvarea contenciosului cu Poarta, înțelegînd să-și asigure cel puțin neutralitatea Austriei⁵², deoarece cu Marea Britanie se afla în conflict deschis. Prusia slujea însă ca pîrghie de presiune a lui Napoleon asupra Rusiei în dorința de a-l sili pe Alexandru să-i facă jocul; astfel, regele Friedrich Wilhelm al III-lea scria din Berlin la 16 martie 1808 ambasadorului său la Curtea din St. Petersburg, Friedrich Heinrich von Schladen, că Napoleon înștiințase pe fratele său prințul Wilhelm că dacă rușii vor evacua Principatele respectînd acordurile de armistițiu de la Slobozia, la rîndul său, își va ridica trupele din provinciile prusiene ocupate și în special din Silezia. La această misivă, diplomatul sus-amintit a răspuns suveranului său, la 20 mai, că replica țarului la cele comunicate a conștat din afirmația că Rusia se afla încă în stare de război cu Imperiul otoman și trebuia să-și asigure anumite avantaje militare pentru a duce tratative cu adversarul său, în timp ce Franța încheiasse mai de mult pacea cu Prusia și ocuparea provinciilor ei nu mai avea nici o justificare⁵³.

Aprehensiunile lui Alexandru I de a-și vedea compromise planurile în primăvara lui 1808 începeau să prindă un anumit contur. Trupele mareșalului Prozorovski erau imobilizate la Dunăre fără să mai întreprindă nici o operație ofensivă, deși expirase data sfîrșitului armistițiului, fiindcă sufereau mult din cauza neajunsurilor provocate de carențele unei intendențe corupte, apoi, din pricina bolilor și a nehranei. Aprovizionarea armatei de ocupație, în pofida

rechizițiilor de tot felul făcute în dauna populației românești, istovită de angarale și corvezi, era atât de defectuoasă, încît rușii au fost siliți să aducă nu numai secară pentru piine, dar chiar și ovăz pentru caii lor⁵⁴. Un raport al consulului francez din București, Lamare, arăta la 24 ianuarie/5 februarie 1808 că „generalii ruși continuă să supună aceste două nefericite provincii (Principatele — *n.n.*) la contribuții uriașe; nu vor lăsa țăranilor munteni și moldoveni decît ochii ca să plîngă“, iar mareșalul Prozorovski reclama Divanului Țării Românești 2.400 de pungi de bani⁵⁵, în vederea ridicării de cazărmi și spitale pentru oștirile rusești. Tot aceeași sursă făcea cunoscut faptul că la 15/27 martie țara era „ruinată și pustie“, țăranii fiind supuși chinurilor celor mai cumplite spre a da „ultimul lor vițel, ultimul lor miel, ultima lor găină“⁵⁶. Însuși Prozorovski mărturisea guvernatorului Podoliei la 28 ianuarie/9 februarie 1808 că „Basarabia s-a transformat într-o adevărată pustie de către trupele noastre“; el ajunsese să se îndoiască chiar de utilitatea anexării unor Principate atât de pustiite, unde „locuitorii ce trăiesc aici niciodată nu se vor osîrdui (apleca — *n.n.*) către interesele noastre“⁵⁷.

Dar țarul nici nu se gîdea să renunțe la cuceririle sale, deoarece, după cum scria din St. Petersburg ambasadorul Caulaincourt lui Napoleon în februarie 1808, „starea de nesiguranță unde s-a ajuns în privința războiului cu Turcia a semănat neîncrederea în societate. Achiziția provinciilor (Principatelor — *n.n.*) a fost dată ca un lucru așa de sigur, încît este privită ca o proprietate obținută, cel puțin în public. Dacă vor trebui evacuate, se va crede în pierderea unei provincii ruse“⁵⁸.

De aceea, autoritățile militare ruse, respectînd aspirațiile lui Alexandru I și ale cercurilor conducătoare de la Curte, nu numai că nu se gîdeau la o evacuare a Principatelor, dar au început chiar să adopte unele măsuri în vederea incorporării și integrării lor în ansamblul Imperiului țarist. Astfel, la 2/15 mai 1808, din ordinul președintelui Divanurilor, Kușnikov, s-au dat porunci pentru întocmirea recensămîntului „de toți locuitorii Valahiei și să i se trimeată socotelile Vistieriei de venituri și cheltuieli din ziua de cînd a intrat în Valahia armata rusească“, iar la 27 iunie/9 iulie, „prin foi imprimate, s-a dat la toate bisericile ca să se pomenească numele familiei (imperiale) rusești“⁵⁹ la toate slujbele. acolo unde erau amintiți odinioară domnii. Totodată, acționînd ca într-o țară cucerită, rușii au reînființat în Basarabia străvechea episcopie a Cetății Albe, numind în scaun pe învățatul transilvănean Gavriil Bănulescu, arhiereu ce-și făcuse studiile teologice la Academia din Kiev și se bucura de încrederea ocupanților⁶⁰.

Neclaritatea politicii franceze și ezităările ei în stabilirea unei atitudini ferme în relațiile cu Rusia în „problema orientală“ au creat suspiciuni la Constantinopol, unde se exprimau temeri ca Napoleon și Alexandru I — în cursul așa-ziselor tratative de pace cu Poarta de la Paris — să nu se înțeleagă, în cele din urmă, în dauna Imperiului otoman. De aceea, s-a constatat o anumită slăbire a influenței franceze la Constantinopol, fapt imputat, pe nedrept, de Napoleon ambasadorului Sébastiani, care a fost rechemat din post în aprilie 1808⁶¹. Eșecurile, starea de nesiguranță, slăbiciunea puterii centrale

au dat naștere la profunde nemulțumiri în rîndul unor dregători reformatori ai Porții, ce au degenerat în tulburări care au dus, la 28 iulie, după uciderea fostului sultan Selim al III-lea, la înlăturarea celui de atunci, Mustafa al IV-lea, de la tron și înlocuirea lui prin fratele său Mahmud al II-lea (1808—1839), sprijinit de influentul dregător din Rusciuk, Mustafa pașa Bairaktar, devenit mare vizir⁶². Acesta înștiința, la 25 august 1808, pe devotatul său partizan din București, bogatul negustor armean Manuc bei, că urma să facă cunoscută mareșalului Prozorovski și comandamentului rus insatisfacția Porții cauzată de târăgănarea convorbirilor de pace ruso-turce de la Paris, care băteau pasul pe loc, fără a se ajunge la nici o hotărîre. Totodată, „dat fiind însă că circula unele zvonuri cu privire la Țara Românească și Moldova“, marele vizir declara „să se știe că nu există nici o probabilitate ca Înalțul Devlet (Poarta — *n.n.*) să renunțe nici măcar la o palmă de pămînt“⁶³, fiind pregătită pentru a le redobîndi să redeschidă ostilitățile.

Între timp, agravarea situației pe continentul european s-a datorat și extinderii teatrului de război în Península Iberică, unde acțiunea militară inițiată de Napoleon în martie 1808 spre a-și subordona Spania și a-și completa „blocada“ economică împotriva Angliei s-a izbit de dificultăți și de o neașteptată rezistență din partea populației. Cursul nefavorabil al evenimentelor l-a determinat pe împăratul Franței la sfîrșitul verii aceluia an să încerce a-și asigura un sprijin mai ferm din partea Rusiei, cu care era formal aliat. De aceea, a luat hotărîrea unor noi negocieri directe cu țarul în cadrul unei reîntîlniri personale. În timpul întrevederilor preliminare dintre miniștrii de externe ai celor două țări de la Erfurt, în Germania, Rumianțev a comunicat lui Champagny pretențiile țarului pentru a încheia pacea cu otomanii și a neutraliza Suedia: anexarea Finlandei, Moldovei, Țării Românești și a Basarabiei. În privința Principatelor, aflate, de altfel, sub ocupația militară a rușilor, Champagny a declarat că Franța nu se opune ideii anexării lor de către țariști, numai că Napoleon, spre a nu-și atrage reproșurile otomanilor, nu poate „nici să-i forțeze, nici să-i îndemne“ să le cedeze. Urma ca Napoleon să cadă de acord cu țarul, fiind „drept“(!) ca acesta să-și păstreze zisele provincii (din nou fiind evitat termenul de Principate — *n.n.*), dar fără ca Napoleon să întreprindă ceva direct pentru a i le procura⁶⁴. Dar în urma întîlnirii cu Napoleon de la Erfurt, Alexandru I a izbutit să obțină — cel puțin formal — concesiuni mai mari din partea Franței prin convenția secretă de alianță încheiată la 30 septembrie/12 octombrie 1808. Astfel, în temeiul art. 8, se stipula că „în urma revoluțiilor și schimbărilor care agită Imperiul otoman și care nu lasă nici o posibilitate de a da și, prin consecință, nici o speranță de a obține garanții satisfăcătoare în privința persoanelor și bunurilor locuitorilor Țării Românești și ai Moldovei. M.S. Împăratul tuturor Rosiilor, după ce-și întinsese marginile imperiului său pînă la Dunăre în această parte și reunise Moldova și Țara Românească la imperiul său, neputînd decît în aceste condiții recunoaște integritatea Imperiului otoman, M.S. Împăratul Napoleon recunoaște zisa reunire și hotarele Imperiului rus din această parte aduse pînă la Dunăre“: mai departe, prin art. 9, țarul s-a angajat să păstreze cel mai deplin secret asupra articolului precedent și să

purceadă la negocieri, fie la Constantinopol, fie oriunde în altă parte, spre a obține de bunăvoie, dacă aceasta se poate, cedarea celor două provincii amintite anterior, Franța renunțând la medierea ei; în sfârșit, prin art. 10 se prevedea că, în cazul refuzului Porții de a ceda „provinciile” și al reîncepterii războiului, Napoleon nu va lua parte la ostilități, ci se va mărgini doar să-și ofere bunele oficii pe lângă Poarta otomană. Numai în cazul când Austria sau vre-o altă putere străină (aluzie la Anglia — *n.n.*) se va alia cu Poarta, Franța va face cauză comună cu Rusia⁶⁵.

Din această nouă rundă de „negocieri cu Napoleon, țarul recăpăta libertatea de manevră prin înlăturarea mediației franceze și posibilitatea de a iniția tratative directe de pace cu Poarta. Conversațiile exploratorii ruso-turce de la Paris au fost abandonate, după cum făcea cunoscut însuși reprezentantul Porții din capitala Franței, Abdurrahim Mühîb efendi, într-un raport înaintat la 10 noiembrie 1808; pînă la sfârșitul lor, poziția adoptată de reprezentantul rus, potrivit instrucțiunilor ministrului de afaceri externe Rumianțev, fusese inflexibilă: stabilirea hotarului pe Dunăre, cu anexarea Principatelor și cedarea tuturor cetăților și raialelor turcești de la marginea lor, Hotin, Tighina, Cetatea Albă, Chilia, Ismail, Brăila, Giurgiu și Turnu⁶⁶. De altfel, pentru începerea unor negocieri bilaterale, mareșalul Prozorovski trimisese un emisar la Constantinopol încă din luna octombrie 1808 pentru ca Poarta să-și numească delegați spre a merge la Iași, unde urmau să aibă loc tratativele⁶⁷. Izbucnirea unor noi tulburări la Constantinopol a împiedicat însă inițierea tratativelor, deoarece o răscoală a ienicerilor conservatori împotriva politicii de reforme promovate de sultanul Mahmud al II-lea la îndemnul marelui vizir Mustafa Bairaktar pașa a dus la răsturnarea acestui înalt dregător, urmată de sinuciderea lui o dată cu aruncarea în aer a depozitului de muniții din Seraiul împărătesc (21 noiembrie 1808)⁶⁸.

2.2. Diplomație și război (1809—1811)

Situația de dezordine provocată în Imperiul otoman de aceste dese convulsii și răsturnări la vîrf, prin răscoale, a dat speranțe rușilor în a profita de un asemenea prilej și a împune pacea în condițiile voite de țar. Într-un atare sens ministrul afacerilor externe Rumianțev sfătua pe Alexandru I la 15/27 decembrie 1808: „Dobindirea Moldovei și a Țării Românești, singure și fără cooperare (a Franței — *n.n.*), ne este, Sire, mult mai avantajoasă; trebuie deci încheiat ceea ce s-a și hotărît la Erfurt, și încheiat repede. Fără o demonstrație de forță nu vom putea obține această cedare. Trebuie, pentru ca s-o obținem, să trecem Dunărea: nu ne împiedică nici un angajament diplomatic, nici o promisiune... În politică ar fi o mare greșeală de a nu profita de dezastrul de la Constantinopol, de tulburarea în care a aruncat pe toată lumea, pentru a face să treacă Dunărea o parte din armata voastră... Capitala și diferitele corpuri ale armatei turcești, toate vor consimți la pace dacă cedarea celor două provincii creștine ar fi singurul sacrificiu ce li s-ar cere...”⁶⁹. Țarul a ascultat de avizul ministrului și consilierului său și a trimis

ordin mareșalului Prozorovski la 19/31 decembrie 1808 să declanșeze o ofensivă, profitând de tulburările din Turcia, spre a-i sili pe otomani să consimtă la anexarea Principatelor; dar comandantul trupelor de la Dunăre i-a răspuns că nu poate mobiliza trupele pe timp de iarnă și deci nu va fi în măsură să întreprindă operații militare pînă la primăvară; Alexandru I s-a liniștit socotind că disensiunile dintre ieniceri și partizanii lui Mustafa Bairaktar pașa vor îngădui lui Prozorovski să cîștige prin rapiditate și fermitate timpul pierdut⁷⁰. Oricum, mareșalul comandant — pentru a nu nutri nimeni nici o îndoială asupra intențiilor Rusiei — s-a adresat de Anul Nou 1809 (1/13 ianuarie) asupră boierilor din Divan „să înceteze de a-și mai face iluzii că țara aceasta n-ar rămîne pentru totdeauna sub stăpînirea rusească. El are sub ordinele sale 150.000(!) de soldați; mai curînd va pieri ultimul om, decît să retrocedeze țara aceasta turcilor“; boierii erau, așadar, îndemnați „să revină asupra rătăcirii lor și să nu prindă din aer fantasmagorii deșarte“⁷¹.

Același Prozorovski a dat dispoziții la 23 ianuarie/4 februarie 1809 ca din banii Vistieriei să se cumpere în termen de o lună 4.500 boi de jug și 500 căruțe și să se achiziționeze tot grîul din țară măcinat în făină și pus în saci de cîte 100 ocale fiecare, pentru necesitățile armatei ruse în primăvară; tot în același scop, a fost impusă o nouă dare variînd de la 1 la 6 lei, în funcție de categoria socială a birnicului⁷².

În evoluția atît de sinuoasă a „problemei orientale“ la sfîrșitul anului 1808 și începutul celui următor au apărut noi perspective legate de reîntoarcerea în scenă a Marii Britanii. Din pricină că luase apărarea Rusiei, relațiile cu Poarta au fost rupte, existînd chiar starea de război între Regatul Unit și Imperiul otoman. După mutațiile intervenite pe plan internațional, în special în urma întîlnirilor avute de Napoleon cu țarul Alexandru I la Tilsit și Erfurt, și răsturnarea alianțelor, profitînd de bunele raporturi existente cu Austria, pe de o parte, și de starea de izolare în care se afla Imperiul otoman, lăsat la discreția puternicului său inamic din Nord, pe de alta, guvernul englez a inițiat la Viena, prin ambasadorul său Sir Robert Adair, o serie de negocieri preliminare în vederea normalizării relațiilor Marii Britanii cu Poarta. La 13 decembrie 1808 amintitul diplomat trimitea un mesaj dregătorului otoman Vaahid efendi, scoțînd în relief necesitatea pentru otomani de a încheia o pace necesară și în termeni rezonabili cu Regatul Unit. Poarta putea dispune de două posibilități: a încheia doar o pace simplă sau una însoțită de o alianță împotriva Franței. Adair releva adresantului său înșelăciunile lui Napoleon care, angrenat în criza spaniolă și animat de alte preocupări, căuta să-i ducă pe turci cu vorba neputîndu-le asigura restituirea Principatelor ocupate de ruși, cu care era legat printr-o alianță⁷³. Nemaintrînd iluzii în privința cooperării cu Franța lui Napoleon și trebuînd să-și trimită delegați pentru tratative de pace cu rușii la Iași, Poarta a socotit a fi și în interesul ei încheierea ostilităților formale cu Anglia, care îi fusese în trecut un aliat de încredere. De aceea, după laborioase negocieri purtate de Adair, s-a ajuns la 5 ianuarie 1809 la semnarea tratatului de pace de la Dardanele, prin care

erau restabilite vechile relații de prietenie între cele două țări, iar printr-o anexă secretă era încheiată chiar o alianță defensivă, garantându-se „integritatea teritorială a Imperiului otoman”⁷⁴.

În același timp, cabinetul de la St. Petersburg și-a stabilit delegația ce urma să poarte tratative cu otomanii la Iași, în persoana generalilor M.A. Miloradovici și Ivan Makarovici Hartingh și a președintelui Divanurilor, Kușnikov, asistați de Iosif Petrovici Fonton, fost prim interpret al ambasadei ruse din Constantinopol. Misiunea turcă era condusă de Mehmed Sayd Calib efendi, reis-efendi, avînd în componența ei pe Elgi pașa, fiul lui Murad Mola, și pe Beilic efendi, iar ca dragoman, pe Dumitrache Moruzi⁷⁵.

Înainte de a părăsi Constantinopolul, îndreptîndu-se fără grabă spre Iași, poposind mai întîi la București între 12/24—15/27 februarie 1809⁷⁶, dregătorii otomani au avut întrevederi cu însărcinatul cu afaceri al Franței, lăsat în locul lui Sébastiani, marchizul Just-Pons Florimond de Latour-Maubourg. Acesta a povățuit pe turci să nu cedeze nimic rușilor, căci altfel și austriecii ar putea emite pretenții asupra Serbiei, în compensație, ci să se bizuie doar pe asigurările și bunăvoința Franței. Delegații Porții au declinat orice amestec al Franței în negocieri, deoarece ei aveau, oricum, instrucțiuni să nu cedeze Principatele și să nu facă nici o altă concesie teritorială. Aflînd de toate acestea, ambasadorul rus la Paris, prințul Andrei Borisovici Kurakin, îl avertiza pe țar la 29 ianuarie/10 februarie 1809 că „pacea cu Turcia, Sire, nu va putea fi obținută, o repet, decît prin forță; fără să fie silită prin înfrîngeri, ea nu va ceda niciodată cele două Principate”⁷⁷. Tratativele de la Iași au început la 25 februarie/9 martie și au fost de scurtă durată; de la început pretențiile Rusiei au fost exorbitante: recunoașterea frontierei la Dunăre cu toate insulele aparținînd malului stîng și cu gurile fluviului pînă la mijlocul brațului Sf. Gheorghe. Odată anexate, Principatele urmau să fie împărțite în patru gubernii rusești: prima formată din Basarabia, a doua din Moldova, a treia și a patra din Țara Românească⁷⁸. Delegații otomani nici n-au dorit să audă de asemenea condiții; pretextul pentru întreruperea tratatelor l-a constituit însă prezența ambasadorului britanic, Sir Robert Adair, la Constantinopol, Rusia preținzînd imediată sa expulzare înainte de a continua orișice discuții; în caz contrar, urma să se denunțe armistițiul încheiat între cele două țări. La 22 martie/3 aprilie 1809 răspunsul primit fiind nesatisfăcător, mareșalul Prozorovski îl anunța pe Galib efendi a doua zi că Rusia urma să reia ostilitățile și îl invita să părăsească Iași⁷⁹.

Situația ivită a ușurat însă pozițiile diplomației engleze la Constantinopol, ostilă Franței și, în acel moment, aliatai temporare a acesteia, Rusia; după încheierea tratatului de pace de la Dardanele cu Imperiul otoman, cabinetul de la Londra a înțeles să susțină rezistența Porții împotriva pretențiilor Rusiei spre a contracara manevrele lui Napoleon, ce sprijinea formal pe țar, de care avea nevoie, deoarece armatele franceze întîmpinau o neașteptată și dirză rezistență populară în Spania. Mutat în post de la Viena pe țărmurile Bosforului, Sir Robert Adair sublinia la 19 martie 1809 necesitatea să fie remisă Porții o notă conținînd „un sfat energetic de a nu îngădui Rusiei de a se stabili la Dunăre”. Ba chiar mai mult, Adair pleda

pentru o expediție navală britanică în Marea Neagră spre a ataca Crimeea și Sevastopolul, anticipând astfel cu aproape o jumătate de veac intervenția din 1854—1856: „Cred, într-adevăr, că amenințarea de a ataca Sevastopolul va ajuta practic (pe turci — *n.n.*) la încheierea unei păci cu rușii în termeni favorabili”⁸⁰. Dar aceste speculații n-au influențat cu nimic mersul evenimentelor.

În primăvara anului 1809 zăngănitul armelor a făcut din nou să pună o surdină în glasul diplomaților. Rușii au căutat să forțeze situația și să obțină, în sfârșit, victoria urmată de o pace convenabilă lor, printr-o ofensivă militară începută la Dunăre. Țarul avea miinile libere să acționeze împotriva Porții, deoarece Napoleon era ocupat în alte zone ale continentului. În urma dificultăților ce continuau în Spania și a valului naționalist din țările germane și Austria împotriva dominației franceze, Napoleon a avut de înfruntat o nouă coaliție, a V-a, îndreptată contra lui, ce reunea Anglia, Austria și Spania. Acum se punea problema împărțirii Europei așa cum Napoleon și Alexandru I au conceput-o, cel puțin teoretic, la Erfurt: pentru cel dintii, stăpînirea în Occident, pentru cel de-al doilea, în Orient. Numai că nici unul din aliași nu și-au dat concursul împotriva adversarilor respectivi, operațiile militare desfășurându-se în paralel de către ruși și de către francezi fără a se intersecta: Napoleon n-a sprijinit ofensiva țarului la Dunăre, iar Alexandru I nu i-a oferit decît un concurs simbolic și inefficient împotriva Austriei în regiunea Galiei și numai în faza finală a conflictului. Totuși, Napoleon, după ce a asigurat cît de cît securitatea trupelor franceze ocupante în Spania, a înregistrat din aprilie pînă în toamna anului 1809 un șir de biruințe împotriva Imperiului habsburgic, dintre care cea mai mare a fost dobîndită în bătălia de la Wagram (5—6 iulie), Viena fiind ocupată încă de la 13 mai și Austria silită să încheie pacea prin tratatul de la Schönbrunn (14 octombrie). De la adversarul său umilit și înfrînt Napoleon a obținut — în ceea ce interesează „problema orientală” — o sporire a teritoriilor anexate în Balcani dincolo de riul Sava, ce au constituit cu Istria, teritoriul dalmatic și Ragusa așa-zisele provincii ilirice, puse sub guvernarea lui Auguste Marmont, devenit duce de Ragusa⁸¹.

În timp ce Napoleon obținea incontestabile succese, ofensiva trupelor ruse la Dunăre a fost dezamăgitoare. După un început nefericit, prin eșecurile înregistrate în cucerirea cetăților Giurgiu și Brăila în aprilie 1809, trupele mareșalului Prozorovski reușesc de-abia în iulie să treacă Dunărea pe un pod de vase la Galați și să întreprindă o serie de raiduri, incununate de biruințe locale, în Dobrogea. Moartea lui Prozorovski la 9/21 august și înlocuirea sa la comandamentul suprem prin prințul de origine gruzină Piotr Ivanovici Bagration n-au schimbat tactica de luptă a rușilor, numai că, datorită unei contraofensive otomane, îndreptată împotriva Bucureștilor, dar stăvilită de trupele comandate de generalul conte Aleksandr Fedorovici de Langeron și imposibilității de a avansa, înainte de venirea iernii, spre Balcani, succesele nerelevante rusești au rămas fără urmări; țăriștii au izbutit doar să intre în stăpînirea cetăților Ismail (13/25 septembrie) și Brăila (21 octombrie/2 noiembrie), eșuînd în fața Silistrei, apărată de oastea lui Pehlivan aga.

Campania din 1809 a luat sfârșit la 17/29 noiembrie prin retragerea peste Dunăre a oastei lui Bagration, care și-a păstrat doar un cap de pod la Hirșova⁸².

Relațiile dintre Napoleon și Alexandru au cunoscut în acest timp o evoluție sinuoasă; deși formal aliata, așa după cum precizam anterior, Rusia n-a participat decît simbolic și cu mari reticențe la campania împăratului Franței împotriva Austriei, întreprinzînd doar tardiv și pe plan local operații în Galiția, provincie pe care și-a adjudecat-o prin pacea de la Schönbrunn. Nemulțumit de cooperarea cu țarul și oscilînd continuu în deciziile sale, Napoleon a încercat să-și arate bunele intenții față de Austria, încercînd să-i îndrepte atenția spre achiziționarea Serbiei și a Principatelor, spre a o despăgubi de pierderile teritoriale suferite în 1809⁸³. Din nou soarta Principatelor, cînstituind un „măr al discordiei“ în antagonismele austro-ruse și obiect de „compensație“ în diplomația duplicitară a împăratului francez, rămînea „momeală“ pe care Napoleon o flutura atît în fața Porții, cît și a Rusiei și Austriei, pentru prima, prin perspectivele de a redobîndi Țara Românească și Moldova, iar pentru celelalte două, de a le lua în stăpînire, fără însă ca să întreprindă nimic concret în favoarea vreunei părți și amăgindu-le doar cu vorbe deșarte pe fiecare în parte. O dovadă a acestei atitudinii o constituie, pe de o parte, ofertele menționate mai sus, făcute diplomației habsburgice de a-și însuși Serbia și Principatele, discursul rostit cu prilejul deschiderii Corpului legislativ din Paris la 3 decembrie 1809, prin care arăta că se bucura de faptul că țarul Rusiei, aliatul său, „a reunit vastului său Imperiu Finlanda, Moldova și Țara Românească și un district din Galiția“⁸⁴, iar pe de alta, liniștitoare asigurări date Porții de către însărcinatul cu afaceri Latour-Maubourg că această afirmație nu constituie decît o „formulă de politețe“ față de ruși⁸⁵. Totuși, după cum arată cronicarul Naum Râmniceanu, la 6/18 ianuarie 1810 „au sosit aici (la București — *n.n.*) discursul ce a pronunțat Napoleon Bonaparte în Corpul legislativ la Paris, în care se cuprinde și despre Valahia și Moldova că le-au unit Rusia la Imperiul său“⁸⁶, ceea ce a stîrnit, desigur, îngrijorare și iritare în sinul opozanților împotriva expansiunii țariste. De altfel, în decursul anului 1809 situația Principatelor, departe de a se îmbunătăți, s-a înrăutățit. De pildă, numai în Basarabia toate arenzile s-au ridicat pentru stăpînitori doar la neînsemnata sumă de 240.000 de lei, adică 12.000 ruble. Dezordinea, corupția și abuzurile subminau autoritatea regimului de ocupație instituit de Kușnikov, atît administrația locală, cît și intențența trupelor de ocupație spoliînd locuitorii prin jafuri și extorcări de tot felul. Populația suferea din pricina acestor neajunsuri și începuse să-și manifeste ostilitatea față de ocupații, atît virfurile, cît și oamenii de rînd⁸⁷. „Foarte multe abuzuri să făce în vremea acestei ocupații“, mărturisea cronicarul Manolache Drăghici, „că șefii rosieni să unisă cu unii din notabili, ce trece cu vederea orice nerânduieli să urma în țară, încît și tilharii drumurilor părea că-și aflase timpul“, povestînd în amănunt isprăvile unui haiduc Bujor din satul Orăș, în ținutul Bahluiului, ce a jefuit cu banda lui multă vreme prin Moldova și Basarabia⁸⁸. Despre creșterea

nemuțumirilor în rindurile populației din Principate făcea cunoscut regelui Friedrich Wilhelm al III-lea al Prusiei și reprezentantul său la St. Petersburg, baronul Friedrich Heinrich von Schladen, la 22 mai 1810⁸⁹.

Măsurile de intimidare a opoziției de către autoritățile de ocupație au culminat, la începutul anului 1810, cu destituirea mitropolitului Ungrovlahiei Dositei Filitti (15/27 ianuarie), precum și cu arestarea și deportarea în Rusia a marelui vornic Constantin Filipescu cu familia sa (17 februarie/1 martie), cunoscut pentru sentimentele sale antirusești⁹⁰. Un semn al întăririi totale a influenței Rusiei și indiciu al dorinței de anexare a Principatelor l-a constituit, așadar, amestecul autorităților țariste în orînduirea bisericească a Principatelor, deoarece și în Moldova fusese îndepărtat mitropolitul Veniamin Costachi încă de la 20 februarie/3 martie 1808⁹¹; autoritatea spirituală supremă o exercita acum exarhul Bisericilor din Țara Românească și Moldova, Gavriil Bănulescu, agreeat de cercurile conducătoare de la St. Petersburg și care, în 1810, a și dat curs poruncii administrației ruse de a se întocmi o catagrafie (recensămînt) a tuturor preoților și bisericilor din Principate⁹². Ulterior, s-a procedat și la o catagrafie a populației capitalei Țării Românești (la 1/13 mai 1810 — august 1811)⁹³.

Țarul dorind, însă, să legitimizeze anexarea formală a Principatelor, obligînd pe turci s-o recunoască, însărcină pe ministrul de externe Rumianțev să redacteze un proiect de tratat de pace. Prin punctul IV al acestui proiect, care fu înaintat de Rumianțev la 7/19 februarie 1810 generalului conte Nikolai Mihailovici Kamenski, destinat să succeadă la comandamentul trupelor de la Dunăre lui Bagration, căzut în dizgrație, se specifică faptul că „Principatele Moldova, Valahia Mare (Muntenia — *n.n.*) și Mică (Oltenia — *n.n.*) și Basarabia“ urmau a fi încorporate imperiului rus cu toate orașele și cetățile, cu locuitorii și averea lor. Hotarul între cele două imperii urma să fie Dunărea pînă la vărsarea ei prin brațul Sf. Gheorghe, iar insulele de pe malul stîng, inclusiv Ostrovul (Ada-Kaleh — *n.n.*) trebuiau cedate Rusiei⁹⁴. Răspunsul Porții fu total negativ.

Încercînd, atunci, să folosească și alte canale pentru a avea informații directe de la Constantinopol și, eventual, a conta pe unele servicii secrete, Rumianțev a informat la 26 februarie/10 martie pe ambasadorul rus la Viena, generalul conte Pavel Andreievici Șuvalov, că prin bunăvoința regelui Prusiei Friedrich Wilhelm al III-lea va fi trimis un emisar al acestuia la Poartă, în persoana baronului Heinrich August von Werther, ce va informa cu toată discreția cercurile interesate ruse asupra datelor aflate, uzînd de intermediul ambasadorului prusian din capitala Imperiului habsburgic; pentru cheltuielile sale de expediție, Werther a primit un aconto de 1.000 de cervoneți⁹⁵ (monedă rusă de aur echivalentă cu 3 ruble — *n.n.*). Răspunzînd acestei scrisori la 2/14 martie, Șuvalov îl înștiința, totodată, pe Rumianțev de slabele speranțe ca veleitățile țarului să fie sprijinite de Austria. Într-o conversație avută cu cancelarul prinț Klement von Metternich, acesta i-a declarat că imperialii nu se vor amesteca în problema sîrbă și că nu crede că Poarta va ceda

Principatele. La răspunsul lui Șuvalov că țarul nu va face pace fără această anexiune, Metternich a replicat: „Atunci va trebui să vă bateți!”⁹⁶.

Într-adevăr, lui Alexandru I nu-i mai rămânea decât tot soluția militară, deși trebuia să recurgă din nou la o campanie costisitoare și istovitoare. la Dunăre. Nefiind mulțumit de conducerea oștilor de către Bagration, l-a schimbat prin generalul Kamenski, a cărui numire a fost anunțată la București la 4/16 martie, sosirea sa având loc peste câteva zile, la 12/24 martie, în capitala Țării Românești⁹⁷. Tot în primăvara lui 1810, la 2/14 mai, a avut loc și înlocuirea președintelui Divanurilor, Kușnikov, conducător suprem al administrației civile, prin senatorul Vasili Ivanovici Krasno-Miloșevici⁹⁸.

O altă inițiativă de pace s-a ivit la Constantinopol în acea vreme, aparținând ambasadorului britanic la Poartă, care căuta, în ultimă instanță, să asigure integritatea teritorială a Imperiului otoman, dar dorea, în același timp, în interesul Angliei, să scoată și Imperiul țarist din acest război prelungit, având în vedere o viitoare și probabilă confruntare franco-rusă pe continent. Astfel, Sir Robert Adair informa pe dregătorii otomani la 23 martie 1810 despre intențiile sale de a supune cabinetului britanic o propunere de compromis menită să satisfacă exigențele ambelor părți: „Situția în acest moment este următoarea: Rusia insistă asupra «stăpînirii» provinciilor dunărene. Turcia refuză categoric să «i» le cedeze. Nu există nimic altceva ce ar putea fi acceptat de Rusia în locul lor? Și n-ar putea Anglia să-i găsească un echivalent în alte părți ale lumii? Rusia a privit adesea cu ochi jinduitori spre Indiile de Vest (coloniile britanice din regiunea Mării Caraibelor — *n.n.*). Ele, sigur, ar putea fi de cea mai mare importanță pentru ea. Independent de valoarea lor intrinsecă, Rusia ar putea, prin posedarea lor, să-și recupereze propriul comerț, care este, acum, în întregime, în miinile Americii (S.U.A. — *n.n.*). Aceasta ar fi de zece ori mai folositor pentru ea decât orice achiziție la Dunăre”⁹⁹. Dar sugestia ambasadorului britanic a fost net respinsă de cabinetul de la Londra, prea puțin dispus să facă concesii teritoriale pentru salvarea Imperiului otoman, preferind alte soluții.

Așadar, glasul armelor a răsunat din nou și generalul Kamenski, în urma refuzului Porții de a-i primi condițiile știute, a pornit o ofensivă în regiunea Hirșovei spre a înainta prin Dobrogea spre Silistra, Varna și Șumla, grăbindu-se să obțină succesele hotărâtoare care să-i asigure drumul spre Constantinopol. Cetățile și așezările mai însemnate din regiunea sud-dunăreană cad una după alta, Turtucaia (20 mai/1 iunie), Bazargic (25 mai/6 iunie), Silistra (30 mai/11 iunie), Razgrad (3/15 iunie) unde a fost capturat chiar Scarlat Callimachi, numit domn al Moldovei de către turci, Silistra (30 august/11 septembrie), Rusciuk și Giurgiu (15/27 septembrie) și, în sfârșit, Nicopole (15/27 octombrie); aceleași succese au fost înregistrate și în regiunea vestică a Dunării, spre Serbia, la Cladova și Brza Palanka dar toată campania strălucită a lui Kamenski n-a dus la rezultatele scontate¹⁰⁰. Succesele au fost scump plătite, cu pierderi în oameni și materiale de luptă, iar scopul esențial, impunerea păcii prin trecerea Balcanilor, n-a putut fi îndeplinit. Cu toate înfringerile suferite de armatele turcești, conduse de marele vizir Iusuf pașa, totuși, în timpul scurtelor armistiții și al discuțiilor purtate, Poarta nu s-a

resemnat să accepte pacea în condițiile impuse de Rusia, nici să consimtă la vreo cesiune teritorială. Într-adevăr, otomanii au rezistat cu tenacitate, deși îndurau, la rîndul lor, mari lipsuri și suferințe, iar dregătorii Porții erau îngrijorați de desfășurarea evenimentelor. Dar rivalitatea și contradicțiile dintre marile puteri europene au salvat pe otomani și, în primul rînd, politica din ce în ce mai puțin coerentă a Franței napoleoniene în „problema orientală“, alternînd încurajările față de Poartă cu promisiunile sterile și golite de conținut oferite cu dărnicie atît Rusiei, cît și Austriei. Prusia nu avea, propriu-zis, de spus nici un cuvînt, în afară de încercarea de a-și îmbunătăți situația prin încheierea războiului ruso-turc și atenuarea presiunii franceze exercitate la hotarele sale. Singura putere lucidă, ce e drept urmîndu-și cu tenacitate propriile interese, dar în stare să aibă o pondere deosebită în Levant, rămînea doar Marea Britanie, adversară constantă a lui Napoleon și a dorinței sale nestăvilite de expansiune. De aceea, diplomația engleză a urmărit cu maximă atenție evoluția războiului ruso-turc și a încurajat, la început, Poarta în eforturile ei de a rezista exorbitanțelor condiții puse de Rusia, pentru ca, pînă la urmă, negociînd abil, să obțină o micșorare a acestor pretenții și să ajute la încheierea păcii. Numai că în egoismul ei de mare putere, Marea Britanie n-a ținut seama — ca nimeni, de altfel, în acest conflict — de dreptul ginților și de echitate istorică, militînd pentru o soluție de compromis între imperiile țarist și otoman, ce afecta grav doar integritatea teritorială și interesele națiunilor mici.

În 1810 au continuat, însă, pe plan politic, sforțările Rusiei de a-și adjudeca Principatele, străduindu-se să-și impună condițiile atît otomanilor, cît și să obțină din partea celorlalte puteri recunoașterea lor. Țarul dădea dovadă de irealism atunci cînd reclama Porții — după cum raporta de la Constantinopol ambasadorul Robert Adair ministrului secretar de stat la externe, lord Richard Wellesley, la 5 iulie 1810 — nu numai cedere Principatelor și independența Serbiei, dar și alte compensații teritoriale, în Caucaz și despăgubiri de război de 40.000 de pungi (aproape un milion de lire sterline), condiții respinse cu fermitate de către otomani¹⁰¹. Aceleași știri fuseseră amintite anterior și de reprezentantul prusian la Poartă, baronul von Werther, care le-a comunicat regelui său, la 13 iunie¹⁰², din lagărul de la Silistra, unde s-ău purtat negocieri cu delegații otomani.

Faptul grav consta însă în irealismul lui Alexandru I, dominat de orgoliul de a fi conducătorul unei mari puteri ce nu se arăta dispusă la nici o concesie. Astfel, Rumianțev scria generalului Kamenski la 8/20 august 1810 că „țarul s-a obligat în vreun fel oarecare în fața supușilor săi și în ochii întregii Europe să alipească Moldova și Țara Românească la Rusia și din această cauză nu poate să renunțe la această condiție“¹⁰³.

Prin atitudinea arbitrară adoptată, Rusia, — încă înainte de inițierea unor noi negocieri cu Poarta —, făcînd abstracție de orișice urmă de legitimitate și neîndoindu-se de obținerea recunoașterii dorințelor ei, a hotărît cu de la sine putere să proclame „oficial“ anexarea Principatelor și s-o facă cunoscută ambasadorilor Austriei și Franței la St. Petersburg. Ceea ce afecta

serios aceste puteri era înștiințarea că cetățenilor acestora din Principate nu li se mai recunoșteau privilegiile acordate de Poartă și erau puși pe picior de egalitate cu localnicii, devenind „supuși“ ai țarului; se cerea, astfel, și desființarea consulatelor străine din Principate ce au funcționat cu avizul Porții¹⁰⁴. Este interesant faptul că asemenea informații stîrneau curiozitatea îndepărtatelor State Unite ale Americii, care nu aveau decît interese comerciale pe vechiul continent și întrețineau bune legături cu Rusia. Astfel, ministrul rezident la St. Petersburg, John Quincy Adams, comunica Secretarului de Stat de la Washington la 31 iulie 1810 că „Valahia și Moldova, după cum puteți observa din extrasele gazetelor, sînt deja anexate la Imperiul rus“; iar în anexa raportului său transmitea nota înaintată de ministrul afacerilor de externe Rumianțev ambasadorului habsburgic, contele Johann Franz von Saint-Julien. la 20 iulie, referitor la această problemă: „M.S. Împăratul, considerînd Moldova și Valahia ca provincii ale imperiului său și care, prin urmare, vor fi administrate în conformitate cu legile imperiului său, a hotărît să suprimе în aceste teritorii exercitarea drepturilor ce sînt practicate numai în Turcia“; așadar, „orice individ născut în aceste provincii nu trebuie să fie considerat altfel decît un supus rus“¹⁰⁵. Deoarece comunicarea cabinetului țarist a provocat mari nemulțumiri la Viena, — intrucît Franța a făcut total abstracție de ea —, ambasadorul rus la Curtea habsburgică, generalul conte Pavel Andreievici Șuvalov, s-a grăbit să scrie ministrului Rumianțev la 20 august/1 septembrie 1810 despre efectul negativ produs de măsurile adoptate de cercurile guvernante de la St. Petersburg și de necesitatea ca Austriei să i se recunoască privilegiile pentru negustorii ei în Principate și libertatea comerțului pe Dunăre¹⁰⁶. La acest semnal de alarmă, Rumianțev n-a întîrziat să răspundă lui Șuvalov la 16/28 septembrie, căutînd să calmeze aprehensiunile Vienei cu privire la efectele anexării Principatelor: Rusia n-a dorit decît recunoașterea situației „de facto“, adică a stăpînirii Principatelor aflate sub ocupația ei militară și fixarea hotarului cu Imperiul otoman la Dunăre. În privința supușilor imperiali, cabinetul țarist dădea înapoi, promițînd că le va respecta privilegiile, iar în politica adoptată față de Poartă, Rusia va coopera cu Austria pe bază de reciprocitate¹⁰⁷. În aceeași problemă, Șuvalov comunica lui Rumianțev la 5/18 octombrie din Viena că în urma întrevederilor avute cu cancelarul Metternich și diplomatul Joseph Hudelist, din cancelaria Ministerului de Externe, aceștia i-au manifestat interesul Austriei de a media negocierile de pace între ruși și turci; propunerea a fost respinsă aprioric de Șuvalov, care a declarat că Rusia nu renunță la pretențiile ei de a avea Dunărea ca hotar și că acest lucru trebuie recunoscut. Confidențial, Șuvalov făcea cunoscută lui Rumianțev dorința neexprimată clar, dar vădită a Austriei, de a obține în „compensație“ Serbia, dacă Rusia va încorpora Principatele la imperiul său¹⁰⁸. De la Poartă, însă, ministrul Werther își anunța regele, atît la 10, cit și la 25 octombrie, că otomanii nu acceptă condițiile de pace ale Rusiei și că nu sînt dispuși să cedeze Principatele, fiind sprijiniți în refuzul lor nu numai de englezi, dar și de austrieci¹⁰⁹. De asemenea, Werther făcea cunoscut la 18 octombrie am-

basadorului prusian la St. Petersburg, baronul von Schladen, că Poarta, prin declarația lui Sayd Mehmed Calib, reis-efendi, refuza categoric oricăre concesi teritorială făcută țarului și că va încerca să intervină pe lângă Marea Britanie pentru a ceda Rusiei posesiuni în emisfera americană în schimbul Principatelor, putându-se astfel ajunge la pace nu numai între Imperiul țarist și cel otoman, dar și între Rusia și Anglia; Werther credea că acest lucru a fost discutat cu ambasadorul Adair la 12 octombrie trecut¹¹⁰. Dar activitatea lui Werther la Constantinopol a fost descoperită de către francezi, datorită imprudențelor sale și a indiscreției lui Schladen, provocând nemulțumirea lui Napoleon, care n-a fost de acord cu vreun amestec al Prusiei în „problema orientală”. Ambasadorul Rusiei la Berlin, contele Hristofor Andreievici Lieven, se grăbea să înștiințeze pe Rumianțev la 15/27 octombrie despre toate aceste lucruri, arătând că Prusia a negat orice amestec în negocierile de pace ruso-turce și, mai ales, faptul că Rusia nu a mai condiționat pacea de ruperea relațiilor Imperiului otoman cu Anglia¹¹¹. În cadrul unor știri parvenite din capitala Rusiei, la Constantinopol, la 27 octombrie, circulau zvonurile că țariștii ar fi dispuși să incline către un compromis, anexînd, „fie cele două Principate ori cel puțin regiunea pînă la Prut și că, pentru concesiile ce le fac, ei vor bani, despre care cred că Anglia îi va putea împrumuta pe sub mînă Porții și că această plată ar înlocui colonia din America propusă de dl. Adair”¹¹².

Nu se știe cît de întemeiate erau aceste zvonuri sau dacă ele erau intenționat lăsate să circule de către ruși, tatonînd terenul în vederea găsirii unei înțelegeri reciproc acceptabile, dar în scrisoarea adresată la 16/28 octombrie de Rumianțev către Șuvalov la Viena se arăta că țarul refuza oricăre mediație străină în conflictul său cu Poarta, deoarece dacă la Tilsit acceptase mediația franceză, la Erfurt fusese degajat de oricare alta și nu dorea, deci, nici pe cea austriacă¹¹³. În răspunsul său din 21 octombrie/2 noiembrie Șuvalov făcea cunoscute lui Rumianțev noile convorbiri avute cu cancelarul Metternich, care declara că Austriei îi displăcea anexarea Principatelor și fixarea hotarelor la Dunăre, totuși, dacă turcii urmau să le cedeze și să consimtă la aceasta printr-un tratat de pace explicit, atunci ea nu se va opune. Șuvalov revenea din nou la sugestia de a se ceda Austriei Serbia sau măcar Oltenia, pentru a o face să intre în jocul rușilor¹¹⁴. Opoziția Curții din Viena față de intențiile țarului era cunoscută și diplomației engleze, deoarece la această atitudine a Austriei se referea încă de la 4 octombrie și noul ministru rezident britanic la Constantinopol, Charles Stratford Canning, iar prin nota înaintată Porții la 29 noiembrie o asigura că guvernul de la Londra sprijinea poziția moderată a otomanilor de a încheia pacea cu rușii fără cedări teritoriale¹¹⁵. Pe de altă parte, cunoscînd sentimentele Curții de la St. Petersburg, regele Prusiei Friedrich Wilhelm al III-lea înștiința la 7 decembrie, cu un anumit pesimism, pe Werther: „cît despre Rusia nu există nici o speranță că achiziția vreunei colonii americane ar fi pentru ea o tentație așa de mare pentru a o angaja să cedeze asupra clauzei cedării Principatelor Moldova și Țara Românească, cedare de care Poarta nici nu vrea să audă vorbindu-se”¹¹⁶. Totuși, se părea că cerbicia Rusiei era pe cale să se clatine

deoarece ambasadorul Schladen raporta regelui Prusiei din St. Petersburg la 11 decembrie că Rusia ar fi propus Austriei s-o sprijine la Poartă în obținerea Principatelor, eventualitate în care ar fi dispusă să-i cedeze județele din vestul Țării Românești ce i-ar conveni. Dar după cum rezulta din alte surse, Austria nu dorea decât restabilirea situației *ante quo* la Dunăre¹¹⁷.

Față de această intensă activitate diplomatică a unor puteri europene în a doua jumătate a anului 1810, interesate în stingerea conflictului ruso-turc, pasivitatea Franței nu constituia decât o aparență înșelătoare. Deși în conversațiile avute la Paris cu trimisul și aghiotantul țarului, Aleksandr Ivanovici Cernișev, Napoleon afișa indiferență față de stabilirea hotarului Rusiei la Dunăre, totuși prin rezidentul său pe malurile Bosforului, se străduia să demonstreze bunele intenții ale Franței față de Poartă; el urmărea cu strășnicie nu numai eforturile diplomației engleze de a stinge conflictul ruso-turc, dar și încercările Austriei și Prusiei de a se amesteca într-o mediație care nu-i convenea de fel¹¹⁸, cu toate că, formal, era aliat cu Austria, ca ginere al împăratului Francisc I și „prieten” al Confederației Germanice. Astfel, toată agitația diplomatică din această perioadă s-a dovedit sterilă și ineficientă.

În tratativele atât de sinuoase și complicate desfășurate în „problema orientală” și în păienjenitul de știri contradictorii care circulau între diferitele capitale europene, la St. Petersburg țarul și cercurile guvernante au fost silite să dea dovadă de mai multă luciditate și să realizeze cât de dificilă le era acceptarea de către adversari sau „aliați” anexarea Principatelor. Și aceasta cu atât mai mult cu cât, prin deteriorarea lentă, dar progresivă, a raporturilor cu Franța napoleoniană din pricina nemulțumirilor cauzate de „blocada continentală” împotriva Angliei și de antagonismele în problema poloneză și a Ducatului de Oldenburg, Rusia era expusă pericolului unui atac masiv din partea vremelnicei ei „aliat” și devenea obligatorie lichidarea focarului de război din sud-estul european, în condiții, este drept dorite, cât mai avantajoase cu putință. Presiunile anturajului țarului, prin ofițerul adjunct Rodion Alexandrovici Koșelev și diplomatul Karl Vasilievici Nesselrode, se înteeau asupra lui Alexandru I, spre a-l grăbi la încheierea păcii și la realizarea unei alianțe defensive cu Prusia și Austria. Războiul atât de costisitor și lipsit de rezultate devenise impopular, iar cercurile politice începuseră să-l acuză pe fostul ministru de externe, baronul Budberg, de ușurința cu care a dezlănțuit conflictul la 1806. Într-o scrisoare a contelui Benkendorff către contele Mihail Semionovici Voronțov se afirma că „pină la sfârșit o să-i învățăm pe turci să se bată și guvernul nostru va plăti din nou scump nesăbuirea și trufia deșartă a dlui Budberg. Este ușor să declari războiul, dar îți trebuie un plan cel puțin ca să-l conduci și, mai ales, ca să-l închei”¹¹⁹. Alexandru I, deși începuse să-și dea seama de enormitatea pretențiilor sale și de lipsa mijloacelor de a le împlini, se crampona totuși de iluzia — incurajată de singurul său ministru belicos, Rumianțev — că pină la urmă va frînge cerbicia otomanilor. Totuși, din prudență față de slaturile înțelepte de a apăra hotarele vestice ale imperiului în eventualitatea unui atac din partea armatelor lui Napoleon, țarul a dat ordin generalului Kamenski să retragă patru divizii din armata cantonată

în Moldova, lăsînd numai cinci pe frontul de la Dunăre. În aceste condiții, comandantul sus-amintit își dădea seama că o ofensivă de proporții în primăvara anului 1811 va fi cu neputință, și în raportul înaintat țarului la 22 ianuarie/3 februarie îl avertiza: „Ce nădejde mai putem nutri noi că turcii vor cădea la învoială spre a face concesii cînd noi sîntem siliți să ducem un război defensiv?”¹²⁰. Oricum, la începutul lui 1811 rușii au trimis la București pe fostul lor ambasador la Constantinopol, A.I. Italinski, să poarte tratative cu delegatul Porții, Hamid bei. Ministrul rezident britanic la Poartă Stratford Canning a început să se arate foarte activ în această perioadă, deoarece a intuit uzura celor doi adversari și interesele neșănuite ale Angliei de a se încheia o pace cît mai grabnică între ruși și turci, pentru ca toată atenția puterilor europene să fie concentrată numai împotriva lui Napoleon. Prin intermediul fostului rezident al Regatului celor Două Sicilii la Constantinopol, contele Costantino Ludolf, și al omologului acestuia, Antonio Maresca, duce de Sierra Capriola, ambasador la St. Petersburg, Canning a cerut și a obținut să intre în legături confidențiale cu Italinski, spre a putea manevra mai lesne într-o mediație secretă cu caracter oficios. El sublinia în raportul înaintat la 2 ianuarie lordului Richard Wellesley, ministrul afacerilor externe, că a demonstrat dregătorilor otomani „toate avantajele ce ar rezulta din crearea convingerii că prietenia Angliei este necesară Porții pentru succesul oricăror negocieri pe care le-ar începe cu Rusia”. Așadar, Canning a comunicat că „dl. Italinski este însărcinat să propună ca ultimatum al guvernului său cedarea țării (Moldovei — *n.n.*) dincolo de Prut, în schimbul unui echivalent în bani pentru partea retrocedată, pe care <despăgubire> se speră că Anglia poate ajuta Porții s-o dobîndească”. Dar guvernul englez și-a reafirmat opoziția la orice sacrificiu s-ar mai cere țării sale, lordul Wellesley obiectînd: „Este prea mult! Anglia trebuie să plătească totdeauna pentru toată lumea”¹²¹.

Totodată, la 11 ianuarie, ambasadorul prusian la St. Petersburg, von Schladen scria regelui Friedrich Wilhelm al III-lea că îndărătnicia Porții va obliga pe ruși să facă cereri de pace mai cumpătate, subliniînd la 22 ale lunii că marele vizir Iusuf pașa respinge categoric doleanțele excesive ale plenipotențiarilor țarului¹²². De asemenea, Stratford Canning făcea cunoscut cabinetului din Londra la 15 ianuarie 1811 că Poarta este decisă să reziste împotriva presiunilor rusești, cu atît mai mult cu cît este convinsă de nemulțumirea Austriei de a avea pe țariști la Dunăre¹²³. Alexandru I, în dorința de a obține cu orice preț o anexiune, dar, după sfaturile miniștrilor săi, și de a-și apropia Austria, a propus din nou — printr-o scrisoare adresată prințului Adam Czartorvski la 31 ianuarie/12 februarie — să se ofere Austriei Serbia, Țara Românească și Moldova pînă la Siret, numai pentru a o atrage de partea sa și a nu fi ispitită să cedeze Galiția francezilor: despre această propunere țarul l-a înștiințat și pe regele Prusiei Friedrich Wilhelm al III-lea la 7/19 februarie¹²⁴. Dar Austria se menținea în rezervă și refuza orice înțelegere cu Rusia, rezistînd unor propuneri similare venite și din partea lui Napoleon prin intermediul ambasadorului francez la Viena, Otto de Mosloy¹²⁵. Ambasadorul țarului în Austria, Șuvalov, scria chiar, atît la 26

ianuarie/7 februarie, cît și la 28 ianuarie/9 februarie 1811, lui Rumianțev că, în urma convorbirilor avute cu cancelarul Metternich, Austria se arăta ostilă ideii anexării Principatelor de către Rusia, care era îndemnată să încheie grabnic o pace cu Poarta¹²⁶. Dar cum putea, oare, Imperiul țarist să se resemneze la o pace de compromis, cînd Rumianțev mai avea încă vise de mărire? Astfel, el se adresa, cu mult nerealism, la 24 ianuarie/5 februarie, consulului general rus din insula Corfu, Liberan Panaiotovici Benaki, că „țarul vrea să forțeze Poarta să subscrie condițiile puse pentru pace. Stăpin peste Moldova și Țara Românească cucerite de armatele sale, se mărginește a cere ca Dunărea să fie de acum înainte hotarul firesc al celor două state. Încăpăținarea Porții de a respinge propuneri, la care demnitatea Majestății Sale Imperiale și interesele imperiului său nu îi îngăduie să renunțe, îl obligă să continue războiul și să folosească toate mijloacele nimerite spre a micșora trufia dușmanului său și a-l forța să ceară pacea”¹²⁷. De aceea, Kamenski dădea instrucțiuni la 28 ianuarie/5 februarie lui Piotr Antonovici Fonton, fost secretar al ambasadei ruse la Constantinopol, trimis ca emisar pe lîngă marele vizir Iusuf pașa, că rușii doresc să restituie tot teritoriul și cetățile ocupate la sud de Dunăre, iar dacă Poarta dorea să poarte discuții de pace urma să trimită un emisar la Rusciuk, unde ar putea sosi și A.I. Italinski, dar problema hotarului la Dunăre nici nu mai trebuia pusă, fiind considerată o condiție *sine qua non*. Fonton urma să întilnească și pe dragomanul Dumitrachi Moruzi și să-i explice că, în pofida interesului manifestat de familiile fanariote pentru scaunele de domnie ale Moldovei și Țării Românești, acestea erau pierdute pentru Poartă¹²⁸.

Numai că, în pofida unor noi înfrîngeri suferite la Lovcea, în Bulgaria, la 1/13 februarie, Poarta nu s-a arătat „maleabilă” în tratativele de pace purtate cu delegați ruși, reafirmîndu-și refuzul de a ceda Principatele, iar tatonările întreprinse de Italinski au rămas fără succes. După cum remarca cu o justă intuiție ministrul rezident american la St. Petersburg, J. Q. Adams, în raportul său din 21 martie, „îndărătnicia Divanului otoman de a negocia (cu Rusia — *n.n.*) este pusă pe seama influenței Franței, al cărei însărcinat cu afaceri (la Istanbul — *n.n.*)¹²⁹, se spune, i-a convins (pe dregătorii Porții — *n.n.*) să nu consimtă cedarea Moldovei și a Țării Românești, care au fost deja declarate ca fiind încorporate Imperiului rus”¹³⁰. Într-adevăr, Napoleon condiționa atitudinea sa față de Rusia în raport de comportamentul acestei țări privind interesele franceze; în instrucțiunile date la 5 aprilie lui Champagny pentru a le transmite marchizului Jacques Alexandre de Lauriston, noul ambasador la St. Petersburg, împăratul preciza că nu va declara război Rusiei decît dacă va anexa teritoriul la sud de Dunăre sau va încheia pace cu Anglia. Să se reamintească miniștrilor țarului că „în ceea ce privește Moldova și Țara Românească, se poate spune că Rusia va obține în stăpinire aceste două provincii de la Franța. În prezent, politica împăratului este de a nu se amesteca, dar nu trebuie făcută nici o declarație, căci, dacă treburile ar continua să se incurce între cele două puteri, s-ar putea ca Rusia să sîrșească prin a nu mai păstra aceste două provincii”¹³¹.

Nemulțumit de situația militară incertă de pe front și de stagnarea convorbirilor de pace cu turcii, împotmolite în îndelungate discuții fără rezultat, țarul a hotărât din nou să facă schimbări la înalt nivel. Astfel, generalul Kamenski a fost înlocuit în calitate de comandant suprem al armatei din Principate la 15/27 martie prin generalul conte Mihail Ilarionovici Golenișcev-Kutuzov, venerabil sexagenar, dar vestit conducător de oști în precedentele războaie ruso-turce. El și-a luat postul în primire la 1/13, aprilie¹³², când a sosit la București, procedind de îndată la unele măsuri de întărire a autorității țariste în Principate. Atribuțiile Divanurilor au fost reduse, ca și influența boierilor asupra administrației țării, iar străinii au fost tratați pe picior de egalitate cu localnicii ca într-o gubernie rusească¹³³. Pe de altă parte, abuzurile în rechiziții, ridicări de contribuții și corvezi continuau fără întrerupere. Mai cu seamă fărădelegile săvârșite de comandantul Olteniei, generalul baron Andrei Pavlovici Zass, au fost atât de cumplite, încît n-au scăpat nici atenției contemporanilor. Astfel, cronica lui Dionisie eclesiarhul arată că „Zas gheneral... fiind om rău... au făcut mult val țării, năcăjind lăcuiitorii țării și pe orașani. Acesta au născocit să facă șanțu mare împrejurul orașului «Craiova» pentru oștire... dar cine poate spune nevoile și năcazurile și chinurile ce au tras și au pătimit bieții creștini! Că poruncind ispravnicilor dintr-aceste cinci județe de au adus mulțime de oameni salahori, de i-au pus la săparea șanțului și, fiind vreme de iarnă, zioa săpa șanțu, păzindu-i și silindu-i soldații muscali, după poruncă, iar seara îi închidea prin beserici și prin curțile besericilor în ziduri; și fiind bieții oameni uzi de ninsoare și ploa reci și flămînzi și fără foc, murea de ger și de foame, și nu puțini au murit... Așa, cu nemiloștivire, acest gheneral au căznit oamenii și l-au blestemat țara și tot norodul”¹³⁴. Plîngerile făcute de locuitori pe lângă Kutuzov n-au avut nici un efect, iar Zass și-a continuat abuzurile și prădăciunile, căpătîindu-se cu o frumoasă avere personală stoarsă cu japca¹³⁵. Creșterea vitelor, odinioară sursă de venituri pentru localnici în Principate, a dispărut, mulți boieri părăsindu-și moșiile și trecînd în Transilvania, simțindu-se adeseori batjocoriți pentru obiceiurile, tradițiile și chiar îmbrăcămintea lor, disprețuiți de ofițerii ruși¹³⁶. Lédoulx, consulul francez la București, raporta, mai tîrziu, la 1 octombrie 1811, că locuitorii fugeau și peste Dunăre, deoarece „rușii au devastat cu o rară barbarie țările ocupate militar de cealaltă parte a fluviului. N-au lăsat o singură colibă în picioare; totul a fost ars”¹³⁷. Locuitorii Principatelor nu nutreau altă dorință decît să vadă odată încheiată pacea și ocupația militară străină să ia sfîrșit, deoarece au avut de suferit atât din pricina prădăciunilor și pustiirilor rușilor, cît și ale turcilor.

Generalul Kutuzov, cunosător al mentalității turcești, a încercat să explice țarului, printr-un raport din 18/30 iunie 1811, că Poarta nu va consimți niciodată la plata vreunei indemnizații de război pe care o resimțea ca o umilință și nici nu va ceda Principatele, sursă importantă de venituri pentru ea, ca și pentru clientela ei greacă din Fanar, care împinzea dragomanatele otomane și cele străine și din rîndul căreia sultanul își recruta principii domnitori. De aceea, în scrisoarea adresată lui Rumianțev în această privință, comandantul general nu vedea sfîrșitul războiului decît printr-o

soluție de compromis: așa cum turcii s-au resemnat să cedeze Austriei, fără luptă, Bucovina, în 1775, din trupul Moldovei, așa și rușii se puteau mulțumi doar cu teritoriul acestei provincii cuprins între Nistru, Marca Neagră, Dunăre și Prut, care putea fi anexat fără ca acest principat să fie atât de micșorat, încât să nu poată rămâne mai departe infeudat Porții, cu beneficii pentru aceasta din urmă¹³⁸.

Despre încercările de a negocia pacea făcute de Kutuzov pe lângă noul mare vizir Ahmed pașa, fost nazir al Brăilei, amintește și baronul Werther, rezidentul prusian la Constantinopol, în raportul trimis regelui său la 10 iunie 1811. Interpretul P.A. Fonton a fost trimis la Șumla în lagărul marelui vizir, care a refuzat să trateze în condițiile cunoscute anterior, impuse de ruși. Fonton a dat, însă, de înțeles că Poarta e dispusă la concesi și de-abia atunci Ahmed pașa a consimțit să trimită la București din nou pe Hamid aga, din corpul ienicerilor. Misiunea sa era privită, însă, la Poartă cu scepticism¹³⁹. De aceeași părere era și ministrul rezident britanic Stratford Canning, care raporta la 16 iunie că singura schimbare intervenită a constituit-o evacuarea cetăților Șistov, Niçopole și Silistra de la sud de Dunăre de către ruși, ca un semn conciliator¹⁴⁰. De altfel, Hamid aga pusese la curent pe Ahmed pașa la 12 iunie de immobilismul diplomatic aparent al rușilor, dar, cu toate acestea, fusese rugat de către Italinski și P.A. Fonton să nu părăsească capitala Țării Românești¹⁴¹. Ministrul rezident britanic la Poartă a revenit în rapoartele sale din 13 și 20 iulie cu precizări interesante privind eforturile depuse, convorbirile avute cu Mehmed Küçük-Arif efendi, reis-efendi, spre a-l convinge de necesitatea încheierii păcii cu Rusia, în termeni moderați, sprijinindu-se, dacă se putea, pe o demonstrație militară, deoarece creșterea tensiunii în raporturile dintre Napoleon și țar nu prevestea nimic bun pentru otomani; în cazul unei victorii franceze, rușii ar fi fost despăgubiți la Dunăre pe socoteala turcilor, iar alte părți ar fi fost anexate de belicosul împărat de la Paris, iar în cazul unei împăcări între francezi și ruși, nota de plată ar fi revenit, fără îndoială, turcilor; Stratford Canning făcea cunoscută dregătorului otoman și opinia similară a internunțului austriac de la Constantinopol, baronul Stürmer; în schimb, aceeași sursă dezvăluia eforturile însărcinatului cu afaceri francez Latour-Maubourg de a convinge Poarta să nu incheie nici o pace cu Rusia pînă cînd această țară nu va fi atacată de Napoleon, dar reis-efendi-ul a declinat orișice intervenție sau mediație franceză, deoarece Poarta era la curent cu proiectele ruso-franceze din 1807—1808 și nu mai avea încredere în Napoleon; o dovadă a răcirii raporturilor o constituia însuși faptul că sultanul Mahmud al II-lea nu-și făcuse cunoscută — după obicei — ascensiunea la tron printr-o ambasadă trimisă la Paris, nu avea acreditat pe lângă dînsul nici un ambasador francez, funcționînd doar Latour-Maubourg ca însărcinat de afaceri, și, în sfîrșit, padișahul n-a trimis nici o scrișoare de felicitări lui Napoleon cu prilejul nașterii fiului său, regele Romei¹⁴².

În același timp, ministrul rezident american de la St. Petersburg, Adams, menționa, încă de la 22 iunie, că „este așteptată o pace cu Turcia” și că, „spre a o obține, circulă zvonul că Rusia și-a propus să părăsească cele două provincii (Principatele — *n.n.*) pe care le încorporase deja imperiului și să

lase ca acestea să fie guvernate de principii independenți față de ea și de Poartă“. El se arăta însă sceptic în legătură cu o astfel de rezolvare a problemei. „Se spune — raporta Adams la 13 iulie Departamentului de Stat — că, proporțional cu via doriință a Rusiei de a încheia pacea, turcii își ridică pretențiile pînă acolo încît, în loc să cedeze (Țările Române — *n.n.*), au ajuns chiar să reclame despăgubiri (bănești — *n.n.*) pentru ei înșiși. Cert este însă că, de dragul păcii, Rusia nu va restitui nimic din ceea ce a acaparat“¹⁴³

2.3. Pacea de la București: salvarea statalității românești cu pierderea Basarabiei (1812)

În cursul verii situația la Dunăre este stagnantă; un atac al marelui vizir Ahmed pașa la 21 iunie/3 iulie împotriva cetății Rusciuk a fost respins de ruși, dar Kutuzov a ordonat retragerea din această așezare la 23 iunie/5 iulie peste Dunăre. Operațiile militare n-au mai continuat, dar nici negocierile de pace n-au înregistrat vreun progres. În aceste condiții, ambasadorul rus la Paris, A.B. Kurakin, scria alarmat lui Rumianțev la 2/14 august, făcîndu-i cunoscută amploarea amenințării franceze ce plana asupra Imperiului țarist. De aceea trebuia încheiat războiul cu turcii în condiții de moderație. Cu un an înainte, situația militară de la Dunăre fusese mult mai favorabilă, o grămadă de cetăți la sud de Dunăre cucerite, relațiile cu Franța mai bune, dar Poarta n-a cedat totuși Principatele. Cum ar putea s-o facă acum cînd rușii s-au retras la nord de Dunăre și stau în defensivă? A spera în obținerea Principatelor în momentul de față „este să cazi pradă celei mai periculoase năluciri... Îmi iau libertatea — scria Kurakin — de a reinnoi pe lângă Majestatea Sa Imperială cele mai insistente rugăminți asupra trebuinței de a amîna pentru timpuri mai bune reunirea Țării Românești și a Moldovei (la Rusia — *n.n.*), de a face cît mai repede și cu orice preț pacea cu Poarta pentru a ne ocupa numai de Franța și să ne îndreptăm continuu atenția noastră asupra ei, cît și toate eforturile noastre“¹⁴⁴.

Marele vizir Ahmed pașa cu oștenii săi, încurajați de pasivitatea rușilor și sperînd, la rîndul lor, să încheie pacea în termeni favorabili lor printr-o victorie, au lansat un atac neașteptat peste Dunăre în noaptea de 27/28 august — 8/9 septembrie, reușind să stabilească un cap de pod la Slobozia. Contraatacurile ruse fiind respinse, turcii s-au întărit în acest loc și au căutat să-și exploateze succesul. Kutuzov, descurajat, era chiar pe punctul de a abandona vrăjmașilor Țara Românească, ceea ce a creat o mare panică în București. În urma unor consilii de război, au fost hotărîte niște operații de diversiune, care au reușit pe deplin. Îmbărbătați de reușita acțiunilor lor, trupele ruse, puse sub comanda generalului Evgheni Ivanovici Markov, au trecut, la rîndul lor, Dunărea în dreptul satului Petricani, la 2/14 octombrie,

iar a doua zi au atacat, prin surprindere, lagărul marelui vizir Ahmed paşa, care a fugit refugiindu-se la Rusciuk. De aici, înspăimântat, a cerut din nou pace lui Kutuzov, mai ales că trupele sale din Țara Românească au fost încercuite de ruși și complet paralizate¹⁴⁵. La auzul știrii zdrobirii forțelor marelui vizir, Napoleon a reacționat cu violență, exclamându-și furia: „Se poate concepe ca acești ciini, acești neisprăviți de turci să se lase bătuți în halul acesta! Cine ar fi putut să prevină și să se aștepte la aceasta!“ El și-a arătat minia evitând orice întâlnire cu trimisul țarului, aghiotantul său Aleksandr Ivanovici Cernișev, și a început să urzească din nou uneltiri contra Rusiei — este drept neputincioase — cu reprezentantul Austriei, prințul Karl Philipp von Schwarzenberg, promițând zadarnic Imperiului habsburgic Serbia și Principatele cu gurile Dunării¹⁴⁶. Armistițiul între ruși și turci a fost încheiat la 16/28 octombrie, iar la 19/31 ale lunii au început tratativele de pace de la Giurgiu. Rușii erau reprezentați de ambasadorul Italinski, generalul Ivan Vasilievici Sabaneev și interpretul P.A. Fonton, iar turcii, prin Galib Mehmed paşa, fost reis-efendi. Hamid aga și ulemaua Selim efendi. Trebuia neapărat să se ajungă la o înțelegere de compromis, deoarece demnitarii țarului l-au îndemnat din nou pe Alexandru I la moderație. Astfel, la apelul guvernatorului Odessei, ducele Armand Emmanuel de Richelieu, împăratul îi răspundea la 18/30 septembrie: „Tot ce îmi spuneți despre nevoia <încheierii> păcii este viu resimțit de mine. Dacă aş putea s-o fac în condițiile în care îmi spuneți aş fi încheiat-o chiar de astăzi, dar pină acum turcii nu vor să audă vorbindu-se de orice cedare (teritorială — *n.n.*) și vă întreb dacă există decență și posibilitate în secolul în care trăim să ne reîntoarcem îndărătul Nistrului. Aceasta nu este posibil...“¹⁴⁷; la fel amiralul Nikolai Semionovici Mordvinov afirma că „bunăstarea imperiului rus, singurul obiect vrednic de grija părintească a țarului, nu cere anexarea Moldovei și a Țării Românești. Nu cucerirea de noi pămînturi, ci păstrarea neștirbită a strămoșeștii moșii poate numai să aducă slava cea adevărată și lauda veacurilor“, opinie ce coincidea cu aceea a avizatului om de stat contele Simion Romanovici Voronov, ce socotea Dunărea ca un hotar greu de apărat și împovărat în cazul unui război general european¹⁴⁸. De aceea, în instrucțiunile date de Rumianțev generalului Kutuzov la 30 septembrie/12 octombrie, acesta era împuternicit să ceară turcilor cedarea Moldovei pină la Siret și Basarabia (Bugeacu — *n.n.*) cu cetățile de pe Nistru și Dunăre la ieșirea la Marea Neagră¹⁴⁹. Și regele Prusiei Friedrich Wilhelm al III-lea făcea cunoscut la 3 octombrie rezidentului său Werther la Constantinopol că țarul dorea pacea cu Poarta și că este dispus la sacrificarea majorității cuceririlor sale, nepăstrînd decît ceea ce i-ar fi trebuit absolut ca să nu se discrediteze în ochii Europei¹⁵⁰.

Rusia era, așadar, nevoită să-și micșoreze pretențiile și să renunțe la Țara Românească și chiar la o parte din Moldova; astfel, încă înainte de semnarea armistițiului și începerea convorbirilor de la Giurgiu, în scrisorile trimise de Kutuzov marelui vizir Ahmed paşa la 7/19 și 10/22 octombrie 1811 el a propus preliminar stabilirea hotarelor între cele două împărății mai întii pe Milcov, apoi, pe Siret¹⁵¹. În răspunsul său din 13/25 octombrie Ahmed

pașa a fost de acord doar cu ultima propunere, condiționind însă ca sîrbii să rămînă supuși otomani, iar vechile privilegii ale Principatelor să fie reinnoite¹⁵². Marele vizir își motiva cedarea, într-o scrisoare trimisă la 16/28 octombrie caimacamului (locuitorului — *n.n.*) său de la Constantinopol, Sakir Ahmed pașa, arătînd starea critică a armatei otomane, deoarece o parte a ei era izolată și încercuită de ruși peste Dunăre, lipsindu-l astfel de posibilitatea de a mai putea negocia și obligîndu-l la compromisuri¹⁵³.

Convorbirile de la Giurgiu s-au desfășurat, așadar, sub presiunea rușilor; deși nu mai erau în stare să reclame cedarea ambelor Principate, ei au încercat să capete, la început, întreaga Moldovă și alte compensații teritoriale pe litoralul pontic în Caucaz; de asemenea, să fie garantate libertățile sîrbilor. În discuțiile din 20 octombrie/1 noiembrie delegații ruși au notificat că generalul Kutuzov dorește drept condiție preliminară a încheierii păcii „ca țara Moldovei, precum și întreg Bugeacul care se numește Basarabia și care se află înlăuntrul Moldovei rămînînd statului Rusiei, între cele două state (imperiile otoman și țarist — *n.n.*) hotarul să se stabilească la hotarul dintre Moldova și Țara Românească (adică pe Milcov — *n.n.*) și pe canalul Sf. Gheorghe de la Dunăre¹⁵⁴. A doua zi, la 21 octombrie/2 noiembrie, împuterniciții otomani aflați la Giurgiu aduc la cunoștința marelui vizir că s-a convenit, în cele din urmă, ca hotarul să fie stabilit pe Siret, cedîndu-se restul Moldovei pînă la Nistru cu Bugeacul, iar la gurile Dunării, acesta să meargă de-a lungul brațului Sulina¹⁵⁵.

Ministrul britanic la Poartă, Stratford Canning, aducea la cunoștință cabinetului de la Londra, la 18 noiembrie, condițiile de pace acceptate de marele vizir Ahmed pașa: cedarea părții de răsărit a Moldovei pînă la Siret, către Rusia, cu gurile Dunării și alte teritorii pe litoralul pontic¹⁵⁶. Știrea era confirmată și în raportul trimis la 25 noiembrie de rezidentul prusian Werther regelui Friedrich Wilhelm al III-lea¹⁵⁷. Cu aceste concesii a fost de acord și ministrul afacerilor externe Rumianțev, care a trimis instrucțiunile respective generalului Kutuzov la 22 noiembrie/4 decembrie¹⁵⁸.

Dar cu toată slăbiciunea militară a Imperiului otoman, sultanul Mahmud al II-lea a refuzat să facă cedări teritoriale Rusiei în Caucaz, iar în Moldova nu era dispus să renunțe decît la teritoriul dintre Prut și Nistru, cu păstrarea fortărețelor de la Ismail și Chilia pe Dunăre, după cum raporta la 15 decembrie Stratford Canning¹⁵⁹. Într-adevăr, delegații turci făcuseră cunoscut plenipotențiarilor ruși refuzul sultanului încă de la 17/29 noiembrie¹⁶⁰, ceea ce a provocat riposta indignată a părții țariste. Stratford Canning informa, la 24 decembrie, despre presiunile militare exercitate de generalul Kutuzov, care a ordonat trupelor sale să treacă Dunărea în mod demonstrativ, în intenția de a-i sili pe turci să accepte condițiile impuse prin armistițiu¹⁶¹.

Situația pentru ruși se dovedea, însă, fără ieșire; amenințați din ce în ce mai vădit de către Franța napoleoniană și nefiind în măsură să-și impună condițiile Porții pe plan militar, în imposibilitate de a obține victoria, au trebuit să cedeze și să-și reconsidere poziția. Tratatelve se duceau în plină iarnă într-o crîsmă la Giurgiu în condiții dificile de trai pentru delegații și fără comunicare rapidă cu St. Petersburg. de aceea Kutuzov a propus părții

otomane, care a acceptat, mutarea sediului tratativelor de pace la București la 31 decembrie 1811/12 ianuarie 1812, unde s-a și desfășurat prima ședință de lucru în casele boieroaicei Corneasca. În cadrul ei, negociatorii otomani au repetat poruncile primite de marele vizir de la sultan: adică mutarea hotarului de pe Siret pe Prut cu păstrarea cetățîilor de la Dunărea de Jos de către Poartă, nici o schimbare de fruntarii în Asia și discuții pe marginea autonomiei sirbe¹⁶². La aceste propuneri, Kutuzov a răspuns prin curier marelui vizir Ahmed pașa la 1/13 ianuarie 1812 că țarul a impus ca niște condiții de pace *sine qua non* acceptarea hotarelor în Europa la Siret și Dunăre, în Asia părți din litoralul pontic caucazian, precum și garantarea libertăților pentru sirbi¹⁶³. Totuși, la 11 ianuarie Stratford Canning făcea cunoscută lordului Wellesley, ministrul de externe britanic, opinia personală a generalului Kutuzov, prin care el se arăta receptiv la propunerile turcilor de a nu ceda Moldova decît pînă la Prut, sub rezerva acceptării ei de către guvernarea de la St. Petersburg, care demonstau lipsă de flexibilitate în această privință¹⁶⁴.

În situația de echilibru instabil a pozițiilor celor doi adversari a intervenit, cu toată energia, însărcinatul cu afaceri francez la Poartă, Latour-Maubourg, care avea ordine exprese din partea stăpînului său Napoleon să împiedice cu orice preț încheierea păcii între ruși și turci. Ba, chiar mai mult, la 27 ianuarie și 9 februarie 1812 diplomatul amintit propunea Porții ca nu numai să nu încheie pacea cu rușii, ci, din contra, să continue războiul ca aliați ai lui Napoleon, în care caz împăratul îi va garanta integritatea teritorială cu retrocedarea Principatelor, cu gurile Dunării, ba chiar și a Crimeii, la care turcii visau de mult. „Majestatea sa — declara Latour-Maubourg — n-a încetat să considere aceste provincii ca făcînd parte din posesiunile otomane și ocuparea lor de către Rusia, nefiînd decît o consecință a soartei războiului, n-a distrus drepturile suveranului lor legitim“¹⁶⁵. Francezii se gîndeau apoi la o himerică joncțiune a trupelor lui Napoleon cu cele otomane în sudul Poloniei, ca rușii să fie atacați și din flanc. Bineînțeles că din aceste planuri fantastice nu s-a realizat nimic, deoarece dregătorii otomani nu mai aveau încredere în Napoleon și în falsele sale promisiuni, știind că teritoriile europene ale imperiului lor au făcut obiectul proiectelor lui de împărțire, fie cu rușii, fie cu austriecii. În acest sens, diplomația engleză a combătut energic la Constantinopol intențiile francezilor, dezvăluind turcilor duplicitatea politicii lui Napoleon, după cum raporta Stratford Canning la 28 februarie¹⁶⁶; el atrăgea atenția reprezentantului Regatului Celor două Sicilii la St. Petersburg, ducele de Sierra Capriola, la 19 februarie, despre necesitatea ca țarul și miniștrii săi să se arate flexibili și să încheie pacea în condiții de compromis, renunțînd la achiziția de teritorii în Caucaz și la hotarul de pe Siret¹⁶⁷. De asemenea, ministrul de război al țarului, Mihail Bogdanovici Barclay de Tolly, avertizase pe Alexandru I încă de la 22 ianuarie/3 februarie că Napoleon avea tot interesul să prelungească războiul ruso-turc, și, dacă va fi nevoie este mai bine ca rușii să evacueze Țara Românească și să abandoneze pe sirbi, decît să îngăduie împăratului

Franței să se alieze cu Poarta¹⁶⁸. Pentru a ajuta pe englezi în contracararea acțiunilor diplomației napoleoniene la Constantinopol, ministrul Rumianțev a cerut îngăduința țarului, la 22 martie/3 aprilie, să trimită lui Stratford Canning, prin Italinski, copia articolului convenției de la Erfurt încheiată cu Napoleon în ceea ce privește Țara Românească și Moldova¹⁶⁹; totodată, Rumianțev comunica în aceeași zi lui Italinski că țarul a încuviințat relațiile sale cu Stratford Canning, făcându-i cunoscute intențiile generoase ale Rusiei, care, deși victorioasă și stăpînă peste Principate, retrocedează Imperiului otoman Țara Românească și partea din Moldova pînă la Siret. Numai pe această bază Rusia a consimțit să încheie armistițiul cu marele vizir Ahmed pașa la Giurgiu, care a primit zisele condiții. Acum Poarta revine asupra hotărîrii inițiale și înaintează propunerea cu hotarul pe Prut; țarul nu acceptă noua situație ivită și conversațiile sterile de la București nu fac decît să-l împiedice pe generalul Kutuzov, de a dezlănțui o nouă ofensivă la Dunăre¹⁷⁰. Totuși, aceste manevre de ultimă oră ale Rusiei nu mai impresiionară pe nimeni. Despre nehotărîrea rușilor, oscilînd în a accepta hotarul pe Siret sau pe Prut și să renunțe la alte pretenții, il înștiința și rezidentul prusian Werther pe regele Friedrich Wilhelm al III-lea la 25 februarie¹⁷¹.

Între timp, la București, unde delegațiile rusă și otomană nu mai desfășurau practic nici o activitate, fiind încorsetate în instrucțiunile rigide ale superiorilor lor, Kutuzov își manifesta îngrijorarea față de situația ingrată în care era plasat; el realiza faptul că pacea trebuia încheiată neîntîrziat, deoarece deteriorarea relațiilor ruso-franceze era din ce în ce mai evidentă, iar pericolul unui atac al lui Napoleon, iminent. Comandantul rus a luat inițiativa trimiterii generalului Alexandre de Langeron într-o misiune confidențială pe lângă marele vizir Ahmed pașa aflat la Rusciuk, spre a purta cu dînsul discuții deschise. Dregătorul otoman a imputat interlocutorului său că Rusia care stăpînea un sfert din globul pămîntesc se tîrguia pentru o fișie de teritoriu ce nu-i era necesară și nu ținea cont de faptul că își condamnase armata să stea la Dunăre, în timp ce Napoleon se pregătea s-o atace. De aceea, socotind că o victorie a lui Napoleon asupra Rusiei n-ar fi favorizat Poarta, deoarece, odată biruitor, împăratul Franței s-ar fi putut îndrepta contra Imperiului otoman, Ahmed pașa condiționa pacea de necesitatea ca țariștii să înțeleagă situația și să fie concilianți: „Vă dau Prutul «ca hotar» și nimic mai mult; Prutul sau război; sacrificiile noastre sînt deja enorme, Ismailul singur vă plătește războiul și mai dobîndiți încă 4 alte cetăți și o provincie minunată”¹⁷². Kutuzov s-a arătat sensibil la argumentele marelui vizir și a realizat că pînă în cele din urmă țarul și miniștrii săi trebuie să cedeze. De aceea, simțînd că va trebui să evacueze Principatele, a întărit exploatarea lor ca să se despăgubească de pe urma inevitabilei părăsiri a acestora și să se aprovizioneze pentru viitoarele lupte cu francezii. De pildă, la 3/15 aprilie Kutuzov a poruncit ca pînă la 16/28 ale lunii să i se pună la dispoziție din Țara Românească 20.000 care cu cîte 4 boi fiecare, conduse de cîte 2 țărani, totalizînd 40.000 de țărani și 80.000 de boi „ce se vor duce desigur să populeze vreun colț de deșert”; în bani, a cerut o contribuție de

două milioane de taleri¹⁷³. Drept urmare, după cum se arăta ulterior într-un document din 24 iulie/5 august 1814, lipsa și scumpirea produselor de pe piața Principatelor s-a datorat năpastelor îndurate de oameni, „în toată vremea războiului trecut, când fieșcare din lăcuiitori și-au prăpădit „bitoașele și alte agoniseli ce au avut“¹⁷⁴; astfel, nu este de mirare că încă din noiembrie 1811 „sărmanii români ard de dorința de a vedea armata rusă departe de nefericita lor țară“¹⁷⁵.

Pe plan diplomatic, lucrurile s-au precipitat în luna martie 1812, când iminența campaniei lui Napoleon împotriva Rusei a determinat precizarea pozițiilor fiecărei puteri europene și sistemul de alianțe la care a aderat. Caimacamul vizirului Elhaz Mehmed a trimis la 7 martie o scrisoare premierului britanic Sir Spencer Percival, — scrisoare expediată la 11 martie prin intermediul lui Stratford Canning —, în care cerea asistența guvernului de la Londra în cadrul negocierilor de pace purtate cu Rusia¹⁷⁶. Cabinetul englez a hotărât să trimită atunci la Constantinopol un ambasador în persoana lui Sir Robert Liston, după cum făcea cunoscut diplomatul P.K. Suchtelen ministrului Rumianțev la 29 martie/10 aprilie¹⁷⁷. În instrucțiunile date lui Liston, la 27 martie, de către secretarul de stat la externe Robert Castlereagh, i se preciza ca în tratativele pe care le va avea în vederea încheierii păcii să nu accepte ideea „care pare a fi prevalat într-unele din discuțiile anterioare de pace, și anume că, pentru a se urgenta revenirea la starea de pace între Rusia și Poartă, Marea Britanie ar putea fi dispusă să facă anumite sacrificii materiale sau să cedeze vreo colonie Rusiei“¹⁷⁸. Poarta era neliniștită nu numai de stagnarea negocierilor de pace cu Rusia, dar și de tratatul de alianță încheiat între Franța și Austria la 14 martie, temându-se de repercusiunile sale asupra situației Imperiului otoman. Într-adevăr, temerile Porții nu erau lipsite de temei, deoarece printr-un articol secret al acestei alianțe se prevedea ca în eventualitatea când Austria ar ceda Galiția pentru reconstituirea regatului polon, urmărită de Napoleon, ea va fi recompensată într-altă parte; era străveziu că, în conformitate cu înțelegerile anterioare din 1811, această compensație teritorială nu o puteau constitui decât Principatele¹⁷⁹.

Așadar se conturau perspectivele unui „bloc“ european constituit de Franța cu Austria și Confederația Germanică împotriva Rusiei, Angliei, Spaniei și Suediei. Imperiul otoman se afla încă în război cu Rusia și de aici efortul Franței de a împiedica pacea între cei doi adversari, ca și încercările puterilor adverse de a stinge acest conflict cu orice preț și chiar de a atrage Poarta de partea lor. În acest sens, poate fi interpretată misiunea emisarului suedez Hummel, care, trecind prin București în martie 1812, s-a întâlnit cu generalul Kutuzov, făcându-i cunoscută alianța țării sale cu Anglia și dorința de a convinge pe otomani să încheie pacea prin negocieri concertate cu rezidentul britanic la Poartă și chiar, mai mult, să încerce a înjgheba o quadruplă alianță anglo-suedo-ruso-otomană împotriva lui Napoleon. Kutuzov a fost satisfăcut de schimbarea în orientare a Suediei, aliată „ereditară“ a Franței și a Porții contra Rusiei, și l-a ajutat pe Hummel în misiunea sa la Constantinopol, asigurându-i chiar o escortă pînă în capitala Imperiului

otoman¹⁸⁰. Napoleon, la rîndul său, a înțeles, deși cu întârziere, cît de mult avea nevoie de „diversiunea“ turcã în flancul viitorilor săi adversari ruși și s-a hotărît să-și trimită, în sfîrșit, un ambasador pe malurile Bosforului în persoana generalului conte Antoine François Andréossy, despre a cărui numire Rumianțev îl înștiința confidențial pe Kutuzov la 2/14 aprilie¹⁸¹.

Semnalele de alarmă se înmulțeau din toate părțile. Stratford Canning făcea cunoscut lordului Wellesley, prin raportul său din 21 aprilie, oferta unei alianțe tripartite între Austria, Franța și Imperiul otoman, făcută Porții de internunțul habsburgic Ignaz von Stürmer, cu promisiunea garantării integrității teritoriului său incluzînd cele două Principate; diplomatul britanic revenea la 25 aprilie, înștiințînd pe superiorii săi asupra situației ambigue create la Constantinopol de oferta de alianță austro-franceză, Poarta refuzînd să adere la aceasta din teama de a nu vedea Principatele invadate de austrieci sub pretextul de a-i ataca pe ruși¹⁸². În sfîrșit, a treia zi, la 26 aprilie, pentru a decide pe dregătorii otomani să refuze categoric oferta interesată a internunțului, le-a dezvăluit planul secret de dezmembrare a Turciei alcătuit de cabinetul de la Viena în 1810¹⁸³. Totodată, ambasadorul rus la Curtea habsburgică G. O. Stackellberg înștiința pe Rumianțev, la 16/28 aprilie, despre avizul lui Metternich dat rușilor de a încheia în orișice fel de condiții pacea cu Turcia, deoarece găsindu-i la Dunăre în cazul dezlănțuirii atacului francez, în conformitate cu tratatul de alianță încheiat la 14 martie, austriecii vor fi siliți să intervină militar împotriva lor în acea regiune¹⁸⁴.

La 18/30 aprilie, în conformitate cu dispozițiile primite de la St. Petersburg, Kutuzov a dat instrucțiuni delegaților ruși la convorbirile de pace de la București că țarul este dispus să încheie conflictul în următoarele condiții: turcii să accepte Siretul drept hotar așa cum au convenit la încheierea armistițiului, să confirme privilegiile Principatelor recunoscute anterior, să asigure siguranța sîrbilor, renunțînd, în schimb, la orișice pretenție teritorială în Caucaz¹⁸⁵. La 20 aprilie/2 mai marele vizir Ahmed pașa relata unui demnitar otoman desfășurarea tratatelor, în care partea turcă ezita să-și dea consimțămîntul pentru hotarul la Siret, opinînd pentru Prut și cerînd restituirea cetății Ismail, Chilia și a 2/3 din Bugeac¹⁸⁶. În sfîrșit, la 7 mai Stratford Canning comunica ultima hotărîre a cabinetului de la St. Petersburg: datorită iminenței atacului francez, țarul s-a resemnat să accepte hotarul la Prut și să se mulțumească cu o amnistie și un regim de toleranță acordat sîrbilor¹⁸⁷. Cedînd, în sfîrșit, presiunilor făcute asupra sa și realizînd primejdia ce o reprezenta războiul ce-l pregătea Napoleon împotriva lui, Alexandru I a hotărît să încheie pacea în termenii sus-amintiți, trimițînd la București pe amiralul Pavel Vasilievici Ciceagov în calitate de comandant suprem în locul lui Kutuzov, rechemat în țară. Aflînd de apropiata venire a înlocuitorului său și nedorînd să-i scape prilejul de a încheia pacea pentru care s-a străduit atît, Kutuzov a transmis delegaților otomani acceptarea hotarului la Prut, ce rămăsese principalul obstacol în calea negocierilor¹⁸⁸. La 26 aprilie/8 mai negociatorul Galib efendi solicită instrucțiuni marelui vizir Ahmed pașa de a accepta definitivarea hotarului pe Prut și la Dunăre pînă la gurile ei, brațul Chilia urmînd a fi folosit în comun¹⁸⁹. Jocurile fiind făcute, Galib efendi a

fost, astfel, în măsură, încă de la 2 mai, să anunțe pe consulul francez din București, Ledoux, „că a sosit timpul să se încheie războiul, că promisiunile lui Latour-Maubourg nu s-au realizat din nefericire la timp, că nu s-a cedat rușilor decât prea puțin și că provinciile (Principatele — *n.n.*) urmau să fie evacuate în două sau trei luni și că, de aici încolo, Providența putea să mai aducă încă evenimente fericite”¹⁹⁰. La fel, pentru a nu mai da rușilor nici un prilej de întârziere, Stratford Canning raporta lui Robert Castlereagh, la 19 mai, că s-a grăbit să trimită la cartierul general rus din București pe un emisar al său, Thomas Gordon, pentru a înștiința pe Kutuzov de urzilele diplomației franco-austriece la Poartă. deși ambasadorul Andréossy se găsea încă pe drum, călătorind încet spre Constantinopol, și îndemnând pe țariști la încheierea cit mai grabnică a păcii¹⁹¹. La fel și Rumianțev confirma în secret lui Ciceagov, la 13/25 mai, știrile despre ofertele de alianță făcute Porții de reprezentanții Austriei și Franței. Stürmer și Latour-Maubourg¹⁹².

Zarurile erau, așadar, aruncate, iar Kutuzov, cu câteva zile înaintea sosirii lui Ciceagov la București, a acceptat semnarea păcii între delegații ruși și otomani în sălile hanului influentului dregător armean Manuc bei, prieten al fostului mare vizir Mustafa Bairaktar și trecut de partea țariștilor încă de la 1809. Ceremonia a avut loc la 16/28 mai. În privința Principatelor, Poarta accepta amputarea Moldovei prin cedarea părții ei de dincolo de Prut, devenit hotar, renunțând la raialele Hotin, Bender, Akkerman, Chilia, Ismail și Reni, la tatarlicul din Bugeac și la ținuturile Bălți, Soroca, Orhei, Lăpușna, Hotărniceni, Codrul Tîgheciului și Greceni¹⁹³. Cedarea se făcea în termenii lapidari ai articolului IV al tratatului: „Hotarul dintre cele două state să fie râul Prut, de la intrarea acestuia în țara Moldovei și pînă la locul unde se întîlnește cu fluviul Dunărea, iar de acolo să urmeze partea stingă a fluviului Dunărea, pînă la Gura Chiliei și pînă la mare, iar gura amintită să fie folosită în comun de ambele părți...; insulele mici de aici nepopulate înainte de război, să nu fie ocupate și luate în stăpînire de nici unul dintre state, iar de acum încolo, neconstruindu-se pe aceste insule nici un fel de fortificații și întărituri, ele să fie deșerte, dar să se îngăduie raialelor celor două părți să meargă acolo pentru a tăia lemne sau pentru pescuit”. În baza articolului V urma ca „Împărăția Rusiei să înapoieze și să predea Înaltei Împărății otomane pămîntul Moldovei de pe partea dreaptă a râului Prut, de care s-a amintit mai înainte, precum și Țara Românească și Oltenia... cu cetățile lor, cu orașele și cu ținuturile și cu satele și cu locuitorii lor, precum și cu tot ce se află în țările sus-zise. De asemenea, să predea și insulele de pe Dunăre, afară de cele menționate în articolul patru de mai sus”; privilegiile locuitorilor Principatelor urmau să fie respectate în conformitate cu acordurile existente, iar, în ceea ce privea nivelul dărilor, Poarta consimțea ca, „în raport cu întinderea actuală a Moldovei, locuitorii celor două țări să fie scutiți pe timp de doi ani, începînd de la data schimbului actelor de ratificare, iar pentru cei care dintre locuitorii de acolo vor să emigreze în alte ținuturi să se adauge încă patru luni și să se execute întocmai”¹⁹⁴. Prin înțelegerea secretă încheiată în aceeași zi, în cadrul art. I se stipula că cetățile Ismail și Chilia vor fi dărmate de către ruși și nu se vor mai ridica fortificații în aceste puncte. Demolarea se va

efecua după ratificarea tratatului de pace și va fi continuată pînă la încheierea ei¹⁹⁵. Semnarii tratatului din 1812 au fost, din partea Rusiei, ambasadorul Italinski, generalul Sabaneev și P.A. Fonton, iar din partea Porții, Galib efendi, kehaia bei, Ibrahim Selim efendi, kadi-asker (judecător — *n.n.*) de Anatolia, și Abdul Hamid efendi. După semnarea sa, Galib efendi a plecat la Constantinopol pentru a aduce ratificarea din partea sultanului Mahmud al II-lea, iar colonelul Kaisarov la statul-major de la Vilno, unde se afla țarul Alexandru I; trupele ruse urmau să evacueze Principatele și alte teritorii ocupate în Caucaz într-un termen de trei luni după schimbarea instrumentelor de ratificare, așa cum s-a stipulat în cadrul art. XI al tratatului de pace.

Realizînd cît de nepopular era caracterul acestei păci, pe care turcii, datorită greutăților întîmpinate și a situației internaționale nefavorabile, fuseseră siliți să o încheie, guvernul britanic se strădui cel puțin a interveni pe lîngă ruși să renunțe la încercarea, lipsită de tact, concepută la St. Petersburg de a atrage Turcia în coaliția antinapoleoniană și să procedeze în cel mai scurt timp posibil la evacuarea Principatelor, unde trebuia restaurată orînduiala anterioară. În acest scop, a fost trimis în misiune la București, pe lîngă persoana amiralului Ciceagov, generalul de brigadă englez Sir Robert Wilson, după cum făcea cunoscut, în august 1812, noul ambasador britanic la Poartă, Sir Robert Liston. Totodată, profitînd de prezența diplomatului țarist Italinski la Poartă, Liston i-a exprimat regretul că „împăratul Rusiei nu preferă să se străduiască a liniști opinia publică și să-și cîștige încrederea Divanului (otoman — *n.n.*), renunțînd la politica lui de sporire teritorială a Imperiului său și la toate pretențiile care, încă, dau aparența unei politici de ostilitate împotriva vecinilor săi. M-am încumetat să adaug că o politică liberală, bine înțeleasă, i-ar putea îngădui M. Sale Imperiale să meargă mai departe pe această linie și să ajungă la restituirea a tot ceea ce a cucerit în ultima vreme (adică Basarabia și brațul dunărean al Chilieii — *n.n.*) și la înlăturarea oricăror piedici ar fi mai rămase în calea unei depline înțelegeri cu sultanul”¹⁹⁶.

Liston da curs, în această propunere, unei inițiative venite chiar din partea lui Ciceagov, care, la o săptămînă după sosirea sa în București (6/18 mai), — după semnarea preliminarilor tratatului de pace (5/12 mai), încheiat la 16/28 mai —, în speranța înfăptuirii alianței cu Imperiul otoman și a atacării provinciilor ilirice și a Dalmației franceze prin Serbia, în colaborare cu forțele turcești și flota engleză din Adriatică, se adresa țarului îndemnînd-l că „este necesar din partea noastră ca, o dată cu prilejul noilor tratative, să facem oarecare concesii turcilor... Într-un asemenea caz nu-mi permiteți Majestatea Voastră să le cedăm acea parte a Moldovei pe care am dobîndit-o prin tratatul de pace, ca răsplată pentru alianța «ce o vor încheia» cu noi?”. La propunerea comandantului său în Principate, țarul a răspuns cu fermitate: „Sper că dumneavoastră ați renunțat la ideea de a întoarce turcilor ceva din ceea ce am cîștigat. Aceasta ar fi ceva cu totul nepotrivit”¹⁹⁷. Așadar, Rusia, deși aflată în pragul războiului cu Napoleon, n-ă înțeles să cedeze nici o palmă din teritoriile acaparate ca orîșice altă mare putere care aplica dreptul forței.

Sultanul Mahmud al I. lea, deși nemulțumit de prevederile păcii și cu toate că împăratul Franței și a dezlănțuit campania în Rusia la 24 iunie, lipsit de resurse și de posibilitatea mobilizării altor forțe militare, precum și din cauza ostilității ienicerilor față de redeschiderea conflictului, s-a resemnat cu ratificarea tratatului la mijlocul lunii iunie¹⁹⁸. Schimbul instrumentelor de ratificare a avut loc la 2/14 iulie la București, iar vestea a fost primită cu entuziasm de guvernanții ruși din Moscova (12/24 iulie) și St. Petersburg (14/26 iulie). Cu acest prilej, țarul a lansat un manifest în care se lauda că pacea a adus Imperiului rus „foloase de aur, cuprinzând în hotarele ei o populată și roditoare întindere de pământ, al cărei inconjur de la Cetatea Albă și pînă la gurile riului Prut, ce curge la nouă verste (1 verstă = 1,067 km — n.n.) de la Iași, și de la gurile acestuia pînă la hotarul împărătesc se întinde pe o mie de verste, cuprinzând vestitele cetăți: Hotin, Tighina, Chilia, Ismail. Cetatea Albă și alte multe orașe comerciale.”¹⁹⁹

Vestea semnării și ratificării tratatului de pace a fost adusă la cunoștința divanului din București în cadrul unei ședințe solemne la Mitropolie la 6/18 iulie de către amiralul Ciceagov,²⁰⁰ spre a fi cunoscută în Principate, unde rechizițiile și pregătirile pentru o ipotetică expediție în Dalmația au încetat, amintitul comandant primind ordin ca, renunțînd la orișice proiect de alianță cu turcii, să se întoarcă cu trupele sale pe frontul antinapoleonian din Rusia la 30 iulie/11 august²⁰¹. Dar Ciceagov cu statul său major n-au părăsit Bucureștii decît la 6/18 august, trecînd hotarul după 19/31 august²⁰²; în Principate n-au mai rămas decît trupe de ariergardă, sub comanda generalului Piotr Feodorovici Jeltuhin. Puterea civilă a fost trecută Divanurilor și noilor domni numiți de Poartă la 27 august/8 septembrie, Ioan Caragea în Țara Românească și Scarlat Callimachi în Moldova. Evacuarea completă a trupelor ruse din Principatul muntean, după retrocedarea cetăților Giurgiu și Turnu de la Dunăre, a avut loc la 2/16 octombrie, după cum menționa, cu ușurare, cronica meșteșugarului Ion Dobrescu: „Și să deșărtă locurile Țării Românești de atîta greutate de oști și începură a vorbi de pace și să liniștiră toate greutatețile norodului.”²⁰³ Evacuarea Moldovei a fost încheiată, de asemenea, în octombrie, cînd trupele ruse au trecut Prutul.

Pacea de la București a produs o mare iritare în sinul maselor din Imperiul otoman și chiar al unor dregători ai porții apropiați de Franța. Vinovați de dezavantajele ei au fost găsiți marele vizir Ahmed pașa, îndepărtat din funcție, precum și dragomanul Dumitrachi Moruzi și fratele acestuia Panaiot, care au fost executați, fără vină, primul, în tabăra marelui vizir de la Șumla la 27 octombrie/8 noiembrie, cel de al doilea, la Constantinopol la 8/20 noiembrie²⁰⁴.

În această atmosferă încărcată, ambasadorul britanic Sir Robert Liston făcea cunoscut, cu oarecare îngrijorare, cercurilor guvernante de la Londra încă de la 14 septembrie, în plină desfășurare a campaniei lui Napoleon în Rusia, reinnoirea propunerilor de alianță avansate turcilor de către austro-francezi, cu promisiunea, în caz de aderare, a redobîndirii de la țariști a părții pierdute din Moldova și chiar a altor teritorii²⁰⁵

La 18 octombrie, diplomatul englez revenea asupra acestei chestiuni, arătând că „straturile adânci ale poporului (din Imperiul otoman — *n.n.*) par să fi ajuns la mare îngrijorare de pierderea suferită prin cedarea Basarabiei și mai ales de pierderea teritoriului situat pe malul stîng al Dunării“. Totodată, Liston mai releva existența unui „sentiment general de regret și umilință pentru faptul că s-a pierdut o porțiune atît de vastă din posesiunile turcești, mai ales că s-a pierdut fără să fi fost nevoie a se pierde; căci începe să precumpănească aici părerea generală (care pare să nu fie lipsită de temei) că dacă plenipotențiarilor care tratau la București ar mai fi zăbovit puțin (să semneze tratatul de pace — *n.n.*), situația critică în care s-a aflat împăratul Alexandru față de Bonaparte l-ar fi silit să consimtă la restituirea tuturor teritoriilor pe care le cucerise în timpul războiului“. Ba, chiar mai mult, adăuga Liston, „sentimentul acesta de umilință a fost mult agravat de știrea (ce este acum răspîdită în păturile înstărite ale populației Capitalei) că în convenția care a fost recent făcută în vederea unui atac comun împotriva Rusiei, Franța și Austria, de bunăvoie și fără solicitarea lor, chiar și fără știința Porții, au inserat un articol prin care stipulaseră integritatea ținuturilor otomane din Europa”²⁰⁶.

Prevederile păcii de la București n-au mai fost, însă, schimbate și Liston recunoaște, într-un ultim raport asupra acestei probleme, datînd din 12 decembrie 1812, că din discuția avută cu un însemnat dregător al Porții a reieșit că „pacea, care a luat de la Turcia o porțiune atît de mare de teritori și a lipsit-o de controlul asupra navigației pe Dunăre, nu putea fi niciodată o pace prietenească și, prin urmare, o pace durabilă... O contradeciație din partea împăratului Rusiei că el era dispus să restituie întreaga sau o parte considerabilă a cuceririi sale ar fi atras recunoștința lor (a turcilor — *n.n.*), le-ar fi cîștigat încrederea, le-ar fi asigurat neutralitatea și, prin desfășurarea firească a lucrurilor, eventuala lor colaborare. Dar nici un gest de asemenea natură, nici măcar o singură expresie de politețe nu a fost obținută din partea Petersburgului, din prima clipă și pînă în momentul de față”²⁰⁷.

Așadar, orișice încercare de a mai redeschide problema Basarabiei s-a izbit de neta și încăpățînata împotrivire a cabinetului de la St. Petersburg.

*

Rusia a reușit, în sfîrșit, în 1812, după mari eforturi, dar fără nici un drept istoric bazat pe vreo umbră de legitimitate, să smulgă jumătate din trupul Moldovei, acaparînd un teritoriu străin ce nu-i aparținuse niciodată. După cum recunoaște istoricul Leon Casso, ministru al instrucțiunii publice în cabinetul țarist, în lucrarea sa tipărită la Moscova în 1913 și închinată ieșirii Rusiei la Dunăre, „planurile noastre primordiale au fost mult mai mari. În 1806, am crezut că vom cuceri cele două Principate fără lupte și că vom organiza din ele patru guvernăminte ruse. Împrejurările ne-au silit, pînă la sfîrșit, să ne mulțumim cu un cîștig mult mai modest. Din ceea ce am dobîndit, am alcătuit provincia (oblast) Basarabia. Cît ne-a costat acest cîștig? După socotelile contemporanilor²⁰⁸, aproape 230 milioane de ruble și 150.000

de oameni, din care mai puțin de 1/3 au murit în lupte. Ceilalți au căzut jertfă epidemiilor și climei din Muntenia și Bulgaria, cu care soldatul rus nu era obișnuit. Dar și acest adaos ne-a fost folositor — mărturisește Casso — pentru următoarele motive: 1) el ne apropia de Peninsula Balcanică și 2) ne da putința să stăm cu un picior solid la Dunăre, pentru a ne putea întinde în viitor mai departe în paguba imperiului turcesc, potrivit politicii Ecaterinei a II-a... Dar, în afară de aceasta, cel mai esențial moment în acest câștig a fost faptul că pentru prima dată Rusia a anexat supuși creștini de ai Porții din Europa²⁰⁹.

O expunere de motive mai limpede și mai sinceră nici că se putea. Nu este invocat nici un drept etnic, demografic sau istoric, ci pur și simplu dorința de cucerire și expansiune. Ce scria contemporanul evenimentelor din 1812, generalul Langeron, invocat de Casso, fără să-i amintească numele? Următoarele: „Așa s-a încheiat acest război de 7 ani, acest război înfăptuit cu atita ușurință, fără vreun pretext, chiar plauzibil, și, dacă o pot spune, împotriva bunei-credeințe, a politicii sănătoase și a intereselor Rusiei...”. Și după ce arată pierderile suferite — menționate de Casso — în acest război „atît de prost condus, cît și întristător proiectat și în care șase comandanți-șefi au rivalizat în vinovății și greșeli.... în care 80 pînă la 100.000 de ruși n-au avut de luptat cu mai mult de 40.000 de turci”, înfierează prădăciunile comise „de către armata noastră”, ce au adus însemnate pagube atît locuitorilor, cît și fiscului imperial. Și apoi dă cîteva exemple: „Ocele de sare din Basarabia singure puteau aduce guvernului de la 20 la 30 mii de ducați, dacă ar fi fost administrate cu chibzuință. Dar în primul an (al ocupației militare — *n.n.*) au fost jefuite; în al doilea, Divanul din Moldova le-a arendat la un preț scăzut; apoi, generalul Tucikov, gonind sau sperînd pe arendașii care s-au prezentat, a profitat singur de ele... În 1809, Bezak și Coronelly (generali ruși — *n.n.*) au acaparat toate grînele din Bulgaria și veniturile vămii din Galați. Ceea ce n-a fost luat s-a risipit. Coronelly a făcut la fel cu cele de la Silistra în 1811. Generalul Zass și complicitii săi și-au însușit veniturile vămilor din Oltenia, iar generalul Kutuzov a lăsat, în 1812, veniturile vămii de la Zimnicea pe mîna familiei favoritei sale²¹⁰. Tabloul abuzurilor este grăitor și nu mai merită comentarii.

În ceea ce privește procedeul anexării Basarabiei, el a ilustrat perfect lipsa de scrupule și cinismul diplomației țariste. În urma unui război în care au alternat biruințele cu înfrîngerile, dar în care Principatele au fost ocupate încă de la declanșarea ostilităților, rușii au purtat cu turcii, pentru încheierea păcii, tîrguieli vrednice de un bazar oriental; demnitarii țarului au pretins, la început, stăpînirea integrală a ambelor Principate Române, apoi, numai a Moldovei; după aceea, scăzînd din preț, doar a teritoriului dintre Siret și Nistru cu gurile Dunării, pentru ca pînă la sfîrșit, de teama expediției napoleoniene, să se mulțumească doar cu fișia dintre Prut și Nistru și brațul Chiliei. O dovadă mai elocventă a lipsei oricărui temei de acapărare a Basarabiei nici că se putea oferi mai convingător, ea reieșînd din contextul îndelungatelor negocieri de pace purtate între 1807—1812 numai pentru ca

Rusia să obțină un teritoriu, indiferent unde: în emisfera americană, dacă era posibil, în regiunea Caucazului sau în cea ponto-danubiană.

După cum am încercat să arăt, războiul ruso-turc s-a desfășurat în cadrul complexei „probleme orientale”, în care fiecare putere europeană a avut un cuvânt de spus. În primul rînd, Franța napoleoniană — ajunsă la zenitul triumfului — a jucat un rol ambiguu prin politica ei sinuoasă și duplicitară; Napoleon n-a fost niciodată sincer nici cu Rusia și nici cu Imperiul otoman, jucîndu-se cu soarta Principatelor, ca obiect de „compensație”, potrivit intereselor de moment, promițîndu-le cînd Rusiei sau chiar Austriei, cînd fluturînd în fața otomanilor perspectiva recîstigării lor. La început, Napoleon a susținut Turcia, apoi Rusia, ca la sfîrșit să revină la Turcia, dar cu aceeași inconsecvență și lipsă de tact, deoarece n-a reușit să-și afle un adevărat aliat în nici una din aceste țări, isprăvind a-și aliena Poarta și a dezlănțui un război, care i-a adus pieirea, cu Rusia. Austria a jucat un rol mai șters, deoarece, înfrîntă zdrobitor de Franța napoleoniană în două rînduri, în 1805 și 1809, a trebuit să se mulțumească doar cu ipostaza de spectator, deși atît Rusia, cît și Franța i-au oferit Principatele sau măcar Țara Românească, spre a o atrage fiecare de partea sa; în fond, Imperiul habsburgic — aflat între 1809—1812 la remorca Franței — a fost ostil anexării Principatelor de către Rusia, asupra cărora își avea propriile-i veleități, dar s-a menținut într-o neutralitate prudentă și în aparență binevoitoare față de Poartă. În final, Austria n-a avut nici o posibilitate de a interveni în destinul Țării Românești și al Moldovei, resemnîndu-se cu situația creată de partenerii ei mai puternici. Nici Prusia, a cărei importanță pe continent fusese serios diminuată prin înfrîngerea ei zdrobitoare la 1807 de către Napoleon, n-a jucat un rol activ la Poartă, mulțumindu-se doar să secondeze timid Rusia, îndemnînd-o la moderație, în speranța reobținerii Sileziei ocupate de francezi, în schimbul evacuării Principatelor de către armata țaristă. În sfîrșit, Marea Britanie s-a aflat, la rîndul ei, într-o poziție dificilă, la început fiind alături de Rusia în 1806—1807 și aflîndu-se în război cu Poarta, pentru ca apoi, prin răsturnarea alianțelor, să-și recîstige poziția influentă la Constantinopol și să-și subordoneze orișicî acțiune înfrîngerii lui Napoleon. A încercat, între 1809—1810, să încurajeze pe otomani de a nu face cesiuni teritoriale Rusiei, apoi, o dată cu perspectiva clară a conflictului franco-rus, a determinat atît Poarta, cît și Rusia să facă concesii în 1812 pentru a se ajunge la o pace de compromis. Basarabia a putut fi, așadar, acaparată de ruși, deoarece aceștia au profitat de slăbiciunea militară a Porții otomane și de contradicțiile ireconciliabile dintre marile puteri în „problema orientală” și, în special, de antagonismele dintre principalii protagoniști, Franța și Marea Britanie.

Dreptul ginților a fost astfel cîlcăt brutal în picioare, iar protestele românilor, zadarnice, căci ocupanții n-au ținut seama de opoziția lor. După cum arată istoricul Ion Nistor, „vestea despre pierderea Basarabiei a produs mare consternare în rîndurile boierimii moldovenești... Patrioții moldoveni prevedeau urmările acestei cesiuni de teritoriu în toată grozăvenia lor și se temeau că Moldova va rămîne ruînată, intrucît țara, dar îndeosebi capitala Iași, se sprijinea în existența ei pe ținuturile de dincolo de Prut. Cînd numai

inundațiile Prutului amenințau Moldova cu foametea, ce va fi când Prutul va deveni o graniță statornică, se întrebau ei?”²¹¹. Agenții diplomatici austrieci din Iași și București, respectiv, Joseph von Raab și Franz Fleischhackl von Hakenau, făceau cunoscut, la 17 și 24 iunie și la 20 iulie 1812, sosirea la București a unei deputații alcătuite din marii logofeți Costache Ghica și Constantin Balș, spre a cere amiralului Ciceagov ușurarea rechizițiilor și respectarea drepturilor de proprietate ale boierilor și mănăstirilor asupra moșiilor din Basarabia. Ciceagov primi pe deputații moldoveni cu destulă răceală, explicându-le că nu fusese nevoie să se deplaseze la dînsul pentru niște probleme atât de neînsemnate²¹²; după cum remarca Ion Nistor, „chestiuni minime pentru el, dar foarte importante pentru Moldova și populația ei ruptă în două prin noul hotar al Prutului”²¹³.

Foarte relevantă în privința pierderilor suferite prin amputarea Moldovei este și cunoscuta jalbă înaintată domnului Scarlat Callimachi la 2/14 octombrie 1812 de marii boieri divaniți: logofeții Costache Ghica, Iordache Canta, Constantin Balș, hatmanul Sandul Sturza, vistiernicii Iordache Roset Roznovanu, Grigore Sturza și Alecu Balș și vornicii Lupu Balș, Dimitrie Sturza, Constantin Balș, Grigore Ghica și Dimitrie Bogdan, în frunte cu Gherasim, episcopul de Huși. Aceștia se jeluiau domnului, înștiințându-l că, după ce țara fusese vreme de 6 ani „călcată de oștiri nesfirșite rosienesti” în slujba cărora urgisiții moldoveni „au slujit, au muncit cu mîinile și cu dobitoacele, cu păgubire din toate părțile” acum „din întregimea Moldovei lipsesc șase ținuturi, adică cel mai mare ținut ce să numește Orheiul sau Lăpușna, cel de al doilea al Sorociei, al 3-lea Hotărnicenii, al 4-lea Codrul, al 5-lea Grecenii, iar al 6-lea ținutul Iași, cea mai mare parte, căci acea rămasă se socotește întru nimic, afară de ținutul Hotinului și... al Bugeacului, care, deși s-au deslipit de la o vreme din trupul pămîntului Moldovii, dar tot întru aceeași stăpînire aflîndu-să a preaputernicii împărății (otomane — *n.n.*), era îndemnarea și adăpostirea pămîntenilor, în înlesnirea viețuirii lor și întru a hranei îndestulare și a vitelor pășune. Iară întru acest chip, toată partea aceea socotindu-să pînă în Prut, într-un cuvînt «tot cîmpul și inima țării»”. Precizînd ce anume produse se scoteau din pămîntul Basarabiei, boierii arătau că din cele 200.000 „stambol-kile” de grîu datorate Porții, numai 80.000 se scoteau din pămîntul Moldovei, iar restul de 120.000, din cel al provinciei cedate. Bune pentru agricultură au rămas doar ținuturile Covurlui, o parte din Tecuci, Tutova și Putna, încît pe vreme de criză „este îndoială de se vor putea îndestula și însuși orașul Iași și celelalte. Pentru că și cîmpul și plugarii s-au deslipit și partea rămasă, care este Suceava, Neamțu, Romanu, Bacău, Vaslui, Cărligătura, Botoșani, Hîrlău, Dorohoi și Herța, bez (în afară de — *n.n.*) cele ce s-au zis mai sus, aceste ținuturi de mult abia pentru hrana lor sămăneau păpușoi sau altfel de piine proastă, iar nu grîu și ovăz”. oprite pentru „îndestularea împărăției turcești. Totodată, din ținuturile ce s-au deslipit din trupul Moldovei, se da „înainte pentru împărăție de la 35.000 pînă la 04.000 de oi” și din cele rămase „abea să fie o sumă de alte 40.000”. Din ocalele de unt destinate bucătăriei împărătești, în număr de 300.000, 140.000 se

scoateau din provincia cedată. La fel a scăzut îngrijorător nu numai numărul birnicilor, dar și cuantumul dărilor, ca și beneficiile aduse de pe urma vămilor negoțului cu vite. În jalbă se arată că „lăcuiitorii Moldovei, cînd era toată țara împreună“, erau socotiți la „120.000 birnici, cu scutiți“, iar acum rămîn „în partea aceasta, în toată partea Moldovii a stăpînirii înălțimii Tale la 60.000 (birnici — *n.n.*), iar nu mai mult“. Din birul la Poartă de 1.695.000 de lei, 625.000 erau achitați din provincia cedată, iar din „rsumaturile domniei (dările încasate de domni — *n.n.*) adică den slujbele: goștina (dijma în oi — *n.n.*), desetina (zeciuală — *n.n.*) și vădrărit, vâmi și ocnă, totalizînd 900.000 lei, se pierdeau acum 314.000 lei goștina, 55.000 oeritul, 40.000 desetina, 10.000 vădrăritul și 110.000 lei din încasările vamale, lipsind șcheile (porturile — *n.n.*) noastre de la Nîstru“. La acestea se mai adăugau pagubele din vânzarea vitelor, „boi, vaci și cai de negoț care trec peste hotar și aduc în țara Moldovei monedă pînă la 3 milioane lei“ pe an, „de istov, acest alișverîș (ciștig — *n.n.*) lipsește acum din Moldova, căci și vitele de negoț și hergheliile toate peste Prut se hrănesc din vechime și în Bugeac. Acmu folosul acesta va fi pentru acea parte a Moldovei numai, nefiînd cîmpii în părțile acestea, ... perzîndu-se izvorul negoțitoriei sau comoara țării“, neputîndu-se vinde mai mult de 5 mii de boi și 5 mii de vaci pe an peste hotare. „Aceasta este. Prea Înălțate Doamnă, starea și greutățile de acum și scăderea țării aceștia, pentru că iată Moldova, după deslipirea ținuturilor pînă la Prut. nu rămîne alta decît mai mică în numărul lăcuiitorilor decît Craiova în Valahia mică, ce pot să facă un prințipat, cu un venit a birului ce se alege din 5 sau 6 sute mii, cu 50 sau 60 mii de lăcuiitori a satelor, ca să dea și bir și să ridice și împliniri de porunci împărătești“. După ce boierii au solicitat zadarnic ca să se alătore, drept compensație, Moldovei patru județe din Muntenia — Râmnicu Sărat, Buzău, Săcuieni și Ialomița, conchid: „Să se mijlocească către Curtea Împărăției Rusiei spre a nu fi opriți pămîntenii Moldovei, nici acum, nici mai în urmă, a aduce de la moșiile lor de peste Prut din pămîntul Moldovei Basarabia piine și vite de pe acelea moșii, pentru întrebuițarea caselor și a politiei (orașului Iași — *n.n.*) aceștia întru care lăcuim și să nu rămînem strîmtoși de a viețuirii cele trebuincioase“²¹⁴. Într-adevăr, roadele provinciei și bogățiile ei erau cunoscute rușilor. Astfel, la 1799, călătorul Pavel Ivanovici Sumarokov o descrie ca „un pămînt al făgăduinței“. Suprafața era „cea mai roditoare“, iar „numeroasele pășuni ating o așa înălțime încît turmele ascunse în ele nu se mai văd. Clima în această provincie este foarte bună. Așezarea locurilor este fără asemănare. Are o mulțime de fructe, păsări și felurite feluri de pește“²¹⁵.

În toamna anului 1812, locuitorii Moldovei încă nu se dezmeticiseră din visul rău al împărțirii țării lor și încă mai nutreau speranțe deșarte că partea ei de răsărit nu va fi cotropită de ruși, deși aceștia, încă înainte de anexarea ei formală, procedaseră prin inginerii lor militari la ridicarea în plan topografic a provinciei și la construirea a două noi căi de comunicații²¹⁶. Astfel, „locuitorii moldoveni multă vreme au ținut pace încheiată la București ca nestatornică, așteptînd dintr-o zi pînă în alta înapoierea pămîntului luat de

cătră ruși și întregirea hotarului țării lor, precum au fost mai dinainte, dar s-au amăgit în ideile ce hrănea...”, arată cronicarul Manolache Drăghici²¹⁷. În toamna lui 1812 Scarlat vodă Callimachi a purtat discuții cu un dregător otoman în privința măsurilor ce se impuneau pentru întărirea apărării hotarului de la Prut și a capitalei țării, precum și constituirea unui corp de oaste și a unor redute de-a lungul Prutului. Au fost formulate chiar, dată fiind apropierea lașilor de hotar, păreri potrivit cărora capitala trebuia mutată în lăuntru țării²¹⁸; un raport diplomatic austriac ulterior, din 18/30 ianuarie 1813, indica propunerea transferării capitalei la Roman²¹⁹. Dar nu s-a produs nici o modificare. La finele lui 1812, rușii continuau să facă șicane locuitorilor Moldovei ce doreau să treacă Prutul ca să ia merinde și să-și ducă vitele la păscut; în pomenitul izvor se arăta că „mulți din ținuturile Moldovei cedate și abandonate rușilor fug și trec în partea de dincoace, de teamă că vor fi alăturați cu forța de către ruși tagmei oștenilor”²²⁰. Un alt motiv de fugă al locuitorilor peste Prut în Moldova era teama de a nu fi transformați în robi, deoarece se știa că în Rusia nu fusese desființată șerbia²²¹.

În sfârșit, sosi momentul fatal al executării tratatului în care noul hotar stabilit prin pacea de la București urma să frîngă trupul Moldovei în două de-a lungul Prutului, iar frații să se despartă, unii rămânând pe loc, iar alții nevoiți să treacă dincolo. „Ceasurile acele au fost de plîngeri, un timp de neuitat, pentru că poporul cu cîrdul, cu turmele de oi, încinseră toată marginea Prutului de la un capăt la altul, mergînd și viînd de prin sate și de prin tîrguri săptămîni încheiate, cu luarea de ziua bună de la părinți, de la frați și de la rudeni cu care crescuse și viețuise dimpreună pînă în vremea aceea cînd să dispărîă unii de alții pentru totdeauna. Poate că nu știea nici zilele lor, nici supt ce regulă de stăpînire întra acei din Basarabia și mai ales poporul cel prost (oamenii de rînd — n.n.)..., dar s-au săvîrșit... statornicirea graniței Prutului”²²².

Anul 1812 a reprezentat în mentalul colectiv fractura care a pecetluit destinul provinciei de peste Milcov pentru mai bine de un secol. Iată cum însemna un preot pe filele unui ceaslov, pentru aducere aminte: „În 1812, ca să se știe cînd a pus muscalul piatră de hotar la Prut și a rupt biata noastră Moldovă în două”²²³.

Orice tentativă de a se mai încerca vreo revenire asupra silniciei din 1812, atît în Divanul Moldovei, unde mitropolitul Veniamin Costache și-a ridicat glasul împotriva înjumătățirii țării, cît și prin intervențiile făcute pe lîngă cancelarul Metternich spre a o ridica în cadrul „problemei orientale” la Congresul internațional de la Viena (1814—1815), nu s-a mai bucurat de vreun succes. Bariera nemiloasă s-a coborît asupra Prutului despărțînd pe frații de același neam și limbă²²⁴. Degeaba s-au ma, plîns țarului mitropolitul Gavriil Bănulescu și boierii rămași în Basarabia că „din cea mai adîncă antichitate poporul moldovenesc, ca pogrîtor al vechilor coloniști romani așezați în Dacia, s-au cîrmuit de legiurile sale autonome, moștenite de la străbunii săi romani”²²⁵, căci autoritățile de la St. Petersburg au impus în provincia cucerită propriile lor rînduiri administrative, mai ales că după 1828

a fost introdus direct regimul de ocireuire țarist, fără respectarea legislației locale²²⁶.

În orice caz, este bine de știut care era compoziția etnică a provinciei căzute în stăpînirea țariștilor. În recensămîntul alcătuit chiar de autoritățile ruse la 1817 s-a constatat că în Basarabia locuiau 96.526 de familii sau gospodării, dintre care 83.848 de români (86%), circa 6.000 de ruteni (6,5%), 3.826 de evrei (4,2%), 1.200 de lipoveni (1,5%), 640 de greci (0,7%), 530 de armeni (0,6%), 241 de bulgari (0,25%) și 241 de găgăuzi (0,25%)²²⁷. Zdrobitoarea majoritate a populației autohtone se constituie ca factorul acuzator fundamental împotriva anexării săvîrșite și perpetuate în timp prin forță și asuprire.

Oricum, aspirațiile românilor din Basarabia spre a reveni la patria-mamă n-au conținut nici o clipă după 1812, iar următorul prilej favorabil s-a arătat a fi în cadrul altui moment de criză a „problemei orientale“, și anume în timpul războiului Crimeii (1853—1856).

NOTE

- 1 Germaine Lebel, *La France et les Principautés danubiennes (du XVIIe siècle à la chute de Napoléon Ier)*, Paris, 1955, p. 319—320.
- 2 Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privind istoria României*, serie nouă, vol. IV, București, 1974, p. 430, doc. 308.
- 3 Mustafa A. Mehmet, *Documente turcești privind istoria României, 1791—1812*, vol. III, București, 1986, p. 167—177, doc. 109 (hatîșerif pentru Țara Românească 7/19—16/28 sept. 1802), p. 177—188, doc. 110 (hatîșerif pentru Moldova 17/29 sept.—26 sept./8 oct. 1802).
- 4 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, IV, p. 636, doc. 563; Vezi și cronicile interne, a lui Naum Râmniceanu, *Cronica Țării Românești (1768—1810)*, în *Cronicari greci...* (ed. C. Erbiceanu), București, 1888, p. 267, și a lui Dionisie eclesiarhul, *Hronograf (1764—1815)* (ed. D. Bălașa și N. Stoicescu), București, 1987, p. 86—87.
- 5 E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVI, București, 1912, p. 776, doc. MDCLXI; *Ibidem*, supl. I, vol. II, București, 1885, p. 354—355, doc. XDI.
- 6 N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. II, București, 1896, p. 413 (doc. din 4 nov. 1806); Radu Rosetti, *Arhiva senatorilor de la Chișinău și ocupația rusească de la 1806—1812*, I. București, 1909, p. 99—102 (extras din *Analele Academiei Române*); E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, IV, p. 643, doc. 590; Sergiu Columbeanu, *Contribuții privind situația internațională a țărilor române între anii 1806—1812*, în „*Revista de istorie*”, tom 29 (1976), nr. 5, p. 663.
- 7 Vezi notele lui Czartoryski din 11/23 ianuarie și 23 febr./7 martie 1806, în Leon Casso, *Rusia și basinul dunărean* (trad. și studiu introductiv de St. Gr. Berechet), Iași, 1940, p. 16—17.

- 8 A.N. Petrov. *Vojna Rossij i Turpej, 1806—1812 gg.*, vol. I, St. Petersburg, 1885, p. 375—379 (ordinul țarului către generalul Michelson); *Vneșnjaja politika Rossij XIX i naceala XX veka, 1801—1815*, seria I, vol. III, Moscova, 1963, p. 381—384, doc. 158; Armand Goșu, *Preliminariile anexării Basarabiei de către Rusia (1806—1812)*, în „Revista istorică”, tom 3 (1992), nr. 1—2, p. 97—120.
- 9 *Vneșnjaja politika Rossij...*, vol. III, p. 417—418, doc. 171; Naum Râmniceanu, *op. cit.*, p. 268—269.
- 10 Cu acest prilej, postelnicul Manolache Drăghici amintește în *Istoria* sa o poveste curioasă, născută din superstiția vremurilor, dar care, până la sfârșit, s-a dovedit adevărată, printr-un ciudat simț de prevestire populară: „... La venirea rușilor... în anul 1806, au mai intrat în Iași un lup turbat ce au petrecut (străbătut — *n.n.*) ulița mare din cap în cap, ajungând până la Curtea Domnească, și au făcut mulțime de daune între oameni și între vite până l-au ucis; atunci popoul au prins a zice că rușii au să eie Moldova din stăpânirea turcilor, ca pe Țara Leșească (Polonia — *n.n.*), și nu va mai ave domnie. Superstiția ce să păre o basnă (basm — *n.n.*) între boieri, fiind incredințați de lucrul acesta că nu s-ar pute întâmpla vreodată, după condițiile cu care s-au închinat țara lui sultan Baiazed al 2-le.... dar apoi, mulți ș-au adus aminte și s-au mirat de simțul lor cel ager și prevestitor după ce s-au luat Basarabia, care cu Bugeacul dinpreună, pământul tot a Moldovei, fac giumătate de țară, precum și ulița mare desparte Iașul prin mijlocul pe unde au trecut lupul turbat“. (Cf. Manolache Drăghici, *Istoriea Moldovei*, II, p. 99—100.)
- 11 Dionisie eclesiarhul, *op. cit.*, p. 90.
- 12 *Ibidem*, p. 91—92; Naum Râmniceanu, *op. cit.*, p. 269.
- 13 *Ibidem*, p. 269—270. De altfel, țarul Alexandru I a adresat de la 12/24 dec. 1806 un manifest către autoritățile românești, care s-a citit la 23 dec. 1806/4 ian. 1807 în Divanurile Moldovei și Țării Românești, asigurând pe locuitori că oștile sale îi vor păzi de toate relele „subt care pământul vostru era să se împrejmuiască“ și de păstrarea privilegiilor obișnuite. (Cf. Dimitrie A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și documente relative la istoria Renașterii României*, (în continuare: *Acte și documente...*), vol. I, București, 1900, p. 292, doc. 55.)
- 14 V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. IX, București, 1896, p. 6—7. Pentru relațiile lui Ipsilanti cu Rusia, a se vedea P.P. Panaitescu, *Correspondența lui Constantin Ipsilanti cu guvernul rusesc 1806—1812*, București, 1930; Al. Vianu, *Din corespondența lui C. Ipsilanti cu Rusia (1806)*, în „Romano-slavica”. X (1964), p. 467—470.
- 15 L. Casso, *op. cit.*, p. 35—36.
- 16 Andrei Oțetea, *Contribuții la chestiunea orienată*. în vol. *Scrieri istorice alese* (ed. Fl. Constantiniu și Ș. Papacosteșu), Cluj-Napoca, 1980, p. 164; M. S. Anderson. *The Eastern Question 1774—1923. A Study in International Relations*, London, 1966, p. 36—43.

- 17 Dionisie eclesiarhul, *op. cit.*, p. 100—101; Naum Râmniceanu, *op. cit.*, p. 271—274.
- 18 A. F. Miller, *Mustapha Pacha Bairaktar*. București, 1975, p. 95; Mustafa A. Mehmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p. 301.
- 19 *Acte și documente...*, I, p. 580, n° 87 (80); *Vneșnjaja politika Rossij...*, III, p. 635, doc. 257.
- 20 *Acte și documente...* I, p. 584, n° 87 (81); *Vneșnjaja politika Rossij...*, III, p. 644, doc. 258; A. Oțetea, *op. cit.*, p. 165—166; A. D. Xenopol, *Politica franceză în Orient. Proiectul de împărțire a Turciei în anul 1807*, în „Convorbiri literare”, XV (1881), p. 85—94.
- 21 S. Columbeanu, *op. cit.*, p. 665.
- 22 Ion Nistor, *Războiul ruso-turc din 1806—1812 și pierderea Basarabiei după rapoartele contemporane ale agențiilor consulare austriece din București și Iași*, în „Codrul Cosminului”, X (1936—1939), Cernăuți, 1940, p. 20—21.
- 23 Vezi, J. E. Driault, *La question d'Orient en 1807. L'armistice de Slobodzié*, în „Revue d'histoire diplomatique”, XIV (1900), p. 410—451 și XV (1901), p. 51—68; G. Lebel, *op. cit.*, p. 136—147.
- 24 M. A. Mehmet, *Documente turcești...*, III, p. 221—224, doc. 138; *Acte și documente...*, I, p. 293—296, nr. 56; *Vneșnjaja politika Rossij...*, IV, Moscova, 1965, p. 31—32, doc. 11.
- 25 S. Columbeanu, *op. cit.*, p. 666.
- 26 E de Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 818, doc. MDCCXIV și p. 820, doc. MDCCXVI; N. Iorga, *Acte și fragmente...*, II, p. 426—428; Naum Râmniceanu, *op. cit.*, p. 275.
- 27 *Acte și documente...*, I, p. 632, nr. 87 (101) și p. 661—662, nr. 87 (115); N. Iorga, *Acte și fragmente...* II, p. 430—431; Naum Râmniceanu, *op. cit.*, p. 276.
- 28 Dionisie eclesiarhul. *op. cit.*, p. 101—102; P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 63—71, doc. XXI.
- 29 Naum Râmniceanu, *op. cit.*, p. 275.
- 30 *Ibidem*; Dionisie eclesiarhul, *op. cit.*, p. 102.
- 31 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, II, p. 432; Naum Râmniceanu, *op. cit.*, p. 276; L. Casso, *op. cit.*, p. 68—69.
- 32 A. Oțetea, *op. cit.*, p. 165—166.
- 33 *Acte și documente...*, I, p. 604—606, nr. 87 (91).
- 34 *Ibidem*, I, p. 593—594, nr. 87 (86); S. Columbeanu, *op. cit.*, p. 666.
- 35 *Acte și documente...*, I, p. 660—661, doc. 87 (114). Scrisoarea lui Alexandru I către Napoleon din 3/15 nov. 1807.

- 36 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, II, p. 432; Naum Râmniceanu, *op. cit.*, p. 276; I. Nistor, *op. cit.*, loc. cit., p. 24; L. Casso, *op. cit.*, p. 69.
- 37 Instrucțiuni date ambasadorului francez la St. Petersburg, Armand Auguste de Caulaincourt, la 12 noiembrie 1807, cf. *Acte și documente...*, I, p. 653, doc. 87 (112); L. Casso, *op. cit.*, p. 66—67; S. Columbeanu, *op. cit.*, p. 667.
- 38 G. Lebel, *op. cit.*, p. 140—142.
- 39 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, I, p. 673—674, nr. 87 (117); S. Columbeanu, *op. cit.*, p. 666—667.
- 40 L. Casso, *op. cit.*, p. 75.
- 41 *Ibidem*, p. 76.
- 42 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, I, p. 716, doc. 87 (137); L. Casso, *op. cit.*, p. 76, nota 2.
- 43 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, I, p. 717—718, doc. 87 (137); S. Columbeanu, *op. cit.*, p. 667.
- 44 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, I, p. 708, doc. 87 (132); S. Columbeanu, *op. cit.*, p. 667.
- 45 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, I, p. 735—736, nr. 87 (145); S. Columbeanu, *op. cit.*, p. 668.
- 46 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, XVI, p. 836, doc. MDCCXXV; Dionisie eclesiarhul, *op. cit.*, p. 102—103; Naum Râmniceanu, *op. cit.*, p. 277; P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 87—99, doc. XXIV—XXX.
- 47 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. III, București, 1889, p. 151, doc. L; R. Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău...*, I, p. 163.
- 48 V. A. Urechia, *op. cit.*, IX, p. 191; Naum Râmniceanu, *op. cit.*, p. 276—277; R. Rosetti, *op. cit.*, I, p. 159—165.
- 49 *Înainte de Tudor Vladimirescu, 1800—1821. Ultima cronică română din epoca fanarioșilor...* (ed. B.P. Hașdeu), București, 1884, p. 86.
- 50 G. Lebel, *op. cit.*, p. 148—150; S. Columbeanu, *op. cit.*, p. 668; convorbirile au eșuat deoarece interlocutorii n-au reușit să ajungă la o înțelegere între ei în împărțirea „echitabilă“ a teritoriilor Imperiului otoman din Europa și mai ales a strimtorilor.
- 51 L. Casso, *op. cit.*, p. 79.
- 52 Scrisoarea lui Rumianțev către prințul Aleksandr Borisovici Kurakin, ambasadorul rus la Viena, din 27 iunie/9 iulie 1808, despre conversațiile avute cu generalul Merveldt, ambasador al Austriei, înaintea plecării sale definitive din Rusia, în care a lăsat să se înțeleagă că Imperiul habsburgic ar putea fi de acord cu anexarea Principatelor de către Rusia, dar cu consultarea guvernului său. (Cf. *Vneșnjaja politika...*, vol. IV, p. 288—289, doc. 130.)

- 53 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, II, p. 435 și 439.
- 54 L. Casso, *op. cit.*, p. 97—98.
- 55 O pungă de bani echivala cu 500 de taleri, deci 2 400 de pungi reprezentau 1.200.000 de taleri.
- 56 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, XVI, p. 833, doc. MDCCXXX; p. 834, doc. MDCCXXXIII.
- 57 L. Casso, *op. cit.*, p. 98 și nota 4.
- 58 *Ibidem*, p. 98—99, nota 6.
- 59 N. Râmniceanu, *op. cit.*, p. 278 și 279.
- 60 I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 169.
- 61 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. III, p. 153, doc. L; N. Râmniceanu, *op. cit.*, p. 277—278; L. Casso, *op. cit.*, p. 79—80.
- 62 A. F. Miller, *op. cit.*, p. 285—290; M.A. Mehmed, *Istoria turcilor*, p. 302—303.
- 63 M. A. Mehmet, *Documente turcești*, III, p. 240—243, doc. 159.
- 64 *Vnešnjaja politika Rossij...*, IV, p. 346—349, doc. 158.
- 65 *Ibidem*, p. 360—361, doc. 161; *Acte și documente...* I, p. 927—928, nr. 87 (230).
- 66 Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane (1711—1821). Documente turcești*, București, 1984, p. 688—689, doc. 237.
- 67 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. III, p. 155, doc. 1; N. Râmniceanu, *op. cit.*, p. 282—283.
- 68 A. F. Miller, *op. cit.*, p. 342—348; M. A. Mehmed, *Istoria turcilor*, p. 303.
- 69 *Vnešnjaja politika Rossij...*, IV, p. 439—440, doc. 197; S. Columbeanu, *op. cit.*, p. 670.
- 70 *Vnešnjaja politika Rossij...*, IV, p. 474, doc. 211.
- 71 I. Nistor, *Războiul ruso-turc din 1806—1812...*, p. 27.
- 72 N. Râmniceanu, *op. cit.*, p. 283—284.
- 73 Sir Robert Adair, *Negotiations for the peace of the Dardanelles*, I, London, 1845, p. 93.
- 74 *Ibidem*, p. 110—125; L. Casso, *op. cit.*, p. 105; S. Columbeanu, *op. cit.*, p. 671.
- 75 L. Casso, *op. cit.*, p. 101.
- 76 N. Râmniceanu, *op. cit.*, p. 234—235.
- 77 *Vnešnjaja politika Rossij...*, IV, p. 481—482, doc. 215.
- 78 L. Casso, *op. cit.*, p. 104.
- 79 *Vnešnjaja politika Rossij...*, V, Moscova 1967, p. 19—20, doc. 7.

- 80 P. Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze în contextul politicii orientale a Marii Britanii (1803—1878)*, Cluj-Napoca, 1986, p. 27—28, nota 38.
- 81 A. Oțetea, *Contribuție la cheștiunea orientală*, p. 171.
- 82 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. III, p. 156—215; N. Râmniceanu, *op. cit.*, p. 287—288; R. Rosetti, *op. cit.*, II, p. 31—36.
- 83 L. Casso, *op. cit.*, p. 110—111.
- 84 Acte și documente..., I, p. 938, nr. 87 (240); R. Rosetti, *op. cit.*, II, p. 45; L. Casso, *op. cit.*, p. 112.
- 85 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. II, p. 558, doc. DCCXXXI; L. Casso, *op. cit.*, p. 113.
- 86 N. Râmniceanu, *op. cit.*, p. 289.
- 87 L. Casso, *op. cit.*, p. 114—115.
- 88 Manolache Drăghici, *Istoriea Moldovei*, II, p. 80—82.
- 89 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, II, p. 447.
- 90 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. III, p. 216, doc. L; N. Râmniceanu, *op. cit.*, p. 289—290.
- 91 M. Drăghici, *op. cit.*, II, p. 75—76.
- 92 Alexandru Lapedatu, *Catagrafia bisericilor bucureștene la 1810*, București, 1907; Louis Roman, *L'origine du recensement de 1810—1811, effectué par les organes ecclésiastiques en Valachie et en Moldavie*, în vol. *Populație și societate*, vol. IV, Cluj-Napoca, 1980, p. 93—97.
- 93 P. Cernovodeanu, Irina Gavrilă și P.I. Panait, *Catagrafia orașului București din anii 1810—1811*, în „Revista istorică“, I (1990), nr. 7—8, p. 705—723.
- 94 *Vnešnjaja politika Rossij...*, V, p. 364, nr. 172; S. Columbeanu, *op. cit.*, p. 672.
- 95 *Vnešnjaja politika Rossij...*, V, p. 378—379, doc. 179.
- 96 *Ibidem*, p. 455—456, doc. 210.
- 97 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. III, p. 221, doc. L; N. Râmniceanu, *op. cit.*, p. 291.
- 98 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 216—217; N. Râmniceanu, *op. cit.*, p. 291.
- 99 Public Record Office, Foreign Office (în continuare: *PROFO*, Turkey, dosar 78/68, f. 177—177 v°, apud P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 28.
- 100 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. III, p. 236—317, doc. L; N. Râmniceanu, *op. cit.*, p. 292—293.
- 101 P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 28—29.
- 102 N. Iorga, *Acte și fragmente...* II, p. 448.
- 103 L. Casso, *op. cit.*, p. 124, nota 5.

- 104 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, II, p. 449; V. Veliman, *Relațiile româno-otomane...*, p. 692—693, doc. 238.
- 105 P. Cernovodeanu, *Early accounts of the Romanian Principalities in American Diplomatic reports*, in „Southeastern Europe/L'Europe du Sud-Est”, University of Arizona/U.S.A., vol. 11 (1984), nr. 1, p. 55—56.
- 106 *Vneșnjaja politika Rossij...*, V, p. 496—498, doc. 229.
- 107 *Ibidem*, p. 530—532, doc. 242.
- 108 *Ibidem*, p. 540—542, doc. 246.
- 109 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, II, p. 453 și 454.
- 110 *Vneșnjaja politika Rossij...*, V, p. 544—547, doc. 247.
- 111 *Ibidem*, p. 555—556, doc. 251.
- 112 *PROFO*, Turkey, dosar 78/73, f. 45—46.
- 113 *Vneșnjaja politika Rossij...*, V, p. 557, doc. 252.
- 114 *Ibidem*, V, p. 570—573, doc. 256.
- 115 P. Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze...*, p. 29.
- 116 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, II, p. 455.
- 117 *Ibidem*, p. 456.
- 118 L. Casso, *op. cit.*, p. 118—119.
- 119 *Ibidem*, p. 140, nota 5; G. Lebel, *op. cit.*, p. 171—172.
- 120 L. Casso, *op. cit.*, p. 123.
- 121 *PROFO*, Turkey, dosar 78/73, f. 39—41 v°.
- 122 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, II, p. 457 și 458.
- 123 *PROFO*, Turkey, dosar 78/73, f. 66—67 v°.
- 124 *Acte și documente...*, I, nr. 87(257); *Vneșnjaja politika Rossij...*, VI, Moscova, 1962, p. 63—64, doc. 20.
- 125 G. Lebel, *op. cit.*, p. 173.
- 126 *Vneșnjaja politika Rossij...*, VI, p. 36—37, doc. 14 și p. 45—46, doc. 16.
- 127 *Ibidem*, p. 28—29, doc. 13.
- 128 *Ibidem*, p. 48—50, doc. 17.
- 129 Latour-Maubourg.
- 130 P. Cernovodeanu, *Early accounts... in American Diplomatic reports...*, *loc. cit.*, p. 56.
- 131 *Acte și documente...* I, p. 992, doc. 87 (261); G. Lebel, *op. cit.*, p. 174.
- 132 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. III, p. 326, doc. L.
- 133 I. Nistor, *Războiul ruso-turc din 1806—1812...*, p. 32.
- 134 Dionisie eclesiarhul, *Hronogru...*, p. 107.
- 135 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. III, p. 328—329, doc. L.

- 136 L. Casso, *op. cit.*, p. 136.
- 137 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. II, p. 630, doc. DCCCXXIII.
- 138 L. Casso, *op. cit.*, p. 138 și 139.
- 139 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, II, p. 461.
- 140 PROFO, Turkey, dosar 78/73, f. 275—276 v°.
- 141 M. A. Mehmet, *Documente turcești...*, III, p. 273—280, doc. 188.
- 142 PROFO, Turkey, dosar 78/74, f. 30—36, 39—45.
- 143 P. Cernovodeanu, *Early accounts... in American Diplomatic reports...*, p. 57, nota 17.
- 144 *Vneșnjaja politika Rossij...*, VI, p. 143—144, doc. 53.
- 145 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. III, p. 336—352; R. Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău...*, II, p. 50—52.
- 146 G. Lebel, *op. cit.*, p. 176—177.
- 147 L. Casso, *op. cit.*, p. 142, nota 3.
- 148 *Ibidem*, p. 141.
- 149 *Vneșnjaja politika Rossij...*, VI, p. 181—182, doc. 71.
- 150 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, II, p. 467.
- 151 M. A. Mehmet, *Documente turcești...*, III, p. 287, nota 5, doc. 194. Referitor la negocierile de pace din perioada finală a războiului ruso-turc, vezi: Fehmi Ismail, *Bükrüş Andalaşmasının Müzakeresi, 1811—1812* (Tratatul de pace de la București, 1811—1812), în „Belleten. Türk Tarih Kurumu Basımavı“, Ankara, 1982, nr. 181, p. 77—120.
- 152 M. A. Mehmet, *Documente turcești*, III, p. 285—286, doc. 194.
- 153 *Ibidem*, p. 287—292, doc. 195.
- 154 *Ibidem*, p. 293, doc. 196.
- 155 *Ibidem*, p. 296—297, doc. 197.
- 156 P. Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze...*, p. 30.
- 157 N. Iorga, *Acte și fragmente...*, II, p. 469.
- 158 *Vneșnjaja politika Rossij...*, VI, p. 242—243, doc. 95.
- 159 P. Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze...*, p. 30.
- 160 M. A. Mehmet, *Documente turcești*, III, p. 323—328, doc. 202.
- 161 PROFO, Turkey, dosar 78/74, f. 300—300 v°.
- 162 M. A. Mehmet, *Documente turcești*, III, p. 330—334, doc. 204; I. Nistor, *Războiul ruso-turc din 1806—1812...*, p. 38.
- 163 *Vneșnjaja politika Rossij...*, VI, p. 257, doc. 103.
- 164 PROFO, Turkey, dosar 78/77, f. 7—8.

- 165 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. I, supl. II, p. 715, doc. DCCCXXXII și p. 716, doc. DCCCXXXV; G. Lebel, *op. cit.*, p. 177.
- 166 PROFO, Turkey, dosar 78/77, p. 75—77.
- 167 *Ibidem*, f. 70v^o—71.
- 168 *Vneșnjaja politika Rossij...*, VI, p. 267, doc. 107.
- 169 *Ibidem*, p. 315, doc. 127.
- 170 *Ibidem*, p. 315—316, doc. 128.
- 171 N. Iorga, *Acte și fragmente...* II, p. 477—478.
- 172 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. III, p. 368, doc. L; I. Nistor, *Istoria Țării Basarabiei*, p. 171.
- 173 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. II, p. 682, doc. DCCCLXXXVIII; *Ibidem*, vol. II, serie nouă, București, 1967, p. 11—12, doc. 12.
- 174 *Tesaur de monumente istorice* (ed. A. Papiu-Illarian), tom II, București, 1863, p. 370.
- 175 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. II, p. 648, doc. DCCCXLI.
- 176 PROFO, Turkey, dosar 78/77, f. 96—99.
- 177 *Vneșnjaja politika Rossij...* VI, p. 345, doc. 138.
- 178 P. Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze...*, p. 28, nota 40.
- 179 L. Casso, *op. cit.*, p. 193.
- 180 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. I, vol. III, p. 385—386, doc. LIV; G. Lebel, *op. cit.*, p. 177—178.
- 181 *Vneșnjaja politika Rossij...* VI, p. 355—356, doc. 140.
- 182 PROFO, Turkey, dosar 78/77, f. 162—167; vezi și P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 30.
- 183 *Ibidem*.
- 184 *Vneșnjaja politika Rossij...*, VI, p. 378, doc. 153.
- 185 *Ibidem*, p. 381, doc. 154.
- 186 V. Veliman, *op. cit.*, p. 697—699, doc. 240.
- 187 PROFO, Turkey, dosar 78/77, f. 205—205 v°.
- 188 Vezi, pentru întreaga desfășurare a planului lui Kutuzov, dezvoltările făcute de ambasadorul prusian la St. Petersburg, Georg Karl von Jouffroy, regelui Friedrich Wilhelm al III-lea, în raportul său din 23 mai 1812. (Cf. N. Iorga, *Acte și fragmente...* II, p. 481—483.)
- 189 M. A. Mehmet, *Documente turcești...*, III, p. 339—345, doc. 206.
- 190 G. Lebel, *op. cit.*, p. 178.
- 191 P. Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze...*, p. 30—31.
- 192 *Vneșnjaja politika Rossij...* VI, p. 402—404, doc. 162.

- 193 I. Nistor, *Războiul ruso-turc din 1806—1812...*, p. 48.
- 194 M. A. Mehmet, *Documente turcești*, III, p. 362—363, doc. 209 (trad. din l. turcă); *Acte și documente...*, I, p. 297—298, no. 57; *Vneșnjaja politika Rossij...* VI, p. 408, doc. 164 (textul în l. franceză); V. I. Mischevca și V. I. Tcaci, *Russko-turečkij mirnîi dogova 1812*, în „Revista de istorie a Moldovei“, nr. 1/1990, p. 36—43. Iar mai recent, Jon Jarcuțchi și Vlădimir Mischevca, *Pacea de la București (din istoria diplomatică a încheierii tratatului de pace ruso-turc de la 16/28 mai 1812)*, Chișinău, „Știința“, 1993, 200 p. Conținutul tratatului de pace a fost transmis nu numai cancelariilor europene de către diplomații marilor puteri interesate, Franța, Austria, Marea Britanie și Prusia, dar chiar și Departamentului de Stat al Statelor Unite ale Americii de rezidentul J. Q. Adams din St. Petersburg la 30 septembrie 1812 (cf. P. Cernovodeanu, *Early accounts... in American diplomatic reports...*, p. 58).
- 195 *Vneșnjaja politika Rossij...*, VI, p. 416, doc. 165.
- 196 *PROFO*, Turkey, dosar 78/79, f. 136 v°—137.
- 197 L. Casso, *op. cit.*, p. 237—238.
- 198 *PROFO*, Turkey, dosar 78/77, f. 300—301 v°, raportul lui Stratford Canning din 17 iunie 1812.
- 199 L. Casso, *op. cit.*, p. 232—233.
- 200 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, serie nouă, vol. II, p. 46, doc. 37.
- 201 L. Casso, *op. cit.*, p. 236; *Vneșnjaja politika Rossij...*, VI, p. 524—525, doc. 221, Scrisoarea lui Ciceagov către Italinski din 22 iulie/3 august.
- 202 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, serie nouă, II, p. 52, doc. 41; L. Casso, *op. cit.*, p. 243.
- 203 Ilie Corfus, *Cronica meșteșugarului Ioan Dobrescu (1802—1830)*, București, 1966, p. 25 (extras din „Studii și articole de istorie“, vol. VIII).
- 204 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, serie nouă, II, p. 65, doc. 51; L. Casso, *op. cit.*, p. 251—252; G. Lebel, *op. cit.*, p. 180; P. Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze...*, p. 33, nota 60.
- 205 *Ibidem*, p. 32.
- 206 *PROFO*, Turkey, dosar 78/79, f. 190—192 v°; P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 32—33.
- 207 *Ibidem*, p. 33, nota 62.
- 208 Este vorba de generalul conte Alexandre de Langeron.
- 209 L. Casso, *op. cit.*, p. 211.
- 211 I. Nistor, *Războiul ruso-turc din 1806—1812...* p. 50.
- 212 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, XIX, Cernăuți, 1938, p. 764, doc. 978 și p. 766, doc. 980; *Ibidem*, serie nouă, vol. II, p. 36, doc. 29.

- 213 I. Nistor, *Războiul ruso-turc din 1806—1812...*, p. 51.
- 214 *Uricariul* (ed. Th. Codrescu), vol. IV, Iași, 1857, p. 345—356; I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 173—175.
- 215 P. I. Sumarokov, *Puteșestvije po vsemu Krîmu i Bessarabij v 1799 godu*, Moscova, 1800, p. 235—236; L. Casso, *op. cit.*, p. 282.
- 216 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, XIX₂, p. 976, doc. 763.
- 217 M. Drăghici, *op. cit.*, II, p. 93.
- 218 V. Veliman, *op. cit.*, p. 712, doc. 243.
- 219 E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, serie nouă, vol. II, p. 86, doc. 71.
- 220 V. Veliman, *op. cit.*, p. 713—714.
- 221 L. Casso, *op. cit.*, p. 299—300.
- 222 M. Drăghici, *op. cit.*, II, p. 94.
- 223 Nicolae Ciachir, *Basarabia sub stăpînire țaristă (1812—1917)*, București, 1992, p. 24.
- 224 I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 175—176.
- 225 *Ibidem*, p. 183.
- 226 George F. Jewsbury, *The Russian Annexation of Bessarabia. A study of Imperial Expansion. 1774—1828*, New York, Columbia University Press, 1976.
- 227 I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 203; Nicholas Dima, *From Moldavia to Moldova. The Soviet-Romanian Territorial Dispute*, New York, Columbia University Press, 1991, p. 29, tabel 2; Ștefan Ciobanu, *Basarabia. Populația, istoria, cultura* (ed. Cornel Scafeș), București—Chișinău, 1992, p. 25.

3. Încercările pentru redobândirea Basarabiei în perioada războiului Crimeii (1853—1856)

Anul 1853 părea să deschidă perspective ceva mai bune pentru români. Privirile Cabinetelor europene începeau din nou să se ațintească asupra sud-estului european, datorită izbucnirii unui nou conflict diplomatic ruso-turc și a perspectivelor unui război între cele două puteri.

Ciocnirile de interese dintre puterile occidentale și Rusia țaristă s-au agravat continuu de la sfârșitul anului 1851, iar „controversa Sulinei“ — adică obstacolele ridicate de ruși în calea liberei navigații la gurile Dunării¹ — a constituit una din fricțiunile importante ivite, în special, în relațiile dintre cabinetele de la Londra și St. Petersburg². În această epocă problema Țărilor Române, dorința românilor de a se uni într-un singur stat erau de acum cunoscute opiniei publice europene, datorită activității susținute desfășurate de emigrația pașoptistă, atât pe plan oficial diplomatic, cât și prin ampla propagandă și acțiune revoluționară din anii 1848—1853.

După cum se știe, pretextul folosit de țarul Nicolae I, în primăvara anului 1853, pentru a lichida cu problema „omului bolnav“ al Europei, Imperiul otoman, a constat în cererea exorbitantă de a i se acorda protecția „locurilor sfinte“ și a supușilor ortodocși din întreg imperiul sultanului, ceea ce reprezenta, de fapt, punerea Porții otomane sub tutela rușilor. În fața refuzului indignat al dregătorilor otomani de a accepta asemenea exigențe nerealiste, țarul a rupt relațiile diplomatice cu Turcia și a amenințat, la 19/31 mai, cu ocuparea militară a Principatelor Române, ca mijloace de presiune. Sprijinită de Anglia și Franța, Poarta a ignorat ultimatumul țarist. Nicolae I a trecut atunci de la amenințări la fapte și la 20 iunie/2 iulie 1853 trupele sale, puse sub comanda mareșalului Ivan Feodorovici Pașkevici, au trecut Prutul, fără a declara încă război otomanilor. Sultanul Abdul Medjid, sprijinit de guvernele englez și francez, a adresat, la rindul său, un ultimatum rușilor la 27 septembrie/9 octombrie, cerindu-le evacuarea Principatelor în termen de cincisprezece zile. Cabinetul țarist a ripostat însă prin desfășurarea forțelor sale armate pe linia Dunării, ocupând poziții de luptă; în fața acestei acțiuni, la 4/16 octombrie, Poarta a declarat război Rusiei țariste³.

În situația creată, domnitorii români — Barbu Știrbei al Munteniei, la 17/29 octombrie, iar a doua zi, și Grigore IV Alexandru Ghica al Moldovei — s-au retras de la conducerea Principatelor și, părăsind Țările Române, s-au

stabilit la Viena. Țăriștii au instaurat în Principate un regim de ocupație militară, punindu-le sub administrația unui Divan condus de către generalul baron Aleksandr Ivanovici Budberg⁴.

Ostilitățile s-au dezlănțuit la 23 octombrie/4 noiembrie prin hărțuiri pe linia Dunării, trupele otomane, sub comanda lui Omer pașa, reușind să treacă fluviul și să stabilească un cap de pod la Oltenița.

Între timp, revoluționarii români pașoptiști exilați s-au strîns în Turcia pentru a organiza alcătuirea unui corp de „voluntari“, menit să lupte pentru eliberarea Principatelor de sub comanda rusească⁵. Auspiciile păreau favorabile unei asemenea inițiative, cu atît mai mult cu cît țarul Nicolae I, respingînd ultimatumul puterilor occidentale de a evacua Principatele, a ordonat, la 8/20 martie 1854, trupelor sale, puse sub comanda generalului Mihail Dmitrievici Gorceakov, să treacă Dunărea, dezlănțuind ofensiva. O săptămînă mai tîrziu, la 15/27 și, respectiv, 16/28 martie, Franța și Anglia au declarat război Rusiei țariste, după ce au încheiat un tratat de alianță cu Poarta otomană la 28 februarie/12 martie⁶. În ciocnirile cu turcii de la Călărași, Brăila și Ismail rușii n-au obținut succese hotărîtoare, iar asediul Silistrei, pornit la 24 martie/5 aprilie, a evoluat de la început nesatisfăcător. Otomanii, sub comanda lui Omer pașa, deși în vădită inferioritate față de adversarii lor, au rezistat cu îndrăjire.

Care era, însă, între timp starea de spirit a românilor din Basarabia? În această privință ne lămurește cunoscutul poet și revoluționar pașoptist Vasile Alecsandri în scrisoarea trimisă la 27 februarie/10 martie 1854 din Paris către prietenul său, apreciatul literat și om politic Ion Ghica, aflat la Constantinopol. Iată pasajele cele mai semnificative ale misivei: „Boierii basarabeni sînt ființele cele mai nefericite, cele mai umilite și cele mai cretinizate din lume de cînd se află sub stăpînirea rusă. În ochii lor Moldova este un Eldorado către care ei aspiră cu ardoare și de fiecare dată cînd pot trece Prutul fără teama de a se compromite, o fac cu inima deschisă ca să respire aer curat! Cîțiva proprietari basarabeni, dintre cunoștințele mele, au făcut sacrificii majore pentru a trece frontiera cu cățel și purcel, adică cu rămășițele averii lor, căci pentru a te descotofoși de bunurile de dincolo de Prut, trebuie să accepți pierderea a trei sferturi dintre ele. Am deci toate motivele să cred că jugul rusesc apasă cu toată greutatea asupra boierilor din Basarabia. De altfel, acești nefericiți sînt ruinați în mod sistematic prin procese pe care coroana (țaristă — *n.n.*) le intentează neîncetat; în plus de asta, sînt disprețuiți de ruși, exploatați în mii de feluri și condamnați la o stare de prostrație intelectuală dintre cele mai triste. Basarabeni își păstrează stăpînii, dar îi și detestă din adîncul sufletului, iar ziua în care Providența îi va smulge din sclavia lor va fi întîmpinată cu aplauze și entuziasm. Cît despre țărani, îi consider mai puțin necăjiți decît cei din Moldova, dar nu deduc din aceasta că nu ar fi foarte fericiți să scape de jignirile *pissenikului*, *cinovnikului* (funcționar — *n.n.*) și altor canalei moscovite. Țăranii au păstrat neștirbite și limba, și naționalitatea, și portul, și înfățișarea. Ei sînt români în asemenea măsură, încît nici nu vor măcar să învețe limba opresorilor lor. La urma

urmelor, boierii și țărani basarabeni nici nu vor altceva decât să vadă răsărind soarele eliberării. Pornirile țării sînt potrivnice rușilor, dar ele trebuie făcute sub tăcere în prezența knut-ului^{6bis}. Observații similare erau făcute trei ani mai tîrziu de publicistul George Sion ce a călătorit în sudul Basarabiei: „Sistemul desnaționalizării, care privea pe frații noștri din Basarabia, ne atingea pînă la inimă. Dar jumătate de secol se vede că nu fuse de ajuns pentru consumarea desnaționalizării. Naționalitatea noastră este predestinată a se perpetua în secolii și românul din Basarabia a rămas tot român, ca și cum s-ar afla și astăzi sub guvern național. Cu facultățile sale cele naturale, el învață cite puține cuvinte pentru ca să se înțeleagă cu guvernul ce-l domină, dar elementul său a fost atît de tare, încît rușii care au trăit între dinșii au fost nevoiți ei să învețe limba românului⁷”.

Dar revenind în 1854, precizăm că o altă seamă de pașoptiști români aflați la Vidin și Șumla au făcut repetate încercări de a trece în Țara Românească, — unde populația le era favorabilă —, dar au fost nevoiți să renunțe din pricina neîncrederii cu care erau încă priviți de către autoritățile otomane. Suspiciunile arătate de Poartă față de expatriații români se datorau temerii că dacă aceștia vor intra înarmați în Principate, revoluția va fi din nou triumfătoare în Principatele eliberate de sub ocupația străină și că acestea se vor desprinde de sub suzeranitatea otomană. De aceea, aproape toți emigranții români au fost îndepărtați din apropierea teatrului de operații; cîțiva doar — mai ales dintre ofițerii tineri, printre care, Nițu Magheru — au rămas la Vidin, majoritatea lor, în frunte cu Ștefan, Nicolae și Alexandru C. Golescu (Albu), cărora li s-a alăturat și generalul Christian Tell, întorcîndu-se, la sfîrșitul lui martie, la Constantinopol. Acolo, profitînd de prezența principelui Jérôme Napoleon, vărul împăratului Napoleon al III-lea, Nicolae Golescu, împreună cu C. A. Rosetti i-au înaintat la 23 aprilie/4 mai 1854 un amplu memoriu, cuprinzînd revendicările românilor, adică Unirea Principatelor, neatîrnarea, realipirea Basarabiei răpite de ruși la 1812 și alegerea în fruntea noului stat român a unui principe străin, sub garanția colectivă a celor șapte mari puteri ale Europei^{7bis}. Dar răspunsul primit a fost foarte evaziv, lăsîndu-se totul pe seama discuțiilor de pace, după încheierea războiului.

În același timp, alături de Ion Ghica, Dimitrie Kretzulescu și alți patrioți, activa la Constantinopol, mai cu seamă, generalul Gheorghe Magheru, figură venerabilă a revoluției de la 1848. Acestuia turcii i-au promis încredințarea comenzii trupelor peste ~~Ottenia~~, dar pînă la urmă s-au răzgîndit⁸. Magheru a acționat viguros și pe plan diplomatic, iar în scrisoarea adresată la 30 aprilie/12 mai 1854 ambasadorului britanic la Poartă, Charles Stratford Canning, devenit lord de Redcliffe⁹ (fost diplomat în Turcia în anii 1810—1812), el a pledat insistent nu numai pentru înarmarea românilor, dar și pentru stabilirea statutului lor politic în cadrul european și recăpătarea Basarabiei. În memoriul anexat scrisorii se expunea cu claritate doleanțele împărtășite de toți patrioții (*Dorințe ale românilor pentru viitor*), și anume: „I. Unirea celor două Principate Moldo-Valahe cu beneficiul dreptului lor de autonomie și sub un singur principe; ... forța sa armată permanentă ar putea

fi de 100.000 de oameni la o populație de 5.000.000 de locuitori. II. Românii speră și cred că după încetarea ostilităților, fie prin înfringerea Rusiei, fie prin pacea pe care ea ar fi forțată s-o ceară, puterile aliate, călăuzite prin sentimente de bunăvoință, generozitate și justiție, ce le-au caracterizat din totdeauna și a căror intervenție prezentă reprezintă dovada cea mai grăitoare, vor decide ca Basarabia, care era partea cea mai bogată a Moldovei, va fi restituită statului român, deoarece nici Turcia, ca suzerană, nici Rusia, ca <putere> garantă, n-au avut dreptul s-o separe de teritoriul moldovean" (subl. n.). În punctul al treilea, ultimul, se solicită oferirea unor despăgubiri Principatelor în urma pierderilor suferite sub ocupația militară a trupelor țariste ce au înăbușit revoluția de la 1848¹⁰.

Toate aceste cereri au fost, însă, ignorate; pentru a-și asigura alianța habsburgilor, anglo-francezii și otomanii au sacrificat în mod deliberat drepturile inalienabile ale românilor. Profitând de pe urma crizei orientale, Austria a reușit să smulgă, concesiile atât din partea autorităților, cât și a guvernelor de la Londra și Paris. Astfel, după ce la 22 mai/3 iunie 1854 cabinetul din Viena a înaintat un adevărat ultimatum autorităților țariste, cerindu-le să-și retragă trupele din Principate și să înceteze operațiile militare ofensive împotriva Turciei, s-a semnat convenția austro-turcă de la Boyadji Keuy (2/14 iunie), prin care Poarta s-a declarat de acord cu ocuparea temporară a Principatelor de către trupele habsburgice, până la terminarea războiului¹¹.

Sub presiunea evenimentelor, încă de la 9/21 iunie 1854 țarul Nicolae I fusese nevoit să ordone ridicarea asediului Silistrei și apoi să dea dispoziții lui Gorceakov să evacueze Principatele, temându-se să nu provoace o intervenție în conflict și a Austriei. Părăsirea Principatelor s-a desfășurat, în general, fără incidente notabile, cu excepția unor ciocniri de ariergardă la Giurgiu, evacuarea Țării Românești până la 27 iulie/8 august, iar a Moldovei până la 2/14 septembrie, peste Prut, efectuându-se în condiții destul de pașnice. Din păcate, însă, prin retragerea trupelor țariste nu se sfârșea și cu prezența armatei străine în teritoriile române; locul lor a fost luat, mai întâi, de cele otomane, comandate de Omer pașa, iar de la 10/22 august au intrat în Principate și trupele austriece, sub comanda feldmareșalului Johann von Coronini-Cronberg care și-a instalat cartierul general la București¹². Astfel, din vara anului 1854 în Țările Române a fost instaurat un regim de ocupație militară mixtă austro-turcă, apoi numai austriacă, profund reacționar și dăunător intereselor românești.

Austria instituisese în Principate un regim militar de ocupație arbitrară și nesuferită, încurajând opoziția conservatoare a boierilor retrograzi filoruși și împotrivindu-se astfel oricărei veleități de rezolvare echitabilă a „problemei orientale“ prin unirea Țărilor Române, în speranța tainică de a le anexa. În Țara Românească, Barbu Știrbei, întors de la Viena, guverna în mod autoritar prin subalternii săi (în trecut, filoțariști, iar acum, plecați habsburgilor), în timp ce Grigore IV Alexandru Ghica al Moldovei, revenit și el din aceeași capitală, se străduia să adopte o conduită mai onestă.

Ocupația militară austriacă a mai avut, însă, și un alt aspect funest, de data aceasta pe plan strict militar, dăunând cauzei și favorizând, în ultimă instanță pe ruși; sub pretextul „neutralizării“ teritoriului Principatelor, forțele habsburgice n-au îngăduit trupelor anglo-franceze și otomane să angajeze operații militare, din sud dinspre Dobrogea, peste Dunăre, în Basarabia spre a elibera acest teritoriu românesc. Corpul expediționar anglo-francez debarcat în iulie—august 1854 la Balcic și Constanța n-a putut să-și continue operațiile spre nord, iar izbucnirea unei virulente epidemii de holeră în rindul trupelor aliate a îngreunat și mai mult situația. Aliații s-au retras la Varna, de unde, în lipsa unei alte alternative operaționale, au hotărît să strămute teatrul de luptă chiar pe teritoriul Rusiei¹⁴. În acest scop, o puternică escadră anglo-franceză a debarcat trupe aliate și otomane în Crimeea la Eupatoria, la 2/14 septembrie 1854, îndreptindu-se către puternica fortăreață întărită de la Sevastopol. După victoriile de la Alma (8/20 septembrie) și Inkermann (24 oct./5 nov.), aliații izbutesc să încercuiască puternicul centru de la Sevastopol. Începea, astfel, un îndelungat, istovitor și sîngeros război de poziții în jurul Sevastopolului, care avea să supună la foarte grele încercări și privațiuni atît corpul expediționar aliat, cît și garnizoana asediată¹⁵.

Dar, la 18 febr./2 martie 1855, țarul Nicolae I, obosit, bolnav și descurajat de falimentul politicii sale, a decedat, lăsîndu-și imperiul într-o situație critică. De aceea, fiul și succesorul său, Alexandru al II-lea (1855—1881), a încercat să se arate mai conciliant pînă la un punct, deși a decis continuarea ostilităților în speranța obținerii unor condiții de pace de compromis, menite a salva prestigiul Rusiei.

Cu toate greutatea cu care se desfășurau ostilitățile în Crimeea, unde rușii rezistau cu îndirjire atacurilor aliaților la Sevastopol, în Principate și la Istanbul revoluționarii exilați și forțele democratice românești, încrezătoare în triumful anglo-francezilor asupra țariștilor, continuau să se gîndească la viitor și la împlinirea aspirațiilor națiunii. Lupta pentru Unire și înlăturarea insuportabilei ocupații habsburgice în Principate i-a însuflețit vizibil. Elementele progresiste au încercat, în primul rînd, să convingă puterile aliate, în fața greutăților întîmpinate în campania din Crimeea, de utilitatea participării militare a Țărilor Române în acest conflict, — așa cum a procedat de la 14/26 ianuarie 1855 și micul regat al Sardiniei spre a-și afirma drepturile împotriva despotismului habsburgic —, Principatele putînd fi puse, după unele sugestii, sub conducerea lui Nicolae Golescu, fostul locotenent domnesc de la 1848, care se bucura de aprecierea cercurilor conducătoare de la Paris și Londra.

Acesta a adresat, chiar în martie 1855¹⁶, un memoriu împăratului Napoleon al III-lea, în care afirma, textual, că la noi „ceea ce doresc toți, ceea ce îndrăznesc să vă ceară, Sire, este Unirea celor două Principate și <acordarea> de instituții menite a ușura libera dezvoltare a tuturor forțelor morale și materiale ale țării lor. Dar, ceea ce ar satisface cu prisosință aspirațiile lor ar fi crearea unui stat absolut independent și suveran al celor două Principate, restituiindu-le, dacă deslășurarea războiului o îngăduie, Basarabia, care este încă în întregime românească și care n-a fost smulsă Moldovei la 1812 decît prin surprindere și trădare (subl. n.). România, udată

de marele fluviu și sprijinită pe Carpați, cu teritoriul ei vast și bogat, cu cei șase milioane de locuitori, toți omogeni, ar forma în Europa unul din primele state de rangul al doilea, capabil de a ține permanent sub arme 100.000 de oameni trupe de linie și de a-și face, în consecință, respectat teritoriul. Această țară ar înceta atunci să mai fie un obiect de acaparare din partea Rusiei, Austriei și Turciei, o arenă care îi invită fără încetare la luptă, spre a deveni, dacă mă pot exprima astfel, un fel de tampon care ar face pe viitor imposibile șocurile violente dintre aceste trei imperii¹⁷.

La fel, generalul Magheru indemnase încă de la 24 februarie/8 martie 1855 pe Barbu Știrbei, principele domnitor al Țării Românești, să concluzeze cu vecinul său din Moldova, Grigore al IV-lea Alexandru Ghica, pentru binele Principatelor: „...*Unirea Principatelor cu Basarabia într-un singur stat (subl. n.)*, sub suzeranitatea Porții și având garanția colectivă a Marilor Puteri europene, alături de alegerea unui domn român ereditar, reprezintă chezașia efecace a dezvoltării, prosperității și securității noastre și, în același timp, o condiție esențială pentru asigurarea echilibrului și a păcii în Europa orientală¹⁸.

Hotărîrea conferinței Marilor Puteri întrunite la Viena de la 3/15 martie pînă la 23 mai/4 iunie, care s-a pronunțat pentru menținerea *status-quo-ului*, ca și opoziția Austriei la proiectele de Unire, incluzînd și Basarabia, au fost, însă, condamnate printr-o amplă campanie de presă susținută de emigrația din Occident, concomitent cu dezvoltarea opiniei publice europene a abuzurilor comise de autoritățile habsburgice în Țara Românească și Moldova, unde, în fața ostilității crescînde a populației, comandantul imperial Coronini fusese nevoit să proclame legea marțială (17/29 aprilie 1855)¹⁹.

Presaja de evenimentele din Crimeea, unde rezistența opusă de garnizoana din Sevastopol crea complicații neașteptate aliaților anglo-francezi, ei au încercat din nou, în vara anului 1855, de a lansa un atac asupra Basarabiei, de data aceasta din Moldova, trecînd Prutul, cu sprijinul turcilor. Această inițiativă a eșuat, însă, nu numai datorită rezistenței îndirjite opuse de austrieci, dornici să evite o provocare directă a țariștilor și insistînd asupra statutului de „neutralitate” a Principatelor, dar și prin existența obiectivă a unor dificultăți de ordin logistic: incuria serviciilor de aprovizionare otomane, obstacolele în desfășurarea unor operații ample pe un teren strategic impropriu unde rușii își concentraseră forțele sub comanda generalului Aleksandr Nikolaevici Lüders și, în sfîrșit, imposibilitatea pentru vasele de război aliate de un anumit tonaj de a intra pe Dunăre. Porturile Galați, Brăila, Tulcea și Canalul Sf. Gheorghe se aflau în miinile aliaților, dar rușii păstrasera Ismailul și Chilia, dispunînd de puternice baterii de coastă; este drept că flota anglo-franceză blocase gurile Dunării la Sulina, dar orișice operații de anvergură erau excluse, cu atît mai mult, cu cît austriecii concentraseră 2 batalioane de infanterie la Brăila și alie 2 la Galați, tocmai spre a împiedica vreun contact între beligeranți. Așadar, din pricina prezenței trupelor austriece în Principate, dispuse ca „tampon” între aliați și țariști, anglo-francezii au trebuit să renunțe la operațiile de război proiectate în Basarabia și să-și

concentreze toate eforturile în Crimeea pentru cucerirea Sevastopolului²⁰. În rândurile aliaților, la Sevastopol, au participat și cițiva voluntari români, printre care menționăm pe praporcicul Vasile Puică, căruia i s-a conferit chiar și o medalie de către comandamentul englez, precum și pe revoluționarul Dimitrie Kretzulescu, luptând — după cum scria la începutul toamnei anului 1855 generalului Magheru — pe frig, vînt, ploaie neconținută și noroi în tranșeele de pe frontul din Crimeea, fiind atașat statului-major al lui Omer pașă²¹.

După căderea puternicei fortărețe în miinile aliaților la 30 august/11 septembrie 1855²², cu speranțe sporite, Magheru a reluat contactele cu diplomații occidentali la Poartă, adresindu-se, la 16/28 decembrie 1855, atît ambadorului Franței, Edouard Thouvenel, cit și reprezentantului Sardiniei, baronul Giovanni Romoaldo Tecco, printr-un memoriu, în care solicita sprijinul celor două puteri pentru Unirea Principatelor sub un domnitor comun ereditar și pentru înlăturarea influenței nefaste rusești prin restituirea către Moldova a teritoriului răpit dintre Prut și Nistru²³.

Dar aliații nu erau încă pregătiți pentru adoptarea acestei soluții. Între timp, Rusia, înfrîntă pe fronturile de luptă și amenințată și de eventualitatea intervenției în conflict împotriva ei a Austriei și a Suediei, a acceptat să participe la negocieri la 20 ianuarie/1 februarie 1856, Congresul de pace urmînd a fi convocat la Paris²⁴.

În acele zile, militantul pașoptist Grigore Pereș scria din Rusciuk (Russe) generalului Magheru, la 6/18 februarie 1856, exprimîndu-și îndoielile: „la spune-mi acum să fie ori nu pace? Eu nu știu ce să mai cred. Mi-e frică de dibăcia ursului de la nordu. Ț dibaci de tot, frate. Știe să facă tumbes și fel de fel de marafeturi. Mi-e teamă să nu amăgească și astă dată. Pe de altă parte, ceea ce se atinge de țările noastre li este destul de favorabil”²⁵. Într-adevăr, singurele concesii pe care înțelegea să le facă Rusia priveau doar regiunea Dunării de Jos și anumite teritorii aferente care să le retrocedeze otomanilor, respectiv Moldovei²⁶.

În așteptarea deschiderii Congresului de pace de la Paris, s-a întezit și propaganda emigrației românești pentru îndeplinirea dezideratelor națiunii: Unirea Principatelor sub principe străin, cu redobîndirea Basarabiei. În vederea elaborării unei broșuri de către cunoscutul publicist francez filoromân Paul Bataillard, în care să sprijine doleanțele românilor, Al. C. Golescu-Albu i-a procurat, în februarie 1856, unele informații de ordin istoric. Patriotul exilat la Paris arăta că Principatele se supuseseră Porții încă din Evul Mediu și-i plăteau tribut în vederea asigurării integrității lor teritoriale. Or, prin cedările succesive, a Bucovinei, la 1775, către austrieci, și a Basarabiei, la 1812, către ruși, ambele rupte din trupul Moldovei, Poarta s-a dovedit incapabilă să-și onoreze obligațiile. Aceste cesiuni au constituit „un act incalificabil, o felonie politică, întrucît Turcia, ca putere suzerană, nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea”²⁷. De aceea, se impunea, ca o condiție indispensabilă, întărirea poziției Principatelor prin unirea lor statală, pusă sub garanția marilor puteri și redobîndirea provinciei cedate Rusiei, fără nici un drept, de către otomani la 1812.

La 13/25 februarie 1856 s-au deschis lucrările forumului internațional în capitala Franței, menit să pună capăt războiului Crimeei, cu participarea reprezentanților țării gazdă, ai Mării Britanii, Rusiei, Imperiului otoman, Sardiniei, Austriei și Prusiei. Printre alte probleme discutate la Congres, două interesau direct soarta Principatelor: internaționalizarea situației lor pe plan politic și instituțional și chestiunea retrocedării Basarabiei către Moldova de către Rusia țaristă. În prima problemă, delegatul Franței, contele Alexandre Walewski, a susținut oficial în ședința din 25 februarie/8 martie oportunitatea Unirii Moldovei și Țării Românești, ideea fiind acceptată în principiu și de reprezentanții Mării Britanii și Rusiei, respectiv, George William Villiers lord Clarendon, șeful Foreign Office-ului, și contele Aleksei Feodorovici Orloy, cu încuviințarea ministrului de externe al Sardiniei, contele Camillo Cavour²⁸. În fața opoziției ireductibile a Austriei și Imperiului otoman la acest proiect, prin vocea plenipotențiarilor respectivi, ministrul de externe contele Karl von Buol și marele vizir Ali pașa, din teama pierderii totale a influenței lor în regiune, Congresul de la Paris — unde a fost invitat și premierul Prusiei, baronul Otto von Manteuffel — a hotărât, în ultimă instanță, la 2/14 și 13/25 martie ca statutul definitiv al Principatelor să nu mai constituie subiectul discuțiilor acestei întâlniri, ci să formeze o problemă aparte ce va fi dezbătută într-un cadru internațional, după consultarea corpului electoral din Țările Române²⁹. Degeaba au protestat emigranții români din Paris împotriva acestei amânări contrare voinței exprimate clar de reprezentanții cei mai autorizați ai poporului nostru. Astfel, printre alte inițiative, relevăm pe aceea a lui Nicolae Golescu care, împreună cu arhimandritul Iosafat, Ioan Filăpescu, G. Cantacuzino și Pericle Ghica au adresat un memoriu din Paris la 3/15 martie 1856 împăratului Napoleon al III-lea, în care afirmau: „Nu mai este nevoie să spunem Majestății Voastre că românii doresc în unanimitate și mai presus de toate unirea Țării Românești și a Moldovei cu granița lor naturală pe Nistru, unire pe care o combat numai aceia singuri care doresc să le vadă împărțite și slabe, unire pe care o recomandă identitatea absolută a celor două Principate și interesele lor, cit și acele ale Turciei și Europei și tradițiile istorice, deoarece, chiar sub suzeranitatea otomană, ele s-au aflat nu o dată reunite sub sceptrul unui singur principe”³⁰. Tot N. Golescu a argumentat cu multă sagacitate în aceeași lună martie 1856, într-un alt memoriu adresat, de data aceasta, reprezentanților Franței, Mării Britanii și Sardiniei în Congresul de la Paris, că numai un stat românesc unitar cu frontiera pe Nistru ar putea constitui o barieră puternică în calea expansiunii rusești³¹. Din nefericire, ideea intrării Principatelor, reunite într-un singur stat, în concertul european nu s-a bucurat de nici un succes.

Nici în problema retrocedării Basarabiei de către Rusia, lucrurile nu s-au desfășurat în mod favorabil. Inițial, chiar în timpul desfășurării ostilităților, premierul britanic Henry John Temple, lord Palmerston, a reclamat cesiuni teritoriale serioase din partea Rusiei pentru a o face să simtă înfringerea:

„Războiul ar fi fără folos dacă n-ar slăbi decisiv Rusia, eliberînd, pînă la sfîrșit, Georgia, Circasia, Crimëea, Basarabia și Polonia“; acest program „maximal“ a fost susținut și de fostul premier și ministru de externe, lordul John Russell³². La încheierea războiului, însă, cîștigat cu destulă greutate, problema unei cedări teritoriale s-a pus numai în problema Basarabiei și a gurilor Dunării. Astfel, după cum rezultă din corespondența lordului Clarendon, încă din toamna anului 1855 și la începutul anului 1856, domnul Grigore al IV-lea Alexandru Ghica al Moldovei, sprijinit de o mare parte a boierimii, ca și de fruntași de peste Prut, precum și de ambasadorul britanic la Poartă, Stratford de Redcliffe, și consulii celor două puteri aliate la București, respectiv, Eugène Poujade și Robert G. Colquhoun, a cerut retrocedarea întreg teritoriului dintre Prut și Nistru, doleanță cu care cercurile conducătoare engleze s-au declarat de acord, iar din intenția de a slăbi Rusia, chiar și Austria³³. După cum raporta contelui Walewski la 20 ianuarie/1 februarie 1856 locțiitorul consulului francez din Iași, L. Castaing, la auzul știrii acceptării condițiilor de pace prezentate de aliați de către Rusia, printre care se număra și aceea a rectificării graniței de la Prut, în întreaga capitală a Mōldovei răsuna doar „un strigăt de recunoștință și entuziasm pentru puterile aliate care au obținut restituirea unei părți a Basarabiei“³⁴. Același diplomat aducea la cunoștința ministrului de afaceri externe al Franței la 3/15 februarie 1856 conținutul unui memoriu înaintat de către boierii moldoveni, cu aprobarea domnului, la Poartă, prin care reclamau următoarele: „După art. 1 al propunerilor austriece, acceptate de către Rusia (vezi: *supra* nota 26), această putere ar urma să cedeze porțiunea din Basarabia care se întinde de la Hotin, urmînd linia munților (!) pînă la lacul Sasik (!) <Salzalic>. Ne permitem să facem observația că așa-numiții munți nu sunt, de fapt, decît niște coline fără înălțime, care se întind, devenind din ce în ce mai scunde, pînă se infundă într-o cîmpie uriașă și mlăștinoasă fără vreo linie naturală și sigură de demarcație, fără fortărețe, în sfîrșit, fără nici un obstacol care să poată sluji la baza unui sistem de apărare. O asemenea graniță, pe care o mare putere militară de abea ar putea-o respecta, n-ar oferi decît o protecție iluzorie unui stat slab ca Moldova și n-ar îngădui nici măcar stabilirea serioasă a unei simple linii de vamă“. Dar, în afară de toate acestea, — explicau autorii memoriului —, „o problemă de cea mai mare moralitate ne face a ne indica reîntoarcerea la Nistru, vechea noastră graniță, ca singură soluție realmente înțeleaptă, rațională și politică, împăcînd la un loc interesele și echitatea. Basarabia, parte integrantă a Moldovei, a fost, după cum se știe, separată în mod violent prin tratatul de la București din 1812 spre a fi încorporată Imperiului rus“. Făcînd istoricul problemei, boierii arătau că, „prin tratatul de la Kainargi dintre Înalta Poartă și Rusia, cu data de 1774, ca și prin tratatul de la Iași din 1791 încheiat între aceleași puteri, Rusia a obținut dreptul de a apăra Principatele. Or, acest drept de protecție, așa cum rezultă din însăși stipularea acestor tratate și a mai multor hațișerifuri, în special a celui din

1802, emis la solicitarea Rusiei, a fost în mod expres recunoscut spre a asigura mai bine și a garanta integritatea teritorială a Moldovei, ale cărei hotare la nord-est fuseseră fixate, prin înseși aceste convenții, pe Nistru [...] Cum starea de război dintre Înalta Poartă și Rusia ar fi putut în 1812 să motiveze în mod just, în prejudiciul principatului nostru, violarea drepturilor formal recunoscute de cea dintâi din aceste puteri și nu mai puțin formal garantate de cea de a doua? Buna-eredință, echitatea, securitatea Europei este interesată a ni se acorda un hotar care poate să fie apărat cu ușurință și care nu lasă loc, printr-o delimitare sigură și firească, vreunei contestări; comunitatea de origine, de limbă, reclamând totul, consacră deci dreptul nostru secular de a redobîndi vechile noastre fruntării și de a ne întinde pînă la Nistru“. De aceea, în încheierea memoriului lor, boierii solicitau Porții otomane „să binevoiască a cîntări cu cumpănire aceste considerații și de a le sprijini energic pe lingă puternicii ei aliați și pe lingă Rusia însăși, pentru ca aceasta revenind, datorită spiritului de înțelepciune și moderație ce par să anime acțiunile tinărului și augustului ei suveran, asupra unei măsuri luate arbitrar într-o epocă de criză europeană și războaie violente, să nu pregete a recunoaște că este de datoria unei națiuni mari și loiale să repare o nedreptate, și ea, veche protectoare a unui popor slab, creștin și ortodox ca ea, să-i restituie integral provincia a cărei pază și securitate fuseseră puse sub tutela ei“³⁵. Din nefericire, oscilațiile politicii franceze și combinațiile lui Napoleon al III-lea, care socotea acum drept inamic principal Imperiul habsburgic, și nu Rusia, ce fusese înfrîntă, căutînd chiar o înțelegere secretă cu noul țar Alexandru al II-lea spre a-și asigura neutralitatea lui în cadrul unui viitor conflict armat cu Austria, au determinat schimbarea atitudinii cabinetului francez, dispus acum la concesiile pentru încheierea păcii și pentru menajarea susceptibilității cabinetului țarist, care se opunea chiar retrocedării sudului Basarabiei, ce o îndepărta de la gurile Dunării, condiție reclamată însă la unison de toți delegații Congresului³⁶. Pînă la urmă, supuși presiunilor unanime, de data aceasta a tuturor aliaților, rușii au trebuit să accepte a ceda, dar cu mare greutate, o porțiune mult mai mică din provincia dintre Prut și Nistru, înglobînd doar teritoriul județelor Cahul, Bolgrad și Ismail, pe o linie de demarcație ce urma a fi fixată ulterior de către o comisie internațională, ce trebuia să se deplaseze pe teren. La semnarea tratatului de pace de la Paris la 18/30 martie 1856³⁷ — printr-o tristă soluție de compromis pentru români privitoare la provincia dintre Prut și Nistru — Rusia a mai fost, însă, obligată să cedeze și în alte probleme, și anume să consimtă la neutralizarea bazinului pontic (art. XIII)³⁸, înființarea unei comisii europene dunărene, care scotea gurile Dunării de sub jurisdicția Imperiului țarist, asigurînd navigația liberă pe porțiunea maritimă a acestui fluviu și curățirea canalului Suliniei (art. XVI—XVIII)³⁹ și de-abia prin art. XX să consimtă la o retrocedare a sudului Basarabiei în regiunea Dunării de Jos. În articol se specifica: „Noul hotar va pleca de la Marea Neagră, la un kilometru la est de lacul Burna-Sola, va

reintilni perpendicular drumul spre Akkerman, va urma acest drum pînă la Valul lui Traian, va trece pe la sud de Bolgrad, va urca de-a lungul rîului Ialpug pînă la Sărățica și va ajunge pînă la Cotul Morii pe Prut. În amonte de acest punct, vechiul hotar dintre cele două Imperii nu va suferi nici o modificare. Delegații ai Puterilor contractante vor fixa, în amănunt, traseul noului hotar⁴⁰.

Dificultățile n-au întîrziat însă să se ivească în această problemă, din două motive: tărăgănelile deliberate ale Rusiei în aplicarea tratatului, ridicînd obiecții în privința cedării localității Bolgrad, tirguindu-se pentru orișice metru pătrat al teritoriului ce trebuia restituit⁴¹, iar apoi ivirea unor pretenții nejustificate ale Turciei în privința stăpînirii Deltei Dunării și a Insulei Șerpilor. Într-adevăr, la 26 iulie/7 august 1856, ministrul de externe (reis-efendi) Fuad Pașa a expediat o circulară către reprezentanții otomani pe lingă puterile semnate ale tratatului de la Paris, prin care le comunica următoarele: „Stipulațiile tratatului fixează noi granițe între Imperiul otoman și Rusia, dinspre partea Basarabiei... Teritoriul care trebuie anexat Moldovei este o parte a Basarabiei, care înainte făcea parte din acest principat și a fost cedată Rusiei prin tratatul de la București din 1812. Insulele de la Dunărea de Jos, care n-au făcut parte niciodată din Basarabia, au fost puse sub regimul prin care erau gestionate, înainte de ultimul război, prin tratatul de la Adrianopol din 1829... Astăzi, insulele de la gurile Dunării n-au făcut niciodată parte din Moldova și epocile de cedare a lor ca aceste insule n-au fost cedate Rusiei o dată cu Basarabia și pentru o parte din această provincie. O parte a Basarabiei se reîntoarce la Turcia și este anexată Moldovei, în virtutea tratatului de la Paris, în timp ce revenirea insulelor la vechea lor stare de lucruri dinainte decurge dintr-un alt principiu. Este anularea tratatului de la Adrianopol, care, făcînd să înceteze dominația rusă, le restituie vechiului proprietar⁴².

Față de această circulară, făcută publică la 8/20 octombrie 1856 la Constantinopol, generalul Magheru, aflat încă în capitala Imperiului otoman, a redactat de îndată la 14/26 octombrie un memoriu asupra Deltei Dunării, combătînd foarte judicios falsele argumente invocate de Fuad pașa: „*Guvernul otoman a greșit față de Principatele Române nu numai cedînd, împotriva oricărui drept, o parte din teritoriul lor și de a nu le fi restituit-o, adică Basarabia întregă, atunci cînd această restituire apăsăra ca o consecință firească a abolirii tratatului prin care a fost cedată (subl. n.), dar și prin faptul, ca și cum s-ar teme ca Moldova să nu se întărească prea mult, de a-i contesta acum «stăpînirea» insulelor și gurilor Dunării. Acesta este, într-adevăr, scopul circularei otomane din 7 august 1856, publicată la Constantinopol în 20 octombrie următor. Fiecare a înțeles foarte bine că teritoriul cedat de Rusia va fi «re»anexat Moldovei... O linie de demarcație a fost trasată. Ceea ce este deasupra aparține Rusiei, ceea ce este dedesupt nu-i mai aparține. Cui i-ar aparține? Teritoriul cedat de Rusia va fi «re»anexat Principatului Moldovei, «fapt» sub suzeranitatea*

Porții, și nu există nici o deosebire între terenuri pustii și terenuri locuite, de insule sau de uscat, precum și între terenuri provenind dintr-o cutare origine și nu dintr-alta... Dacă s-ar fi dorit a se face o excepție, în favoarea Turciei, pentru insulele Dunării, ar fi trebuit să se spună. Dar nu s-a făcut «nicio». Regula rămâne, fără excepție, în toată puterea ei. Nu am avut participare la Congres: ne-a reprezentat Curtea suzerană. Dacă ea ar fi trebuit să facă o distincție între drepturile sale și ale noastre de ce n-a făcut-o imediat, în mod sincer și de față cu toți? S-a temut, desigur, ca puținul ce era acordat Moldovei să nu apară încă și mai strigător «la cer». Și plenipotențiarul turc a păstrat tăcerea asupra acestui «lucru», ca și asupra restituirii Basarabiei întregi“. Mai departe, generalul Magheru pleda astfel: „... nu este simpla abolire a tratatelor anterioare cu Rusia care a operat rectificarea granițelor, căci atunci ar fi fost redată Moldovei Basarabia întreagă și Nistrul restabilit ca hotar; dar este linia de demarcație fixată care a stabilit ce a fost cedat de Rusia. În al doilea rând, nu este tratatul de la Adrianopol singurul care a cedat insulele Deltei dunărene Rusiei, ci este și tratatul de la București «art. 4» care i-a cedat Basarabia... Deci, o parte din insulele Dunării a fost cedată Rusiei încă din 1812, cu malul stîng al Prutului (adică Basarabia), și Rusia pregătea, de altminteri, ocuparea celorlalte mari insule, pînă la brațul Sf. Gheorghe, obligînd Turcia să le lase fără fortificații și apărare... Turcia, care invocă abolirea tratatului de la Adrianopol spre a reclama tot ceea ce despre care nu vorbește tratatul de la Paris, ar putea să pretindă și posesia insulelor Dunării muntene, tot așa de bine ca și pe aceea a insulelor Deltei... Este de luat în considerare «faptul» că odinioară românii stăpîneau ambele maluri ale gurilor «fluviului», toată Dobrogea, deci, cu atît mai mult, insulele fluviului. Nu o dată turcii ne-au cotropit cetățile și le-au atribuit cîte o raija sau întindere de pămînt: Brăila, Giurgiu, Turnu, pentru Țara Românească, și, pentru Moldova, Hotin, Tighina, Cetatea Albă, Chilia și Ismail. Au întins chiar raiiua Ismailului și a Chiliei pînă la brațul Sf. Gheorghe, înglobîndu-i și marile insule ale Dunării de Jos. Această raija, luată, de altfel, în parte Turciei la 1812, a fost total anexată în 1829, prin art. 3 al tratatului de la Adrianopol, ca și cetățile muntene cu raiile lor printr-un tratat separat, din aceeași zi, anexat tratatului de la Adrianopol“. Fortărețele de pe țărmul muntean al Dunării, Turnu, Giurgiu și Brăila, au fost restituite atunci Principatului Țării Românești. Același raționament trebuie invocat acum pentru Moldova: „Astfel, două motivații în favoarea reîntoarcerii insulelor către Moldova: termenii preciși ai Tratatului de la Paris... și, în al doilea rînd, stăpînirea lor *ab antiquo* (din vechime — *n.n.*) de către moldoveni“. Așadar, Turcia nu era proprietara insulelor din Delta Dunării și nici a acesteia; iar în finalul memoriului său generalul Magheru arăta: „... Turcia nu este proprietarul legitim. Nu și-a stabilit «acolo» dreptul ei. Apoi este sigur că libertatea «navigației» pe gurile fluviului va fi mai bine asigurată dacă ar fi incredințată Principatelor, care au fost totdeauna foarte sensibile la integritatea lor, spre

a ceda ele însele vreodată un petec de pământ de al strămoșilor lor; care «Principate» se află sub garanție europeană și sînt prea puțin puternice spre a fi nedrepte cu vecinii lor, și dacă «insulele și gurile Dunării» ar fi date Porții, care, de altminteri, a lăsat o dată să-i fie luate, ea poate să le cedeze mîine unei puteri în defavoarea altora, așa cum a făcut-o ieri pentru Rusia. Dacă se invocă Insula Șerpilor, care este reclamată de Turcia fără să fie vorba de Principate, credem că această stîncă trebuie să împărtășească soarta gurilor «fluviului» și nu gurile soarta stîncii»⁴³. Și, în concluzie; „Ne place să sperăm că Puterile prietene vor susține drepturile Principatelor, cu atît mai multă forță în sinul Comisiei Europene, cu cît Principatele n-au acolo nici o voce, și ca Sublima Poartă, care, ca suzerană, ar trebui să vorbească în numele lor, să nu-și adjucece propriul lor bun»⁴⁴.

Militînd, totodată, în continuare, pentru Unirea Principatelor, generalul Magheru aducea ca argument în plus pentru necesitatea acestui act tocmai slăbiciunea lor prin nerestituirea în întregime a Basarabiei și revenirea firească pe Nistru, ce ar fi constituit o frontieră naturală sigură. În memoriul înaintat ministrului de externe al Franței, contele Walewski, la 19/31 octombrie 1856, Magheru sublinia trista realitate: „Excelența Voastră este de pe acum informată că în țara noastră râul este adînc. Numai un guvern puternic și stabil poate da speranța unei îmbunătățiri. Printre alte nenorociri, îl avem pe acela de a vedea că *Basarabia ne scapă din nou și că acest lucru ne lasă fără graniță în fața Rusiei. Ceea ce cetățile de pe Nistru apăsau altădată, acum trebuie piepturi de oameni să-l apere (subl. n.)*. Mai mult decît niciodată o armată ne este, deci, necesară și fără Unire organizarea armatei, așa cum este hotărîtă ea prin tratatul de pace, ar rămîne fără putere, căci ea n-ar fi compactă, n-ar avea însuflețire, nici centru național și n-ar fi, în sfîrșit, decît alcătuită din regimente de miliție și niciodată o armată națională. După atîtea invazii, avem nevoie să ne ridicăm și un popor nu se ridică decît prin viața militară. Turcia, temîndu-se să nu vadă întărindu-se țara noastră și să sporească armata noastră, din această cauză combate Unirea; și, totuși, în ultimul război românii n-au mers alături de Rusia»⁴⁵. Cu aceleași argumente Magheru a pledat într-un memoriu similar trimis în aceeași zi secretarului de stat pentru afacerile externe al Marii Britanii, lord Clarendon: „Mylord, unirea este o problemă vitală pentru noi; ea ne este cu atît mai mult necesară cu cît am fost mai mult slăbiți și că, în pofida nobilelor eforturi ale Ex. Sale Lordului Redcliffe, *granița de la Nistru nu ne-a fost înapoiată (subl. n.)*. Moldova și Țara Românească trebuie cu atît mai mult să-și caute forța sprijinindu-se una pe cealaltă prin îngemănarea eforturilor respective și prin mijloace de acțiune comune. Această unire va avea rezultate însemnate pentru îmbunătățirea administrativă prin instaurarea unui regim liber, puternic și stabil și prin desfășurarea tuturor resurselor țării“; și în concluzie: „ea (Marea Britanie — *n.n.*) va găsi, fără îndoială, că Statul, constituit prin unirea noastră, va fi în același timp cea mai bună garanție pentru libertatea «navigației» pe Dunăre»⁴⁶.

Aceeași pledoarie pasionată, în lipsa redobîndirii complete a Basarabiei, dar care milita în mod logic pentru libertatea comerțului Marii Britanii și a

puterilor apusene la gurile Dunării, fapt ce nu putea fi realizat decit prin Unirea Principatelor, a desfășurat și cunoscutul militant democrat Dimitrie Brătianu față de influentul premier britanic lordul Palmerston, într-un memoriu ce i l-a adresat din Londra la 23 noiembrie/5 decembrie 1856, unde releva, printre altele, următoarele: „... fără Unirea Principatelor, ultimul război, care a adus în suferință interesele lumii întregi, n-a servit la nimic, căci, fără îndoială, nu neutralizarea Mării Negre va opri înaintarea puterii rusești în sud-estul Europei. Este de reamintit faptul că, stăpinind chiar această mare, Rusia a luat totdeauna drumul de uscat și niciodată pe cel al mării spre a merge la cucerirea Constantinopolului; Principatele sînt, așadar, drumul de predilecție al armatelor ruse, care va trebui transformat într-o puternică barieră. Și apoi, pentru că nu li s-a restituit singura lor linie de apărare, Nistrul, este indispensabil ca cel puțin să li se acorde guvernarea unitară și ereditară, care poate să aibă libertatea și forța necesare pentru a opune o serioasă rezistență Rusiei în caz de război și, mai ales, pentru a se apăra de neîncetatele asalturi ale diplomației rusești”.⁴⁷

După cum se știe, însă, puterile europene, conform prevederilor preliminare ale tratatului de pace de la Paris, au aminat rezolvarea problemei Principatelor pînă după ancheta comisariilor puterilor garante și, ulterior, prin consultarea populară o dată cu înființarea divanurilor ad-hoc. În schimb, s-au dus negocieri acerbe cu Rusia pentru cedarea porțiunii din Basarabia care s-o îndepărteze de la gurile Dunării. În legătură cu pretențiile rușilor de a menține orașul Bolgrad sub pretextul de a fi „capitala” coloniștilor bulgari, lordul Palmerston s-a opus, acuzînd cabinetul de la St. Petersburg că vrea „să trișeze la curse”.⁴⁸ El s-a pronunțat categoric împotriva oricăror concesii suplimentare solicitate prin intermediul ambasadorului Regatului Sardiniei la Londra, marchizul Emmanuele d’Azeglio, căruia premierul britanic i-a răspuns la 30 noiembrie/12 decembrie 1856: „Sper că (premierul sard — *n.n.*) Cavour nu ne va cere să mai facem noi concesiuni Rusiei. I-am făcut, de altminteri, în dar 300 verste pătrate⁴⁹ în Basarabia și, desigur, reaua-credință și spiritul de șicană pe care ea le-a arătat în toate aceste treburi, de la semnarea tratatului, nu-i conferă nici un drept la vreo nouă cedare din partea noastră”.⁵⁰ După tratative laborioase, în timpul căroara franco-sarzii s-au dovedit mai complezenți, iar anglo-austriecii mai fermi⁵¹, s-a ajuns, în sfîrșit, la încheierea protocolului reprezentanților puterilor semnatare ale tratatului de la Paris⁵², din 26 decembrie 1856/6 ianuarie 1857, cu fixarea definitivă a graniței⁵³. Aceasta urma Valul lui Traian pînă la riul Ialpuș, lăsînd localitățile Bolgrad și Tobak (Tabac — *n.n.*) Moldovei, în timp ce Rusia reținea, pe malul drept al acestui riu, orașelul Komrat cu un teritoriu de circa 330 verste pătrate⁵⁴. În total, porțiunea retrocedată din Basarabia cuprindea o suprafață de 10.288 verste pătrate, cu o populație de 127.330 de locuitori, numărînd, în afara românilor autohtoni, alogeni minoritari. ca lipoveni, găgăuzi și bulgari⁵⁵. Totodată, printr-o decizie injustă, Delta Dunării și Insula Șerpilor au fost atribuite în mod abuziv Imperiului otoman⁵⁶, lipsînd astfel Principatele de un contact direct și corespunzător cu Marea Neagră. Într-un comentariu publicat de Léon

Plée în ziarul parizian „Le Siècle“ și reprodus în „L'Étoile du Danube“, n° 15 din 9 febr. 1857, p. 45, se afirmau următoarele: „Toată lumea știe că Moldovei i-au fost reunite toate teritoriile luate Rusiei, sub titlul de rectificarea frontierei Basarabiei. Acest adaos era cu totul favorabil Moldovei. Principatul cucerea, prin aceasta, un viitor uriaș. El se întindea pînă la Marea Neagră și avea, spre a spune astfel, în pază imediată neutralitatea gurilor Dunării. Era, astfel, pentru el, pentru comerțul său, pentru dezvoltarea relațiilor sale, o perspectivă considerabilă și toți cei care se interesează de soarta popoarelor dunărene au aplaudat gîndul bun al Congresului de la Paris. Din punct de vedere politic european, era, de asemenea, o treabă excelentă cedarea Basarabiei de Jos și a Deltei Dunării către Moldova. Aceasta avea drept urmare faptul că Rusia și Turcia nu mai aveau în Europa un punct imediat de contact. Ele erau separate chiar la extremitatea Dunării. Era acolo o dublă neutralitate între ele: aceea a Dunării și cea a Moldovei. Din nenorocire, este scris în istorie că cei slabi au rareori dreptate. A doua conferință de la Paris a rectificat rectificarea primei conferințe, nu din punctul de vedere al intereselor moldovene, ci din punctul de vedere al intereselor turcești. Ea a luat înapoi, sub numele de Delta Dunării, principalele teritorii pe care Congresul le anexase Moldovei și le-a reunit Turciei, ca depinzînd din vechime de sultan. Principatele dunărene se află private astfel de contactul lor cu Marea Neagră; ele nu mai sînt propriu-zis maritime și cele două dușmance de moarte, Rusia și Turcia, nu mai sînt separate decît prin fișia strîmtă a Basarabiei de Jos“⁵⁷.

Așadar, cu toate insistențele și activitatea intensă depusă de exponenții cei mai autorizați ai patrioților români pentru regenerarea patriei prin Unire și redobîndirea Basarabiei și a gurilor Dunării, interesele Marilor Puteri au prevalat în timpul desfășurării războiului Crimeii, apoi, al negocierilor de pace și, în sfîrșit, al perfectării tratatului de pace de la Paris, prin care Principatele au obținut doar satisfacerea parțială a unor revendicări, cea mai de seamă, desigur, fiind scoaterea lor de sub condominiul ruso-turc și punerea sub garanția colectivă a celor șapte Mari Puteri. Și aceasta, drept chezășie pentru consultarea populară și adoptarea hotărîrilor corespunzătoare în vederea asigurării modernizării și prosperității lor. În privința porțiunii din Moldova dintre Prut și Nistru, soluția teritorială de compromis a fost nedreaptă pentru români, deoarece mai mult de 2/3 din teritoriul Basarabiei a rămas mai departe sub ocupația rusă, puterile europene nefiind interesate de aspirațiile poporului nostru, ci de îndepărtarea Rusiei de la gurile Dunării și de asigurarea libertății navigației internaționale în această regiune, calmînd astfel accentele cele mai acute de criză ale „problemei orientale“. În această privință, dacă Anglia și într-o oarecare măsură Austria au fost de acord, la început, cu retrocedarea întregii Basarabii către Moldova, în schimb, politica sinuoasă și inconsecventă a Franței lui Napoleon al III-lea, dornică să ajungă la un compromis cu Rusia, a împiedicat această tentativă, făcîndu-se concesiile știute Imperiului țarist. În sfîrșit, abuzurile Porții au consumat restul acțiunilor, însușindu-și, fără nici un drept, Delta Dunării și Insula Șerpilor.

A existat, totuși, o singură consolare platonice pentru români, prin faptul că a fost recunoscută — parțial — pe plan internațional ilegalitatea raptului săvârșit la 1812 când a fost anexată o parte din trupul Moldovei ce n-a aparținut niciodată cotropitorilor de la răsărit.

În ședința consiliului administrativ al Moldovei, ținută la Iași la 29 decembrie 1856/10 ianuarie 1857, în urma înștiințării trimise caimacamului Teodor Balș de către Fuad pașa, reis-efendi, s-au dat dispozițiile necesare trupelor principatului să ocupe teritoriul eliberat de sub stăpînirea rusă⁵⁸. După cum rezultă dintr-o corespondență a „Gazetei de Moldavia“, nr. 18, din 4/16 martie, „detașamentele trupelor moldovene, cu fanfara în frunte, s-au pus în mișcare la 1/13 martie, la ora 11 dimineața; la ora 5 după-amiază a început trecerea Prutului și la ora 4 (!) toate trupele se găseau pe noul teritoriu al Moldovei. Această operație a fost executată în prezența autorităților ruse, reunite în uniformă de paradă. Santinelele de la graniță, ca și funcționarii au fost retrași de la ora 10. La Reni, în piața publică, clerul a oficiat slujba în limba română. Trupele au fost așezate în cazărmile lor“⁵⁹.

Ostașii români au trecut, atunci, Prutul în sunetele marșului „Drum bun“, compus de Vasile Alecsandri:

„Hai cu Domnul Sfîntul,
Haideți peste Prut,
Să păzim pămîntul
Care l-am avut“⁶⁰.

Cu acest eveniment s-a mai întors o filă din agitata istorie a Basarabiei⁶¹, a cărei porțiune sudică a cunoscut o deosebită prosperitate, mai ales în perioada după Unirea Principatelor sub Alexandru Ioan Cuza, bucurîndu-se de binefacerile administrației românești vreme de 22 de ani, pînă la războiul de independență, cînd vicisitudinile vremurilor au făcut ca ea să cadă din nou în mina hrăpăreților vecini de peste Nistru.

NOTE

- 1 Cunoscutul publicist moldovean George Sion (1822—1892) a deplîns, într-o serie de articole publicate în „Gazeta de Transilvania“, nr. 85 și 86 din 23 și 27 oct. 1854, neajunsurile provocate Țărilor Române și, în special, comerțului dunărean de politica autoritară a St. Petersburgului: „... Știm că rușii caută prin toate mijloacele să puie obstacole navigației pe Dunăre, a nu curăți Sulina niciodată, precum sînt îndatorați prin tratate, a o astupa, adică aruncînd pietre și saci de pămînt la gura ei [...] Credem că dacă Sulina n-ar fi fost în mina rușilor, mult mai bine s-ar fi dezvoltat comerțul Brăilei și Galațiului, prin urmare, agricultura și prosperitatea în țările noastre“
- 2 Vezi: *Correspondance with the Russian Government respecting obstructions to the navigation of the Sulina Channel of the Danube*, presented to both

- Houses of Parliament by Command of Her Majesty, 1853, London, Printed by Harrison & Son, 26 p.
- 3 Pentru ansamblul crizei orientale din 1853, vezi: Vernon John Puryear, *England, Russia and the Straits Question 1844—1856*. Berkeley, California, 1931, p. 261—268; idem, *New Light on the Origins of the Crimean War*. în „Journal of Modern history“, III (1931), p. 219—234; Harold Temperley, *Stratford de Redcliffe and the Origins of the Crimean War*, în „The English Historical Review“. XLVIII (1933), p. 601—621 și XLIX (1934), p. 265—298; idem. *England and the Near East. The Crimea*, London, 1936, p. 301—332; E. Tarlé; *Războiul Crimeei*, vol. I, București, 1952, p. 144—153; Radu Florescu, *The Danubian Principalities and the Origins of the Crimean War*, în „The Slavonic and East European Review“, XLIII (1964), nr. 100, p. 46—47 etc.
 - 4 Ion D. Nistor, *Principatele române sub ocupația rusească, 1 iulie 1853 — 17 septembrie 1854*, în „Analele Academiei Române“, M.S.I., seria a III-a, tom XX (1938), p. 232—235.
 - 5 Vezi: Scrisoarea fruntașului revoluționar pașoptist Ștefan Golescu trimisă din Belgrad, la 19/31 ianuarie 1854, generalului Gheorghe Magheru, aflat încă în exil la Viena și pregătindu-se de plecare spre Constantinopol (Cf. A. Stan, C. Vlăduț, *Gheorghe Magheru*, București, 1969, p. 188—189) și misiva lui Gheorghe Magheru, fiul generalului, expediată din capitala Imperiului otoman, la 11/23 martie, surorii sale Alexandrina, rămasă la Viena (Cf. P. Cernovodeanu, M. Ștefan, *Pe urmele Magherilor. Cronica unei familii*, București, 1983, p. 335—336, ap. Arh. St. Craiova, fondul Magheru, doc. LXI bis/51).
 - 6 H. Temperley, *England and the Near East*, p. 366—384; V. Puryear. *England, Russia and the Straits Question*, p. 304—315; E. Tarlé, *op. cit.*, I, p. 349—388.
 - 6bis Biblioteca Academiei Române (în continuare: B.A.R.), mss. 803, f. 57—58; Elena Rădulescu-Pogoșeanu, *Vieața lui Alecsandri*. Craiova, 1940, p. 161—162; Grigore Chiriță, *Pașoptiștii români plîngeau Basarabia. O scrisoare inedită a lui Vasile Alecsandri*, în „Cotidianul“. Arhiva Supliment de istorie“. I (1992), nr. 3, 26 iunie, p. 1.
 - 7 George Sion, *Suvenire de călătorie în Basarabia meridională*, București, 1857, p. 30.
 - 7bis Vintilă C.A. Rosetti, *Amintiri istorice*, București, 1883, p. 34—35; Vasile Netea, C.A. Rosetti, București, 1970, p. 221—222, nota 148. Memoriul a mai fost amintit, dar cu data greșită mai 1855, și de Raoul Bossy, *Candidați străini la tronurile românești*. în „Convorbiri literare“, anul 57 (1925), p. 838; Al. Marcu, *Conspiratori și conspirații în epoca Renașterii politice a României 1848—1877*, București. 1930, p. 75; Dan Berindei, *Din începuturile diplomației române moderne*. București. 1965, p. 114.
 - 8 V. Dumitrescu, *Un episod din timpul războiului ruso-turc din anii 1853—1854 sau revolta Scurulescului*, Turnu Severin, 1888, p. 29—35; G.

- Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, vol. IV, București, 1939, p. 93, doc. 438. p. 109. doc 440; A. Stan, C. Vlăduț, *op. cit.*, p. 189—201; Anastasie Iordache, *Goleștii Locul și rolul lor în istoria României*, București, 1979, p. 247—255; P. Cernovodeanu, M. Ștefan, *op. cit.*, p. 336—342.
- 9 Biblioteca Națională (în continuare: B.N.), *fond Magheru*, nr. inv. 22162/121, manuscris în l. franceză.
- 10 B.A.R., arhiva *Ion Ghica*, mapa V, mss. 117, f. 404 v°—405, copie.
- 11 Paul W. Schroeder, *Austria. Great Britain and the Crimean War. The destruction of the European Concert*, Ithaca & London, 1972, p. 178—182; Leonid Boicu, *Austria și Principatele române în vremea războiului Crimeii (1853—1856)*, București, 1972, p. 119—125.
- 12 L. Boicu, *op. cit.*, p. 138—154.
- 13 Vezi: I. Nistor, *Ocupația austriacă în Principate (1854—1857), după rapoartele lui Coronini*, în „Analele Academiei Române“, seria a III-a, tom XX (1938), p. 133—195 și *Corespondența lui Coronini din Principate și rapoartele din iunie 1854 — martie 1857*, Cernăuți, 1938, *passim*.
- 14 C. I. Bazancourt, *L'expédition de Crimée jusqu'à la prise de Sévastopol. Chroniques de la guerre d'Orient*, vol. I, Paris, 1858, p. 101.
- 15 Vezi: E. Tarlé, *op. cit.*, II, București, 1952, p. 20—26, 32—36, 97—109, 153—178; Saint-Priest, duc d'Almazan, *La bataille d'Inkermann*, în „Revue des deux mondes“, 1858, nr. din 15 mai, p. 373—395; C. Rousset, *L'Alma*, Paris, 1857, *passim*; Peter Gibbs, *The Battle of the Alma*, London, 1963, *passim*; A. J. Barker, *The vainglorious War 1854—1856*, London, 1970, p. 50—56, 175—193 etc.
- 16 Nu 1856, cum, greșit, este datat de editorii documentului; în cuprinsul epistolei se vorbea de războiul în curs.
- 17 *Acte și documente relative la istoria Renașterii României* (ed. Gh. Petrescu), D. A. Sturdza și D. C. Sturdza), VII, București, 1892, p. 1386—1387, nr. 2355.
- 18 *Ibidem*, III, București, 1889, p. 1190, no. 864 (text francez publicat în „L'Étoile du Danube“, din 5 iulie 1857, nr. 45).
- 19 L. Boicu, *op. cit.*, p. 227—243; P. Cernovodeanu, M. Ștefan, *op. cit.*, p. 355—356.
- 20 „Gazeta Transilvaniei“, Brașov, XVIII (1855), p. 101, 211; *Acte și documente...*, II, București, 1889, p. 868—869 și 870, no. 462; L. Boicu, *op. cit.*, p. 341—342; P. Schroeder, *op. cit.*, p. 208, 214, 217, 303, 313; P. Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze... (1803—1878)*, p. 171—173.
- 21 P. Cernovodeanu, M. Ștefan, *op. cit.* p. 358; P. Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze...* p. 181.
- 22 E. Tarlé, *op. cit.*, II, p. 427—452.

- 23 Al. Marcu, *op. cit.*, p. 81.
- 24 Vezi: H. Temperley, *Austria, England and the Ultimatum to Russia. 16 Dec. 1855*, în *Wirtschaft und Kultur. Festschrift zum 70 Geburtstag von Alfons Dopsch*, Baden/Wien, 1938, p. 626—637; V. Puryear, *op. cit.*, p. 408—412; E. Tarlé, *op. cit.*, II, p. 477—486; P. Schroeder, *op. cit.*, p. 310—340.
- 25 B.A.R., mss 1599/1967, nr. inv. 148290—303.
- 26 *Acte și documente...* II, p. 908—910, no. 470; Protocolul încheiat la Viena la 20 ianuarie/4 februarie 1856.
- 27 A. lordache, *Goleștii*, p. 270.
- 28 *Acte și documente...*, II, pp. 1015—1017, no. 490, protocol nr. 6. Pentru discuțiile preliminare și desfășurarea negocierilor de pace, vezi: H. Temperley, *The Treaty of Paris of 1856 and its Execution*, în „The Journal of Modern History“, IV (1932), p. 387—414; V. Puryear, *op. cit.*, p. 414—427; E. Tarlé, *op. cit.*, II, p. 500—518; Françoise de Bernardy, *Le Congrès de Paris (février- avril 1856)*. în „Revue des deux mondes“, 1956 (mars- avril), p. 207—223; P. Schroeder, *op. cit.*, p. 357—367; Winfried Baumgart, *Der Friede von Paris 1856. Studien zum Verhältnis von Kriegführung, Politik und Friedensbewahrung*, München/Wien, 1972, p. 127—131.
- 29 *Acte și documente...*, II, pp. 1020—1021, no. 490, protocol nr. 8 și pp. 1037—1038, protocol nr. 14.
- 30 Nicolae Corivan, *Din activitatea emigranților români în Apus (1853—1857)*, București, 1931, pp. 102—103, doc. IV.
- 31 *Ibidem*, p. 101, doc. III.
- 32 P. Schroeder, *op. cit.*, p. 203—204, 338, 360.
- 33 *Ibidem*, p. 314; P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 182, nota 576.
- 34 Grigore Chiriță, *Un document necunoscut din 1856 despre soarta Basarabiei*, în „Revista istorică“, serie nouă, II (1991), nr. 7—8, p. 400, nota 2.
- 35 *Ibidem*, p. 400—401.
- 36 P. Schroeder, *op. cit.*, p. 314; L. Boicu, *op. cit.*, pp. 366—367.
- 37 Vezi: V. Puryear, *op. cit.*, pp. 415—433; E. Tarlé, *op. cit.*, II, pp. 518—519; W. Baumgart, *op. cit.*, pp. 148—151.
- 38 *Acte și documente...* II, p. 1079, nr. 491.
- 39 *Ibidem*, pp. 1080—1081. Pentru problemele Dunării rezolvate prin Tratatul de pace de la Paris, vezi: Henry Hajnal, *The Danube. Its historical, political and economic importance*, The Hague, 1920, pp. 69—70; Paul Gogeanu, *Dunărea în relațiile internaționale*, București, 1970, pp. 46—54; W. Baumgart, *op. cit.*, pp. 165—169.
- 40 *Acte și documente...* II, p. 1081
- 41 P. Schroeder, *op. cit.*, p. 384—385
- 42 *Acte și documente...* III, p. 743—744, nr. 637; L. Boicu, *op. cit.*, p. 428. În această privință, I. Cârțână și I. Seftiuc (*Dunărea în istoria poporului*

- român, București, 1972, p. 43) opinează că Rusiei îi convenea ca să cedeze aceste insule otomanilor, și nu Moldovei, proprietarul de drept, deoarece spera să ajungă, ulterior, mai ușor la o înțelegere cu Poarta în privința stăpînirii lor.
- 43 Într-o scrisoare adresată din Paris, la 8/20 octombrie 1856, de Nicolae Golescu vărului său Alexandru Golescu-Arăpîlă, emitentului i se părea ridicolă pretenția Turciei de a poseda Insula Șerpilor, de vreme ce fiind suzerană Moldovei, ce importanță avea faptul dacă intra în stăpînirea ei directă sau a provinciei care îi era închinată? (Cf. G. Fotino, *Boierii Golești*, IV, p. 178, doc. 178; L. Boicu, *op. cit.*, p. 429.)
- 44 *Acte și documente...*, III, pp. 894—902, no. 725. (Reprodus și în articolul *Delta Danubiană*, în „România Liberă“, II (1878), nr. 198/5 ianuarie, pp. 2—4); A. Stan, C. Vlăduț, *Gheorghe Magheru*, p. 216—217; L. Boicu, *op. cit.*, p. 429; P. Cernovodeanu, M. Ștefan, *Pe urmele Magherilor*, p. 373. Într-un memorandum al moldo-muntenilor trimis ziarului „Osservatore Triestino“ și publicat în „Steaua Dunării“, II (1856), pp. 65—66 se pleda pentru Unirea Principatelor sub domn ereditar ales dintre candidații propuși de aliați, printr-o adunare națională, precum și stăpînirea întregului teritoriu al gurilor Dunării; se pretindea că proiectul era sprijinit de ambasadorul Franței la Viena, baronul François Adolphe Bourqueney.
- 45 *Acte și documente...*, III, p. 920—921, no. 731; A. Stan, C. Vlăduț, *op. cit.*, p. 216—217; P. Cernovodeanu, M. Ștefan, *op. cit.*, p. 373.
- 46 *Acte și documente...*, III, p. 922, no. 732; A. Stan, C. Vlăduț, *op. cit.*, pp. 218—219; P. Cernovodeanu, M. Ștefan, *op. cit.*, pp. 373—374.
- 47 N. Corivan, *Din activitatea emigranților români...*, p. 135, doc. XVI.
- 48 George I. Brătianu, *La Moldavie et ses frontières historiques*, Bucarest, 1940, p. 29.
- 49 Versta era o unitate de măsură rusească pentru distanțe, echivalentă cu 1,067 km.
- 50 *Acte și documente...*, IV, p. 1075—1076, no. 1412.
- 51 *Vezi: Acte și documente...*, IV, pp. 1056—1057, no. 1394 și 1395 ș.a.; François Charles-Roux, *Alexandre II, Gortchakoff et Napoléon III* (2e éd.), Paris, 1913, p. 169; L. Boicu, *op. cit.*, p. 428—429.
- 52 Semnatarii, în frunte cu ministrul de externe francez, contele Walewski, erau ambasadorii Marilor Puterilor la Paris: Richard Charles Wellesley, lord Cowley (Marea Britanie), Filip baron Brunnow (Rusia), Joseph Alexander conte von Hübner (Austria), Maximilian conte von Hatzfeldt (Prusia), Salvatore conte Villamarina (Sardinia) și Mehmed Djemil (Imperiul otoman).
- 53 *Acte și documente...*, III, p. 1031—1032, no. 781.
- 54 *Ibidem*, p. 1033, no. 782 (nota ziarului oficial francez „Le Moniteur Universal“, din 6 ian. 1857. Paris); L. Boicu, *op. cit.*, p. 429.
- 55 Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, v. 192—193

- 56 *Acte și documente...*, III, pp. 1032—1033, no. 781. Vezi și: Romulus Seișanu, *Dobrogea, Gurile Dunării și Insula Șerpilor. Schiță monografică*, București, 1928, p. 79; V. Cucu, Gh. Vlăsceanu, *Insula Șerpilor*, București, 1991, p. 44.
- 57 *Acte și documente...*, III, p. 1121, no. 826; L. Boicu, *op. cit.*, p. 429.
- 58 *Acte și documente...*, III, p. 1041—1042, no. 786.
- 59 *Ibidem*, IV, p. 47, no. 895.
- 60 I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 192.
- 61 Vezi: Paul Cernovodeanu, *Inițiative românești de redobândire a Basarabiei în perioada Războiului Crimeei (1854—1856)*, în „*Revista istorică*“, serie nouă, tom 3 (1992), nr. 1—2, p. 81—96.

4. Criza orientală din 1875—1876, războiul ruso-româno-turc din 1877—1878 și pierderea sudului Basarabiei

După înfringerea suferită în urma războiului Crimeii, țarul Alexandru al II-lea a înțeles să imprime Rusiei, în acord cu cancelarul său Aleksandr Mihailovici Gorceakov, o politică de așteptare și de „reculegere“, concentrându-și mai întâi guvernarea spre rezolvarea gravelor probleme interne (desființarea iobăgiei în 1861 și preconizarea altor reforme), precum și menținerea imperiului într-o strictă neutralitate în afacerile continentale.

Desigur, țariștii n-au renunțat de fel la intențiile lor expansioniste, încapăținarea cu care cabinetul de la St. Petersburg se cramponase de „aceste rămășițe ale puterii ruse pe Dunăre și în Marea Neagră“¹ demonstrând reaua-voință a Rusiei față de prevederile tratatului de la Paris. Ea urmărea, de fapt, „distrugerea tratatului de la Paris, așa cum Napoleon al III-lea <o dorise> pe aceea a tratatelor de la Viena“ din 1814—1815². Numai că, temporar stînd la pîndă în așteptarea unor zile mai bune în Europa, Rusia și-a canalizat aspirațiile spre alte zone geografice ale lumii, în Asia Centrală, și Extremul Orient. Primul lor „succes“ înregistrat în Europa l-a constituit prăbușirea imperiului napoleonian sub loviturile Prusiei lui Otto von Bismarck în 1870—1871 și crearea noului imperiu autoritar german al lui Wilhelm I, condus în fapt tot de mina energică a amintitului cancelar „de fier“. Profitînd de înfringerea Franței, Rusia a căutat să scape de unele din stipulațiile cele mai severe ale tratatului din 1856 și, agitîndu-se febril pe plan diplomatic, izbutește, prin convocarea unei conferințe internaționale la Londra (13 martie 1871), să i se îngăduie a poseda din nou o flotă de război în Marea Neagră și să-și construiască arsenale pe litoralul pontic³. Totodată, spre a neutraliza Marea Britanie și a o împiedica să-și mai găsească vreun aliat pe continent împotriva sa în cazul în care Rusia urma să-și rezolve răfuielile mult așteptate cu Imperiul otoman și să-și redobîndească teritoriile pierdute la 1856, Alexandru al II-lea s-a apropiat de ceilalți monarhi absoluți din Europa, Wilhelm I al Germaniei și Franz Josif I al Austro-Ungariei (dubla monarhie creată în 1867 prin împăcarea austriecilor cu ungarii), cu care a încheiat la 11/23 octombrie 1873 „Alianța celor trei împărați“ („Dreikaiserbund“ sau „Sojuz treh imperatorov“). Această înțelegere era menită a ține la distanță Franța și a lăsa mina liberă celor trei monarhi în treburile centrale și est-europene⁴. Numai că ceea ce era mai greu de împăcat consta tocmai din

rezolvarea situației în Balcani, zonă tradițională de confruntare între Viena și St. Petersburg, unde se ciocneau interesele expansioniste ale celor două imperii.

La sfârșitul anului 1875 s-au ivit din nou norii tensiunii internaționale prin reactivarea „problemei orientale“. Tratatul de pace de la Paris (1856) nu rezolvase nici o problemă esențială în Balcani, timidele încercări de reformă ale otomanilor se dovediseră nesincere și ineficace, iar răbdarea popoarelor subjugate ajunsese la limită. Nu numai românii, dar și sîrbii, bulgarii și muntenegrenii aspirau la ruperea totală a legăturilor de vasalitate cu Poarta și la independență. De aceste tendințe căutau să profite, în felul lor, atât Rusia, cât și Austro-Ungaria.

În vara lui 1875, la 27 iunie/9 iulie, s-au declanșat tulburări în Bosnia și Herțegovina, — subtil încurajate de austrieci —, ce s-au transformat curînd într-o răscoală antiotomană pe care Poarta s-a dovedit incapabilă s-o reprime⁵. Spre a aplana și localiza conflictul, pozînd în apărătoare a păcii, Austro-Ungaria a delegat pe ministrul ei de afaceri externe, contele Gyula Andrásy, să trimită, în acord cu celelalte puteri europene, o notă diplomatică Imperiului otoman la 31 ianuarie 1876, prin care i se cerea să aplice reforme moderate în provinciile răscolate și să le acorde libertate religioasă. Dar insurgenții n-au fost mulțumiți cu asemenea măsuri, continuînd ostilitățile. Ei se sprijineau și pe simpatiile Serbiei și Muntenegrului, gata să intre în acțiune, la rîndul lor, împotriva otomanilor. Desigur că și cercurile panslaviste din Rusia au început să se agite, căutînd pretextul mult doritei intervenții armate împotriva Turciei⁶.

Evenimentele s-au agravat însă și mai mult prin izbucnirea puternicei mișcări insurecționale a poporului bulgar la 20 aprilie/2 mai 1876, pe care otomanii au înăbușit-o, după trei săptămîni, cu toată cruzimea, efectuînd apoi, ca represalii, îngrozitoare masacre în rîndul populației civile, lipsite de ocrotire, prin trupe neregulate de bașbuzuci, orori care au revoltat opinia publică europeană, exacerbînd mai ales pasiunile în Rusia.

După răsturnarea sultanului Abdul Aziz de la putere și înlocuirea cu nepotul său de frate Murad al V-lea (18/30 mai 1876), considerat mai liberal, guvernul român, constatînd frămîntările ce zguduiau Imperiul și în speranța adoptării unei atitudini mai raționale din partea Porții, i-a adresat prin ministrul afacerilor sale externe, Mihail Kogălniceanu, la 16/28 iunie 1876, o notă, cunoscută sub numele de „cele șapte revendicări“. Acestea erau următoarele: 1) recunoașterea individualității statului român și a denumirii sale istorice; 2) admiterea reprezentantului României în corpurile diplomatice; 3) reglementarea statutului supușilor români din Imperiul otoman după modelul similar adoptat pentru toți ceilalți supuși străini din cadrul acestui stat; 4) inviolabilitatea teritoriului român și delimitarea insulelor Dunării; 5) încheierea cu Imperiul otoman a unor convenții comerciale, poștale și telegrafice; 6) recunoașterea valabilității pașaportului românesc peste hotare;

7) fixarea graniței dintre România și Turcia la gurile Dunării, luind ca bază calea navigabilă (thalweg) a brațului principal al acestui fluviu, adică Sulina.

Refuzul Porții de a admite cererile legitime ale țării noastre — nesprijinite de reprezentanții puterilor „garante“, îngrijorate de tendințele net îndreptate ale României spre independență — s-a produs la 17/29 iulie, sub pretextul că dregătorii otomani au de rezolvat treburi mai importante. Tergiversările în aplicarea reformelor, pe lângă masacrele comise în Bulgaria, vădind incapacitatea otomanilor de a schimba ceva în sistemul lor defectuos de guvernare, au determinat Serbia, la 18/30 iunie, și Muntenegru, la 20 iunie/2 iulie 1876, să declare război Imperiului otoman, exprimându-și, în acest mod, solidaritatea cu răzvrățiții oprimați.

În fața agravării necontenite a situației din Balcani, Rusia a căutat să ajungă la o înțelegere cu Austro-Ungaria, partenerul ei cel mai interesat în problemă, așa încît cancelarul Gorceakov s-a întilnit cu omologul său Andrassy la Reichstadt (azi Zakupy în Boemia) la 26 iunie/8 iulie 1876, încheind un acord secret de împărțire a „sferelor de influență“ în cazul destrămării Imperiului otoman. Astfel, Austro-Ungaria ar fi primit Bosnia și Herțegovina cu exercitarea unei preponderențe politice asupra Serbiei și Muntenegrului, în timp ce Imperiul țarist urma să-și ia revanșa după înfringerea suferită în războiul Crimeii, revenind la Dunăre prin reanexarea celor trei județe din Basarabia pierdute la 1856, să-și lărgească posesiunile în Turcia asiatică și să creeze un mare stat autonom bulgar, atașat prin legături speciale de St. Petersburg⁸.

Văzînd complicarea situației chiar la granițele sale în urma izbucnirii conflictului sirbo-otoman și ignorînd combinațiile de culise ale Rusiei țariste și Austro-Ungariei, cercurile guvernamentale românești s-au străduit să adopte o linie cît mai corectă față de beligeranți, deși, în mod firesc, toate simpatiile opiniei publice se îndreptau către popoarele asuprite din Balcani. De altfel, înainte de a fi înlocuit — temporar — la externe, în urma schimbării de guvern și venirii la putere a cabinetului liberal al lui Ion C. Brătianu, M. Kogălniceanu a adresat la 20 iulie/1 august 1876 puterilor „garante“ un apel de o neasemuită demnitate și de o mare clarviziune politică: „Deși neavînd nici un fel de intenție dușmănoasă față de Turcia... ne este totuși cu neputință... să rămînem nepăsători la strigătele de durere care ne vin de pe malul drept al Dunării... Această tăcere, România, oricît de modestă ar fi situația ei, nu o poate păstra mai multă vreme... Frămîntarea în sinul poporului nostru crește pe zi ce trece... armata română freamătă sub jugul disciplinei, doritoare să ia parte la luptă; ... pentru a împiedica răul de a se întinde tot mai mult, este în interesul și ... de datoria marilor puteri ale Europei creștine și civilizate de a folosi cu o clipă mai devreme toată greutatea lor pentru a face respectate de către armatele Turciei drepturile omului, datoriile omeniei și de a șterge astfel caracterul de barbarie și de exterminare de care este pătruns războiul de astăzi împotriva populațiilor creștine ale Bulgariei“.

Într-adevăr, evoluția evenimentelor din Balcani continua să provoace îngrijorarea generală. Guvernarea „liberalilor“ sub Murad al V-lea nu s-a

bucurat de nici o popularitate la Poartă și nu a înregistrat nici un succes; de aceea, o lovitură de palat cu caracter conservator a îndepărtat și pe acest sultan de la tron (19/31 august 1876), înlocuindu-l cu fratele său tiranic Abdul Hamid al II-lea (1876—1909), supranumit mai târziu, din pricina vărsărilor de sînge și masacrelor comise împotriva armenilor, „Sultanul Roșu”. Dinamizate de ascensiunea la tron a monarhului retrograd, masele fanatizate de musulmani au dat un impuls viguros operațiilor de război împotriva Serbiei, armatele acesteia fiind zdrobite în bătălia de la Alexinaț (20 august/1 septembrie), iar teritoriul țării invadat. Înfrișingerea Serbiei, în timp ce Muntenegru înfrunta pe otomani cu mai mult succes, a sporit neliniștea cabinetului de la St. Petersburg. Țarul Alexandru al II-lea, împreună cu întreaga Curte, principalii miniștri, cancelarul Gorceakov, generalii și marii duci s-au deplasat la Livadia în Crimeea (28 august/9 septembrie), unde au rămas pînă la 26 octombrie/7 noiembrie, spre a adopta hotărîrile corespunzătoare¹⁰.

În același timp, în România, cu toate că oficial statul își proclamase neutralitatea, toate simpatiile se îndreptau spre lupta de eliberare a popoarelor din Balcani, manifestîndu-se îngrijorare față de înfrîngerile suferite de sîrbi.

La cererea ministrului de externe Nicolae Ionescu — un moderat, exponent al curentului „neutralist” în cabinetul Ion C. Brătianu — ca „poziția României să fie reglementată de puterile garante” i s-a răspuns evaziv din capitalele europene, și în special de la Londra, prin sfaturi de prudență, care ar oferi țării „cea mai bună securitate în protejarea intereselor naționale”¹¹.

Asemenea răspuns vag și dilatoriu nu putea satisface cercurile conducătoare din România, care au hotărît să obțină clarificări prin trimiterea unor factori de răspundere peste hotare, spre a adopta apoi măsurile cele mai eficiente în vederea asigurării securității țării. Astfel, între 25 sept./7 oct. și 4/16 oct. 1876 o delegație condusă de premierul I.C. Brătianu și alcătuită din colonelul Gheorghe Slăniceanu, ministru de război, Teodor Văcărescu, mareșal al Curții domnești, și maiorul Singurov, aghiotant princiar, s-a deplasat la Livadia, spre a discuta cu țarul și demnitarii săi intențiile cabinetului de la St. Petersburg. Țarul, cancelarul Gorceakov, ministrul de război Dimitri Aleksandrovici Miliutin și ambasadorul rus de la Istanbul, generalul conte Nikolai Pavlovici Ignatiev, au purtat discuții cu delegația română, care și-a oferit cooperarea, în cazul intrării Rusiei în război cu Poarta, în schimbul recunoașterii independenței, ridicării țării la rangul de regat și realipirii pămîntului strămoșesc al Dobrogei. La Livadia nu s-a semnat nici un acord cu emisarii de la București, deși oficialitățile țariste au ajuns la concluzia că în cazul intrării Rusiei în război, „înainte de trecerea frontierei, trebuie încheiată o convenție cu România”¹², dar asigurările rusești au fost destul de vagi și de ambigue¹³.

În același timp, spre a împiedica completa zdrobire a Serbiei de către trupele otomane, cabinetul de la St. Petersburg a adresat un ultimatum Porții

de a înceta ostilitățile și a încheia un armistițiu, atît cu Serbia, cît și cu Muntenegru, sub amenințarea ruperii relațiilor diplomatice. Temîndu-se de complicații, guvernul otoman a acceptat să încheie un armistițiu de șase săptămîni cu oponentii săi la 19/31 octombrie 1876. Totodată, s-a căzut de acord asupra convocării unei Conferințe a ambasadorilor Marilor Puteri la Constantinopol, destinată studierii situației din Balcani și găsirii unei soluții pentru această regiune greu încercată; dar țarul avertiza că, în cazul unui eșec al conferinței din pricina atitudinii răuvoitoare a Porții, Rusia se simțea dezlegată de orice obligații, putînd chiar să recurgă la război. După întoarcerea delegației conduse de Brătianu de la Livadia, unde nu s-a putut ajunge la încheierea unui acord cu Rusia țaristă, guvernul de la București a hotărît să trimită ca emisar la Londra pe cunoscutul om politic Ion Ghica, fost premier, spre a vedea ce garanții putea să ofere țării Marea Britanie, ca una din puterile „garante“. În convorbirea avută cu reprezentanții Foreign Office-ului, Ghica sublinia faptul că „garanția Europei..., așa cum rezultă ea din tratatul de la Paris pentru România, nu este suficientă și ar fi de un interes european ca ea să fie făcută mai eficace“. Răspunsul diplomaților britanici a fost evaziv, eludîndu-se problema „garanției individuale“, reclamate de România, și promițîndu-se numai că se „va încerca la Conferință (de la Constantinopol — n.n.) să facă să dispară orice cauză de neînțelegere“¹⁴.

În felul acesta, România era lăsată singură, la discreția evenimentelor, fără nici o siguranță. De aceea, în pofida unor potențiale primejdii, a acceptat să trateze mai departe cu Rusia; la 12/28 nov. 1876 sosea *incognito* și într-o vizită discretă la București Aleksandr Ivanovici Nelidov, consilier de stat, șambelan al Curții imperiale și colaborator apropiat al lui Ignatiev, ce a purtat discuții confidențiale cu premierul Brătianu privind prevederile convenției militare schițate la Livadia. S-a ajuns rapid la elaborarea unui text, neadus la cunoștința ministrului de externe Ionescu, rămas un adept al neutralității, dar aprobat de domnitorul Carol I; proiectul convenției urma să primească și asentimentul țarului înainte de a se trece la semnarea ei¹⁵.

După îndelungate eforturi ale diplomației europene s-a ajuns la deschiderea Conferinței ambasadorilor Marilor Puteri de la Constantinopol (30 nov./12 dec. 1876), unde s-a propus ca Serbia să fie reintegrată în vechile ei hotăre, Muntenegru să păstreze unele cuceriri din Herțegovina, iar această din urmă provincie, împreună cu Bosnia și Bulgaria (împărțită în două regiuni, de est și de vest) să fie reunite într-o provincie, care să se bucure de deplină autonomie, fiind condusă de un guvernator general numit de Marile Puteri cu aprobarea Porții și să dispună de adunări locale reprezentative; în sfîrșit, se recomanda aplicarea de reforme de către otomani în toate provinciile europene ale Imperiului, sub supravegherea Marilor Puteri. Datorită încăpățînării Porții, otomanii au găsit o replică la ceea ce socoteau ei ca un afront adus suveranității lor statale. Marele vizir Midhat pașa, cu aprobarea sultanului, a promulgat la 11/23 dec. 1876 o așa-zisă „Constituție“ liberală, inspirată după modele occidentale, dar complet inadecvată realităților din

Peninsula Balcanică, prin care se făgăduiau reforme și egalitate pentru toți cetățenii, indiferent de originea lor etnică și fără discriminări confesionale; cit despre România și Serbia, ele „beneficiau“ de statutul unor „provincii privilegiate“(!)¹⁶.

pusese mari speranțe în Conferința de la Constantinopol; în loc să primească satisfacțiile cuvenite, România se trezea prin „Constituția“ din 11/23 dec. redusă la rangul de simplă „provincie privilegiată“ a Imperiului otoman! Acest fapt a trezit un val de indignare în toată țara, iar premierul I. C. Brătianu a declarat răspicat, în ședința Camerei din 22 dec. 1876/3 ian. 1877: „România se află în fața călcării drepturilor sale, pentru care, secole, românii și-au vărsat sîngele. Nici sabia lungă a lui Baiazid și Mohamed nu a putut să pătrundă în munții României, unde cutează astăzi să străbată Midhat pașa cu Constituția lui“¹⁷. De altfel, atît România (în Cameră la 22 dec./3 ian. și în Senat la 23 dec./4 ian. 1877), cit și Serbia au protestat cu vehemență împotriva prevederilor noii „Constituții“ otomane, considerîndu-le nule și neavenite în ceea ce le privea¹⁸.

În același timp, în urma refuzului Porții de a mai primi propunerile Conferinței puterilor europene de la Constantinopol în privința rezolvării raționale a crizei din Balcani, lucrările ei au fost suspendate — fără nici un rezultat — la 8/20 ian. 1877¹⁹.

Cîtă sinceritate au demonstrat guvernanții otomani față de noua Constituție promulgată a reieșit din faptul că o dată cu înlocuirea lui Midhat pașa din vizirat, la 24 ian./5 febr. 1877, nu s-a întrunit Parlamentul ce trebuia convocat fără întîrziere; cit despre reformele promise, ele au rămas literă moartă ca de atîtea ori înainte, începînd încă din perioada lui Selîm al III-lea (1789—1807)²⁰.

Devenea astfel din ce în ce mai clar că o soluție negociată nu mai era posibilă, iar Rusia țaristă și-a accelerat pregătirile de război, dînd dovadă, de data aceasta, de toată abilitatea spre a-și consolida situația și pe plan diplomatic, evitînd bruscarea evenimentelor, fapt ce dusesse la completa ei izolare politică înainte izbucnirii războiului Crimeii. Astfel, cabinetul de la St. Petersburg, după ce a primit asigurări de sprijin binevoitor și din partea cancelarului Bismarck, a căutat să completeze înțelegerea de la Reichstadt cu Austro-Ungaria printr-o nouă convenție secretă încheiată, de data aceasta, la Budapesta la 3/15 ian. 1877, urmată de un act adițional semnat în aceeași zi de către contele Andrásy și ambasadorul țarului la Viena, Evgheni Petrovici Novikov; se stipula că în cazul izbucnirii ostilităților între Imperiul otoman și Rusia țaristă cabinetul de la Viena își va păstra neutralitatea, urmînd să primească în compensație Bosnia și Herțegovina, să-și întărească influența în emisfera vestică a Balcanilor, iar Rusia să *redobîndească cele trei județe din sudul Basarabiei*, din motive de prestigiu, precum și să obțină alte achiziții teritoriale pe litoralul pontic al Caucazului²¹.

În România, cu toate că nu erau cunoscute prevederile acordurilor secrete de la Reichstadt și Budapesta ce pecetluiau soarta celor trei județe

Cahul, Bolgrad și Ismail, destinate a fi în mod silnic reîncorporate la Imperiul țarist, însuși ambasadorul rus la Poartă, generalul Ignatiev, *socotind sudul Basarabiei ca o provincie rusească „smulsă cu forța în 1856, care trebuia recuperată“* (subl. n.)²², totuși guvernul Brătianu — mizînd pe loialitatea cercurilor guvernante de la St. Petersburg — a încercat să reglementeze situația țării cu Rusia prin încheierea unei convenții precise, spre a nu o expune unor nedorite amputări teritoriale. În noaptea de 5/17 ianuarie 1877 a avut loc la București o întrunire a deputaților și senatorilor din majoritatea liberală, care a aprobat proiectul de convenție încheiat de Brătianu cu Nelidov, acceptînd să fie semnat, dacă nu se putea găsi o altă soluție.

După un turneu diplomatic întreprins în toate marile capitale europene de către generalul Ignatiev spre a le sonda intențiile, s-a ajuns, după vii dispute la Londra cu premierul Disraeli, apărător prin excelență al „integrității“ Imperiului otoman, la încheierea unui protocol în capitala britanică la 19/31 martie 1877, prin care se oferea Porții ultima șansă pentru evitarea războiului. Astfel, în acest protocol se specifica că cele șase mari puteri, adică Marea Britanie, Germania, Rusia, Austro-Ungaria, Italia și Franța, „dorind în comun pacificarea Orientului, afirmă, din nou, necesitatea ameliorării situației populației creștine din Turcia și introducerea de reforme în Bosnia, Herțegovina și Bulgaria“; iar mai departe se preciza: „dacă condițiile supușilor creștini ai sultanului nu se vor ameliora de așa manieră ca să prevină repetarea complicațiilor care tulbură periodic liniștea Orientului“, părțile semnatare „au datoriat să declare că o astfel de stare de lucruri va fi incompatibilă cu interesele lor și ale Europei în general“²³. La 28 martie/9 aprilie, după ce a primit textul protocolului, Poarta, prin ministrul de externe Savfet pașa, a răspuns negativ; după ce a respins toate propunerile făcute, ca punînd Turcia „într-o poziție umilitoare și fără precedent în lume“, dregătorul otoman a repetat că autoritățile țării sale protestează împotriva protocolului din 31 martie, considerîndu-l, „în ceea ce privește Turcia, ca lipsit de orice temei și prin urmare și de orice caracter obligatoriu“²⁴.

În felul acesta, toate eforturile depuse pe plan diplomatic de țările europene pentru aplanarea crizei orientale între 1875—1877 eșuînd, Imperiul țarist a decretat mobilizarea generală, pregătindu-se să treacă Prutul și să intre pe teritoriul României spre a ataca forțele otomane la sud de Dunăre.

În această alternativă, guvernul de la București a trebuit să adopte hotărîri decisive. După mobilizarea armatei la 31 martie/12 aprilie 1877, domnitorul Carol I a convocat la 1/13 aprilie un consiliu princiar lărgit pentru discutarea încheierii convenției militare cu Rusia. La 3/15 aprilie M. Kogălniceanu a fost numit din nou ministru de externe, iar a doua zi, la 4/16 aprilie, a semnat împreună cu baronul Dmitri Stuart, consulul general al Rusiei la București, convenția militară ruso-română, prin care guvernul autoriza trecerea liberă a armatei ruse pe teritoriul ei, în schimbul asigurărilor primite ca Imperiul țarist să respecte drepturile politice ale statului român și să mențină și să apere integritatea teritorială a României în frontierele ei de atunci. Prin art. 2 se stipula textual: „Pentru ca nici un inconvenient sau

pericol să nu rezulte pentru România din faptul trecerii trupelor ruse pe teritoriul său, guvernul Majestății Sale Imperatorului tuturilor Rusiilor se obligă a menține și a face a se respecta drepturile politice ale statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, *precum și a menține și a apăra integritatea actuală a României*²⁵ (subl. n.). Actul semnat de reprezentantul Rusiei, mare putere animată de un cinism fără seamăn, era perfect gratuit, având în vedere faptul că această țară urmărea în ascuns redobândirea necondiționată a celor trei județe din sudul Basarabiei, iar garantarea integrității teritoriale a României era o *pură munciună*, menită doar a înșela guvernul român și a permite trupelor țariste intrarea în țară²⁶.

Totuși, guvernul român, în necunoștință de cauză și manifestind bună-credință, — ignorând intențiile perfidului aliat —, a detașat la 4/16 aprilie 1877 pe generalul Iancu Ghica la St. Petersburg cu împuternicirea de a încheia tratativele cu guvernul imperial pentru ratificarea convenției semnate.

Între timp, Poarta a cerut imperios domnitorului Carol, la 10/22 aprilie, să-și precizeze poziția și să treacă la adoptarea de măsuri comune, în colaborare cu autoritățile turce, în vederea „apărării” teritoriului românesc împotriva „invaziei” trupelor țariste. La această solicitare, ministrul M. Kogălniceanu a răspuns că România, fiind o țară constituțională, nu poate lua nici o decizie pînă la convocarea corpurilor legiuitoare programată pentru 14/26 aprilie²⁷. Totodată, la 10/22 aprilie, Kogălniceanu a cerut printr-o circulară adresată Marilor Puteri să trimită vase de război la Brăila și Galați spre a apăra comerțul român și internațional pe Dunăre²⁸.

La 12/24 aprilie Rusia țaristă a declarat război Imperiului otoman, trupele sale trecînd Prutul înainte de ratificarea convenției militare cu țara noastră (reieșind astfel, limpede, ce preț punea pe ea!), iar generalissimul armatei imperiale, marele duce Nicolae Nicolaevici, a lansat o proclamație din Chișinău către poporul român; acest fapt a displicut foarte mult autorităților de la București și domnitorului, interpretînd acest act ca o știrbire a suveranității statului și au interzis difuzarea ei. După primirea explicațiilor date de consulul Rusiei, baronul Stuart, și de către marele duce la 14/26 aprilie asupra motivului intrării precipitate a trupelor țariste în România și a rostului proclamației lansate, Camera, dominată de liberali, după discuții agitate, a ratificat convenția militară româno-rusă la 16/28 aprilie, iar a doua zi același lucru l-a făcut și Senatul²⁹. În expunerea de motive din Parlament, premierul Brătianu a reamintit, la 16/28 aprilie, istoricul demersurilor întreprinse de România pe lângă puterile garante spre a i se asigura neutralitatea, ce nu au înregistrat însă nici un succes, obligînd astfel țara noastră să ajungă la o înțelegere cu Imperiul țarist, care, oricum, ar fi intrat cu trupele sale pe teritoriul țării noastre spre a lua contact cu inamicul³⁰.

Riposta Porții la semnarea convenției militare româno-ruse și la trecerea Prutului de către trupele țariste a fost violentă și agresivă. La 22 aprilie/3 mai s-a început bombardarea Brăilei. Iar la 26 aprilie/8 mai a porturilor Calafat, Bechet, Oltenița și Călărași. Răspunzînd agresiunii turcești, artileria română a ripostat, la rîndul ei, bombardînd Vidinul la 26 aprilie/8 mai³¹.

La 29 aprilie/11 mai Adunarea Deputaților a votat o moțiune prin care erau rupe te orice legături cu Poarta otomană, cu care România s-a declarat în stare de război, iar Senatul a aprobat a doua zi o moțiune asemănătoare³². M. Kogălniceanu a adresat expunerea de motive a acestui act prin circulara înaintată la 1/13 mai agenților diplomați români din capitalele europene, blamînd atitudinea agresivă a Porții care, după ce a proferat amenințări la adresa țării, a procedat la un bombardament general al localităților de pe malul stîng al Dunării³³.

Ca expresie a simțămintelor întregului popor, la 9/21 mai a avut loc sesiunea extraordinară a Adunării Deputaților, în care s-a proclamat Independența de Stat a României. Răspunzînd interpelării deputatului Nicolae Fleva, ministrul afacerilor externe M. Kogălniceanu a declarat solemn, în uralele entuziaste ale Camerei și tribunelor, că „sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare... Sîntem o națiune liberă și independentă”³⁴. Adunarea Deputaților a votat o moțiune (iar Senatul, în aceeași zi, a aprobat o moțiune, similară prezentată de D. Ghica), prin care se lua act de „rezebelul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială”³⁵.

La 10/22 mai a fost instituită prima decorație românească „Steaua României”, iar la 11/23 mai guvernul a anulat tributul către Poartă (914.000 lei), punîndu-l la dispoziția Ministerului de Război³⁶.

Între timp, deși trupele țariște trecuseră Prutul de la 12/24 aprilie, ele n-au intrat încă nici în luna mai în acțiune împotriva forțelor otomane, limitîndu-se doar a ocupa poziții strategice pe linia Dunării. Țarul Alexandru al II-lea, după ce a ratificat convenția militară româno-rusă la 23 aprilie/5 mai³⁷, a părăsit St. Petersburgul, deplasîndu-se în România; el s-a stabilit temporar la Ploiești (13/25 mai), unde fusese fixat provizoriu marele cartier general al generalisimului trupelor ruse, marele duce Nicolae Nicolaevici. În călătoria sa, țarul a fost întovărășit de generali, miniștri, de cancelarul Gorceakov și de consilierul acestuia, baronul Alexandr Henricovici Jomini, care ș-au instalat la București.

În cursul lunii mai a continuat desfășurarea trupelor țariște pe teritoriul României, dar comandamentul imperial a refuzat concursul militar al armatei noastre sau a încercat să-l conceedă în condiții cu totul inacceptabile, prin încorporarea unor detașamente românești în armata rusă sub conducerea marelui duce Nicolae Nicolaevici. Generalul lancu Ghica, reprezentantul român la St. Petersburg, a insistat pe lîngă baronul Nikolai Karlovici Giers, adjunctul cancelarului Gorceakov la externe, la 10/22 mai, în această privință, dar a putut constata din răspunsurile primite că guvernul imperial eluda, pentru moment, ofertele românești de cooperare militară, sub pretextul de a nu se „compromite” în fața celorlalte puteri garante, nu toate favorabile intrării României în război, și a-și complica, suplimentar, situația, și așa suficient de dificilă, pe plan internațional³⁸.

Între timp, Rusia a încercat unele tatonări diplomatice, spre a nu îndispune Anglia, prin intermediul Austro-Ungariei și al Germaniei, ca și prin

atitudinea conciliatoare desfășurată în mod discret la Londra de ambasadorul țarului, contele Piotr Andreevici Șuvalov, menită să calmeze aprehensiunile premierului Benjamin Disraeli, cu privire la intențiile cabinetului de la St. Petersburg, ce se doreau a apărea drept moderate: autonomie pentru bulgari, sporuri teritoriale pentru Serbia și Muntenegru, *retrocedarea sudului Basarabiei de către România* primind în compensație Dobrogea ș.a.³⁹. În art. 6 al stipulațiilor secrete propuse figura textual: „Rusia își rezervă să stipuleze drept compensație a sarcinilor de război câteva avantaje speciale care ar consta din *restituirea părții din Basarabia cedate în 1856 pînă la brațul septentrional al Dunării*”⁴⁰ (subl. n.).

Războiul de mișcare s-a declanșat în noaptea de 9—10/21—22 iunie 1877 prin trecerea în Dobrogea a Corpului XV al armatei ruse de sub comanda generalului Apollon Ernestovici Zimmermann, urmată de forțarea liniei Dunării pe la Zimnicea de către trupele generalului baron Nikolai Pavlovici Krüdener, la 14—15/26—27 iunie, și trecerea în Bulgaria, unde la 4/16 iulie a fost ocupată fortăreața Nicopole. O coloană mobilă condusă de generalul de divizie Iosif Vladimirovici Gurko a înaintat cu repeziciune pînă la Munții Balcani, întîmpinînd o rezistență slabă și a ocupat la 7/19 iulie importantul pas Șipka. Dar, imediat după aceasta, insuccesele neașteptate înregistrate de armata rusă au schimbat complet situația operațiilor militare. Pe de o parte, înaintarea generalului Gurko a fost oprită, nemaexistînd speranța ca în vara lui 1877 să pătrundă la sud de Munții Balcani, iar, pe de alta, din flanc armata imperială a fost stînjinită de intervenția serdarului Osman pașa care s-a fortificat la Plevna, așezare în fața căreia atacurile trupelor țariste au fost zdrobite la 8/20 și 18/30 iulie. Înfrîngerile suferite de armata țaristă la sud de Dunăre au determinat pe marele duce Nicolae Nicolaevici să ceară domnitorului Carol I de urgență, printr-o telegramă expediată la 19/31 iulie, asistența militară a României, — mai înainte refuzată în mod orgolios —, deoarece „turcii, îngrămădind cele mai mare mase la Plevna, ne nimicesc”⁴¹.

În mod leal, românii au răspuns apelului aliaților lor și la 29 august/1 septembrie, primele trupe, alcătuite din 38.000 de ostași cu 108 tunuri, au trecut Dunărea pe la Calafat, îndreptîndu-se spre frontul de luptă de la Plevna. Armata română avea propriul ei comandant pe generalul Alexandru Cernat, luptînd ca unitate distinctă, iar mai tîrziu principele Carol a fost numit chiar comandant al armatei ruso-române de vest din jurul Plevnei, asistat de generalul Eduard Ivanovici Tottleben, apărătorul Sevastopolului în timpul războiului Crimeii. Consilierul Jomini relatează cu bucurie din București, la 22 aug./2 sept., adjunctului lui Gorceakov, Giers, aflat la St. Petersburg, că „în sfîrșit s-a dat aici satisfacție... românilor, de care avem nevoie... Fabula cu leul și cu muscușita n-ar trebui pierdută din vedere”. Și, totodată, blamînd aventurile războinice ale țarului în Balcani, unde a fost împins de cercurile naționaliste slavofile, consilierul diplomatic scria superiorului său din St. Petersburg, la 1/13 septembrie, următoarele: „Persist să cred că în loc de a fi alergat după aceste himere slave, să ne fi ocupat mai bine de propriii noștri slavi creștini”⁴².

Nu este cazul să intrăm în amănunte aici asupra aportului major al trupelor române în campania din Balcani și mai ales în luptele de la Plevna, fortăreață al cărei asediu s-a prelungit pînă la capitularea lui Osman pașa din 28 noiembrie/10 decembrie 1877. Este suficient, doar, să relevăm că de la data declanșării ostilităților (26 aprilie/8 mai), a trecerii Dunării (20 aug./1 sept.) și pînă la încheierea armistițiului din 23 ian./4 febr. 1878 România a participat cu un efectiv de 58.700 de soldați, din care aproape 38.000 de combatanți pe cîmpul de luptă (36.606 numai la Plevna), primind botezul focului în fața Plevnei (10/22 august) și acoperindu-se de glorie în luptele pentru cucerirea redutelor Grivița I (30 august/11 septembrie) și Opanez (28 noiembrie/10 decembrie), a centrelor fortificate de la Rahova (9/21 septembrie), Plevna (28 noiembrie/10 decembrie 1877) și Smârdan (15/24 ianuarie 1878) și în bombardarea masivă a cetății Vidin (15/27 ianuarie), urmată de predarea ei (11/23 februarie)⁴³.

Căderea Plevnei și cucerirea importantei fortărețe Kars din Caucaz de către trupele țariste (la 6/18 noiembrie) au încurajat și Serbia să reîntre în război la 2/14 decembrie, prințul Milan exprimîndu-și, în mod special, admirația pentru vitejia românilor și încercînd a le urma exemplul. Armatele țarului, avîndu-și degajate flancurile, au izbutit să treacă pasul Șipka la sfîrșitul lui decembrie și să se îndrepte rapid spre Istanbul. După căderea Plevnei, Alexandru al II-lea cu întreaga curte, miniștrii și consilierii principali, inclusiv cancelarul Gorceakov și cancelaria sa, s-au înapoiat la 10/22 decembrie la St. Petersburg, spre a face față și situației diplomatice critice, deoarece, în pofida înțelegerilor anterioare. Austro-Ungaria, dar mai ales Marea Britanie începuseră, în mod serios, să se agite. După ce la 12/24 decembrie Poarta a cerut în mod inutil ajutorul puterilor europene pentru mediație, din pricina opoziției lui Bismarck și a poziției încă șovăielnice a cabinetului de la Viena, turcii au fost constrinși să ceară armistițiul rușilor la 28 decembrie 1877/9 ianuarie 1878⁴⁴. Din partea României a fost trimis să participe la tratative colonelul Eraclie Arion, dar acesta n-a fost recunoscut de țariști, ca de altfel nici delegatul sîrb sau muntenegrean, comandamentul rus susținînd că va purta discuții numai cu partea turcă în numele tuturor aliaților.

În tratativele de culise purtate de Rusia cu Austro-Ungaria între 5—6/17—18 ianuarie 1878, pentru ca aceasta să nu se opună cererilor formulate de cabinetul de la St. Petersburg la Poartă, demnitarii țariști au propus ca imperiul lor „să aibă posibilitatea de a dispune în Europa de Dobrogea și de Delta <Dunării> și să le schimbe cu partea din Basarabia anexată la Moldova în 1856 și care i-ar da posibilitatea să se întoarcă la brațul Chilia” (subl. n.). Contrapropunerile Vienei s-au referit la faptul că, în legătură cu „Dobrogea și Basarabia, se amintește că Austria a aprobat extinderea teritorială rusă spre granița română numai sub supoziția (amintită de mai multe ori) a descompunerii Turciei și, în același timp, a unei compensații pentru ea însăși (Austria — n.n.). Dacă prima din aceste condiții nu se realizează, trebuie să se îplinească, cel puțin, a doua...”⁴⁵. Și Germania era

la curent cu intențiile țarului, deoarece într-o însemnare „strict confidențială“ a prințului moștenitor Friedrich Wilhelm din 15/27 ianuarie se specifica textual că „Rusia... cere înapoi Basarabia, care în urma păcii de la Paris a fost cedată ca o condiție vitală României, aparținând dintotdeauna acesteia“⁴⁶. De altfel, ziarul „Russki Mir“ a scris încă de la sfârșitul lui 1877 că „onoarea Rusiei ca stat mare reclamă restabilirea hotarelor de mai înainte“, deoarece „trebuie să apucăm în miinile noastre una din gurile Dunării“⁴⁷.

Așadar, acum s-a ivit așteptata criză în raporturile ruso-române, datorită faptului că, în sfârșit, cabinetul imperial s-a decis să înfișe vâlul tăcerii și să ceară deschis guvernului de la București, la 14/26 ianuarie 1878, retrocedarea celor trei județe din sudul Basarabiei, Cahul, Bolgrad și Ismail⁴⁸. În această privință, premierul I.C. Brătianu avusese mai de mult sumbre îndoieli, și într-o conversație avută cu Gorceakov, încă din vremea când acesta se mai afla în capitala României, bătrînul cancelar i-a mărturisit adevărul, relevînd încăpăținarea și orgoliul nefiresc al țarului, dornic să spele „rușinea“ tratatului de la Paris: „Da... Împăratul vrea Basarabia. Este o prostie, dar o vrea“⁴⁹.

Tot așa, consulul general al Franței la București, Fred Débains, raporta superiorilor săi de la Quai d'Orsay la 11/23 ianuarie 1878 că „principele Carol n-a avut decît aceste cuvinte de la împăratul Alexandru cînd l-a părăsit: «Am să vă tratez totdeauna de bun prieten», și poate să se teamă într-adevăr ca Rusia să nu negocieze direct cu Poarta retrocedarea Basarabiei“⁵⁰.

În ziua încheierii armistițiului ruso-turc, la 23 ian./4 febr. 1878, generalul Ignatiev, în drum spre Kazanlık, a trecut prin București venind de la St. Petersburg spre a solicita domnitorului cedarea celor trei județe reclamate, România urmînd în schimb a primi drept „compensație“ Dobrogea.

Agentul nostru de la St. Petersburg, generalul Iancu Ghica, informa oficial autoritățile române că: „Împăratul și cancelarul mi-au făcut cunoscut formal intenția lor de a relua partea Basarabiei pînă la Chilia. Ca o compensație, România va primi Delta Dunării, Dobrogea pînă la Chiustenge“ (Constanța — n.n.). Diplomatul român a pledat zadarnic arătînd că „acest teritoriu (Basarabia — n.n.) este o fărîmă din corpul nostru“, „o posesiune *ab antiquo*“, căci hotărîrea țarului și a cabinetului său a rămas inflexibilă⁵¹. La auzul acestor știri, Kogălniceanu și-a exprimat adîncă indignare, scriînd cu revoltă emisarului nostru în Rusia: „Este nedemn pentru un mare imperiu de a înșela astfel o țară care a dat totul numai cu asigurarea că făgăduiala unui împărat prețuiește mai mult decît un tratat. Dacă exista pofta de a despuia pe români de o parte a patrimoniului lor, ar fi fost mai cîstit să li se spună înainte de a încheia convenția din 4 aprilie, înainte ca ei să treacă Dunărea, înainte ca să salvăm armata imperială și poate și pe împărat la Plevna. Deci ne-am vărsat singele, ne-am epuizat țara, nu pentru a cîștiga, nu pentru a conserva, cel puțin, ci pentru a pierde...“⁵².

În calitatea sa de monarh constituțional, Carol I a refuzat o astfel de tranzație, iar la 26 ianuarie/7 februarie, în urma unor ședințe secrete, atît Camera Deputaților, cît și Senatul, reunite în plen, au votat o moțiune de

respingere a retrocedării sudului Basarabiei, Parlamentul fiind hotărît „să mențină inviolabilitatea teritoriului României și să nu permită înstrăinarea nici unei părțicele din acest teritoriu...”, considerînd marile sacrificii... pe care le-a făcut țara pentru păstrarea posesiunilor și confirmarea independenței sale⁵³.

Atitudinea dirză și demnă a guvernului român era cunoscută și în Austro-Ungaria. Astfel, ambasadorul german la Viena, contele Otto von Stolberg-Wernigerode, comunica superiorilor de pe Wilhelmstrasse la 30 ianuarie/12 februarie 1878 că „guvernul român s-a străduit permanent, în ultimul timp, să-și exprime față de autoritățile de aici rezistența sa împotriva cedării Basarabiei, cerută de Rusia⁵⁴. Ingratitudinea cercurilor de la St. Petersburg față de jertfele românilor era vădită; acest fapt a determinat chiar și pe lt. col. Iancu Alecsandri, fratele poetului și fost agent diplomatic al României la Paris și Londra, să trimită o scrisoare plină de demnitate la 26 ianuarie/7 februarie cancelarului Gorceakov. Printre altele, patriotul român scria: „Rusia lui Alexandru al II-lea e prea puternică pentru a face din retrocesiunea Basarabiei un punct de onoare, care ar deveni pentru România o lovitură de moarte. Ca teritoriu e o simplă foaie căzută din arborele gigantic ce acoperă un continent. Pentru noi, însă, acest teritoriu e patrie și binevoii a o recunoaște, Principe (acesta era titlul nobiliar al lui Gorceakov --- n.n.), că această patrie, regăsită odată fără de cea mai mică osteneală, am răscumpărat-o azi indestul cu singele nostru. A o lua de la noi pe calea compensațiunii ne pare un lucru inadmisibil în toate cazurile și credem a o fi demonstrat aceasta... Nu vă rămîne, Principe, decît sila (forța — n.n.) pentru a relua de la noi ceea ce am recucerit⁵⁵”.

Protestele oficiale, ca și cele ale opiniei publice din România au fost inutile, căci țarul Alexandru al II-lea nu dorea, în orgoliul său nemăsurat, să recunoască apartenența Basarabiei la țara noastră, în posesia celui mai elementar drept istoric. Ba chiar, votul Parlamentului din București din 26 ianuarie/7 februarie de respingere a retrocedării județelor din sudul Basarabiei prin compensație l-a ofensat, după cum informa generalul Ghica pe M. Kogălniceanu la 29 ianuarie/10 februarie, îngreunînd și mai mult problema prezenței unui delegat român la tratativele de pace pe care cabinetul imperial le inițiasse cu Poarta⁵⁶.

După o efemeră intrare în război și a Greciei împotriva Porții la 21 ianuarie/2 februarie 1878, oprită însă prin intervenția marilor puteri peste o săptămînă, urmînd ca pretențiile acestei țări față de turci să fie discutate mai tîrziu în cadrul unui forum european, negocierile de pace ruso-turce au continuat cu febrilitate, fără consultarea aliaților români, sirbi și muntenegreni. Astfel s-a ajuns la încheierea tratatului între Rusia țaristă și Imperiul otoman de la San Stefano (19 februarie/3 martie 1878), în apropiere de Istanbul, la negocieri neparticipînd decît generalul Ignatiev și consilierul Nelidov, din partea Cabinetului imperial, iar Savfet pașa, ministru de externe, și Saadulah bei, ambasador la Berlin, ca delegați ai părții otomane. Reprezentanții României, Serbiei și Muntenegrului, respectiv, coloneii Eraclie

Arion, Gheorghe Catargi și Stanko Radovici, n-au fost admiși la tratative. Prin stipulațiile tratatului, aceste din urmă țări dobândeau independența și unele compensații teritoriale (în cazul României, Dobrogea și Delta Dunării), Bulgaria urma să devină un mare principat autonom cu ieșire la Marea Egee și să fie ocupată de trupele țariste, timp de doi ani, Bosniei și Herțegovinei să li se acorde reforme, iar Rusia să anexeze cele trei județe românești de la gurile Dunării și o regiune din Caucaz înglobând importantele fortărețe Ardahan, Kars, Batum și Bayazid și să primească o mare despăgubire de război⁵⁷. Prevederile tratatului s-au dovedit inacceptabile nu numai pentru Marea Britanie, ostilă dezmembrării Imperiului otoman, dar și Austro-Ungariei, frustrată de nerespectarea înțelegerilor secrete de la Reichstadt și Budapesta. De aceea, având și asentimentul lui Bismarck, contele Andrassy a lansat puterilor europene la 6 martie 1878 invitații pentru a soluționa contradicțiile stîrnite în „problema orientală” de pacea de la San Stefano⁵⁸.

În timp ce lumea diplomatică europeană era în fierbere, căutînd o soluție satisfăcătoare pentru marile puteri interesate în „problema orientală” și în primul rînd pentru principalele antagoniste, Marea Britanie și Rusia țaristă, guvernul de la București a încercat să sondeze opinia cercurilor politice de peste hotare în ceea ce privea recunoașterea independenței României, *problema retrocedării județelor din sudul Basarabiei* și a participării țării la viitoarea conferință internațională.

Totodată, spre a crea o ambianță favorabilă solicitărilor sale, guvernul român a anunțat oficial la 25 ianuarie/6 februarie 1878 redeschiderea navigației și reluarea traficului internațional pe Dunăre, fiind luate măsuri pentru deschiderea fluviului între Nicopole și Sulina⁵⁹. Prin această înștiințare s-a făcut o încercare de a sensibiliza și din punct de vedere economic Anglia și Austro-Ungaria, pe al căror sprijin politic se conta foarte mult, fiind considerate principalele puteri interesate în contracararea planurilor țariste de expansiune în Balcani. Dar iluziile oamenilor politici români au fost spulberate curînd, deoarece, atît la Viena, cît și la Londra, au constatat o completă indiferență față de situația României, indiferență împărtășită, de altfel, și de guvernele de la Paris și Berlin, întîlnindu-se doar la Roma o vagă, dar ineficientă simpatie. Cu mare tristețe agentul diplomatic al României la Viena, Ion Bălăceanu, comunica guvernului de la București încă de la 30 ianuarie/12 februarie 1878 că ambasadorul britanic din capitala Austro-Ungariei, Sir Henry Elliot, i-a afirmat răspicat că Marea Britanie nu are cunoștință despre pretențiile Rusiei țariste asupra teritoriului României și că „*Anglia, ca și celelalte puteri au de rezolvat chestiuni mult mai importante decît cea basarabeană*” (subl. n.). În urma rezultatelor dezamăgitoare obținute în capitalele europene, M. Kogălniceanu făcea cunoscut domnitorului Carol, la 17 februarie/1 martie, că Marile Puteri nu dădeau României vreo speranță de a participa la discuțiile privind încheierea păcii: „Nici Franța, nici Austria, nici Germania nu voiește (!) să ia o inițiativă în favoarea României”⁶⁰.

De aceea, pe drept cuvînt îngrijorat, Kogălniceanu se adresa rezidentului nostru la St. Petersburg, generalul Ghica, la 23 februarie/7 mărție, sondîndu-l

asupra intențiilor cabinetului rus: „În numele dreptății, în numele sacrificiilor pe care România le-a făcut și a singelui ce a vărsat pentru o cauză care se întoarce contra noastră, să spuie franc ce vreau să facă cu noi, *ce au de gând a face cu Basarabia: ne-o lasă, vor s-o ceară la congres ori să ne-o ia cu sila*“⁶¹ (subl. n.).

Așadar, România era izolată și n-a găsit înțelegere niciieri. În afara cercurilor oficiale, opinia publică românească a reacționat cu vehemență la pretențiile nedrepte ale Rusiei țariste. Presa, oameni politici, scriitori s-au lansat într-o adevărată campanie de demascare a pretențiilor nejustificate ale perfidului aliat. Astfel, chiar marele nostru poet național Mihai Eminescu, redactor la „*Țimpul*“ și cunoscut pentru publicistica sa politică de înaltă calitate inserată în coloanele acestui ziar conservator, după ce a semnalat publicului scrisoarea trimisă de lt. col. Iancu Alecsandri cancelarului Gorceakov, la 26 ianuarie/7 februarie 1878, căruia i-a răspuns anonim „un rus“, ce a primit de la amintitul diplomat o replică plină de demnitate la 8/20 martie⁶², el a simțit nevoia să intervină direct. Eminescu luase cunoștință de această corespondență din ziarul belgian „*Le Nord*“ și atunci s-a lansat el însuși în polemică printr-un excurs istoric, caracterizat nu numai printr-un vibrant patriotism, dar prezentînd și o mare acuratețe științifică, material intitulat *Basarabia* și publicat în câteva numere succesive ale ziarului „*Țimpul*“, între 3/15 — 14/26 martie 1878.

Printre altele, poetul, protestînd împotriva afirmației că „*Basarabia este din numărul provinciilor cucerite de ruși cu sabia de la tătari și de la turci*“, scria: „*Convingerea noastră este însă că, din veacul al patrusprezecelea începînd, Basarabia n-a fost nici întregă, nici în parte a turcilor sau a tătarilor, ci a unui stat constituit, neatîrnat, deși slăbit și încălcat în posesiunile sale, a Moldovei. Moldova era proprietarul locului și dacă reprezentanții statului moldovenesc, Domnii, ajunseseră atît de slabi, încît dreptul nostru era dezbrăcat de putere și nu putea să se apere, aceasta nu e o dovadă că Moldova a renunțat vreodată la dînsul. Căci un drept nu se pierde decît prin învoirea formală de a-l pierde. Dar, fie această învoire smulsă cu de-a sila, fie dictată de rațiuni de stat, fie izvorîta din orice alte considerații, nu se modifică și nu se nimicește decît din momentul în care renunțăm la el*“.

„Cum că aceasta nu e numai opinia noastră, ci chiar a diplomației rusești — continua Eminescu — se dovedește din istoria celor din urmă 150 de ani. De cîte ori Rusia stipula ceva în favorul Principatelor în tratatele ei cu Turcia, ea se provoca (prevala — *n.n.*) todeauna la drepturile imprescriptibile *ab antiquo*, la capitulațiunile Principatelor. Același Rumianțof⁶³, de care d. X⁶⁴ pretinde c-ar fi cucerit Basarabia de la tătari, realipește Basarabia și Hotinul la Moldova, Giurgiu și Brăila la Valahia. Rumianțof se învoiește cu desființarea Mitropoliei Proilabului (Brăila), creată de greci pentru părțile pe cari, din cauze militare, turcii le ocupase <ră>, și permite mitropolitului Moldovei să alipească din nou, precum era în vechime, Basarabia la eparhia Rușilor, Hotinul la eparhia Rădăuților, Giurgiu și Brăila la eparhia Râmnicului“.

Iar în concluzia pledoariei sale, Eminescu consemna: „Toate elementele morale în această afacere sunt în partea noastră. Dreptul nostru istoric, incapacitatea juridică a Turciei de-a înstrăina pământ românesc, trădarea unui dragoman al Porții⁶⁵, recăpătarea aceluși pământ printr-un tratat european semnat de șapte puteri și obligatoriu pentru ele⁶⁶, garantarea integrității actuale a României prin convenția ruso-română, ajutorul dezinteresat ce l-am dat Rusiei în momente grele, toate acestea fac ca partea morală și de drept să fie pe deplin în partea noastră. Mai vine însă în partea noastră împrejurarea că acel pământ nu l-am cucerit, n-am alungat pe nimenea de pe el, că e bucată din patria noastră străveche, este zestrea împărțitului și nenorocitului popor românesc.

Ni se scoate (sic) ochii cu binele ce l-am avut din partea rușilor. Pentru a răspunde și la aceasta ne-ar trebui să împlinim un volum întreg. Destul numai să pomenim că alianța de la Luțk⁶⁷ dintre Petru cel Mare și Dim<itrie>, Cantemir ne-a costat domnia națională și un veac de înjosire și de mizerie, iar cea mai nouă alianță dintre Rusia și noi a început a aduna nouri grei deasupra noastră. Basarabia, mănăstirile închinată, mii de oameni pierduți în bătălie, zeci de milioane de lei aruncate în Dunăre și, în fine, poate existența poporului românesc pusă în jos, iată binele de care ni se cere a ne bucura și a fi mulțumitori.

Ce ni se opune?

Interesul a 80 de milioane de oameni față de slabele noastre cinci milioane. Dar Temis⁶⁸ e cu ochii legați spre a nu vedea părțile ce se judecă înaintea ei și, în loc de cumpănă, în care să se cumpănească deosebirea de greutate între 80 și 5 milioane, ea ar trebui să ia cântarul. De brațul scurt sau prezent al cântarului ar atârna în greu Rusia, de brațul cel lung al unei istorii de 500 de ani atârână România cu drepturile sale străvechi și nouă⁶⁹.

Nici strigătele de durere și revoltă ale lui Eminescu, ca și ale întregului nostru popor, n-au stîrnit nici un ecou în inimile implacabililor noștri „aliați“. În fapt, România era izolată pe plan diplomatic și n-a găsit înțelegere nicăieri. Sforțările zadarnice depuse la St. Petersburg pe lângă țar și cancelarul Gorceakov spre a-i face să înțeleagă situația și a acorda țării noastre drepturile elementare ce i se cuveneau, în primul rînd, acela de a participa la viitoarea conferință internațională, înainte de a se desemna cu pierderile teritoriale ce i se impuneau, nu s-au bucurat de nici o audiență. Ba, dimpotrivă, relațiile cu puternicul imperiu vecin au cunoscut și alte motive de temporară încordare, datorită complicațiilor izvorite din prevederile tratatului de la San Stefano privind ocupația militară a Bulgariei, stabilită a dura doi ani. Pentru a se admite trecerea trupelor ruse pe teritoriul românesc în acest interval de timp era necesară încheierea unei noi convenții militare româno-ruse, solicitată încă de la 25 februarie/9 martie 1878; dar în această problemă guvernul de la București s-a arătat extrem de reticent, ba, chiar, premierul Brătianu și ministrul de externe Kogălniceanu formulînd un protest la 12/24 martie împotriva articolului respectiv din tratat, în care se stipula că, pentru a-și

asigura comunicațiile cu trupele de ocupație din Bulgaria, armata țaristă își va organiza „depozitele necesare pentru durata ocupației pe teritoriul românesc”⁷⁰. În ședința Camerei din 15/27 martie Kogălniceanu se lansează, în urma interpelării deputatului Pake Protopopescu, într-o diatribă vioilentă contra „acestui tratat, în părțile unde el vatămă interesele românești”⁷¹, iar pe 16/28 martie s-a deplasat la Viena și Berlin premierul I.C. Brătianu, spre a discuta cu contele Andrassy și cancelarul Bismarck situația României și dreptul acesteia de a-și face cunoscute opiniile în forurile internaționale⁷².

De aceea, cancelarul Gorceakov a încercat să supună guvernul român unor presiuni, convocînd în termeni imperativi la 20 martie/1 aprilie pe generalul Ghica, agentul nostru la St. Petersburg, și somîndu-l să insiste la București în vederea încheierii grabnice a convenției, în caz contrar fluturînd amenințarea ca țarul să procedeze chiar la ocuparea țării și dezarmarea armatei noastre⁷³. La aceste manevre de intimidare, principele Carol I a răspuns, prin Kogălniceanu, la 21 martie/2 aprilie cu mare demnitate, replicînd că „o armată care a luptat la Plevna sub ochii țarului se va lăsa distrusă și exterminată, dar niciodată dezarmată”⁷⁴. La 25 martie/6 aprilie ministrul nostru de externe, în fața agravării iugiului cu Rusia imperială, a propus domnitorului Carol ca întreaga armată română și depozitele de muniții, hrană și medicamente să fie concentrate în Oltenia, unde să ocupe „poziții defensive”, preconizînd, totodată, ca, la caz de nevoie, să se retragă acolo și guvernul. La 27 martie/8 aprilie Kogălniceanu avertiza pe domnitor de unele mișcări cu caracter strategic întreprinse de trupele țariste pe teritoriul țării⁷⁵. După ce în aceeași zi Carol I a primit o scrisoare din partea țarului, „mîhnit” de protestele guvernului român față de prevederile tratatului de la San Stefano și de interpretările „răuvoitoare” (!) ce i se atribuie, consulul britanic la București, colonelul Charles Mansfield, transmitea la Londra la 28 martie/9 aprilie știrile vehiculate în capitală în legătură cu „dezarmarea” armatei române, la care principele domnitor ar fi răspuns reprezentantului țarist, baronul Stuart, că „nimic nu l-ar face să dezarmeze o armată care și-a servit bine țara și a primit, pe merit, elogiul tuturor care au putut să-i cunoască ținuta din timpul ultimei campanii”⁷⁶. Cabinetul imperial a fost astfel forțat să se arate mai conciliant și în timp ce la București, la 29 martie/10 aprilie, consulul rus transmitea domnitorului o telegramă a cancelarului Gorceakov, în care îl anunța că „Rusia e gata să încheie cu România o nouă convenție militară”, nemaifăcîndu-se nici o aluzie la „dezarmare”, la St. Petersburg, adjunctul său, baronul Giers, avea o întrevedere cu generalul Ghica, rugîndu-l să se transmită doleanțele guvernului român, atît lui, cît și baronului Stuart, cu privire la modalitățile de încheiere a convenției dorite de țar⁷⁷. Totuși, guvernul român s-a menținut în continuare în defensivă și la 30 martie/11 aprilie Kogălniceanu trimitea agenților diplomați români de peste hotare instrucțiuni pentru a insista ca o delegație română să fie primită la viitorul congres european de pacificare, „spre a putea dezvolta argumentele de ordin major care ne-au dictat linia de conduită adoptată... față de tratatul

de la San Stefano⁷⁸. Totodată, la 31 martie/12 aprilie, ministrul nostru de externe semnala îngrijorat rezidentului român la St. Petersburg că un corp de armată rusesc, condus de generalul Zimmermann, ce staționase până atunci în Dobrogea, a ocupat mai multe puncte strategice în Basarabia⁷⁹, ca semn precursor al reanexării sudului provinciei. De aceea, pentru a avea miinile libere, Kogălniceanu a rechemat în țară, la 8/21 aprilie, pe generalul Ghica pentru consultări, sub pretextul unui concediu de odihnă, urmînd să se amîne semnarea unei convenții cu Imperiul țarist pînă la Conferința generală a puterilor europene⁸⁰.

În această atmosferă încărcată, exprimînd părerea cvasiunanimă a opiniei publice, pana teribilă de pamfletar a lui Eminescu șfichiuia în ziarul „Timpul” la 7/19 aprilie pe aliatul „transformat în opresor”: „Războiul a fost declarat Porții pentru a elibera pe creștini — în formă — în fond însă pentru a cucerii întreg Imperiul otoman într-un mod care să poată fi înghițit, mai de voie, mai de nevoie, de Europa... Se stabilește în Tratatul de la San Stefano independența României și c-un rînd după aceea se stabilește c-un al treilea, fără de noi, dreptul de a-și trece trupele (în Bulgaria — *n.n.*) prin țara noastră, de a o ocupa, cu alte cuvinte, doi ani de zile... *Se stabilește principiul ca Basarabia să fie cedată prin liberă învoială, ceea ce presupune că suntem în drept de a o ceda, sau de a n-o ceda. Ne hotărîm de a n-o ceda și Rusia a ocupat-o astăzi pe deplin (subl. n.).* În fine, susținînd dreptul nostru vedem ivindu-se colții prieteșugului. Bucureștii sînt impresurați de trupe, în Vlașca cazacii își bat joc de populație dînd oamenii afară din case, trenurile noastre cu munițiuni sînt oprite în drum, c-un cuvînt Rusia a început a întrebuiința mijloacele ei civilizatrice pentru a ne intimida. Nu deprindem frica și pace bună... Nu mai vorbim de altele și mai rele, dar destul că, în momentul în care Gorciacof se răstește, cazacul pradă în Vlașca. Răstirile diplomatului se traduc în acte de brutalitate cînd ajung în rîndurile din urmă. Deși nu s-a născut încă rusul care să fie în stare a ne insufla frică, grijă tot ne inspiră, ba putem zice siguranța că ne așteaptă vremi grele“. Și în mod premonitor marele poet încheia: „Despre biruința cauzei drepte nu ne îndoim, precum nu ne îndoim că, oricare ar fi curentul ce se mișcă în contra civilizației, el trebuie să fie nimicit cu vremea. Dar acea vreme e adesea foarte departe”⁸¹.

În idealurile panslaviste de expansiune ale războinicilor de la St. Petersburg românii constituiau, desigur, un obstacol, deoarece nu se puteau alipi, astfel, de sud-slavi, bulgari sau sirbi și să-i încorporeze în „pravoslavnică” lor împărăție. O mărturie grăitoare este aceea a diplomatului Evgheni Petrovici Fonton, atașat marelui cartier general imperial rus de la Dunăre, care declara: „Acest popor român are trăsături bine distincte și nu pot să ascund că privind harta mă apucă o ciudă, că aceste opt milioane de oameni străini de nația slavă s-au așezat aici pe fermecătoarele povirnișuri ale Mîntîlor Carpați, formînd parcă o săgeată înfiptă între națiunile slave, împiedicîndu-le unirea lor. Dacă în locul acestor români ar trăi sirbi sau bulgari, cît de ușor s-ar dezlega atunci problema orientală sau slavă”⁸² (*subl. n.*).

Atmosfera politică rămânea astfel încordată în România, iar premierul I. Brătianu arăta la 14/26 aprilie că „dorința expresă a guvernului rus de a lua Basarabia, dându-ne în schimb Dobrogea“, alături de alte incidente și amenințări „au fost negreșit de natură a nemulțumi pe români și a-i înjuji“⁸³ (ingrijora — *n.n.*). Această stare de lucruri n-a scăpat nici observatorilor străini. Astfel, înainte de a părăsi Bucureștii, fiind înlocuit din post, consulul britanic Mansfield a înaintat Foreign Office-ului un ultim raport datat din 11/23 aprilie, relatînd rezultatele întrevederii avute cu Kogălniceanu, care i-a precizat că „posibilitatea dezarmării armatei române nu va fi niciodată admisă și că armata se află în prezent masată în Oltenia“ spre a evita orice contact cu trupele țariste, al căror efectiv nu depășea în România 50.000 de soldați; totodată, a primit confirmarea știrii că „guvernul hotărîse să nu mai semneze o nouă convenție militară“ cu autoritățile imperiale⁸⁴.

Înlocuitorul lui Mansfield la București, distinsul diplomat de carieră William Arthur White, a transmis lordului Robert Salisbury, ministru secretar de stat la externe, noutăți din țară chiar de la 1/13 mai, informîndu-l asupra mișcărilor armatei țariste în România, a plecării din București a domnitorului Carol I spre a trece în revistă trupele române din Oltenia și, în sfîrșit, exprimînd regretul guvernului român, la 15/27 mai, pentru „deplina rezervă a guvernului Majestății Sale în problema Basarabiei“⁸⁵.

Deoarece „problema orientală“ căpăta accente din ce în ce mai critice, crescînd tensiunea în capitalele europene și, mai ales, divergențele dintre Londra și St. Petersburg, iar norii unui nou conflict internațional se profilau la orizont, de data aceasta englezii arătîndu-se hotărîți să intervină în favoarea Porții otomane, diplomația țaristă a fost nevoită să cedeze și să caute să ajungă la un compromis cu oponenții săi. Astfel s-a izbutit, după îndelungate negocieri și schimburi de note diplomatice, încheierea unui memorandum secret la Londra, la 18/30 mai 1878, semnat de ministrul secretar de stat la externe Robert Arthur Talbot, lord Salisbury și de ambasadorul rus Piotr Andreevici Șuvalov, prin care cele două guverne s-au înțeles să repună în discuția congresului european problemele litigioase ridicate de tratatul de la San Stefano: revizuirea frontierelor Bulgariei, retragerea trupelor foștilor beligeranți din zonele ocupate în prezent, ajustarea frontierelor în Caucaz, fixarea indemnizației de război, regimul strîmtorilor ș.a. În privința Basarabiei, memorandumul consemna declarația cabinetului britanic că, „întrucît s-a stabilit îndeajuns că ceilalți semnatari ai Tratatului de la Paris nu sînt pregătiți să susțină prin arme delimitarea României stipulată în tratat, Anglia nu se găsește destul de interesată în această chestiune pentru ca ea să fie autorizată să riște singură responsabilitatea de a se opune schimbării propuse și astfel se angajează de a nu contesta decizia adoptată în acest sens“; conținutul memorandumului a fost cunoscut mai tîrziu și acceptat și de celelalte puteri, cu excepția Turciei, țară învinsă, și de micile state foste aliate ale Rusiei, România, Serbia, Muntenegru și Grecia⁸⁶. Astfel, soarta Basarabiei era pecetluită chiar înaintea ținerii congresului internațional, ceea ce demonstra cinismul și lipsa de considerație a marilor puteri față de țările mici, atunci cînd își aveau de apărut interesele și de împărțit „sferele de influență“.

În felul acesta, ajungându-se la un acord general între principalele state europene, s-a deschis la 1/13 iunie 1878 Congresul de pace de la Berlin, prezidat de cancelarul Bismarck, asistat de ministrul afacerilor externe, contele Bernhard Ernst von Bülow, și de ambasadorul kaiserului la Paris, principele Chlodowig von Hohenlohe-Schillingfürst. La lucrări au participat cu puteri depline numai reprezentanții Marilor Puteri: contele Andrassy cu doi colaboratori, pentru Austro-Ungaria; premierul Disraeli, lordul Salisbury, și lordul Odo Russell, ambasador la Berlin, pentru Marea Britanie; cancelarul Gorceakov, Șuvalov și Pavel Petrovici Oubril, ambasador la Berlin, în numele Rusiei; Alexandru Karatheodory pașa, ministrul lucrărilor publice, Mehmed Ali pașa, comandant al forțelor imperiale, și Saadullah bey, ambasador la Berlin, pentru Imperiul otoman; William Henry Waddington, ministru al afacerilor externe, contele Charles Raymond de Saint-Vallier, ambasador la Berlin, și un colaborator, în numele Franței; și, în sfârșit, Lodovico, conte Corti, ministru al afacerilor externe, și Edouard, conte de Launay, ambasador la Berlin, pentru Italia. România, Serbia și Muntenegru (reprezentate, respectiv, de Brătianu și Kogălniceanu, Iovan Ristici, ministru de externe în guvernul de la Belgrad, și colonelul Stanko Radovici și Bozo Petrovici de la Cetinje) n-au fost primite la Congres, pentru că nefiindu-le recunoscută independența n-au fost acceptate ca parte beligerantă. Delegațiile lor au fost admise numai spre a-și expune punctele de vedere în fața membrilor Congresului, iar, ulterior, a fost lăsată și delegația Greciei (condusă de ministrul de externe Theodor Delyannis) să-și expună doleanțele, dar numai în ședința din 29 iunie/11 iulie⁸⁷.

Delegația română a ținut, de la început, să precizeze că nu este vorba de a ni se „dărui“ independența națională de către marile puteri europene, ci doar de a fi recunoscută potrivit cu jertfele aduse în război. De acest lucru și-a dat perfect seama I.C. Brătianu când a comunicat guvernului și domnitorului la 2/14 iunie din Berlin impresiile sale: „Congresul se silește să mențină pacea cu orice preț și, probabil, se va ocupa prea puțin sau nu se va ocupa deloc cu interesele statelor mici“⁸⁸. Într-adevăr, locul central al discuțiilor a fost rezervat „problemei“ bulgare, adică delimitării hotarelor celor două provincii în care a fost divizată țara, și anume, principatul autonom al Bulgariei, la nord de Balcani, și „Rumelia de răsărit“ rămasă sub administrația Porții și conducerea unui guvernator general, dar cu promovarea de reforme sub garanția colectivă a Marilor Puteri. Bosnia și Herțegovina au fost puse sub ocupația „temporară“ a Austro-Ungariei, iar britanicii au fost de acord ca în regiunea Caucazului rușii să anexeze numai portul Batum, transformat însă în centru comercial cu regim de *porto-franco*, iar, ca o compensație pentru „eforturile“ sale, Anglia să primească de la turci Insula Cipru, importantă bază mediteraneană apărind calea spre Canalul de Suez și coloniile ei din Asia⁸⁹.

După cum a recunoscut contele Lodovico Corti, delegatul Italiei, în timpul Congresului de la Berlin s-au dovedit condamnabile procedeele inechitabile folosite de Marile Puteri, inclusiv Marea Britanie, de a-și rezolva

contradicțiile și împlini dorințele expansioniste prin anexiuni teritoriale în dauna țărilor mici și a Imperiului otoman, a cărui „integritate“, pasămite, își propuseseră s-o „apere“.

Ajungându-se și la problemele statelor mici, a intrat în discuție și situația României. Reprezentanții țării noastre înaintaseră lui Bismarck, președintele Congresului, încă de la 12/24 iunie, un memoriu în care se revendicau: integritatea teritorială a țării, luarea în stăpînire a gurilor Dunării cu insulele respective, inclusiv Insula Șerpilor, din Marea Neagră, primirea unei despăgubiri de război și recunoașterea independenței și neutralității sale. A doua zi, Brătianu și Kogălniceanu raportau guvernului de la București că avuseseră întâlniri separate cu delegații diferitelor țări participante la Congres și că pretutindeni li s-au arătat simpatii, „însă numai simpatii platonice“; la „cererea oficială de a fi admiși la Congres“ ei n-au primit „nici un răspuns“⁹⁰. În cele din urmă, la 19 iunie/1 iulie reprezentanții României au fost invitați să-și exprime verbal punctul de vedere în legătură cu cererile formulate în memoriul înaintat Congresului; după audiere, ei n-au mai fost apoi admiși la dezbaterile următoare.

Ce a spus, în esență, ministrul nostru de externe Kogălniceanu? „Credem că, după dreptate, nici o parte a teritoriului ei actual nu trebuie să fie deslîpită de România. *Reînapoierea unei părți din Basarabia către Principatul Moldovei, prin tratatul de la 1856, a fost un act de dreptate din partea Europei. Căci trunchierea de la 1812 nu putea să se îndreptățască nici prin faptul, nici prin dreptul de cucerire. La 1812 Basarabia făcea parte dintr-un principat a cărui autonomie fusese solemn mărturisită de toate tratatele ce se încheiaseră mai înainte între Imperiul rus și Imperiul otoman (subl. n.).* Mai cu seamă tratatul de la Kuciuk-Kainargi recunoscuse domnilor Moldovei și Țării Românești calitatea de suverani și stabilise că Basarabia făcea parte din Moldova. Aici era, așadar, un pămînt românesc, cu instituții și legi românești, foarte lămurit păstrate de M.S. Împăratul Alexandru I. Acest respect al vechii naționalități era formulat în rescriptul imperial promulgînd organizarea administrativă și judiciară a acestei provincii, după încorporarea ei la Rusia, fără ca acolo să se facă cea mai mică deosebire între Basarabia de jos și cea de sus. S-a dorit a se conchide că Basarabia era o regiune turcă sau tătară, din simplul fapt că otomanii ocupau acolo trei cetăți. Dar istoria Munteniei prezintă o anomalie asemănătoare; acolo au subzistat multă vreme cetăți turcești; nu înseamnă pentru aceasta că Muntenia a fost vreodată o țară turcească. *Nici la 1878, precum nici la 1812, Basarabia nu poate fi revendicată de la România în baza unui fapt sau drept de cucerire; ea aparține unui Principat pe care însăși Rusia, în tot cursul ultimului său război cu Imperiul otoman, l-a considerat și tratat ca pe un stat independent și aliat.* De altminteri, chiar de la începutul campaniei, Rusia a semnat cu România o convenție prin care i-a garantat în mod absolut integritatea actuală a teritoriului românesc“. Și după ce arată că amintita convenție fusese încheiată numai pentru trecerea trupelor ruse pe teritoriul românesc, prevederile ei dobîndind mai multă valoare cînd oștirea română a intrat în luptă împotriva inamicului comun la apelul efectiv al

comandamentului țarist, Kogălniceanu reamintează: „Trupele noastre au luptat, într-adevăr, cot la cot cu armatele ruse. Dacă acesta nu e un motiv pentru care să ne mărim, nu este, desigur, nici unul ca să ne micșorăm. În lipsa unui alt drept, Convenția din 4/16 aprilie 1877, care poartă semnăturile și ratificările cabinetului imperial, ar ajunge pentru a ne păstra o regiune importantă a Dunării, de care se leagă atât de strâns prosperitatea comercială a României“. Și mai departe ministrul nostru de externe arată: „S-a invocat, spre a susține retrocedarea Basarabiei, amintiri de glorie și izbînzi militare. Dar într-un așa lung șir de războaie armatele ruse s-au distins pe multe cimpuri de bătălie și și-au preumblat gloria pînă sub zidurile Adrianopolului. Și totuși aceasta nu înseamnă vreun drept de proprietate asupra Balcanilor. S-au mai invocat și considerații de recunoștință. România știe să-și îplinească datoriile de mulțumire și a dovedit-o de atîtea ori. Ea nu-și uită nici istoria, nici numele binefăcătorilor ei; ea cinstește în Ecaterina cea Mare și în Nicolae I pe generoșii făptuitori ai tratatelor de la <Kuciuk->Kainargi și de la Adrianopol. Dar ea își aduce aminte, totodată, și de toate acele sacrificii pe care și le-a impus pentru mărirea, bogăția și strălucirea Rusiei. Ea își reamintește că, de la Petru cel Mare și pînă în zilele noastre, ea a fost, pe rînd sau simultan, baza operațiunilor militare ale Rusiei, grînarul unde se aprovizionau trupele ei. chiar și atunci cînd ele acționau dincolo de Dunăre, și teatrul prea adesea preferat al celor mai teribile înclăștări. *Ea ține minte, de asemenea, că în 1812 a pierdut în folosul Rusiei jumătate din Moldova, adică Basarabia de la Prut la Nistru*“⁹¹. De aceea, la remarcă delegațiilor români că față de jertfele poporului nostru aduse în război, Marile Puteri și în special Rusia țaristă au dovedit ingratitudine, premierul britanic Disraeli, conducătorul delegației țării sale la Congres, le-a răspuns cu cinism: „Vorbiți de ingratitudine? Ce voiți, în politică ingratitudinea este adesea prețul celui mai bun serviciu“⁹². Deși Disraeli a încercat să susțină, fără prea mare entuziasm, respectarea integrității teritoriale a României, el a primit replica vehementă a lui Gorceakov, care a spus că prin retrocedarea celor trei județe din sudul Basarabiei comerțul britanic la Dunărea de Jos nu va suferi nici un neajuns și că România va primi compensații teritoriale în Delta Dunării și Dobrogea și va anexa Insula Șerpilor; toate puterile au aprobat acest transfer, deși delegații Franței, Austro-Ungariei și Italiei au comentat că țara noastră a fost tratată „cam dur“. S-au mai decis și probleme legate de activitatea Comisiei Europene a Dunării, în care România a fost cooptată ca membru⁹³.

În sfîrșit, exact după o lună de dezbateri, discuții aprige și negocieri susținute, s-au încheiat lucrările Congresului de la Berlin la 1/13 iulie 1878, adoptîndu-se hotărîrile amintite în ceea ce privește „problema“ bulgară, provinciile balcanice, regimul strămtorilor și regiunea Caucazului. În art. 22 se preciza că efectivele trupelor țariste de ocupație în Bulgaria și Rumelia orientală nu vor depăși 50.000 de soldați, păstrarea comunicațiilor cu Rusia urmînd a fi asigurată nu numai prin România (după încheierea unei convenții între cele două state), dar și prin porțile Burgas și Varna, evacuarea lor urmînd a avea loc după nouă luni.

În ceea ce privește țara noastră, în cadrul art. 43—51, se stipulau următoarele decizii: independența României era recunoscută de comunitatea internațională, fiind însă legată de îndeplinirea a două condiții: a) exercitarea drepturilor publice și libertate politică și confesională pentru toți cetățenii țării; b) retrocedarea porțiunii de sud a Basarabiei despărțită de Rusia în urma Tratatului de la Paris din 1856, în schimbul primirii insulelor din Delta Dunării, precum și a Insulei Șerpilor și a Dobrogei, de la Silistra pînă la Mangalia. De asemenea, au fost menținute toate atribuțiile Comisiei Europene a Dunării, în rindul căreia era admisă acum și România, cu exercitarea autorității suverane de la gurile fluviului pînă la Galați⁹⁴.

Pe lângă dezbaterile furtunoase care au avut loc în Cameră la București în privința aplicării prevederilor tratatului de la Berlin⁹⁵, cînd însuși consulul englez William White recunoștea la 20 iulie/1 august că „problema Basarabiei continuă să fie aproape principalul subiect absorbînd atenția publică în dauna oricărui alt subiect”⁹⁶, iar la 27 august/8 septembrie principele Leopold de Hohenzollern scria fratelui său Carol I al României că „tratațile pentru cedarea Basarabiei și incorporarea Dobrogei sînt iminente”⁹⁷. presa s-a dezlănțuit, infierînd nedreptatea făcută României și presiunile la care a fost supusă spre a i se recunoaște independența de stat. Cel mai vehement polemist a rămas însă tot marele Eminescu, care prin pana sa înflăcărată din ziarul „Timpul” se răzvrătea împotriva tragicului destin al țării noastre. Astfel, în articolul publicat la 20 august/1 septembrie el scria: „Știm foarte bine, pentru noi și între noi, întii că Basarabia ce ni se ia e o parte străveche a țării Moldovei și c-a fost a noastră de la 1300 și ceva pînă la 1812... știm că, intrucît poate fi vorba de drept istoric, continuarea Deltei de pe malul drept al Dunării, adică Dobrogea, e o dependență naturală a Țării Românești, care a și fost a Țării Românești curînd după întemeierea acestui principat. Dar nu ajunge că le știm noi acestea. Basarabia se retrocedează de Congres cu supoziția tacită că ar fi o parte a Rusiei ce i se luase pe nedrept; Dobrogea ni se dă în schimb... sub condiția de a fi sau de a nu fi, ni se dictează de mai nainte hotărîrile ce trebuie să le luăm. E cumplit de nedrept acest lucru, dar cu toate acestea nu e mai puțin adevărat că el ni se impune și că o rezistență de-a dreptul nu-i cu putință”⁹⁸. Tot așa la 16/28 septembrie Eminescu scria: „Cînd s-a luat Bucovina nu s-a găsit un singur român, de la Domn pîn'la plugar, de la mitropolit pîn'la popa cu opinci, care să consimtă a o da, încît guvernul austriac s-a văzut silit să dispenseze pe români de jurămîntul de fidelitate către împăratul. Cînd la 1812 rușii au luat Basarabia nu s-a găsit un singur român carele să fi căzut sub ispitele Rusiei”⁹⁹, pentru ca la 6/18 octombrie poetul „nepereche” să atace și mai virulent: „Relele Turciei moscovite, sub care încape Basarabia, sînt cu mult mai mari decît ale Turciei balcanice. Neliniștile din Bosnia, Herțegovina și Bulgaria sînt pe zece părți întrecute de cele din ținuturile Cirighin din gubernia Voronej, Cernigev și altele din Rusia. E destul ca țaranul să fie acolo nemulțumit cu soarta lui pentru ca guvernul rusesc să prefacă țara într-un pustiu. În momentul în care rușii au plecat spre a elibera Orientul limba polonă se alunga din oficiile

Poloniei; tipărirea de cărți în limba ruteană era oprită; era oprit chiar de-a cita în note la scrieri istorice textul unor documente vechi, scrise în limba malorosiană; era oprit cu asprime de a cînta în concerte arii malorosiene. Sub forma monarhiei absolute domnește cel mai mare arbitrar administrativ, se rusifică cu sila tot ce nu e moscovit; biserica a devenit o poliție a conștiinței care închide în temniți mii de oameni de altă religie; pentru o vorbă liberă sau un șir liber tribunalele dictează pedepse neomenoase, condamnă la munca silnică în minele de plumb fete în vîrstă aproape copilărească și băetani de pe băncile școlii, pentru nimicuri, pentru credințe care au trebuit să se nască ca idealuri nerealizabile în întunericul acelor internate în care semicultura și pospăiala e (sic) un mijloc pentru o mai adîncă barbarie decît aceea a unui popor primitiv. Și acestea nu le spunem noi; le spune un rus chiar, un profesor de universitate, d. Dragomanov, care a fost destituit din catedra sa de la Kiev pentru că a încercat a scrie asupra limbii malorosiane. Și dacă o asemenea soartă așteaptă pe slavi chiar în împărăția Moscului, ce soartă va aștepta oare pe bieții români din Basarabia!¹⁰⁰

Drama Basarabiei era, însă, din nefericire, consumată. Cele trei județe din sudul provinciei au fost smulse din nou din trupul Moldovei și reanexate Imperiului cotropitor vecin. Într-un comentariu făcut chiar de un cunoscut istoric rus, Serghei Goriainov, se recunoștea că „una din urmările acestui război foarte costisitor pentru Rusia, ale cărui avantaje n-au corespuns deloc sacrificiilor făcute, a fost reintegrarea sub sceptrul suveranului Rusiei a unei părți din Basarabia ce cuprindea o suprafață de 10.000 verste pătrate (10.670 km² — n.n.) care i-a fost luată în 1856 și a cărei restituire a satisfăcut orgoliul țarului. Dar dacă comparăm acest teritoriu neînsemnat, pe care Rusia l-a ocupat în pofida protestelor românilor, cu cea enormă suprafață a posesiunilor sale din nordul Americii (mai mult de 1.500.000 verste pătrate) (Alaska — n.n.) pe care a ținut-o s-o vîndă cu cițiva ani mai înainte (1867 — n.n.) Statelor Unite pentru 7.200.000 dolari, nu te poți abține să nu observi că această tranzacție nu a corespuns demnității unei mari puteri!¹⁰¹

În ceea ce privește aplicarea prevederilor tratatului de la Berlin, N. Iorga arăta că „în chestiunea Basarabiei... am făcut-o într-o formă foarte potrivită cu demnitatea noastră națională, retrăgînd din Basarabia trupele și funcționarii și lăsînd pe ruși să ocupe provincia fără nici un act de consimțire din partea noastră (subl. n.), iar Dobrogea am ocupat-o militar ca pe un pămînt fără stăpîn, deschis oștilor noastre!¹⁰²

Pentru România, cu tot gustul amar al unei nedrepte amputări teritoriale, deși a avut bucuria să vadă realipită la pămîntul patriei Dobrogea strămoșească, cîștigarea independenței — prin jertfele propriului popor — a însemnat un pas important pe drumul înaintării spre modernizare și progres, cîștigîndu-și și un anumit prestigiu pe plan internațional prin politica ei de pace și bună vecinătate. Fiind descătușată de servituțile unei suzeranități devenite de mult fictive, și cu toate acestea nu mai puțin anacronică și stînjenoare, relațiile României cu toate țările lumii s-au putut dezvolta într-un cadru firesc, atît pe plan economic, cît și politic.

Totuși, românii de dincolo și dincoace de Prut nu și-au pierdut speranțele că într-o zi se vor reuni din nou în granițele aceleiași patrii comune. Și, într-adevăr, aceasta s-a petrecut numai după 40 de ani, în 1918.

NOTE

- 1 Fr. Charles-Roux, *Alexandre II, Gortchakoff et Napoléon III*, p. 154.
- 2 Gheorghe I. Brătianu, *Le problème des frontières russo-roumaines pendant la guerre de 1877—1878 et le Congrès de Berlin*, Bucarest, 1928, p. 7.
- 3 Vezi: K. Rheindorf, *Die Schwarze Meer — (Pontus) vom Pariser Frieden vom 1856 bis zum Abschluss der Londoner Konferenz vom 1871*, Berlin, 1925, *passim*.
- 4 Alfred F. Pribram, *The Secret Treaties of Austria-Hungary, 1879—1914*, vol. II, Cambridge, 1920, appendix A; *** *Die Grosse Politik der europäischen Kabinette, 1871—1914*, vol. I, Berlin, 1922, p. 203—206; *** *Russko-ghermanskje otnoşenija*, în „Krasnii Arhiv“, I (1922), p. 28—34.
- 5 Serge Goriaïnov, *La Question d'Orient à la veille du traité de Berlin (1870—1876) d'après les archives russes*, Paris, 1948, p. 61—66.
- 6 B.H. Sumner, *Russia and the Balkans, 1870—1880*, Oxford, 1937, p. 157.
- 7 *Documente privind istoria României (în continuare: D.I.R.). Războiul pentru independență*, vol. I, partea a II-a, București, 1954, p. 192—208, doc. 209; Nicolae Ciachir, *Războiul pentru independența României în contextul european (1875—1878)*, București, 1977, p. 153—154.
- 8 George H. Rupp, *The Reichstadt Agreement*, în „The American Historical Review“, XXX (1925), p. 503—510; Emil Diaconescu, *Acordul de la Reichstadt (1876) și Tratatul de la Budapesta (1877)*, București, 1943, p. 68—69; S. Goriaïnov, *op. cit.*, p. 95—100.
- 9 *D.I.R., Războiul pentru Independență*, I₂, p. 294, doc. 365.
- 10 *Dnevnik D.A. Miliutina*, tom. II (1876—1877), Moscova, 1949, p. 93—99; Charles Jelavich and Barbara Jelavich, *Russia in the East, 1876—1880; The Russo-Turkish War...*, Leiden, 1959, p. 30.
- 11 Beatrice Marinescu, *Romanian-British Political Relations, 1848—1877*, Bucharest, 1983, p. 221—222.
- 12 *Dnevnik... Miliutina... II*, p. 93; *D.I.R. Războiul pentru Independență... I₂*, p. 437, doc. 556; M.M. Zalişkin, *Vneşnjaja politika Rumâniij i rumâno-russkie otnoşenija 1875—1878*. Moscova, 1974, p. 149; Nicolae Corivan, *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, București, 1984, p. 313—314.
- 13 G.I. Brătianu, *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, Bucarest, 1943, p. 97; Dan Berindei, *Basarabia în anii 1875—1878*, în „Cele trei Crișuri“, Oradea, serie nouă, an II (1991), nr. 8 (17) august, p. 8; Apostol Stan, *Les pourparlers Roumano-russes de Crimée (1876)...* în „Revue Roumaine d'Histoire“. XX (1981), nr. 2, p. 269—285.

14. Beatrice Marinescu, *op. cit.*, p. 224.
15. A.I. Nelidov, *Souvenir d'avant et d'après la guerre de 1877—1878*, în „Revue des deux mondes“, Paris, XXVIII (1915), p. 244—254; *Aus dem Leben König Karls von Rumänien*, vol. III, Stuttgart, 1900, p. 76—85; E. E. Certan, *Velikie derjavi i formirovanie rumânskogo nezavisimogo gosudarstva*, Chişinău, 1980, p. 210.
16. Ali Haydar Midhat Bey, *Midhat-Pacha*, Paris, 1908, p. 103 ş.u.; D. Busch, *Die Botschafter Konferenz in Konstantinopel*, în „Deutsche Rundschau“, CXLI (1909), p. 12—28; N.D. Stojanovici, *The Great Powers and the Balkans*, Cambridge, 1939, p. 106—107; L. Staviranos, *The Balkans since 1453*, New York, 1959, p. 406.
17. N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, Bucureşti, 1939, p. 172.
18. Vasile Maciu, *România şi conferinţa din Constantinopol din dec. 1876—ian. 1877*, în „Analele Universităţii Bucureşti“, VI (1957), seria Ştiinţe Sociale, Istorie, nr. 9, p. 165—184; N. Corivan, *op. cit.*, p. 321—323.
19. *Documents diplomatiques. Affaires d'Orient, 1875—1878*, Paris, 1877—1878, p. 138.
20. M. A. Mehmed, *Istoria turcilor*, p. 341—345.
21. William A. Gauld, *The „Dreikaiserbund“ and the Eastern Question, 1877—1878*, în „The English Historical Review“, XLII (1927), p. 561—568; E. Diaconescu, *op. cit.*, p. 69—73; S. Goriaïnov, *op. cit.*, p. 163—208.
22. M.D. Stourdza, *La Russie et la désunion des Principautés Roumaines*, în „Cahiers du monde russe et soviétique“, XII (1971), no. 3, p. 247.
23. *Documents diplomatiques pour l'Orient*, I, Paris, 1877, p. 349—351; Gisela Hünigen, *Nikolaj Pavlovici Ignatiev und die russische Balkanpolitik, 1875—1878*, Göttingen, 1968.
24. N. Iorga, *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles Ier, 1866—1888* (ed. a II-a), Bucureşti, 1938, p. 193—194, doc. 447; *D.I.R. Războiul pentru Independenţă*, II, Bucureşti, 1952, p. 91—96, doc. 159.
25. Mihail Kogălniceanu, *Opere IV, Oratorie II, 1864—1878*. Partea a IV-a 1874—1878 (ed. Georgeta Penelea), Bucureşti, 1978, p. 419.
26. Barbara Jelavich, *Russia and the reacquisition of Southern Bessarabia 1875—1878*, în „Süd-Ost Forschungen“, XXVIII (1969), p. 213; N. Ciachir, *op. cit.*, p. 164; M.M. Zalişkin, *op. cit.*, p. 190 şi 224.
27. M. Kogălniceanu, *op. cit.*, IV₄, p. 420; N. Corivan, *op. cit.*, p. 324—332.
28. B. Marinescu, *op. cit.*, p. 233—234.
29. N. Corivan, *op. cit.*, p. 323—333.
30. „Monitorul Oficial al României“, nr. 102 (5/17 mai 1877), p. 3007, col. 3, apud B. Marinescu, *op. cit.*, p. 231—232.
31. Vezi: *D.I.R. Războiul pentru Independenţă*, II, p. 242—243, doc. 447—450, p. 246—247, doc. 460—462, p. 258—259; doc. 492—493; p. 270—271, doc. 516—518, p. 273, doc. 523; *Ibidem*, III, Bucureşti, 1953, p. 77—78, doc. 152—153.

- 32 „Monitorul Oficial al României“, nr. 110 (15/27 mai 1877), p. 3264, col. 2—3; nr. 126 (5/17 iunie) p. 3637, col. 3; M. Kogălniceanu, *op. cit.*, IV₄, p. 463 și 470.
- 33 *D.I.R. Războiul pentru Independență*, II, p. 517—521, doc. 1034.
- 34 M. Kogălniceanu, *op. cit.*, IV₄, p. 478 și 479.
- 35 *D.I.R. Războiul pentru Independență*, II, p. 517—521, doc. 1034 și p. 667—669, doc. 1343—1344; N. Corivan, *op. cit.*, p. 335—337; N. Ciachir, *op. cit.*, p. 200—202.
- 36 M. Kogălniceanu, *op. cit.*, IV₄, p. 484, nota 6, și 485—487.
- 37 M.M. Zalișkin, *op. cit.*, p. 190, 224.
- 38 Generalul Radu Rosetti, *Corespondența generalului Iancu Ghica, 2 aprilie 1877 — 8 aprilie 1878*, București, 1930, p. 75—76, doc. LIV.
- 39 R.W. Seton-Watson, *Russo-British Relations...*, în „The Slavonic Review“, V (1926), p. 422—427; S. Goriainov, *op. cit.*, p. 349; William L. Langer, *European Alliances and Alignments 1871—1890* (ed. II-a), New York, 1950, p. 123.
- 40 *Independența României. Documente*, vol. II, partea 2, *Corespondență diplomatică străină, 1877 mai — 1878 decembrie*, București, 1977, p. 3¹, doc. 25.
- 41 *Memoriile regelui Carol I al României*, De un martor ocular, vol. X, București, 1912, p. 38—39; N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I* (ed. Vicențiu și Marilena Rădulescu), București, 1991, p. 243.
- 42 Charles Jelavich and Barbara Jelavich, *Russia in the East...* p. 58 și 60.
- 43 C. Olteanu și colab., *Cronica participării armatei române la războiul pentru Independență 1877—1878*, București, 1977, p. 70—395.
- 44 *Vezi*: W. Langer, *op. cit.*, p. 129—134; A.J.P. Taylor, *The struggle for mastery in Europe 1848—1918*, Oxford, 1954, p. 244—247; Barbara Jelavich, *The Ottoman Empire, the Great Powers and the Straits Question 1870—1887*, Bloomington, 1973, p. 95—97.
- 45 *Independența României...*, II₂, p. 246, doc. 143.
- 46 *Ibidem*, p. 262, doc. 150.
- 47 Dan Berindei, *op. cit.*, p. 8.
- 48 N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, p. 277; Apostol Stan, *Rezistență la raptul Basarabiei în 1878*, în „Revista istorică“, serie nouă, tom 3 (1992), nr. 1—2, p. 65.
- 49 Barbara Jelavich, *Russia and the reacquisition of Southern Bessarabia...*, p. 217 și 237.
- 50 *Independența României...* II₂, p. 251, doc. 146.
- 51 N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, p. 276—277; Serghei Tatișcev, *Imperator Aleksandr II. Ego jizn i țarstovanije*, St. Petersburg, 1903, p. 443—444.
- 52 Radu Rosetti, *Corespondența generalului Iancu Ghica*, p. 129, doc. XCIII; D. Berindei, *op. cit.*, p. 8.

- 53 *Memoriile regelui Carol I*, XIII, București, f.a., p. 24; M. Kogălniceanu, *op. cit.*, IV₄, p. 525—29.
- 54 *Independența Românie* .. II₂, p. 267, doc. 153.
- 55 „*Timpul*“, nr. 47, din 1 martie 1878, apud Mihai Eminescu, *Opere*, vol. X, Publicistică 1 nov. 1877 — 15 febr. 1880, „*Timpul*“, București, 1989, p. 484.
- 56 Radu Rosetti. *Correspondența generalului Iancu Ghica*, p. 141—143, doc. CIX; Ap. Stan, *op. cit.*, p. 69.
- 57 *D.I.R. Războiul pentru Independență*, IX, București, 1955, p. 360—370, doc. 765; K. Kraciunov, *Sanstefanskoj mir*, Sofia, 1932, *passim*; N. Ciachir, *op. cit.*, p. 243—250.
- 58 *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette...*, II, Berlin, 1926, p. 197, no. 325, p. 200—203, no. 328—329.
- 59 *D.I.R. Războiul pentru Independență*, IX, p. 141—142, doc. 277—279; M. Kogălniceanu, *op. cit.*, IV₄, p. 568—572.
60. *D.I.R. Războiul pentru Independență*, IX, p. 327, doc. 689, p. 351—352, doc. 742; *Memoriile regelui Carol I*, XIII, p. 30; *Cronica participării armatei române*, p. 366, 379, 394, 405, 410, 412.
- 61 N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, p. 284.
- 62 M. Eminescu, *Opere*, X, p. 55 și 491.
- 63 Piotr Aleksandrovici Rumianțev (1725—1796), supranumit „Zadunaiski“, conte și mareșal rus, generalisim al trupelor țariste în războiul ruso-turc din 1768—1774; în războiul următor cu Imperiul otoman din 1787—1792 a avut comanda trupelor concentrate în Ucraina, cu misiunea de a apăra spatele grupării principale ruse de la Dunăre și de a menține legăturile cu aliații austrieci.
- 64 Corespondentul anonim al lui Iancu Alecsandri.
- 65 În secolul al XIX-lea avea viață lungă legenda trădării otomanilor de către frații Dumitrache și Panaiotachi Moruzi, dragomani ai Porții, în cursul tratativilor de pace de la București din 1812. Vezi cap. 2 al lucrării de față.
- 66 Tratatul de pace de la Paris (30 martie 1856).
- 67 E vorba de privilegiul denumit eufemistic „tratat“, acordat de Petru cel Mare lui Dimitrie Cantemir la Luțk (13/24 aprilie 1711), devenit inoperant prin înfringerea suferită de ruși la Stănilești (11/23 iulie 1711).
- 68 Themis, personaj mitologic, întruchipînd ordinea naturală stabilită prin legea divină, precum și dreptatea absolută. Era sfătuitoarea lui Zeus, alături de care locuia în Olymp.
- 69 M. Eminescu, *Opere*, X, p. 56—70.
- 70 *Cronica participării armatei române...*, p. 398—399 și 403.
- 71 M. Kogălniceanu, *op. cit.*, IV₄, p. 572.
- 72 *Ibidem*, p. 585—586.

- 73 R. Rosetti, *Corespondența generalului Iancu Ghica*, p. 171—174, doc. CLI—CLIII.
- 74 *Memoriile regelui Carol I*, XIII, p. 80.
- 75 *Cronica participării armatei române...*, p. 406—407.
- 76 *Independența României. Documente...* II₂, p. 295—296, doc. 167.
- 77 R. Rosetti, *Corespondența generalului Iancu Ghica*, doc. CLXII; *Cronica participării armatei române...*, p. 407.
- 78 *Ibidem*.
- 79 *Documente oficiale din corespondența diplomatică de la 5/17 octombrie 1877 pînă la 15/27 septembrie 1878*, București, 1880, p. 194.
- 80 R. Rosetti, *Corespondența generalului Iancu Ghica*, p. 204, doc. CLXXXVIII.
- 81 M. Eminescu, *Basarabia* (ed. Mihai Cimpoi), Chișinău, 1991, p. 35 și 36—37.
- 82 L. Casso, *Rusia și basinul dunărean*, p. 337—338.
- 83 *Independența României*, vol. I. *Documente și presă interne*, București, 1977, p. 339, doc. 287.
- 84 *Ibidem*, II₂, p. 303—304, doc. 170.
- 85 *Ibidem*, p. 312, doc. 172, p. 319, 321—326, doc. 173—176.
- 86 B.H. Sumner, *op. cit.*, p. 481—495; W. Langer, *European Alliances and Alignments...*, p. 146—148; *Cronica participării armatei române...*, p. 417; N. Ciachir, *op. cit.*, p. 257—260.
- 87 *D.I.R. Războiul pentru Independență*, IX, p. 371—372, doc. 766; B.H. Sumner, *op. cit.*, p. 512; N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, p. 308.
- 88 *Cronica participării armatei române...*, p. 419.
- 89 Vezi: B.H. Sumner, *op. cit.*, p. 501—553; W.N. Medlicott, *The Congress of Berlin and after. A diplomatic History of the Near East Settlement 1878—1880*, London, 1938, p. 36—146.
- 90 *Memoriile regelui Carol I*, vol. XIV, București, 1912, p. 39; Gh.I. Brătianu, *Le Problème des frontières russo-roumaines...*, p. 32—33. Emil Diaconescu, *România la Congresul de la Berlin*, Iași, 1939, p. 14—15.
- 91 M. Kogălniceanu, *op. cit.*, IV₄, p. 603—605; I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 194—196.
- 92 M. Kogălniceanu, *op. cit.*, IV₄, p. 634; N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, p. 310.
- 93 W. N. Medlicott, *The Recognition of Romanian Independence*, în „The Slavonic Review“, XI (1933), nr. 32, p. 354—372 și nr. 33, p. 572—589.
- 94 *Der Friede von Berlin und die Protokolle des Berliner Congresses*, Leipzig, 1878, XXIX + 16⁴ p. Textul tratatului din 1/13 iulie 1878 în limba română în: *D.I.R. Războiul pentru Independență*, IX, p. 370—385, doc. 766.

- 95 Vezi: M. Kogălniceanu, *op. cit.*, IV4, p. 609—640, dezbaterile din 23—30 septembrie 1878.
- 96 *Independența României...*, î12, p. 334, doc. 184.
- 97 *Ibidem*, p. 349, doc. 296.
- 98 M. Eminescu, *Basarabia* (ed. citată), p. 63.
- 99 *Ibidem*, p. 71.
- 100 *Ibidem*, p. 85—86.
- 101 S. Goriaïnov, *Le Bosphore et les Dardanelles...*, p. 376; B. Jelavich, *Russia and the reacquisition... of Bessarabia*, p. 231.
- 102 N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, p. 315.

5. Unirea Basarabiei cu România (1918) și recunoașterea ei internațională (1920)

5.1. Opțiunile politicii externe a României pînă în 1917

Tratamentul umilitor aplicat României de către Rusia țaristă la 1878 prin tratatul de la San Stefano, apoi la Congresul din Berlin, avînd drept urmare reanexarea forțată a județelor din sudul Basarabiei la colosul din Răsărit, a provocat resentimente puternice atît în cercurile noastre guvernante, cit și în opinia publică. Ba, mai mult, atitudinea ostilă manifestată de cabinetul de la St. Petersburg față de România în timpul acțiunilor de delimitare a frontierei din sudul Dobrogei cu Bulgaria, și anume violenta opoziție la incorporarea dealului strategic de la Arab Tabia din zona Silistrei, care a dus chiar la un incident diplomatic (7/19 februarie 1879) urmat de o stare de tensiune aplanată prin bunele oficii ale marilor puteri și îndeosebi ale Austro-Ungariei la 25 iulie / 6 august 1881, a înrăutățit și mai mult raporturile bilaterale¹.

Desigur, existau în Imperiul țarilor și voci lucide, ca de pildă aceea a publicistului Danilevski, care, în 1882, pleda pentru respectarea principiului naționalităților și sfătuia guvernul rus să reîntoarcă Basarabia României², dar asemenea opinii erau singulare și pur și simplu predicau în deșert. De aceea, premierul Ion C. Brătianu, susținut de principele Carol I, avînd în vedere pericolul pe care îl prezenta Rusia pentru România, întrucît țara noastră constituia principalul obstacol în calea expansiunii acestei puteri, sub masca panslavismului, în Balcani, spre strîmtori și Constantinopol, a căutat o contrapondere în Puterile Centrale. Deoarece Germania lui Bismarck încheiase cu Austro-Ungaria o dublă alianță la 7 octombrie 1879, devenită Triplă prin aderarea Italiei la 20 mai 1882, cu vădită orientare anti franceză, dar într-o anumită măsură și antirusă, menită a stăvili tendințele de hegemonie ale țarismului în zona balcano-mediteraneană, în pofida „Înțelegerii între cei trei împărați“ intrată după 1878 într-o iremediabilă eclipsă, România a profitat de această conjunctură politică spre a se apăra de puternicul ei vecin de la Răsărit. Astfel, ea a încheiat un tratat defensiv de alianță cu Austro-Ungaria la 18/30 octombrie 1883, la care a aderat în aceeași zi și Germania, iar peste 5 ani și Italia, la 15 mai 1888. România devenea astfel o componentă a Triplei Alianțe³, iar din această cauză era silită, cel puțin pe plan oficial, să renunțe la politica deschisă de sprijinire a luptei românilor transilvăneni, asupriți de

autoritățile maghiare și care aspirau la recunoașterea identității lor naționale și la strângerea legăturilor firești cu conaționali lor de peste Carpați. De aceea, spre a nu răni susceptibilitățile opiniei publice din țară, tratatul semnat de către ministrul de externe Dimitrie Al. Sturdza cu omologul său de la Viena, Gustav Kálnoky, a avut un caracter strict secret și, ca atare, n-a fost niciodată dezvăluit de către rege decât numai premierilor și miniștrilor de externe cu prilejul reînnoirii sale periodice, ultima avînd loc la 23 ianuarie / 5 februarie 1913.

Pe plan general european, la sfîrșitul secolului al XIX-lea „problema orientală“ nu s-a estompat, dar caracterul ei s-a „internaționalizat“ din ce în ce mai vădit, nemairezumîndu-se la clasicele confruntări ruso-turce sau austro-ruso-turce, ci evoluînd pe coordonatele luptei neîntreprinse de eliberare a popoarelor din Balcani de sub dominația otomană, arbitrată de Marile Puteri. Astfel, în criza bulgară (1885—1888) ce a dus la alipirea Rumeliei și la emanciparea treptată a Bulgariei (care și-a proclamat, mai tirziu, independența la 22 septembrie / 5 octombrie 1908), această țară a fost scoasă de sub influența Rusiei și atrasă de către Puterile Centrale, cu sprijinul Angliei. Un nou război cu Grecia (1896—1897) forțează Imperiul otoman să acorde insulei Creta un regim de mai largă autonomie, iar în urma conflictului cu Italia (1911—1912), turcii pierd ultima lor posesiune din Africa de Nord, Tripolitania (actuala Libia), după ce Algeria, Tunisia și Marocul fuseseră transformate în colonii franceze, iar Egiptul, în protectorat britanic⁴.

În același timp, pe continentul european — în urma contradicțiilor de ordin economic și politic între marile puteri — se structurează un nou sistem de alianțe. Triplei Alianțe i se opune din 1893 o înțelegere militară franco-rusă, apoi Antanta Cordială franco-engleză (8 aprilie 1904), completată prin acordul anglo-rus din 31 august 1907; deci în Europa începînd din 1907 stau față în față două blocuri antagoniste: Tripla Alianță (austro-italo-germană) și Tripla Înțelegere sau Antanta (anglo-franco-rusă).

În expansiunea ei spre Orient („Drang nach Osten“) Germania — profitînd de aversiunea permanentă a turcilor față de Rusia ce nu-și ascundea aspirațiile seculare de dobîndire a Constantinopolului și a strîmtorilor — atrage Imperiul otoman din ce în ce mai mult în sfera sa de influență. Dar Imperiul țarist, umilit și înfrînt în confruntarea sa din Extremul Orient cu dinamicul stat japonez (1904—1905), este zguduit de convulsiile unei revoluții cu caracter burghez-democratic (1905—1907) din care iese slăbit și silit să accepte un anumit sistem de reprezentare parlamentară prin Dume; totodată, se constată, începînd din această perioadă, — paralel cu tendințele de emancipare socială —, și o anumită înviorare a luptei de eliberare a diferitelor națiuni oprimate din acest stat autocrat. Basarabia n-a făcut excepție de la regulă, activînd aici trei grupări naționaliste — una moderat conservatoare a boierimii, altele mai radicale ale studențimii din centrele universitare de la Kiew și Odessa și ale intelectualității. scriitori, publiciști, poeți ca Zamfir Arbore, Vasile Brăiescu, Ioan Pelivan, frații Ion și Teodor Inuleț, Pantelimon

Halippa, Alecu Mateevici. Sergiu și Victor Cujbă, Gheorghe Madan, Vasile Hartia, Vasile Oatu sau Constantin Stere, refugiat în România, reintors în 1905 și luind apoi din nou drumul pribegiei, ș.a., dar fără un succes prea mare, bilanțul fiind suficient de modest⁵.

Totuși, un militar versat și suficient de conștient ca generalul Aleksei Nikolaevici Kuropatkin prevăduse încă din 1910 că „în viitor, fie pe cale pașnică, fie în urma unui război, Basarabia se va întoarce la România, căci unitatea poporului român este inevitabilă”⁶ (*subl. n.*). Sărbătorirea cu fast la Chișinău la 16/28 mai 1912 a centenarului anexării Basarabiei, în pofida strălucirii exterioare a ceremoniilor, nu constituia decît iluzia înșelătoare a autorităților că reușiseră să domine provincia și să asimileze populația. Statisticile arătau însă adevărul necruțător al preponderenței populației românești, cu toate acțiunile de colonizare a alogenilor de către administrația țaristă. Cifrele rămîn încăpăținate, iar cu prilejul recensămîntului din 1891 figurau în evidență 1.080.996 de moldoveni (români) (adică 62,7%), iar ucrainenii numai 216.000, care, împreună cu ceilalți alogeni malo-ruși, bulgari, găgăuzi, evrei, armeni, germani etc., totalizau doar 37,3%⁷. Dacă rezultatele recensămîntului din 1897 au fost în mod cert falsificate, după cum au arătat geograful George Murgoci și alți autori, deoarece numărul românilor este scăzut la 920.900 (doar 47,6%), pentru a spori numărul alogenilor, în special ucrainenii (382.169 = 19,75%) și ruși (155.774 = 8,05%)⁸, în schimb, la 1910, după statistica alcătuită de Nikolai Nikolaevici Durnovo, populația Basarabiei număra 2.440.000 de locuitori. Dintre aceștia, 1.366.300 erau români (56%), 461.000 ucrainenii și malo-ruși (18,9%), 150.000 bulgari și găgăuzi, 286.000 evrei și alte naționalități (25,1%)⁹. Așadar, preponderența elementului românesc era, fără excepție, indiscutabilă, iar un veac de stăpînire rusească n-a reușit desnaționalizarea și asimilarea locuitorilor băștinași.

Totuși, după mișcările revoluționare din 1905—1907, spre a reprimă orice împotrivire pe plan social și național în imperiul autocrat amenințat cu dezintegrarea, reacția autorităților țariste a devenit, treptat, foarte dură și cercurile guvernante așteptau să-și ia revanșa și să capete un surplus de prestigiu, mai ales, pe calea externă printr-un război victorios care să consolideze regimul.

Între timp, și în România se petrec transformări de substanță, nu numai pe plan intern prin întărirea și modernizarea statului, dar și pe plan extern. Politica nesăbuită a cabinetului de la Budapesta, în cadrul dublei monarhii austro-ungare, de asimilare forțată a naționalităților din acest imperiu pestrîț și mozaicat, atrage după sine aversiunea României și a Serbiei, care nu mai pot tolera asuprirea conaționaliilor lor din Transilvania și Banat, respectiv a celor din Croația, Slovenia, ca și din Bosnia și Herțegovina, acestea din urmă anexate de austrieci la 6 octombrie 1908. Persecuțiile la care sînt supuși membrii Partidului Național Român din Transilvania, interzicerea folosirii limbii naționale în școli, cenzura presei, abuzurile împotriva țărănimii, puternica propagandă a patrioților refugiați peste munți în Vechiul Regat, solidarizarea intelectualității și a altor pături largi sociale cu frații de dincoace de Carpați duc la mutații profunde în privința orientărilor politicii externe a

României. De aceea, atitudinea cercurilor politice de la București devine din ce în ce mai ostilă Austro-Ungariei, iar posibilitatea unei colaborări în cadrul Triplei Alianțe devine din ce în ce mai improbabilă.

Un reflex al antagonismelor dintre marile puteri și în special dintre Austro-Ungaria și Rusia l-a constituit izbucnirea primului război balcanic la 26 septembrie / 9 octombrie 1912, între Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru, pe de o parte, și Imperiul otoman, pe de alta, încheiat prin înfrângerea turcilor, al căror teritoriu european s-a redus la o fișie de teren în jurul orașelor Adrianopol și Constantinopol, restul fiind împărțit între aliați prin tratatul de pace de la Londra (30 mai 1913). România, neparticipantă la ostilități, s-a simțit frustrată, mai ales prin antipatia pe care o arăta Austro-Ungariei, susținătoarea Bulgariei, și deși în urma unui protocol încheiat la St. Petersburg la 26 aprilie / 9 mai 1913 a obținut de la guvernul din Sofia orașul Silistra și câteva mici ajustări teritoriale în sudul Dobrogei; totuși opinia publică resimțea o mare insatisfacție. De aceea, când la 16/29 iunie 1913 a izbucnit cel de al doilea război balcanic între foștii aliați, care nu s-au înțeles asupra stăpînirii teritoriilor obținute de la otomani, bulgarii atacînd pe greci, sîrbi și muntenegreni, România — spre a da un vot de blam indirect Austro-Ungariei — a declarat război Bulgariei la 27 iunie / 10 iulie pentru a-și satisface atît doleanțe teritoriale, cît și a o obliga să încheie pacea.

Bulgaria este silită rapid să capituleze, iar tratativele de pace s-au purtat cu România și aliații ei la București între 16/29 iulie — 28 iulie/10 august, încheindu-se pentru țara noastră cu alipirea „Cadrilaterului“, adică a județelor Durostor și Caliacra, pînă la linia Turk Smil-Ekrene¹⁰. Cu aceasta se încheia o pagină agitată din istoria Balcanilor în care pacea a fost hotărîtă fără amestecul marilor puteri, cu toate încercările Austro-Ungariei, Rusiei și chiar ale Marii Britanii de a supune ulterior tratatul de la București unor revizuiți.

Norii groși de furtună acumulați deasupra bolții europene, contradicțiile dintre cele două alianțe rivale care s-au accentuat rapid și, în sfîrșit, obsesia Austro-Ungariei și a Germaniei de a precipita evenimentele spre a obține o victorie decisivă și fulgerătoare au adus continentul în pragul războiului. Deși România era legată prin tratatul secret de alianță încheiat la 1883 de premierul Ion C. Brătianu și regele Carol I cu Puterile Centrale, — și prelungit în decursul timpului de mai multe ori —, acesta era lipsit de valoare, nu numai prin faptul că nu fusese ratificat niciodată de Parlament, dar și datorită ostilității crescînde manifestate față de politica provocatoare a monarhiei dualiste privind națiunea română majoritară din Transilvania, supusă persecuțiilor și încercărilor de maghiarizare. Deoarece Rusia simțea apropierea războiului s-a decis să-și îmbunătățească relațiile cu România și chiar s-o atragă într-o eventuală alianță. De la 4/17 ianuarie 1914, se afla la putere la București guvernul liberal condus de Ion (Ionel) I.C. Brătianu, mai puțin legat de Puterile Centrale, și în care diplomația țaristă și-a pus anumite nădejdi. Astfel, în vara lui 1914, la 1/14 iunie, țarul Nicolae al II-lea, cu împărăteasa Alexandra Feodorovna, împreună cu fetele lor și țareviciul Alexei au făcut o

vizită familiei regale din România la Constanța la bordul iahtului „Standard“. La întrevvederea țarului Nicolae al II-lea cu regele Carol I și principele moștenitor Ferdinand, dar mai ales cu primul-ministru I.I.C. Brătianu și ministrul de externe Emil Porumbaru, iar ulterior din convorbirile prelungite între Brătianu și Serghei Dmitrievici Sazonov, ministrul de afaceri externe al Rusiei, a reieșit clar dorința vecinului de la răsărit de a-și asigura dacă nu alianța, cel puțin neutralitatea României în cazul izbucnirii unui conflict intereuropean¹¹. Vizita familiei imperiale ruse s-a încheiat fără rezultate concrete, dar a produs o impresie favorabilă în sinul opiniei publice și a fost privită cu suficientă îngrijorare de guvernele de la Viena și Berlin.

Asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei, și a soției sale la Sarajevo, în Bosnia, ca urmare a unui complot naționalist sîrb, la 15/28 iunie 1914, a slujit drept pretext dezlănțuirii celui dintii război mondial. În fața intransigenței calculate a Austro-Ungariei, manevrată de Germania, cabinetul de la Viena declară război Serbiei la 15/28 iulie, în ajutorul căreia a sărit Rusia, ce a decretat mobilizarea generală. Germania a replicat, la rîndul ei, prin declararea de război Rusiei la 1 august și Franței la 3 august. Spre a înfringe mai repede Franța, Germania a atacat-o prin Belgia, violînd neutralitatea acestei țări, ceea ce a determinat Marea Britanie să declare război Germaniei la 4 august. Curînd războiul devine mondial, nu numai pentru faptul că se purta și în colonii, în Africa, Asia și Oceania, dar și datorită alăturării Japoniei la puterile Antantei, declarînd război Germaniei și Austro-Ungariei la 23 și, respectiv, 25 august.

În fața hecatombei care se deschidea în Europa și în lumea întregă, România a fost de la început supusă presiunii Puterilor Centrale de a-și onora tratatul de alianță din 1883, reînnoit în 1913, și a intra alături de ele în război...

La îndemnul Germaniei, ministrul român la Berlin, Alexandru Beldiman, foarte atașat politicii celui de al II-lea Reich, a încercat să demonstreze în două lungi scrisori expediate în aceeași zi de 18/31 iulie regelui Carol I că România trebuie să-și onoreze rolul de partener al Triplei Alianțe, întrucît țara „va ieși mărită și întărită din criza actuală... Nouă ne surîde o victorie care va mări în așa chip regatul nostru“, făcînd desigur aluzie la Basarabia. După Beldiman, a merge alături de Puterile Centrale era „nu numai o datorie a alianței, ci și un instinct de conservare națională“¹². Așadar, regele Carol I era ferm hotărît să urmeze această politică, deși toți factorii politici de decizie din țară, aparținînd atît Partidului Liberal, cît și celui Conservator și Conservator-Democrat, cu excepția fostului prim-ministru Petre P. Carp, îl avertizaseră că țara nu dorește război alături de Puterile Centrale și soluția cea mai lucidă li se părea, deocamdată, neutralitatea. Aceeași poziție a fost adoptată, de altfel, și de Italia, la 3 august, ea însăși membru de drept al Triplei Alianțe. Astfel, în ședința Consiliului de Coroană de la 21 iulie/3 august, convocat de rege la Sinaia, unde au participat atît principele moștenitor, membrii guvernului în prezența lui I.I.C. Brătianu, cît și unii reprezentanți ai opoziției conservatoare — printre care, Theodor

Rosetti, Al. Marghiloman, P.P. Carp — sau conservator-democrate, ca, de pildă, Take (Dumitru) Ionescu ș.a., avizul tuturor, cu excepția regelui și a lui P.P. Carp, dornici să asocieze România Puterilor Centrale, a fost unanim: neutralitatea. Pentru Carol I acest rezultat constituia eșecul unei strădării depuse de decenii de a-și apropia patria de adopțiune celei de origine, dar contenciosul transilvan, față de care Germania s-a arătat atât de indiferentă, neoprint Austro-Ungaria să comită cele mai grosolane erori, a atârnat greu în balanță, iar roadele amare ale acestei politici erau culese de solitarul suveran de la Dunăre.

Neutralitatea nu constituia, însă, decît un paleativ momentan. Opinia publică, agitată de antantofili pripiți și brusc cuprinși de elanuri patriotarde, a devenit extrem de agitată, pe măsura desfășurării evenimentelor, a înaintării germane în Franța, a Rusiei în Galiția. Victoria franceză de la Marna (5—12 septembrie) care a oprit pe germani la porțile Parisului și apropierea rușilor de Carpații nord-estici au declanșat valuri de entuziasm, îngreunînd însă sarcina guvernului Brătianu. Premierul, tocmai pentru a se proteja de tapajul opiniei publice, al gazetelor și al opoziției și, în modul cel mai discret, chiar față de colegii săi din guvern, a permis încheierea unui acord secret la 18 septembrie/1 octombrie între ministrul afacerilor externe rus Sazonov și ministrul României la Petersburg, Constantin Diamandy, prin care Rusia se angaja să garanteze și să respecte integritatea teritorială a României și chiar să recunoască drepturile ei istorice asupra Transilvaniei, numai în schimbul păstrării neutralității ei¹³. Această lovitură „de maestru” diplomatică a rămas însă mult timp necunoscută, iar presa și opoziția erau din ce în ce mai stîrnite împotriva primului-ministru și a regelui.

Opoziția entuziaștilor antantofili sacrifica, însă, poate inconștient, dar în mod sigur nemeritat, soarta celor aproape două milioane de români ce trăiau în Basarabia anexată Imperiului țarist. În apărarea lor s-a ridicat, mai ales, un conațional, stabilit în România, Constantin Stere, care, deși liberal și atașat premierului Brătianu, nu contenea să atragă atenția opiniei publice — și prin articole scrise în ziarul „Universul” — și asupra basarabenilor părăsiți sub stăpînirea rusească, militînd pentru alăturarea țării noastre la Puterile Centrale¹⁴.

Apăsător de greutatea vârstei și cu sufletul zdrobit de amărăciune, regele Carol I a încetat din viață în urma unui atac de cord în dimineața zilei de 27 septembrie/10 octombrie 1914. Toată povara succesiunii și a conducerii pe calea cea mai bună a României revenea acum succesorului său Ferdinand I.

Regele își începea, așadar, domnia sub auspicii care se arătau destul de complicate. Nu este însă mai puțin adevărat că, în afara soției sale regina Maria, nepoata reginei Victoria a Marii Britanii și a țarului Alexandru al II-lea, sinceră și onestă, dar uneori prea impulsivă, jucînd în acest sens un rol pe care regina Elisabeta nu l-a jucat niciodată în treburile statului în timpul domniei regelui Carol I, Ferdinand a avut parte și de niște colaboratori și miniștri valoroși foarte apropiați. În fruntea lor se afla, fără îndoială,

primul-ministru Ion I.C. Brătianu, secondat de ministrul învățămîntului, apoi, de interne I.G. Duca și de Barbu Știrbey, cumnatul premierului și administratorul Domeniilor Coroanei. Desigur, cercul colaboratorilor regelui Ferdinand s-a lărgit treptat, și printre alți susținători fideli ai coroanei s-au numărat Nicolae Iorga, Take Ionescu, Emil Costinescu, Alecu Constantinescu ș.a. Suveranul avea însă nevoie în toamna anului 1914 să fie înviorat și întărit, problemele externe pręcumpănind asupra tuturor. Analizînd în profunzime situația, chiar din primele zile ale lunii octombrie, regele avea să declare ministrului său Duca: „Eu sunt un Rege constituțional, prin urmare, dacă țara crede că interesele ei îi dictează să meargă împotriva Puterilor Centrale, nu în mine va găsi vreo piedică la realizarea idealului ei național. Un singur lucru cēr însă țării și cred că am dreptul să-l cer avînd în vedere gravitatea unei atari hotăriri: «Să se gîndească bine înainte de a-și spune ultimul cuvînt și de a-și trage spada»¹⁵.

Într-adevăr, fiind incredințat că neutralitatea era deocamdată singura soluție, este drept provizorie, Ferdinand I și guvernul Brătianu trebuiau să se aplece nu numai de presiunile interne ale unei opoziții gălăgioase antantiste, în frunte cu Take Ionescu și Nicolae Filipescu, dar și de cea progermană a conservatorilor, în frunte cu Al. Marghiloman și P.P. Carp, sau a liberalului disident basarabean Constantin Stere; în aceeași măsură factorii de răspundere din țara noastră erau supuși și intervențiilor mai mult sau mai puțin insidioase ale miniștrilor străini aparținînd celor două tabere aflate în ostilități.

Intrarea Imperiului otoman în război la 20 octombrie/2 noiembrie de partea Puterilor Centrale n-a făcut decît să crească tensiunea în tabăra antantistă, acuzînd guvernul că o acțiune energică a țării noastre de partea aliaților ar fi împiedicat pe turci să intervină în conflict.

Cu cît războiul se întetea, iar vreun fapt decisiv nu intervenea nici pe frontul occidental, nici pe cel oriental, România, fără a renunța la aspirațiile idealului național, trebuia mai întii să-și întărească armata și apoi să aprecieze cînd situația îi va oferi posibilitatea unei intervenții utile.

Puterile Centrale n-au încetat însă să supună presiunilor cabinetul de la București, făcîndu-i propuneri îmbietoare, alit prin contele Ottokar von Czernin, ministrul Austro-Ungariei în capitala României, cît mai ales prin intermediul diplomatului germanofil Al. Beldiman de la Berlin. Acesta l-a informat pe premierul Brătianu despre conținutul unei scrisori oficiale adresate lui de către Gottlieb von Jagow, secretarul pentru afaceri externă al celui de al II-lea Reich, la 17 februarie 1915, prin care demnitarul Kaiserului promitea României în caz de intervenție armată alături de Puterile Centrale recunoașterea nu numai a stăpînirii Basarabiei, dar chiar și o rectificare de frontieră în Bucovina austriacă în regiunea Sucevei¹⁶.

Cu toate aceste propuneri îmbietoare, dar contrare spiritului opiniei publice românești din acel moment, opțiunile suveranului și ale guvernului erau hotărîte; țara urma să se îndrepte spre Antantă. De aceea, în februarie 1915 colonelul Vasile Rudeanu a fost trimis în misiune oficială la Paris pentru a contracta armamentul necesar dotării armatei române din Franța, Spania,

S.U.A. și Elveția, iar pentru cel din Marea Britanie a fost însărcinată o subcomisie condusă de căpitanul Constantin Arion¹⁷. În același timp, pentru a clarifica condițiile intrării în acțiune a României, premierul Brătianu a avut la 5/18 martie 1915 un prim contact cu ministrul Franței la București, Camille Jean Blondel, căruia i-a condiționat oricăre intervenție a României de clarificarea poziției Italiei, de livrarea armamentului solicitat și de încheierea unei convenții cu statele Antantei, pentru recunoașterea revendicărilor noastre juste în teritoriile aflate sub stăpânirea austro-ungară. Totodată, la 20 aprilie/3 mai au început la Petrograd și tratativele S.D. Sazonov — C. Diamandy privind cerințele guvernului român, cu care ministrul de externe rus nu s-a arătat într-un totu de acord, problema Bucovinei constituind, de la început, un litigiu¹⁸.

Între timp, deoarece tratativele cu aliații erau ținute în cel mai strict secret și ignoranță față de opinia publică, creștea enervarea maselor și nerăbdarea celor grăbiți să vadă România în război pentru eliberarea fraților noștri de peste Carpați, proferându-se în presă și în numeroase întruniri acuzații împotriva regelui și guvernului de imobilism și chiar de „trădare”. Mai ales intrarea în război a Italiei la 23 mai 1915 de partea Antantei a provocat serioase agitații politice la noi, Partidul Conservator scindându-se în două grupări: cea antantofilă, având, la început, în frunte pe Ion Lahovary, iar după moartea acestuia pe Nicolae Filipescu, și gruparea tradițională germanofilă, sub președinția lui Alexandru Marghiloman.

La 26 iunie/9 iulie 1915 reprezentanții Puterilor Centrale la București au făcut noi oferte ispititoare României, propunându-i în cazul unei neutralități binevoitoare o parte din Bucovina pînă la Siret și modificarea regimului apăsător pentru românii din Transilvania, iar în cazul unei participări la război, Bucovina pînă la Prut, localitatea Mehadia pe Cerna, în sudul Banatului, avantaje pentru românii din Transilvania, dar fără autonomie, și posesiunea întreagă a Basarabiei¹⁹.

În schimb, negocierile secrete între Antantă și guvernul român s-au soldat la 7/20 iulie cu succes în favoarea noastră, intrucît situația nefavorabilă de pe fronturi înregistrată de aliați i-a făcut să accepte toate cererile românești privitoare la teritoriile convenite din cuprinsul Imperiului austro-ungar. La 11/24 iulie premierul Brătianu a revenit asupra necesității încheierii tuturor stipulațiilor necesare (înarmare, recunoașteri teritoriale etc.) pe baza unei convenții scrise între puterile Antantei și guvernul de la București²⁰. Dar toate acestea se desfășurau în taina cabinetelor, departe de oricăre urechi indiscrete, opinia publică din țara noastră, divizată, continuându-și aprigele dispute între antantofili și germanofili.

Totuși, diplomații Puterilor Centrale nu desperau, ci, concomitent, depuneau eforturi sporite pe lângă regele Ferdinand spre a-l atrage de partea lor, deși eșecul acestor manevre se arăta vădit. De pildă, într-un raport adresat ministrului afacerilor externe de la Viena, Stephan Burian von Rajcz, încă de la 8/21 mai 1915 ministrul austro-ungar la București, O. Czernin, considera „că regele este un mai mare obstacol decît dl. Brătianu.. și eu am pierdut

orice speranță de a realiza vederile noastre. La întrebarea dacă România va urma exemplul Italiei, declarînd război Puterilor Centrale, regele Ferdinand a răspuns: «Se va încerca totul pentru a rămîne neutră, dar conducătorii nu pot face totdeauna ceea ce ar vrea»²¹. Tot așa germanii au trimis, în septembrie 1915, în drum spre Bulgaria, pe ducele Johann Albrecht von Mecklemburg Schwerin, cumnatul țarului Ferdinand de la Sofia, să-l viziteze pe regele României spre a-l convinge de „binefacerile“ alianței cu Puterile Centrale, cărora le aparținea prin naștere și datorie. Întrevederea a avut loc pe un vas la Măcin, de față fiind și regina cu premierul Brătianu, dar pledoaria trimisului kaiserului Wilhelm s-a desfășurat în gol²². Trecerea lui pe aici a fost însă de rău augur, deoarece guvernul bulgar, ce cochetase pe rînd cu aliații și cu Puterile Centrale, s-a lăsat pînă la sfîrșit convins după ultima intervenție a acestui emisar german să intre în război la 1/14 octombrie de partea acestora din urmă. Acest fapt reprezenta o lovitură destul de grea pentru români înconjurați acum din toate punctele cardinale, cu excepția estului, de țări aliate Centralilor. De aici, alte polemici pline de acrimonie în presă și în discursuri publice, apreciindu-se complet greșit că, dacă România s-ar fi aflat mai de mult în război, bulgarii n-ar fi îndrăznit să se amestece. Era clar că dorința de revanșă a acestora împotriva sîrbilor, grecilor și românilor preleva asupra oricăror altor sentimente.

La sfîrșitul anului 1915, în cadrul dezbaterilor aprinse care se purtau și în Parlament, a avut loc o ședință memorabilă la 15/28 decembrie, — prelungită și a doua zi —, în care, izolat și hulit, contestatul deputat C. Stere a rostit un ultim apel de alarmă împotriva expansionismului Rusiei și asupra tristei soarte rezervate Basarabiei, în cazul intrării României în război de partea Antantei. Astfel, el demonstra metodic consecințele unei izbînzi țariste pentru noi: „Ce situație ne va crea victoria Rusiei? Rusia victorioasă înseamnă Galiția anexată... Victoria Rusiei înseamnă, în al doilea rînd, Constantinopolul și strîmtorile în posesiunea ei. Bărbații de stat ai Rusiei au precizat cu toată claritatea dorită această revendicare și li s-a recunoscut de către ceilalți aliați dreptul de a-și stabili dominațiunea asupra «Mării Rusești»... Astfel, România e cuprinsă ca o simplă enclavă în mijlocul imperiului rusesc, păstrînd un contact cu Apusul numai prin Ungaria indușmănită. Domnilor, cîre credeți că e soarta României în acest caz? Care poate să fie viitorul ei?... Și dacă Rusia victorioasă va ajunge în Galiția și va urma granița pînă la brațul Chilia, va cuprinde și teritoriul de peste Dunăre în locul Bulgariei răzvrătite, va stăpîni și Constantinopolul, atunci vă dați seama care poate fi pentru un bărbat de stat rus singura politică națională față de români? Ce-i dictează însăși rațiunea de stat?... E sigur că stăpînirea rusească la Constantinopol și a Dardanelelor e incompatibilă cu industria noastră“. Deci, cum putem să ne atingem „idealul național prin armele Rusiei? Veți putea, pe calea aceasta, să distrugeți stîlpul de hotar dintre noi și Ardeal, dar numai pentru ca să venim sub un jug comun, mai grozav decît cel unguresc și în loc de viață națională să avem un mormînt obștească... Se poate că Ardealul tot nu vom lua, dar robii Rusiei vom ajunge“ Și în final Stere pleda patetic: „Politica

pe care dvs. vă sprijiniți duce la știrbirea idealului național, la renunțare, condamând pe veci la robie un pământ românesc de baștină“, adică Basarabia. „...Nu puteți, nu aveți dreptul să renunțați la mormintele strămoșilor noștri care zac peste Prut, ... nu aveți dreptul să renunțați și pentru generațiunile cari vor veni la viața românească în ținuturile de acolo“. Deci, soluția preconizată de înflăcăratul deputat era război „împotriva Rusiei și pentru Basarabia! Altfel vom pierde și Basarabia și vom rămînea și fără Ardeal“. Și prefigurînd apoteotic, Stere proceea, fără a putea bănuși că însăși generația sa va participa la acea minune: „Eu pînă în ultima clipă nădăjduiesc că vor vedea copiii noștri România mare, întreagă, neștirbită și liberă, pornind, după cuvîntul poetului «De la Nistru și pînă la Tisa»“²³. Deputatul basarabean a fost ascultat, sigur, compătimit, dar nu înțeles, majoritatea parlamentarilor — ca și opinia publică — neaspirînd atunci, cu precădere, decît la eliberarea românilor din Transilvania, Banat și Bucovina și sacrificînd, momentan, poate cu durere, pe frații de peste Prut. Țări din ambele coaliții ale marilor puteri care se înfruntau stăpîneau pămînt românesc și a fost normală soluția pentru care s-a decis, prevalînd situația românilor de peste Carpați — mult mai numeroși — și care era deosebit de gravă sub neiertătorul jug străin.

Anul 1916 începe sub semnul aceluiași incertitudini și al negocierilor intense, dar nefructificate, însă, cu aliații; de aceea, guvernul Brătianu s-a menținut ferm în păstrarea neutralității țării în lipsa primirii garanțiilor promise și a armamentului solicitat, în cantități suficiente. Negocierile începute la 3/16 februarie cu noul atașat militar rus, colonelul A. Tatarinov, nu duc la vreun acord, deoarece Brătianu insistă ca românii să lupte numai împotriva Austro-Ungariei pentru dezrobirea Transilvaniei, iar Dobrogea să fie apărată împotriva atacurilor trupelor bulgaro-germane printr-o strînsă colaborare cu armatele țarului, concentrate masiv, plan neacceptat de Rusia²⁴. Deci, din nou o perioadă de stagnare și chinuitoare așteptări.

O dată cu primăvara anului 1916 presiunile aliate pentru intrarea României în război se întesesc. Desfășurarea cu succes în Galiția a ofensivei trupelor ruse aflate sub comanda generalului Aleksei Alekseevici Brusilov între 22 mai/4 iunie — 31 iulie/13 august, în perioada în care trupele franceze trebuiau să facă față cu greu asalturilor nemiloase ale germanilor în jurul fortăreței de la Verdun, determină pe generalul Joseph Joffre, comandantul marelui cartier general al armatei, să intervină pe lângă guvernul de la Paris spre a convinge cercurile conducătoare de la Petrograd la concesiile necesare ca să atragă cît mai repede România în război în tabăra aliată. La cererea ultimativă a generalului Joffre, ca și a șefului de stat-major al armatei ruse, generalul Mihail Vasilievici Alexeev, transmise premierului Brătianu prin atașatul militar Tatarinov la 20 iunie/3 iulie că „circumstanțele impun României să se alătore (aliaților — *n.n.*) acum ori niciodată“, șeful guvernului a răspuns a doua zi că este gata să asigure intrarea țării în război în cursul lunii august, dar numai împotriva Austro-Ungariei și după consfințirea angajamentelor aliaților printr-o convenție scrisă. În urma presiunilor

insistente ale Parisului exercitate la Petrograd, se ajunge astfel la 26 iulie/8 august la asigurarea lui Brătianu că toate condițiile reclamate de România vor fi îndeplinite și deci România putea să intre cît de curînd în război. Zarurile erau, așadar, aruncate... Nimic nu mai stătea în calea alăturării României la forțele Antantei pentru îndeplinirea idealului multiseclar de eliberare a teritoriilor înrobite de către Austro-Ungaria²⁵.

În sfîrșit, se ajunsese în ziua de 4/17 august 1916 la încheierea Tratatului de alianță între România, pe de o parte, și puterile Antantei, pe de alta, sub forma unei convenții politice și a alteia militare, semnate de premierul Brătianu și ministrul Rusiei la București, Stanislas Poklevski-Koziell, și contrasemnate de membrii guvernului și de ceilalți reprezentanți ai aliaților. Prin convenția politică, României îi era garantată integritatea teritorială a statului, i se prevedea obligația de a declara război Austro-Ungariei și a rupe toate relațiile economice cu Puterile Centrale, iar după victoria Antantei i se recunoaștea dreptul de unire cu Transilvania (inclusiv Crișana și Maramureșul), Banatul și Bucovina, țara noastră urmînd să participe alături de aliați la toate negocierile preliminare și la încheierea păcii. Convenția militară stipula intrarea în acțiune a trupelor românești la 15/28 august pe frontul din Transilvania, fiind sprijinite printr-o puternică presiune a armatei țarului în regiunea Galiției, prin dezlănțuirea unei puternice ofensive a trupelor franco-engleze din jurul Salonicului, de sub comanda generalului Maurice Sarrail, pentru a reține trupele bulgaro-germane, și prin trimiterea a 50.000 de ostași ruși (în loc de 200.000 cum a reclamat cu justețe premierul român!) în Dobrogea; de asemenea, trebuia asigurată aprovizionarea ritmică a armatei române cu 300 tone muniții și materiale de război pe zi²⁶.

După cum recunoaște, însă, Duca, „în sufletul lui «Brătianu», ca și al nostru al tuturor, era durerea că din această recunoaștere a drepturilor românismului lipsea Basarabia. Cum a spus odată, iscăind tratatul cu Aliații: «Am renunțat la Basarabia, am comis o adevărată nelegiuire!». O clipă nu a trecut prin mintea nici unuia dintre noi că de-acum încolo lăsăm elementul românesc de peste Prui pradă rușilor. Singura noastră vină, dacă vină poate să fie, a fost că nu am îndrăznit să nădăjduim că din războiul mondial va ieși și lichidarea Rusiei țariste, așa precum siguri eram de lichidarea Austro-Ungariei»²⁷.

Consiliul de Coroană care o hotărît intrarea României în război s-a ținut duminică 14/27 august 1916 la Palatul Cotroceni. Erau de față suveranul, principele moștenitor Carol, membrii guvernului liberal, reprezentanții Parlamentului, foștii prim-miniștri Theodor Rosetti, P.P. Carp și Titu Maiorescu, șefii de partide Take Ionescu, N. Filipescu și Al. Marghiloman și, în sfîrșit, președinții Corpurilor legiuitoare. Majoritatea și-a exprimat satisfacția pentru această decizie, numai Titu Maiorescu și Al. Marghiloman s-au menținut în rezervă, iar P.P. Carp a fost de-a dreptul ostil²⁸. Dar hotărîrea a fost luată și nimic nu o mai putea schimba.

Evenimentele s-au desfășurat conform planurilor stabilite. În seara aceleiași zile, la ora șase, ministrul român la Viena, Edgar Mavrocordat, a

înminat la Ballplatz declarația de război a țării noastre „pentru înfăptuirea unității sale naționale”, iar trupele române și-au început înaintarea în Transilvania în noaptea de 14/15—27/28 august prin puncte de mult hotărite și pregătite²⁹.

Reacția kaiserului Wilhelm al II-lea la atitudinea atât de leală adoptată de regele Ferdinand față de țara căreia îi aparținea acum cu trup și suflet a fost deosebit de brutală, ștergându-l din rindul familiei de Hohenzollern cu toți ai săi și declarând imediat război României la 17/30 august.

În ziua de 16/29 august trupele române au intrat în Brașov în entuziasmul general și se apropiau și de Sibiu. Împotrivirea austro-ungarilor era slabă și dezorganizată. Dar germanii au trecut dur și rapid la ripostă. Mai întâi, în Dobrogea, unde românii dispuneau de armată puțină și slab înarmată, destinată doar defensivei, se fac concentrări masive de trupe bulgare, turcești și germane puse sub comanda experimentatului feldmareșal August von Mackensen. La 19 august/1 septembrie, Imperiul otoman și Bulgaria au declarat război României.

Trupele lui Mackensen au atacat cu toată intensitatea Dobrogea, unde au obținut, datorită superiorității numerice și în armament, succese importante, cucerind fortărețele de la Turtucaia (26 august/8 septembrie) și Silistra (28 august/10 septembrie). Desigur, de aceste grave înfringeri nu se făceau vinovați numai românii; atitudinea aliaților ruși a fost sub orice critică, *Stavka* (marele stat-major rus) nedepunând nici o diligență și încredințând comanda trupelor din Dobrogea unui general slab și nehotărât ca Zaiioncikovski. Iar generalul francez Sarrail n-a întreprins nici o acțiune în regiunea Salonicului.

Pentru remedierea situației, s-a ținut la 25 august/7 septembrie la reședința regelui de la Scroviște, sub conducerea sa, un consiliu militar, în care s-au efectuat schimbări la nivel de comandamente. Pe lângă generalii Alexandru Averescu și Constantin Prezan, activând, respectiv, la Armata a III-a din jurul Bucureștilor și a IV-a din Transilvania, a fost numit și generalul Ioan Crăiniceanu, ca șef al Armatei a II-a de lângă Brașov; trupele româno-ruse din Dobrogea erau puse sub comanda generalului Zaiioncikovski, stăruindu-se pentru primirea de ajutoare urgente din partea *Stavkăi*.

Deocamdată, în pofida succeselor trupelor române în Transilvania, unde la 23 august/5 septembrie grupul „Cerna” comandat de generalul Ion Dragalina ocupă Orșova, iar la 27 august/9 septembrie în bătălia de la Șelimbăr oștirea noastră împinge frontul pînă la Rășinari și Orlat, nu se câștigaseră încă victorii hotărîtoare, iar concentrarea trupelor austro-germane puse sub comanda generalului Erich von Falkenhayn devenea periculoasă.

La 13/28 septembrie s-a dat semnalul retragerii noastre din regiunea Sibiului și tot atunci au început și raidurile aeriene germane asupra Bucureștilor pentru demoralizarea și terorizarea populației. Pe de altă parte, pe frontul din Dobrogea toată regiunea Cadrilaterului căzuse în mina inamicului, inclusiv portul Mangalia.

În fața acestei situații, regele a convocat la Scroviște un al doilea consiliu de război la 15/28 septembrie, la care au participat comandanții de armată

Ioan Culcer, Averescu și Prezan, generalul Dimitrie Iliescu și premierul Brătianu. S-a adoptat următoarea soluție de compromis : continuarea ofensivei în Transilvania cu forțe reduse, însă și o contralovitură nimicitoare în spatele armatelor lui Mackensen din sudul Dobrogei spre a le prinde între două focuri și a stabili situația.

Ofensiva generală a trupelor lui Falkenhayn începuse însă la 13/26 septembrie, iar, sub presiunea inamică, ai noștri încep retragerea generală din Transilvania.

În conformitate cu planurile stabilite, generalul Averescu încearcă la 18 septembrie/1 octombrie o contraofensivă la sud de Dunăre, în zona Flămînda, spre a tăia retragerea trupelor lui von Mackensen intrate adînc în Dobrogea, dar, din pricina timpului nefavorabil, a atacurilor aviației germane și a flotilei austriece de la Perșina, operația eșuează, iar oștirea română a fost nevoită să se retragă din nou la nord de fluviu peste patru zile. Toate trupele retrașe din această manevră au luat drumul trecătorilor dinspre Carpați, unde trebuia oprită înaintarea inamicului. Situația devenise îngrijorătoare întrucît Armata a II-a a trebuit să cedeze Brașovul la 25 septembrie/8 octombrie, ocupînd noi poziții pe crestele Carpaților. În același timp, generalul Falkenhayn a primit dispoziții de la mareșalul Paul von Hindenburg, șeful Marelui Stat Major german, să schimbe direcția operațiilor și, la rugămintea Austro-Ungariei, să încerce o spargere a frontului înspre Moldova în zona Oituz spre a se înainta pînă la Siret și Dunăre și a se disloca complet sistemul de apărare al României, a o lipsi de contactul cu trupele ruse și chiar a pune sudul Rusiei în primejdie. Eforturile îndrîjite ale trupelor lui Falkenhayn între 28 septembrie/11 octombrie — 14/27 octombrie de a sparge frontul în zona Oituzului au fost, însă, zdrobite de oștirea română pusă sub comanda generalului Eremia Grigorescu, care, respingînd pe inamic cu pierderi grele, restabilește linia frontului pe crestele Carpaților Orientali. Încercările lui Falkenhayn s-au îndreptat atunci spre trecătorile din Oltenia și Muntenia pentru a forța înaintarea înspre Capitală și Cîmpia Română. O primă încercare de a străpunge frontul spre Valea Prahovei eșuează între 30 septembrie/13 octombrie — 10/23 octombrie.

Între timp, Brătianu sporește presiunile pe lângă aliați spre a putea face față situației. La rugămintea sa, regele se adresase direct țarului printr-o scrisoare înminată printr-un aghiotant de încredere, colonelul Paul Angelescu³⁰. În același timp, după insistente chemări, a sosit la București la 3/16 octombrie o Misiune militară franceză, alcătuită din 400 ofițeri și 1.000 subofițeri, în frunte cu generalul Henri Mathias Berthelot, principal colaborator al generalului Joffre³¹.

În schimb, rușii nu s-au arătat deloc sensibilizați la suferințele României. Planurile generalului Alexeev și ale *Stavkăi* erau de a crea un front cît mai scurt posibil de apărare în sudul Moldovei, cu sacrificarea Munteniei și Dobrogei. Ceea ce rușii n-au spus-o pe față, au executat-o în practică, trimițînd cu parcimonie trupe care n-au luptat cu elanul necesar. Iar Misiunea militară

franceză, ca și rarii ofițeri britanici erau în număr prea mic și neîndestulător pentru nevoile uriașe ale armatei noastre suferind din punct de vedere al inferiorității tehnice față de un inamic perfect înzestrat cu cel mai modern armament, o aviație și o artilerie puternică; totuși, la 1/14 octombrie Armata a IV-a, comandată de generalul Prezan, a încheiat în ordine retragerea din Transilvania și a ocupat poziții pe crestele Carpaților Orientali. Dar Falkenhayn dezlănțuie o puternică ofensivă pe văile Oltului și Topologului spre a forța trecătorile. Concomitent se produce ofensiva trupelor lui Mackensen în Dobrogea, care străpung frontul româno-rus la 8/21 octombrie și ocupă a doua zi însemnatul port Constanța.

Peste câteva zile trupele bulgaro-germano-turce ocupă Medgidia, iar la 12/25 octombrie cade și Cernavodă, întrerupându-se astfel legăturile cu Dobrogea prin faimosul pod Carol I. Armatele româno-ruse se retrag în dezordine înspre Hârșova și Babadag, urmată de populația îngrozită în fața unui inamic brutal, ce jefuia și distrugea și incendia totul în calea sa. Dobrogea era pierdută, dar, după cum remarcă cu justețe I.G. Duca, altfel s-ar fi petrecut lucrurile „dacă rușii ar fi avut o atitudine deosebită, dacă ar fi vrut să lupte cu adevărat”³². Între timp, s-au angajat lupte înverșunate pentru a stăvili ofensiva dușmanului în Oltenia și Muntenia, înregistrându-se un încurajator succes în prima bătălie de la Tg. Jiu, 16/29 octombrie, unde trupele generalului Ion Dragalina resping un puternic atac inamic.

Veștile de pe front deveneau, însă, din ce în ce mai îngrijorătoare. Deși asaltul dușmanilor este stăvilit din nou la Oituz (2/15 noiembrie), în schimb, sub presiunea forțelor inamice superioare în număr și armament, a doua bătălie de la Tg. Jiu este pierdută (4/17 noiembrie), iar trupele lui Falkenhayn invadează Oltenia. Conferința militară interaliată de la Chantilly în Franța (2/15 — 3/16 noiembrie), la care România a fost reprezentată de colonelul Vasile Rudeanu, a stabilit acțiunile preconizate pentru iarna 1916—1917 și anul următor și a consensnat acordul puterilor Antantei de „a ajuta România repede” și a împiedica înaintarea continuă a inamicului pe teritoriul acesteia³³. Dar de la vorbe la fapte drumul era lung, iar în ceea ce privește pe aliații noștri cei mai apropiați, rușii, ei erau departe de a fi afectați de situația noastră și le era gândul doar la retragerea pe linia de apărare mai scurtă de pe Siret-Dunăre, așa-zisa linie Alexeev, preconizată de mult de *Stavka*. Spre a-și desăvârși ofensiva și a ocupa, pe lângă Dobrogea, și Cîmpia Română, trupele lui Mackensen reușesc să forțeze trecerea Dunării pe la Zimnicea la 10/23 noiembrie, urmînd să facă joncțiunea cu trupele lui Falkenhayn și să cucerească Capitala.

În fața rapidei înaintări austro-germane a trupelor lui Falkenhayn ce trecuseră Oltul și a celor bulgaro-germane ale lui Mackensen care, după întărirea capului de pod de la Zimnicea, amenințau direct Capitala, o dată cu retragerea armatei și a Statului Major, s-a hotărît și evacuarea familiei regale, a guvernului și a Parlamentului în Moldova, ca și a „tot ce putea interesa apărarea națională”, adică „tezaurul statului, al Băncii Naționale,

Casa de Depuneri, principalele bogății artistice, arhivele diplomatice... spre a nu cădea pradă“ inamicului, după cum relatează I.G. Duca³⁴.

Totuși, pentru salvarea onoarei armatei și a ridica încrederea ostașilor în comandanții lor, nu se putea ceda Capitala fără o încercare de a se da o luptă disperată, în speranța de a stăvili înaintarea inamicului. S-a adoptat planul prezentat de generalul Prezan de a ne strecura între cele două armate germane ale lui Falkenhayn și Mackensen ce nu făcuseră încă joncțiunea, pentru a-l ataca pe cel de-al doilea din flanc și din față și a-l respinge peste Dunăre, apoi a stăvili ofensiva celui dintâi; planul prezenta unele similitudini cu cel prin care generalul Joffre cîștigase bătălia de la Marna, dar, din nefericire, nu a putut fi corect și la timp executat, cu toate că Brătianu stăruise pe lângă rege să se adreseze din nou țarului și aliaților, cerînd disperat ajutoare; rușii de-abia au detașat două divizii de pe frontul dobrogean și le-au trimis, cu ezitări, pe cîmpul de luptă, unde n-au dat dovadă de nici un elan și spirit combativ. „Ajutorul rusesc fușese încă o dată nul, purtarea lor era scandaloasă“, scria revoltat I.G. Duca³⁵.

Dar ceea ce a dezgustat și mai mult pe avizatul om politic a fost comportarea mai mult decît revoltătoare a reprezentantului rus Poklevski-Koziell care, tocmai atunci, în acele clipe atît de tragice, a găsit momentul, la 18 noiembrie/1 decembrie, să comunice ministrului nostru de externe Emil Porumbaru acordul secret încheiat cu aliații anglo-francezi, încă de la 12 martie și 10 aprilie 1915³⁶, ca în caz de victorie Rusiei să-i revină în stăpînire strîmtorile Bosfor și Dardanele. „Era prea mare lovitura“, mărturisea Duca, „nu numai prin gravitatea în sine a sa, dar și prin momentul ales al acestei comunicări. După ce de trei luni Rusia își trădase toate angajamentele față de noi, după ce cu o perfidie scandaloasă ne lăsase să luptăm singuri cu forțele superioare ale inamicului, cînd i-ar fi fost atît de ușor să ne întindă o mînă frățească de ajutor, acum în ceasul cel mai tragic pentru noi, cînd jumătate din teritoriul nostru național era invadat, cînd capitala era ocupată, cînd armata, înfrîntă, era în plină retragere, cînd regele, parlamentul și guvernul căutau un refugiu pe ultima parte a țării noastre rămasă liberă, acuma găsea Rusia potrivit să ne arate că, învingătorii fiind «ei», victoria va însemna afirmarea unei dureroase supremații rusești“³⁷.

Bătălia de pe Argeș și de pe Neajlov, numită bătălia de la București (16/29 noiembrie—20 noiembrie/3 decembrie) a fost pierdută, iar Capitala a căzut în mîna inamicului, care și-a făcut trufașa intrare la 23 noiembrie/6 decembrie, instalîndu-și acolo, centrul administrației militare pentru teritoriul ocupat („Militär-Verwaltung in Rumänien“).

Cu acordul suveranului și al lui Brătianu, fuseseră lăsați la București reprezentanții filogermani ai Partidului Conservator, în frunte cu P.P. Carp, Al. Marghiloman, Titu Maiorescu, precum și C. Stere, spre a constitui, în caz de înfrîngere totală și scoatere a României din război, o soluție de rezervă și o alternativă politică. Titu Maiorescu își exprimase încă de la 8/21 septembrie opinia ca Marghiloman să nu intre într-un guvern de coaliție cu Brătianu, împărțînd răspunderile cu el, ci, din contră, „trebuie rezervat pentru caz de înfrîngere. Nu e sigur succesul franco-anglo-rus, e posibilă o pace“³⁸.

Însuși Marghiloman, în audiența pe care i-o acordase regele la 14/27 septembrie, i-a declarat că povățuiește „pe d-nul Brătianu, din moment ce nu se poate schimba nimic, să continue singur și va avea din partea mea același concurs ca până în prezent. Păstrează, Sire, rezerve!”³⁹. Sediul Cartierului General a fost mutat de la Peřiș la Buzău, unde suveranul s-a deplasat cu ofițerii de stat-major și reprezentanții trupelor aliate, în timp ce Armata a II-a, sub conducerea generalului Averescu, părăsea pozițiile ei de pe Carpați, retrăgându-se spre Moldova o dată cu trupele învinse ale lui Prezan, dar ținute bine în mână de acest comandant, degajându-le, fără pierderi prea însemnate, din fața inamicului.

O dată cu instalarea guvernului și a Curții reginei în casa comandamentului militar din Iași, precum și cu sosirea regelui și a principelui moștenitor la noul sediu al Marelui Cartier General la Bârlad, s-a pus imediat problema reorganizării conducerii părții rămase neocupată din țară și a convocării Parlamentului. Generalul Iliescu, subșeful Marelui Stat Major, sub conducerea căruia se desfășurase întreaga campanie nefericită din 1916 și devenise foarte nepopular, a fost înlocuit la 9/22 decembrie cu generalul Prezan, promovat șef al Marelui Stat Major. Totodată, s-au mai luat importante hotărâri de a se convoca imediat Parlamentul, precum și de a se remania guvernul, alcătuindu-se o coaliție guvernamentală cu conservatorii antonfili, care să conducă țara în aceste vremuri de restriște. În aceeași zi, la 9/22 decembrie, regele a ținut să deschidă ședința Camerei, cu toată solemnitatea cuvenită, în sala Teatrului Național din Iași, rostind o cuvântare de un vibrant patriotism. Ferdinand a ținut să sublinieze că: „Până acuma războiul ne-a impus jertfe mari și dureroase. Le vom îndura însă cu bărbăție, fiindcă păstrăm neștirbită credința în izbînda finală a Alianților noștri și, oricare ar fi greutățile și suferințele, suntem hotărâți să luptăm alături de dinșii cu energie și pînă la capăt”. Relevînd sacrificiile populației și în special ale țărănimii, regele Ferdinand cerea ca, „în fața pericolului comun, să fim cu toții însuflețiți de patriotismul cel mai călduros, să ne arătăm uniți în sentimente și în gînd, să încurajăm cu dragoste și cu admirație pe soldații noștri, care apără pămîntul strămoșesc încălcat de dușmani”. Și regele continua, cu toată tăria: „*Să spunem țărănilor că luptînd pentru unitatea națională, el luptă todeauna pentru dezrobirea lui politică și economică. Vitejia sa îi dă drepturi și mai mari asupra pămîntului pe care îl apără și ne impune mai mult decît oricînd datoria ca la sfîrșitul războiului să înfăptuim reformele agrare și electorale, pe temeiul cărora această Adunare Constituantă a fost aleasă*”⁴⁰. Reacția Camerei a fost foarte favorabilă și mesajul regelui ascultat cu mare atenție și emoție. Cuvintele regelui dovedeau încă o dată că marile reforme, — agrară și electorală —, preconizate de liberali încă dinainte de război, nu s-au datorat unei iluzorii influențe a revoluției ruse din 1917, așa cum atît de greșit s-a afirmat aproape de o jumătate de secol în istoriografia marxistă română. S-a trecut tot atunci la remanierea guvernamentală așteptată, la 11/24 decembrie fiind introduși în cabinet, alături de liberali, și miniștri conservatori și conservatori-democrați. Brătianu a păstrat postul de prim-ministru și și-a adjudecat și interimatul la externe, posturile lui Duca și Vintilă Brătianu au rămas neschimbate, în

schimb au venit din rîndurile opoziției Mihai Cantacuzino (ministru de justiție), dr. Constantin Istrati (ministru lucrărilor publice) și Take Ionescu (ministru fără portofoliu). „Noua alcătuire era destul de bună — își dădea avizul regina Maria — întrucît potolea opinia publică”⁴¹.

Parlamentul și-a încheiat lucrările la 16/29 decembrie, după adoptarea cîtorva legi privind — printre altele — sporirea creditului acordat Ministerului de Război la un miliard o sută milioane lei ș.a.; s-au luat, de asemenea, măsuri — printr-un protocol încheiat la 14/27 decembrie între delegații ai guvernelor român și rus — să se transfere la Moscova tezaurul Băncii Naționale a României, evacuat din București, spre a fi pus la adăpost de invazia inamică. Tezaurul consta din bani lichizi în diferite monede și în lingouri de aur în valoare de 314.580.456 lei-aur. De asemenea, cu același prilej, au fost evacuate și bijuteriile reginei Maria, evaluate la 7.000.000 lei aur. Transportul, totalizînd 321.580.456 lei-aur, a sosit după o lună și jumătate la Moscova, unde s-a încheiat la 16 februarie/1 martie 1917 un nou protocol între reprezentanții B.N.R. și ai guvernului rus pentru confirmarea primirii și depozitării lui la Kremlin, în compartimentul de rezervă al surcursalei Băncii de Stat din Moscova⁴².

Sfîrșitul tragicului an 1916, în care România a pierdut pe cîmpurile de luptă aproximativ 100.000 de oameni, la care s-au mai adăugat 150.000 de răniți și 250.000 de prizonieri, a adus cu sine pînă în cele din urmă stăvilirea ofensivei inamice, după grelele pierderi materiale și teritoriale pe care le-am suferit: ocuparea Dobrogei, în întregime, pînă la grilele Dunării, ca și a Olteniei și a Munteniei. După luarea Bucureștilor, austro-germanii și-au mai continuat înaintarea spre Moldova, cîștigînd bătăliile de la Cricov (29 noiembrie/12 decembrie) și Râmnicu Sărat (14/27 decembrie), în urma cărora au cucerit orașele Brăila și Focșani, reușind să atingă cursul riului Siret; aici pe linia fortificată Focșani-Nămoloasa de-a lungul Milcovului, Putnei și Siretului, unde trupele româno-ruse au avut condițiuni bune de apărare, s-a stabilizat și frontul; românii au obținut chiar unele succese la Cașin (3/16 ianuarie 1917) și Prelea (5/18 ianuarie), aducînd importante modificări de poziții pe văile Cașinului, Sușitei și Putnei și întărindu-și astfel sistemul defensiv. Dispoziția trupelor era acum următoarea: de la Vatra Dornei pînă la Oituz se aflau ruși, între Focșani-Oituz, Armata a. II-a sub comanda generalului Averescu, iar între Focșani și Dunăre, din nou ruși.

Pentru a pleda cît mai convingător cauza României în fața aliaților și, mai ales, pentru obținerea armamentului necesar armatei române aflate acum în refacere, premierul Brătianu și cu principele moștenitor Carol au fost trimiși la Petrograd, unde între 19 ianuarie/1 februarie—7/20 februarie 1917 s-a ținut o nouă Conferință militară interaliată. Deși cu unele reticențe, Brătianu a fost admis la unele ședințe în care s-a discutat situația țării noastre; premierul a fost sprijinit în pledoaria sa și de generalul Berthelot, șeful Misiunii militare franceze, strămutate acum la Iași. S-a pus accentul ca aliații occidentali să doteze armata română cu echipament și tehnică de luptă, piese de artilerie grea ș.a., precum și să contribuie prin instructori militari la refacerea potențialului de luptă al trupelor noastre. Comandamentul rus

trebuia să trimită trupe suplimentare în Moldova și să contribuie la ofensiva proiectată spre a izgoni pe dușman din teritoriile ocupate în primăvara aceluiași an⁴³. Spre a fi mai aproape de sediul guvernului și de autoritățile de resort, regele a mutat Cartierul General la Iași, el stabilindu-și reședința la 17/30 ianuarie în palatul Ghica-Comănești — ce a constituit odinioară reședința principelui Alexandru Ioan Cuza.

În iarna foarte grea din primele luni ale anului 1917, la suferințele populației refugiate, ale localnicilor, dar mai ales ale soldaților cantonați în satele dimprejurul Iașilor, s-a adăugat și virulența unei teribile epidemii de tifos exantematic, stinsă de-abia în primăvară, după ce a făcut aproape 300.000 de victime din rindurile civililor și ale militarilor.

Din punct de vedere militar, primele luni din iarna lui 1917 n-au adus schimbări notabile, frontul fiind stabilizat pe Siret, pe linia fortificată Carpați—Siret—Dunăre.

Dacă în cele de mai sus ne-am îngăduit a insista mai mult asupra unor chestiuni privind situația politico-diplomatică și, mai ales, militară a României în a doua jumătate a anului 1916 și în prima lună a celui următor am făcut-o pentru a evidenția caracterul complex și contradictoriu al evoluției alianței dintre țara noastră și Imperiul țarist. Istoriografia sovietică a reproșat — printre altele — României „ingratitudea“ acesteia dovedită, chipurile, față de Rusia prin „agresiunea“ militară a guvernului de la Iași dincolo de Prut, în 1918, cum a fost numită acțiunea acestuia pentru apărarea populației românești din Basarabia față de abuzurile și jafurile armatei ruse bolșevizate. Faptele prezentate referitoare la colaborarea militară româno-rusă pînă la izbucnirea revoluției din februarie—martie 1917, cît și după aceea, pînă la acapararea puterii de către bolșevici, dovedesc că autoritățile de la Petrograd n-au privit niciodată cu bunăvoință perspectiva consolidării și măririi teritoriale, în granițele firești, a României. Slabul sprijin militar acordat aliatului român aflat în dificultate în toamna lui 1916, negocierile duse cu Puterile Centrale de către autoritățile ruse, care ar fi putut avea drept rezultat sacrificarea României, inconsistentul efort depus de Guvernul provizoriu pentru campania din 1917, după cum se va vedea din cele ce urmează, dovedesc atitudinea duplicitară, nesinceră și latent ostilă a Rusiei față de țara noastră.

Evenimentele hotărtoare petrecute în Rusia anului 1917, prăbușirea puterii militare și politice a giganticei entități teritoriale cu care ne învecinam la Răsărit aveau să ducă la eliberarea națiunilor cotropite de „a treia Romă“ și implicit la eliberarea Basarabiei.

5.2 Procesul revenirii Basarabiei la România (1917—1918)

La sfîrșitul lunii februarie 1917, după doi ani și jumătate de război pustiitor purtat cu Puterile Centrale, în care înregistrase pe fronturile din Galiția și Prusia Orientală mai mult eșecuri decît victorii, fără a mai aminti și de participarea la luptele din România și din regiunea Armeniei împotriva

turcilor, Imperiul țarist se afla la capătul puterilor. Printr-o conducere autocrată, dar slabă în același timp, țarul, supus influenței nefaste a soției sale Alexandra Feodorovna, protectoarea odiosului stareț impostor Grigori Rasputin (ce a pierit, de altfel, asasinat la 17/30 decembrie 1916) și în jurul căruia gravitase o camarilă de favoriți, miniștri corupți și incapabili, nemulțumise prin atitudinea sa toate categoriile sociale, de la aristocrația liberală pînă la muncitorimea socialist-radicală. Iar mai presus de orice, o conducere neinspirată a războiului prin activitatea deplorabilă a *Stavkăi* și a unor generali incapabili, ridicăți, nu prin competență profesională, ci prin favoritism, a provocat pierderi umane uriașe pe diferitele fronturi de luptă, în urma zdrobitoarelor înfringeri militare, slăbind mult spiritul de combativitate și disciplină al soldaților. Proasta aprovizionare a populației, hōția și corupția au provocat tulburări și greve la Petrograd în ziua de 23 februarie/8 martie 1917, urmate de răscoala armată a garnizoanei din Capitală la 25 februarie/10 martie. Întrunită în sesiune extraordinară, *Duma* a numit un guvern provizoriu, în frunte cu principele Gheorghe Evghenievici Lvov, la 27 februarie/12 martie, ce a preconizat schimbări radicale prin abolirea regimului autocrat. Din pricina extremei sale impopularități, Nicolae al II-lea a fost silit să abdice în numele său și al fiului său la 2/15 martie, iar a doua zi, fratele țarului, marele duce Mihail Alexandrovici, a renunțat, la rîndul lui, la tron. Guvernul provizoriu a încercat o democratizare a regimului, dizolvînd *Duma* și anunțînd alegerea unei Adunări Constituante, care să asigure drepturile fundamentale ale omului și cetățeanului. Se dorea ca Rusia să devină o republică burghezo-democratică, cu parlament eligibil, respectarea libertăților civice, împrumutarea țărănilor și pace socială. Pe plan extern, Guvernul provizoriu și-a făcut cunoscute intențiile încă de la 5/18 martie, prin glasul autorizat al noilor miniștri (liberal-moderați) de război, Aleksandr Ivanovici Gucikov, și de afaceri externe, Pavel Nikolaevici Miliukov, de a rămîne fidel aliaților și a continua războiul pînă la victoria finală. Or, în acest punct vital el s-a izbit de rezistența populației. Vlăguit de un război nemilos și secerător de vieți omenești, infometat și pauperizat, poporul rus a căzut în defetism și n-a mai fost deloc animat de ardoare războinică; dimpotrivă, el înțelegea ca noul regim să fie dator a-i readuce pacea și prosperitatea. Disciplina militară a fost, de la început, subminată prin suprimarea autorității ofițerilor față de soldați cu care trebuiau să-și împartă atribuțiile în conducerea armatei, răspunzînd doar de operațiile strategice, și datorită înființării comitetelor (sovietelor) de soldați și muncitori, ce au devenit în curînd o forță de manipulare redutabilă; în special, sovietul muncitorilor și soldaților din Petrograd reclama cu insistență o ieșire grabnică a Rusiei din război prin încheierea unei păci „democratice“, fără prexiuni. La această situație complicată s-a adăugat și faptul că în fostul imperiu țarist, un conglomerat de 107 popoare, cu minorități etnice de 80 milioane de locuitori, ce depășeau cu mult populația și elita dominantă rusă, acestea au început să se trezească

pentru a-și urma propriile înclinații spre autonomie și chiar deplină independență, în special finlandezii, balticii, polonezii, ucrainenii, armenii, gruzinii ș.a.

Așadar, revoluția din februarie-martie 1917, cu caracter preponderent politic și social la început, începe să capete în cursul desfășurării ei și o coloratură națională, de descătușare a popoarelor de sub dominația rusă. În cadrul acestei mișcări generale a popoarelor din Rusia a fost firesc să se ridice și glasul Basarabiei. Ideile ce au început să circule din primăvara lui 1917 în această provincie, de autonomie, libertate a limbii materne în școli, biserică și administrație, de alcătuire a unei armate naționale, mergând în ultimă instanță pînă la noțiunea de autodeterminare și chiar de despărțire de Rusia prin independență, au fost vehiculate în mentalitatea tuturor popoarelor din fostul imperiu țarist, intercondiționându-se reciproc.

Basarabia fusese și ea lovită de calamitățile războiului, supusă rechizițiilor și contribuțiilor de tot felul, cu fiii mobilizați și luptând pe fronturi îndepărtate în slujba Rusiei⁴⁴, încît și aici domnea un spirit latent de nemulțumire. Vestea izbucnirii revoluției de la Petrograd a fost făcută cunoscută în Basarabia de ziarul „Cuvînt moldovenesc“, organul de presă al micului cerc naționalist grupat în jurul publiciștilor Nicolae Alexandri, Simeon Murafa și Pantelimon (Pan) Halippa. În nr. 20 din 8/21 martie 1917 amintitul periodic făcea cunoscut cititorilor că „ocîrmuirea veche s-a prăbușit și pe dărîmăturile ei se clădește o viață nouă. Deo Domnul ca felul nou de ocîrmuire în împărăție să ne fie și nouă moldovenilor spre o înnoire a vieții și spre deșteptarea din somnul de moarte în care ne-a ținut stăpînirea veche! Fie ca soarele ce răsare asupra împărăției să ne deo o rază mîntuitoare de lumină și de slobozenie și nouă moldovenilor cari am fost robi nevinovați mai bine de o sută de ani!“⁴⁵ La 3/19 aprilie s-a constituit Partidul Național Moldovenesc, — ce a fost artizanul Unirii —, condus de Pavel Gore și avînd ca membri, printre alții, pe Vladimir Flerța, Pan Halippa, ardeleanul Onisifor Ghibu ș.a. Programul acestui partid a fost publicat în „Cuvîntul moldovenesc“, nr. 28, din 9/22 aprilie, unde se preciza: „Partidul Național Moldovenesc va ajuta în tot chipul pe acei care luptă pentru așezarea temeinică a sloboziilor cetățenești și naționale, dobîndite prin revoluția rusească“; mai milita „pentru votul obștesc, deopotrivă, de-a dreptul și tănuît (egal, direct și secret — *n.n.*), pentru slobozenia cuvîntului, a tiparului, adunărilor și a credinței, pentru un chip nou de ocîrmuire a țării,... pentru dobîndirea celei mai largi autonomii administrative, judecătorești, bisericesti, școlare și economice ale Basarabiei“. Tot așa, „legile pentru viața din lăuntru să le întocmească Dieta provincială, ... în școlile de toate treptele limba de predare să fie limba națională a poporului..., Biserica să aibă autonomia ei, iar instrucția în serviciul militar să se facă în limba română pentru gradele inferioare“⁴⁶. Ideea autonomiei Basarabiei, „pornită de la Partidul Național, propagată cu toate rezistențele din toate părțile“⁴⁷, provenind în special, de la socialiști-radicali, iar mai tîrziu de la bolșevici, recrutați îndeosebi din rîndul alogenilor din afara provinciei, ciștiga, încet, încet, teren și se propaga în mijlocul poporului. Dar

închegarea ei s-a derulat mai încet, trecînd prin mai multe etape intermediare începînd cu luna mai 1917.

Spre a integra procesul de desprindere a Basarabiei de sub dominația Rusiei în contextul firesc internațional în care a evoluat, trebuie să urmărim acum și impactul avut de izbucnirea revoluției din martie 1917 asupra desfășurării primului război mondial, efectele sale pe plan militar, ecourile stîrnite în România, în rîndurile Antantei și ale Puterilor Centrale.

La începutul ei, prin abolirea regimului autocrat și instalarea — cel puțin aparent — a democrației, revoluția rusă a stîrnit simpatii în rîndurile aliaților occidentali ce au sperat că, prin înlăturarea carențelor prezentate de fostul imperiu țarist, Rusia își va putea coordona mai bine eforturile și va purta războiul cu mai multă responsabilitate. Noile autorități își luaseră angajamentul de a respecta înțelegerile cu aliații și să contribuie la victoria finală împotriva Puterilor Centrale. Curînd, însă, defetismul și mișcarea pacifistă care și-au făcut vizibil apariția în rîndurile armatei ruse, în care au intrat germeii descompunerii prin lipsa de disciplină și subminarea autorității ofițerilor, au spulberat aceste iluzii. Rușii nu se mai arătau capabili de vreun efort serios, soldații încep să dezerteze de pe front, meetingurile pacifiste se întîlesc, unde își fac din ce în ce mai des apariția agitatori de profesie cu vederi socialist-radical. Totodată, încep să prolifereze sovietele de soldați, muncitori și țărani, ostii rînduieilor existente și dornice de adînci prefaceri sociale și de încetarea războiului. Starea de spirit a poporului rus și defetismul soldaților au fost însă perfect intuite de cercurile politice și militare din Germania, în primul rînd, care au văzut în revoluția rusă germeii descompunerii acestei puteri și posibilitatea eliminării ei din rîndul adversarilor. Pentru aceasta, miniștrii și generalii kaiserului au recurs cu aprobarea sa la expedierea pe ascuns în Rusia a revoluționarilor maximaliști (bolșevici) aflați în exil în Elveția. Tranzitați prin Germania, într-un vagon plumbuit al unei garnituri de tren, Vladimir Ilici Lenin, Grigori Evseevici Zinoviev (Aronovici), Karl Radék, Anatoli Vasilevici Lunacearski ș.a. sint transportați la Petrograd, unde sosesc la 3/16 aprilie 1917, spre a submina guvernul provizoriu și a acapara puterea cu sprijinul sovietelor de soldați, muncitori și țărani. Aici, conducătorul bolșevicilor, Lenin, își expune „tezele“ programatice, constînd din patru puncte: 1) trecerea puterii în mîna sovietelor; 2) încetarea războiului purtat împotriva Puterilor Centrale, printr-o pace separată, fără anxiiuni, 3) exproprierea agrară generală; 4) naționalizarea mării industrii. Maximaliștii dobîndesc, în curînd, și sprijinul lui Lev Davidovici Troțki (Bronstein), sosit în cursul lunii mai din Statele Unite și Anglia, care contribuie din plin și el la agitarea maselor.

Cu multă pertință au fost judecate evenimentele din Rusia și de către guvernauții români. La început, prima impresie, nu numai la Iași, dar și în celelalte capitale aliate, -era că înlăturarea țarului și a nefastei sale camarile este un noroc, că abia acum Rusia va putea lupta cu toată tăria și aduce întreaga ei contribuție în sforțarea generală a aliaților. „Am trăit la Iași cîteva

zile pline de mari nădejdi“, scria I. G. Duca, dar „bucuria nu a fost însă de lungă durată... Brătianu, sceptic și îngândurat, clătina din cap și ne spunea: «O revoluție în mijlocul unui război, asta nu prea îmi place. Caut în istorie și nu găsesc nici un caz în care să se fi sfârșit cu bine»... Așadar „ne chinuia gândul: revoluția aceasta va însemna continuarea mai hotărâtă a ostilităților sau va fi izbînda curentului favorabil păcii separate?“⁴⁸. Aceeași viziune pesimistă o împărtășește și generalul Berthelot, comandantul Misiunii militare franceze în România. În jurnalul său, el notează pe data de 28 martie/11 aprilie că „Brătianu a revenit să-și manifeste neliniștea în legătură cu armata rusă, care pare a se descompune rapid“, iar la 6/19 aprilie, că „bande de soldați ruși au manifestat pe străzile Iașilor purtînd drapele roșii cu inscripția «mir», ceea ce vrea să zică «pace». Pe de altă parte, Leciski⁴⁹ și-a dat demisia pentru că i s-a refuzat posibilitatea de a readuce puțină disciplină în trupele sale!“ Iar la 7/20 aprilie, generalul este revoltat de pasivitatea și lenevia soldaților ruși „care se țin de meetinguri, fac manifestații cu drapele roșii și, problemă mult mai gravă, declară cu voce tare că s-au săturat de război. Pe de altă parte, serviciile «lor» de cale ferată și regia stațiilor continuă să lase pe români să moară de foame într-un chip rușinos, aș spune chiar criminal“⁵⁰.

În această atmosferă pesimistă o rază de lumină este aruncată de intrarea Statelor Unite ale Americii în război de partea Antantei la 6 aprilie 1917, act ce provoacă un entuziasm general, atît în rîndul aliaților, cît și la noi, urde ridică moralul populației și al guvernanților.

Pe de altă parte, în primăvara anului 1917 armata română trece printr-un proces de refaceere completă, cu ajutorul Misiunii militare franceze și al celorlalți aliați⁵¹, reușindu-se echiparea cu piese de artilerie grea și ușoară și munițiile aferente, vehicule de transport, materiale pentru spitale de campanie etc. a două corpuri de armată, cuprinzînd 15 divizii de infanterie, două de cavalerie, patru de artilerie grea și 12 escadrile de aviație. Moralul trupelor, acum bine echipate și pregătite de luptă, a fost ridicat și prin inspiratul cuvînt al regelui Ferdinand, pe care l-a ținut la Răcăciuni (jud. Bacău), în fața soldaților din Armata a II-a a generalului Averescu, la 22 martie/4 aprilie, repetînd promisiunile făcute încă de la sfîrșitul din 1916 în Parlamentul de la Iași, de a-i împroprietări cu pămînt și a le acorda drepturi politice: „Vouă fiilor de țărani, care ați apărut cu brațul vostru pămîntul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun Eu, Regele vostru, că, pe lingă răsplata cea mare a izbîndii, care vă asigură fiecăruia recunoștința neamului nostru întreg, ați cîștigat, totdeauna, dreptul de a stăpîni într-o măsură mai largă pămîntul pe care v-ați luptat. Vi se va da pămînt. Eu, Regele vostru, voi fi întîiul în a da pilda; vi se va da și o largă participare la treburile Statului“⁵².

Drepturile țaranilor la pămînt, ca și noua lege electorală urmau să treacă în curînd și prin Parlament. Pregătirile pentru ofensiva de primăvară se aflau în toi, numai comportamentul ostașilor ruși punea probleme. Soldații vor urma îndemnurile ofițerilor, vor avea spirit combativ sau, dimpotrivă, se vor lăsa atrași de defetism și de pacifismul propagat de radicali și maximaliști?

Pentru a lămuri problemele s-a procedat la un schimb de vizite între părțile română și rusă. Mai întâi, a fost primit la Iași, la 9/22 aprilie, ministrul de război al guvernului provizoriu Gucikov, însoțit de mai mulți ofițeri, spre a purta discuții cu omologul său Vintilă Brătianu, cu reprezentanți ai armatei ruse din România, cu generalul Berthelot și cu regele. Partea română și generalul francez au arătat clar determinarea lor de a porni ofensiva în luna iunie, dar Gucikov a fost evaziv și n-a putut promite nimic sigur, sugerând premierului Ion I.C. Brătianu să plece la Petrograd spre a discuta situația cu guvernul provizoriu și Stavka. Vizita lui Brătianu, însoțit și de generalul Prezan, între 17/30 aprilie—3/16 mai în capitala Rusiei, unde s-a deplasat, separat, și generalul Berthelot, spre a avea discuții cu generalul Alexeev, cu Gucikov și alți membri ai guvernului provizoriu, a avut rezultate destul de dezamăgitoare. Brătianu a găsit la Petrograd anarhie, păreri împărțite, un guvern slab și dominat de presiunea străzii, propaganda bolșevică și activitatea de subminare a autorității statului de către Lenin arătându-se foarte eficace, încât impresiile sale au fost din cele mai nefavorabile. Cu toate acestea, rușii au promis asistență militară, cu atât mai mult cu cât la Petrograd se afla atunci și Albert Thomas, membru socialist al guvernului francez în calitate de ministru al înarmării, venit să ridice moralul cercurilor guvernante din Petrograd și să le asigure de încrederea aliaților⁵³.

Între timp, agitațiile soldaților ruși bolșevizați, reușiți în sovietul creat la Iași, au provocat tulburări defilind cu steaguri roșii la 18 aprilie/1 mai pe străzile orașului și ținând meetinguri incendiare, la care a luat cuvântul și Cristian Rakovski, președintele Partidului social-democrat român, cunoscut pentru vederile sale marxiste, răpit și eliberat din închisoare de maximaliști. Maximul de violență a fost atins în ajunul zilei de 23 aprilie/6 mai, când sovietul de soldați ruși de factură bolșevică din Iași plănuia să aresteze pe rege, să răstoarne guvernul și să instaureze republica. Un soldat basarabean din rândurile lor, aflind de complot, s-a grăbit să-l divulge autorităților noastre, care au sfătuit pe rege să plece imediat din Iași, unde nu era cantonată aproape deloc oștire românească, și să se deplaseze în mijlocul trupelor sale la Bacău, unde era instalat Marele Cartier General cu Averescu⁵⁴. Înainte de a părăsi capitala, Ferdinand I a dat un înalt ordin de zi către armată în care își reîntărea promisiunile făcute țăranilor privind planurile reforme sociale și politice: „... întăresc încă o dată făgăduiala Mea ca Rege că, precum după biruințele Lui (Ștefan cel Mare — *n.n.*) se întindea praznic pentru viteji și ei erau ridicați la rîndul frunțașilor, astfel, după izbînda pe care o așteptăm, se va realiza pentru voi legiuina stăpînire asupra ogoarelor cîștigate cu sîngele vostru și prin vot obșteșc veți lua o parte activă la alcătuirea României Noi și mai mari pe care o vom înfăptui-o împreună⁵⁵”. Pe de altă parte, generalul comandant al trupelor ruse din România, D.G. Scerbacev, a făcut apel oștenilor săi să nu se mai amestece în treburile interne ale unui stat aliat, protestînd și împotriva eliberării ilegale a lui Rakovski din închisoare, iar ministrul de război Vintilă Brătianu a dispus ca în Iași să fie dislocat Regimentul 9 vînători, dotat cu mitraliere pentru apărarea orașului.

Răzmerițele provocate de soldații ruși bolșevici s-au potolit, membrii marcanți ai sovietului local părăsind capitala, dar ducându-l cu ei peste hotare pe Rakovski, care s-a refugiat, pentru scurt timp, în Suedia la Stockholm⁵⁶.

Oștirea română nu s-a lăsat contaminată de propagandă bolșevică și demonstrația de fidelitate către țară, coroană și guvern făcută cu prilejul zilei de 10/23 mai, când trupele au defilat, cu drapelul regimentelor trecute prin focul bătăliilor, în fața suveranului, a miniștrilor și a unei imense populații pe cimpul de la Șorogari, în apropiere de Iași, a fost mai mult decît edificatoare. De moralul ridicat și spiritul profesionalist de care dădea dovadă acum armata română, refăcută și reechipată după îngrîngerile suferite în campania din 1916, și-a dat seama și ministrul francez al armamentului, Albert Thomas, care a făcut o vizită la Iași între 14/27—17/30 mai, venind de la Petrograd. Primit de suveran, familia regală, miniștri, Parlament și membrii Misiunii militare franceze⁵⁷, Thomas a fost foarte satisfăcut făcînd o comparație net în favoarea noastră față de destrămarea și neputința manifestate de guvernul provizoriu de la Petrograd unde puterea se destrămă. Într-adevăr, sub presiunile radicalilor, miniștrii moderați Miliukov și Gucikov și-au prezentat demisiile, iar la 1/14 mai Aleksandr Feodorovici Kerenski ocupă portofoliul Ministerului de Război, convîns că va putea să înfrîngă inerția maselor și să pregătească ofensiva de vară promisă aliaților occidentali.

O dată cu destrămarea puterii centrale și explozia naționalismului popoarelor asuprite din fostul imperiu, iau amploarea și revendicările din Basarabia, menite a asigura autonomia acestei provincii. Într-adevăr, încă de la 18 aprilie/1 mai 1917 membrii „Partidului Naționalist Moldovenesc“, în frunte cu Pan Halippa, V. Bogos, I. Codreanu, V. Sacară ș.a., se deplasează la Odessa unde activa Vasile Stroescu în cooperare cu două regimente moldovenești, animate de patriotism local și conduse de „Comitetul ofițerilor și soldaților“, în frunte cu căpitanul Emanuel Catelli⁵⁸. În adunarea ostașilor de la Odessa din 18 aprilie/1 mai, după cum precizează ziarul „Cuvîntul moldovenesc“ în nr. 35 din 3/16 mai 1917, s-a hotărît ca, „pentru apărarea slobozeniei pe viitor, Basarabia trebuie să capete autonomia cea mai largă“⁵⁹. Tot la această adunare, ostașii moldoveni aflați la Odessa au adresat compatrioților o scrisoare de propagandă națională în care se afirmă că „stăpînirea cea veche, după care noi moldovenii nici un bine n-am avut, n-o să se mai întoarcă... De acum se vor face deci prin toate satele moldovenești școli bune în limba noastră ca să ne luminăm și noi. Apoi, prin bisericile noastre se va sluji în moldovenește, pe la judecăți și pe la ocîrmuiri vor fi oameni de ai noștri, care ne vor judeca în limba noastră, iar slujba ostășească nu o vom mai face prin cele depărtări rusești, ci la noi în Basarabia... După război ni se va da pămînt la toți plugarii care nu au pămînt sau nu au de ajuns... Avem mare nădejde că vom izbuti cu toate dorințele noastre sfinte, deoarece povățitorul neamului nostru s-au strîns cu toții într-o obștie mare, care se cheamă Partidul Național Moldovenesc. În această obștie se string toți moldovenii, țărani și boieri, preoți și mireni, bărbați și femei, ca să lupte

împreună pentru înfăptuirea năzuințelor noastre⁶⁰. În jurul ostașilor patrioți și al „Partidului Naționalist Moldovean“ s-au adunat clerul basarabean, precum și cercul elevilor studioși din cursul superior al liceului din Soroca. În manifestul acestora din urmă, publicat în „Cuvint moldovenesc“, nr. 33 din 26 aprilie/9 mai, se afirmă răspicat: „Noi ne recunoaștem moldoveni, măcar că stăpînirea veche punea toate puterile ca să ne facă ruși prin învățătorii noștri. Stăpînirea veche n-a cîștigat decît ura noastră împotriva ei; toate uneltirile stăpînirii vechi de a stîrpi iubirea noastră către țară, către limba și obiceiurile vechi ale țării n-au fost deajuns ca să ne omoare. Și acum noi suntem toți gata să sprijinim steagul național moldovenesc și vă încredințăm cu iscăliturile noastre că, precum pînă acum, tot așa și înainte vom răspîndi ideile naționale prin moldoveni, din care mare parte încă se află în bezna întunericii⁶¹. Curentul naționalist se extinde și în rîndurile asociației „Deșteptarea“ a studenților basarabeni din Kiev și Odessa, transformată în cerc politic sub președinția lui Vasile Bogos la 28 aprilie/11 mai; aici se exprimă în mod răspicat dreptul de autodeterminare al popoarelor și deci și de autonomie a Basarabiei, studenții arătînd că nu sînt „moldoveni, ci români basarabeni“⁶².

Desigur, lupta pentru autonomie a Basarabiei, ca și a altor provincii din fostul imperiu multinațional nu era pe placul guvernului provizoriu de la Petrograd, în pofida frazeologiei liberale adoptate de miniștrii săi; în realitate, centrul încerca să oprească destrămarea statului rus. De aceea, Kerenski, devenit cel mai influent persoanj în guvernul provizoriu, s-a străduit să combată propaganda autonomistă și națională din Basarabia. În acest scop, el și-a trimis ca emisar pe avocatul N.D. Sokolov la Chișinău, la 21 mai/3 iunie, spre a sprijini primul congres al țărănimii din provincia neascultătoare. Lucrurile au fost ticluite în așa fel încît țărănii de origine rusă, ucraineană, bulgară sau germană să fie reprezentați în număr mai mare decît autohtonii români, spre a combate „separatismul“. Țărănii băștinași, în număr de vreo 200, s-au retras atunci din conclav, organizîndu-și propria lor întrunire, unde au votat — cum făcuseră anterior soldații și intelectualitatea — pentru autonomie. Sokolov, îngrijorat, a venit în mijlocul lor, convingîndu-i să se reunească congresului, promițîndu-le că va sprijini ideea autonomiei Basarabiei la Petrograd. Congresul s-a încheiat la 23/5 iunie cu o moțiune care prevedea autonomia națională, dar nu și cea teritorială. Aspirațiile de autonomie ale provinciei dintre Prut și Nistru au neliniștit guvernul provizoriu, care a trimis în cursul lunii la Chișinău un grup de vreo 50 de basarabeni aflați la Petrograd, condus de Pantelimon Erhan, și dintre care făceau parte Ion Inculeț, Ioan Panțir, Ciumacenko, Rudiev, Țiganko ș.a., „cu scopul de a îndruma revoluția în vederile guvernului central“⁶³. Pînă la sfîrșit și majoritatea acestora s-a raliat ideii de autonomie. De altfel, încă de la 25—28 mai/7—10 iunie la congresul învățătorilor din Basarabia, unul din liderii „Partidului Național Moldovenesc“, și anume scriitorul Alexandru Mateevici, a declarat făcis: „Da, suntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă lăcăm parte din marele popor român. așezat prin România, Bucovina și

Transilvania. Frații noștri din Bucovina, Transilvania și Macedonia își zic români. Așa trebuie să facem și noi“. Prin hotărârile adoptate s-a preconizat organizarea școlilor sătești în limba natală de la 1 septembrie 1917, deschiderea unor gimnazii „moldovenești“ la Chișinău, precum și organizarea a cîte unei catedre de limbă, literatură și istorie „moldovenească“ în universitățile din Kiev și Odessa⁶⁴.

La recunoașterea identității naționale a basarabenilor a contribuit, în aceeași măsură, și contactul neașteptat cu românii transilvăneni și bucovineni, foști prizonieri de război, care în urma unei hotărâri din 3/16 aprilie a guvernului provizoriu au căpătat permisiunea de a alcătui un corp de voluntari spre a se alătura armatei române și a lupta pentru dezrobirea fraților lor. La 13/26 aprilie Comitetul de organizare de la Kiev al foștilor prizonieri a lansat apelul adresat tuturor conaționalilor de a contribui la eliberarea provinciilor aflate sub stăpînire habsburgică și a le uni cu România „pentru a forma împreună cu ea un singur stat național românesc“. Pe de altă parte, mulți soldați basarabeni încadrați în armata rusă pe frontul românesc făcuseră cunoștință cu frații lor din Vechiul Regat, simțindu-se din ce în ce mai apropiați de ei. Așa se explică manifestația soldaților din garnizoana Chișinău din 4/17 iunie organizată în Piața Slobozeniei (Libertății — *n.n.*), unde s-a cîntat „Pe-al nostru steag e scris Unire“. Peste două zile, la 6/19 iunie, cu prilejul trecerii prin Chișinău a grupului de 1 200 voluntari ardeleni în drum spre Iași și apoi pe front, li s-a făcut o primire entuziastă, înmîinindu-li-se și un steag pe care era scris „Unirea tuturor românilor“ și o icoană care să fie așezată în biserica ortodoxă din Alba Iulia⁶⁵. Ajuns la Iași, la 7/20 iunie, grupului de voluntari ardeleni i s-a făcut o primire deosebită. A doua zi, la 8/21 iunie, a avut loc prestarea jurămîntului pe platoul de la Șorogari. După cum povestește I.G. Duca, „parcă văd încă Regele, Regina, familia regală, clerul în odăjdii, autoritățile militare, misiunile străine, steagurile filfind și voluntarii mindri jurînd cu mîinile întinse spre cerul albastru. Mărturisesc că din mulți ochi lacrămile curgeau în jurul meu. Pe urmă, defilare, coruri, masă comună și după-amiază intrarea în Iași, unde o rost un adevărat triumf, tot orașul pe străzi aclamînd pe frații ardeleni și bucovineni, aruncîndu-le flori, un adevărat delir“⁶⁶.

În timp ce în Basarabia situația evolua lent, dar ireversibil spre autonomie și desprindere de statul rus, în România se depuneau în vara lui 1917 toate eforturile în vederea începerii ofensivei menite să izgonească pe inamic peste Siret. Încurajările primite de la aliați pe calea vizitelor făcute de ministrul socialist belgian Vandervelde (4/17 iunie) sau de Misiunea militară americană în frunte cu generalul Hugh Scott și colonelul Bentley Mott erau mult apreciate și de un real ajutor. Generalul Scott, sceptic în ceea ce privește efortul de război al Rusiei, a fost, în schimb, foarte convingător înfățișînd în mod credibil miniștrilor români „sacrificiile bănești și militare pe care Statele Unite erau hotărîte să le facă spre a asigura Aliaților izbînda

deplină⁶⁷. Totodată, pentru a ridica moralul țăranilor soldați, promisiunile făcute de rege au fost, atunci, îndeplinite, întrucât Camera Deputaților, la 1/14 iunie, și Senatul, la 7/20 iunie, au legiferat reforma agrară.

Urma acum să răsune din nou zgomotul armelor. La 18 iunie/1 iulie armata rusă sub comanda generalului Brusilov a început o puternică ofensivă în Galiția (așa-zisa „ofensivă Kerenski“). Totuși, în pofida succeselor inițiale, ofensiva a fost oprită deoarece morbul bolșevismului și al defetismului pătrunsese adânc în spiritul soldaților ruși care, sătui de război, n-au mai dorit să continue lupta. De altfel, între 3/16--5/18 iulie a avut loc la Petrograd prima încercare bolșevică de a prelua puterea, dar Kerenski a reușit să înăbușe complotul, iar Lenin a fost nevoit să fugă din capitală și să se refugieze în Finlanda, țară ce izbutise să se separe de Rusia, proclamându-și independența încă de la 8/21 martie. Simțindu-se complet depășit de situație, prințul Lvov și-a dat demisia la 7/20 iulie, Kerenski preluând președinția guvernului provizoriu. Profitând de aceste tulburări și de situația haotică de pe frontul din Galiția, austro-germanii trec la o contraofensivă puternică la 6/19 iulie și, respingând pe ruși, reușesc să intre în Bucovina, reocupând Cernăuții peste două zile. Pentru acest eșec, Kerenski i-a luat comanda lui Brusilov, înlocuindu-l prin generalul Lavr Gheorghievici Kornilov. Situația militară reușind a fi stabilizată pentru moment și nemaexistind un pericol iminent pentru Moldova de a fi atacată dinspre nord, românii au purces la 10/23 iulie, după o intensă pregătire de artilerie, la un puternic atac în regiunea Galați-Nămoloasa-Focșani, cu gândul de a pătrunde în Muntenia. Generalul Averescu reușește o pătrundere în direcția Mărășești între 11/24 iulie—19 iulie/1 august, fiind secondat de Armata a 4-a rusă comandată de generalul Aleksandr Ragoza, obținind un strălucit succes tactic, dar nefruitificat din punct de vedere strategic deoarece atacul grosului trupelor romine care trebuia să înceapă pe 13/26 iulie în direcția Nămolosa a fost contramandat din pricina defecțiunii rusești. Generalul Scerbacev primise o telegramă de la Kerenski, care, în urma insucceselor înregistrate pe frontul oriental, oprea armata rusă de la orice operații importante în sudul Moldovei. „Încă o dată lipsa de solidaritate a rușilor ne paraliza mișcările și ne expunea la cele mai grave consecințe pentru viitor“, se plingea cu amărăciune Duca⁶⁸, iar generalul Berthelot a fost chiar mai drastic împotriva atitudinii unor astfel de luptători: „Făcând socoteala, situația nu este deloc strălucită în Rusia; divizii întregi refuză să se bată; se află în marea, sfântă Rușie o frumoasă colecție de lași, trădători și porci! Pină unde o să ne ducă?“⁶⁹.

În acele zile critice, între 12/25—13/26 iulie, s-a ținut la Paris lucrările Conferinței interaliatate, unde țara noastră a fost reprezentată de generalul Dumitru Iliescu și de ministrul plenipotențiar Alexandru Emanuel Lahovary. Delegația română a susținut nevoia menținerii frontului de la Salonic împotriva Bulgariei spre a slăbi presiunea austro-germană pe frontul din Moldova. Premierul francez Théodule Ribot a promis tot sprijinul, subliniind rolul pe care îl aveau țările dezvoltate de a proteja și a apăra pe partenerii lor mai mici⁷⁰.

Deși încurajată de aliații occidentali, România se afla, totuși, într-o situație critică în fața perspectivei unei contraofensive inamice de proporții. Într-adevăr, profitând de indecizia operațiilor militare ale românilor și de defectiunea rușilor, trupele austro-germane sub comanda faimosului mareșal von Mackensen, supranumit „spărgătorul de fronturi“, trec la un puternic atac la 24 iulie/6 august pe linia Putna-Șușița în zona Mărășești, cu intenția de a disloca pe apărători, a-i infringe, a ocupa restul Moldovei și chiar a amenința sudul Rusiei. În acele momente de cruntă îndoială, — mărturisește I.G. Duca —, „după îndemnul aliaților, după stăruințele lui Kerenski, am dus la Moscova“ o altă tranșă din „tezaurul nostru spre a împiedica Puterile Centrale să pună mina pe el în cazul unei eventuale ocupări a Iașilor... Protocolul transportării tezaurului la Moscova a fost întocmit și iscălit de «Nicolae» Titulescu în calitate sa de ministru de finanțe“ la 27 iulie/9 august. Am trimis stocul metallic al Băncii Naționale, valorile Casei de Depuneri, ale Creditelor Funciare și Urbane, ale multor bănci particulare, faimoasele obiecte bisericesti trimise de «Alexandru» Tzigara-Samurcaș (conservator al palatelor regale și al Curții din București — *n.n.*) la Iași în momentul evacuării Munteniei, tablourile din muzee, într-un cuvânt tot ce era mai de preț⁷¹. Valorile românești transportate la Moscova, la 5/18 august, unde reprezentanții guvernelor român și rus au încheiat un nou proces-verbal, se ridicau la 7,5 miliarde lei, din care 574.523,57 lei stoc în aur al B.N.R., iar restul îl constituiau bunurile aflate în posesia sau păstrarea B.N.R. și C.D.C. : titluri, efecte, depuneri, arhive, tablouri etc; toate au fost depozitate la Kremlin⁷².

Între timp, după 14 zile de luptă crâncenă, la 6/19 august, armata română, condusă de generalul Constantin Christescu, apoi de generalul Eremia Grigorescu, reușește să oprească înaintarea inamicului și să-i respingă atacurile. În sfârșit un ultim atac dur al austro-germanilor în regiunea Oituz (26 iulie/8 august—9/22 august), urmărind forțarea munților pe Valea Trotușului, se încheie din nou cu victoria trupelor române, care reușesc să respingă pe invadator. La fel și atacurile de la Varnița și Muncelu (15/28 august —21 august/3 septembrie) eșuează, iar ofensiva austro-germană este definitiv oprită, planurile de cucerire a Moldovei fiind abandonate. O încercare de ajustare a frontului de către români, slab secondăți de ruși, în bătălia de la Cireșoaia (28 august/10 septembrie—30 august/12 septembrie) se încheie cu un semieșec, fiind, de altfel, ultima înfruntare militară importantă cu dușmanii pe frontul din sudul Moldovei, unde situația se stabilizează.

Având în vedere situația militară atât de precară a României pe frontul din Moldova unde avea de înfruntat aproape singură puhoiul vrăjmașilor, premierul Brătianu a convocat la Iași două întruniri cu reprezentanții diplomați ai Antantei, la 10/23 și 17/30 august, insistând pentru energia lor intervenție la Petrograd în direcția angajării mai serioase a trupelor ruse în luptă. După informații obținute de la câțiva ofițeri români căzuți prizonieri, șeful Partidului Conservator germanofil Alexandru Marghiloman, rămas la București, consemna la 26 august/8 septembrie că „pe frontul Moldovei rușii

și păraseau adeseori sectorul lor și fugeau fără a se mai opri. De multe ori trupele noastre au trebuit să facă eforturi eroice pentru a pune stavilă acestor dezertori... Moraiul soldaților noștri este foarte ridicat, dar „rușii se bat rău sau aproape deloc”⁷³. Însă în țara lor situația devenise critică, deoarece tulburările sociale adânceau descompunerea statului. De aceea, generalul Kornilov a încercat să întărească disciplina militară și să pună capăt anarhiei din Rusia, ridicându-se împotriva premierului Kerenski, socotit slab și șovăitor, spre a-l îndepărta de la putere. Kerenski, apelînd, însă, la ajutorul sovietelor și sprijinit chiar de maximaliști, a pus capăt rebeliunii lui Kornilov, desfășurate între 27 august/9 septembrie — 1/14 septembrie. După aceea, regimul lui Kerenski a intrat în agonie și o dată cu întoarcerea lui Lenin la Petrograd, sfidător și mai ambițios decît oricînd, la mijlocul lunii septembrie, zilele guvernului provizoriu erau numărate.

La 16/29 septembrie a sosit la Iași o misiune a Crucii Roșii americane, în frunte cu colonelul Henry Anderson, secondat de doctorul Roger Perkins, numărînd printre medici și chirurghi și cîțiva oameni de afaceri, între care înflăcăratul protejat al milionarului John D. Rockefeller, Bernard Flexner, avînd însărcinarea să ajute România cu alimente și material sanitar. „Prin aceasta noua noastră aliată, marea Republică Americană, voia să ne arate simpatia sa față de toate suferințele pe care le indurasem și să manifeste în chip tangibil solidaritatea ei cu noi. Și de fapt ne-au adus la Iași, ca și în toată Moldova un prețios ajutor prin medici, cantine și materialul lor, totul fiind organizat cu acea perfecțiune caracteristică americanilor”⁷⁴. Cu acest prilej, — povestește I.G. Duca —, „a avut loc și un mare ceai la Stîncă, care mi-a rămas întipărit în minte din cauza următoarei scene. Eram în fața casei în partea care Jă înspre Prut, vremea era minunată, o zi de toamnă cum știu la noi să fie acele zile cînd sînt frumoase. Dealurile Basarabiei se desemnau la orizont cu o neobișnuită precizie și retras într-un colț admiram priveliștea pierdută pe gînduri, cînd deodată simt că cineva mă bate pe umăr. Mă întorc, era Poklewski (ministrul plenipotențiar rus — *n.n.*) care, pe jumătate serios, pe jumătate glumind, îmi spune: «Mă prind că te uiți la Basarabia și că, avînd în vedere desfășurarea revoluției rusești, te întrebi dacă nu veți putea redobîndi alături de Ardeal și această provincie». Tot surizînd, i-am răspuns, «cine știe» și am trecut la un alt subiect de conversație. Că eu pe dealul de la Stîncă mă gîndeam la unirea cu Basarabia, nimic mai firesc. Nu mă dusesem niciodată pe malurile Prutului înainte, ca și în timpul războiului, fără ca să suspin după Basarabia, precum, de asemenea, în tinerețile mele nu mă urcasem niciodată pe crestele Carpaților fără să visez întregirea cu Ardealul”⁷⁵.

În Basarabia procesul de desprindere treptată a provinciei de sub stăpînirea străină se adîncise în cursul verii, dar mai ales al toamnei anului 1917. Categoria tot mai largi ale poporului încep să exprime că moldovenii nu sînt ruși, ci un popor aparte, cu limba, obiceiurile și trecutul său distincte. E caracteristică astfel scrisoarea unui simplu soldat de pe front, Dumitru Druc, expediată ziarului „Cuvîntul moldovenesc” și tipărită în numărul 59 din 20 iulie/2 august, reflectînd starea de spirit a țărănilor basarabeni. „Eu

gindeam — scria el — că moldovenii noștri de atîția ani trăind cu rușii împrăștiați prin toată Rusia, cu totul au uitat de a lor limbă națională... Dar după ce am citit gazeta cea moldovenească, atunci eu am văzut că nu-i așa cum gindeam, da-i amintrelea... Iar ce bine ar fi... ca să știm și noi ce să face în Basarabia în vremea asta și cine lucrează pentru noi în partea autonomiei. Scrie... și trimite în redacție de la noi, fiii Basarabiei, că... punem pe dinșii mare nădejde, că ei ne-or scoate pe noi la lumină, ca să arătăm lumii că și noi sintem oameni, nu ruși ori poleci (poloni — *n.n.*), da curat români moldoveni“⁷⁶.

O puternică reacție naționalistă a fost aceea la încercarea Ucrainei, care obținuse autonomia la 3/20 iulie, despărțindu-se de statul rus, de a îngloba Basarabia între guberniile ce i le atribuiseră guvernul provizoriu. La telegrama *Radei* (parlamentul ucrainean — *n.n.*) de trimitere a unei delegații basarabene la Kiev pentru punerea în aplicare a acestei hotărîri, atît Partidul Național Moldovenesc, cît și Comitetul militarilor moldoveni din Odessa au adoptat o poziție fermă, respingînd orice posibilitate de anexare a Basarabiei la Ucraina, socotind „astfel de intenții antidemocratice, anexioniste și prădalnice, care contrazic principiul autodeterminării popoarelor“⁷⁷. De aceea, delegatul Partidului Național Moldovenesc, Vladimir Cristi, în discuțiile purtate cu premierul ucrainean Vinicenکو la Kiev, l-a lămurit că nici vorbă nu poate fi de vreo încorporare a Basarabiei la Ucraina. Această pretenție nu a convenit nici minorităților etnice din provincia dintre Prut și Nistru, care au susținut, la rîndul lor, dreptul Basarabiei la autonomie. Adeziunea a fost formulată atît la adunarea evreilor din Chișinău din 24 iulie/6 august, cît și la ședința în care s-a discutat organizarea Sfatului Țării, ținută sub președinția lui Vladimir Herța. La replica atît de categorică a factorilor de răspundere din Basarabia, guvernul provizoriu de la Petrograd și-a schimbat atitudinea și a renunțat la propunerea de transformare a zisei-provincii într-o gubernie a Ucrainei, resemnîndu-se cu ideea acceptării autonomiei ei⁷⁸. *Rada* ucraineană a fost silită să trimită Partidului Național Moldovenesc o telegramă, publicată în „Cuvînt moldovenesc“, nr. 66 din 6/20 august, în care declara că „niciodată n-a năzuit să apuce pămînturile moldovenilor sau să răpească ceva din ele“. Totuși, adunarea parlamentară ucraineană și-a rezumat pretențiile în a stăpîni doar ținuturile din jurul Hotinului și Cetății Albe, la care a primit prompt răspunsul că și Basarabia ar dori să cuprindă în hotarele ei pe moldovenii din Cherson și Podolia, socotind că orîșice discuții în cedarea vreunui petic de pămînt trebuiau socotite încheiate⁷⁹.

În evoluția ideii de autonomie un rol important l-a jucat *Congresul popoarelor din Rusia*, reunit la Kiev între 8/21—14/27 septembrie, unde au participat 91 de delegați, reprezentînd 13 naționalități; bieloruși, georgieni, români, estonieni, evrei, cazaci, letoni, lituanieni, poloni, veliko-ruși, turcmeni și ucraineni; cu toții au cerut transformarea Rusiei într-un stat federativ și democratic. Delegația moldovenească era condusă de Teofil Iancu și Vasile Cijevski, care au luat cuvîntul și au reclamat pentru fiecare popor — deci și pentru cel din Basarabia — școli în limba națională, regimente militare

naționale, reformă agrară decretată de organul superior local, naționalizarea justiției și crearea unui organ suprem de conducere autonomă. La 25 septembrie/8 octombrie, guvernul Kerenski a fost silit să accepte, prin lansarea unui manifest, ideea recunoașterii dreptului popoarelor la autodeterminare, drept câștigat de fapt prin lupta și acțiunile practice ale fiecărei naționalități. Un pas important pe calea neatîrnării Basarabiei l-a constituit convocarea *primului congres al ostașilor moldoveni în Chișinău* la 20 octombrie/2 noiembrie, participând 500 de delegați de pe toate fronturile, reprezentând circa 250.000 de soldați. Congresul a adoptat o serie de hotărâri, dintre care cea mai importantă a fost proclamarea autonomiei provinciale și politice a Basarabiei, care a intrat în vigoare la 24 octombrie/6 noiembrie. În entuziasmul general s-au cântat imnurile patriotice „Deșteaptă-te, Române!” și „Pe-al nostru steag e scris Unire”. Congresul a mai avizat ca în cel mai scurt timp să se alcătuiască instanța supremă de conducere a provinciei, anume *Sfatul Țării*, cuprinzând 120 de deputați, dintre care 84 moldoveni și 36 minoritari⁸⁰.

Dar chiar a doua zi, la 25 octombrie/7 noiembrie s-a produs în Rusia un eveniment istoric de proporții, și anume lovitură de stat armată bolșevică de la Petrograd, inițiată de Lenin și Troțki, care au răsturnat guvernul provizoriu, alungind pe Kerenski și preluând puterea în stat. Chiar de a doua zi, Lenin a adoptat „Decretul asupra păcii”, prin care se adresa tuturor popoarelor cerind încheierea unei păci „democratice” și fără anexiuni, reflectând de fapt dorința Rusiei, slăbită și căzută în anarhie, de a ieși din război. Acest lucru a fost înțeles de îndată de oamenii politici români avizați care și-au exprimat îngrijorarea față de situația creată României prin prăbușirea frontului oriental. „Brătianu — mărturisea I. G. Duca — era convins că o voință hotărâtă, oricare ar fi ea, se va impune în mijlocul haosului existent și, de mult, avea convingerea că, din nenorocire, de la izbucnirea revoluției rusești numai Lenin și prietenii lui știau ce voiesc și urmăreau cu o admirabilă tenacitate și cu o energie sălbatică scopurile lor. Întrucât mă privește, eu împărtășeam cu totul părerile lui Brătianu, dar nu este mai puțin adevărat că acestea, în general, erau foarte împărțite... De altminteri, Lenin nu ne-a dat prilej să continuăm multă vreme aceste discuțiuni academice, deoarece a și propus Puterilor Centrale un armistițiu general. Rusia ieșea deci oficial din luptă — frontul rusesc se desființa — și trebuia ca și noi, la rîndul nostru, să luăm o hotărâre. Ceasul aminărilor și al îndoielilor încetă, suna acum în chip tragic ceasul deciziilor supreme”⁸¹. Șeful Misiunii militare franceze la Iași, generalul Berthelot, privea la fel lucrurile cu multă îngrijorare; la 10/23 noiembrie nota: „Brătianu, Prezan și generalul Constantin Lancovescu (ministru de război — *n.n.*) au venit în această dimineață să se întrețină despre situația pe care o văd cu totul neagră. Ei socotesc că anarhia rusă va duce inexorabil Rusia la pace separată”. Consecința ar fi abandonarea frontului românesc de către trupele ruse. „Și în acest caz, trupele române, în imposibilitate de a apăra ele singure acest front, ar trebui să se retragă și dinsele. Dar unde? Rușii n-ar trata pe luptătorii români în dușmani? Desigur,

românii ar putea să se mențină în Basarabia, chiar împotriva rușilor, datorită afinităților de neam. Dar dacă germanii și-ar continua înaintarea, s-ar ajunge la dizolvarea completă a unităților române⁸².

Alexandru Marghiloman înregistra și el la București știrea loviturii de stat a bolșevicilor, la 27 octombrie/9 noiembrie, dar o interpreta din punct de vedere al intereselor germane: „Guvernul Kerenski e la pământ și maximaliștii au pus mîna pe putere. Program: pace imediată și democratică; împărțirea pămînturilor la țărani... Avînd în vedere repercusiunea ce aceste știri ar putea să aibă asupra afacerilor române, Berlinul ar trebui să sondeze acum România oficial⁸³”.

Oricum, soarta frontului oriental era pecetluită. Guvernul bolșevic, cîștigînd treptat autoritate și reprezentînd, totuși, puterea centrală în mozaicul de națiuni autonome sau independente în care se fărîmișase Rusia, necăpătînd nici un răspuns din partea aliaților occidentali în vederea încheierii clamatei păci „democratice“, a cerut armistițiul Puterilor Centrale la 22 noiembrie/5 decembrie la Brest-Litovsk. În pofida defecțiunii ruse, cunoscută mai dinainte, prin Consiliul de Coroană din 18 noiembrie/1 decembrie, la care au participat suveranul, principalii miniștri și generali și șeful Misiunii militare franceze, factorii de răspundere din România au hotărît continuarea luptei. Dar peste cîteva zile, dezertările soldaților ruși de pe frontul românesc generalizîndu-se, aceștia începînd să-și părăsească pozițiile și, datorită nocivei propagande defetiste bolșevice, să-și aresteze comandanții, generalul Scerbacev a comunicat premierului Brătianu că nu mai este în stare să asigure coeziunea și disciplina trupelor, fiind nevoit să se asocieze armistițiului cerut de centru. Această răsturnare dramatică a situației a obligat pe rege și cercurile guvernante românești să-și modifice pozițiile și, cu toată insatisfacția vădită a generalului Berthelot și a reprezentanților Puterilor Aliate, să convoace un al doilea Consiliu de Coroană la 21 noiembrie/4 decembrie prin care România acceptă, la rîndul ei, încheierea unui armistițiu cu Puterile Centrale. În acest scop, a fost trimisă la Focșani, alături de delegația Scerbacev și una, separat, românească, condusă de generalul Alexandru Lupescu, subșeful statului-major, care a semnat încetarea focului la 26 noiembrie/9 decembrie, fără termen, cu împuternicitul german, generalul von Morgen⁸⁴. În cursul tratativelor de la Brest-Litovsk, unde s-au întîlnit miniștrii afacerilor externe ai Germaniei, Richard von Kühlmann, și Austro-Ungariei, O. Czernin, cu Troțki, devenit comisar pentru afacerile externe al guvernului bolșevic, s-a ajuns la 2/15 decembrie la o prelungire a armistițiului pînă la 1/14 ianuarie 1918.

În acele grele momente pentru România, trădată de ruși și izolată de aliații occidentali, „marea noastră învioreare — mărturisește Duca — venea de la cele ce se petreceau în Basarabia. Aproape concomitent cu iscălirea armistițiului de la Focșani, se deschidea la Chișinău Sfatul Țării, prologul reîntoarcerii Basarabiei la patria-mamă. Cei mai optimiști — și eu mă prenumăram și eu printre ei — își ziceau, azi Basarabia, mîine Ardealul⁸⁵”.

Într-adevăr, lovitura de stat bolșevică de la Petrograd n-a avut un impact imediat asupra evoluției situației din Basarabia. Starea de spirit antibolșevică

ce domnea în rindul moldovenilor de peste Prut reiese și din textul scrisorii unui soldat de pe front, Gheorghe Gangureanu, publicată în ziarul „Cuvînt moldovenesc“, nr. 99, din 8/21 noiembrie, unde se mărturisea: „Basarabia noastră să fie autonomă și să se ocîrmuiască ea singură, prin deputații ei aleși în Sfatul Țării. Destul ne-au hărțuit străinii și împărații de ne-au dat în ripă. Și zacoanele (legile — *n.n.*) noastre să fie zacoane moldovenești și cu dreptate, nu tilhărești, ca la sălbatecii noștri stăpînituri de pîn-acu. Că rusu acu și-a arătat arama; nimeni în lume și niciodată nu s-a făcut așa de ris ca dînsu; acum cînd a primit slobozenii și a căpătat puțința să se facă om, dar el s-a făcut dobitoc. Nu vă aruncați (în sensul de repeziți — *n.n.*) la pămînt fără știrea comitetului! Și nu stricați, oameni buni, casele boierești, că ele pot fi întrebuițate pentru școli și pentru alte trebi obștești. Nu dați foc la piinea boierească, căci ea ne trebuie nouă, ostașilor, și le trebuie și muncitorilor de la fabrici. Nu vă potriviți nebunilor, cari vă îndeamnă la prădăciune și silnicie: cu parul și cu hapca, nu se face dreptate obștească“.

La fel, în strigarea studenților, publicată tot în „Cuvînt moldovenesc“, nr. 115, din 21 decembrie 1917/3 ianuarie 1918, se lansa avertismentul: „Fiindcă starea țării noastre e în primejdie din pricina răspîndirii boalei bolșevice, care molipsind neamul nostru poate să împiedice mișcarea și deșteptarea națională, noi studenții români din toată Rusia, unindu-ne în obștia noastră, am hotărît să lucrăm mai întins pentru deșteptarea simțurilor naționale și să lărgim propovăduirea națională, luminând pe școlarii, soldații și țărani moldoveni“.⁸⁶

Ba, chiar, prin declararea Ucrainei ca stat autonom la 7/20 noiembrie, Basarabia a fost izolată de un contact cu statul rus (preocupat atunci de a încheia armistițiul cu Puterile Centrale) și a putut să asigure, astfel, în liniște, deschiderea Sfatului Țării la 21 noiembrie/4 decembrie, cu numărul sporit de deputați la 120, dintre care 105 erau români, iar restul minoritari. Jucînd rolul benefic al unui „parlament“, această instituție a reușit să concentreze în miinile sale întreaga autoritate în provincie; președinte a fost ales Ion Inculeț, fost comisar gubernial, iar prin discursurile entuziaste ale deputaților N. Alexandri, Pan Halippa, P. Erhan, ca și ale unor participanți minoritari sau români, ca sublocotenentul G. Mare de pe frontul românesc și locotenentul Cazacu din primul regiment național moldovenesc, a fost subliniată importanța momentului creării acestei instituții de conducere. Lucrările Sfatului au fost binecuvîntate de Gavril, episcopul Cetății Albe. Acest așezămînt instituțional s-a și pus, după înființare, pe treabă, hotărînd ca pînă la elaborarea unei constituții să pună în aplicare un „proiect al organizării Basarabiei“. Nucleul conducător al Sfatului Țării îl constituia „sfatul directorilor generali“, dispunînd de putere legislativă. Primul act important din activitatea Sfatului Țării a fost proclamarea Republicii Democratice Moldovenești a provinciei dintre Prut și Nistru la 2/15 decembrie, ca o componentă a Republicii Federative Democratice Ruse, cu drepturi egale alături de ceilalți participanți. Actul a fost adus la cunoștința guvernului din Petrograd, *Radei* ucrainene, Cercului militar (Ocîrmuirea cazacilor), Republicii

de Ural și Republicii Musulmane la 3/16 decembrie. Înființarea Sfatului Țării și proclamarea Republicii Democratice Moldovenești a întrunit aprobarea unanimă a populației din Basarabia, autohtoni și alogeni, exprimată prin telegrame și moțiuni din județe, precum și din partea categoriilor socio-profesionale din marile orașe și mai cu seamă din Chișinău. La 7/20 decembrie s-a constituit și guvernul Republicii, condus de Pantelimon Erhan. În programul de lucru al organului conducător al tinerei republici s-a căutat aplicarea principiilor revoluționare ale epocii, adică soluții radicale pentru rezolvarea problemelor agrare, economice, administrative, școlare și cele ale războiului⁸⁷. Din nefericire, atmosfera generală și, mai ales, ceea ce se petrecea în afara granițelor Basarabiei erau prea puțin propice unei activități pașnice și rodnice. De la începutul revoluției și pînă la chemarea armatei române în ianuarie 1918, Basarabia a fost invadată și pustiită de dezertori, iar după lovitura de stat bolșevică debandada care a urmat, prin descompunerea frontului, a revărsat asupra încercatei provincii puhoai de soldați în dezordine mărșăluind prin aceste locuri în drumul lor spre ținuturile natale. Comitetul militar moldovenesc din Odessa a protestat „în fața democrației revoluționare” împotriva comportării abjecte a soldaților ruși în Basarabia. În presa vremii se arată că „soldații ruși au început să se poarte ca într-o țară dușmană. Prin tîrguri ei sparg beciurile, varsă vinul, se îmbată ca niște porci și fac fel de fel de batjocuri. Pe la sate, ei fac același lucru: își bat joc de bietele femeii, și căror bărbați sînt pe front, ies la drum, unde pradă pe moldoveni și pe toți”⁸⁸.

Această stare intolerabilă a fost resimțită la începutul lunii decembrie și în România, unde, după încheierea armistițiului de la Brest-Litovsk de către Rusia, bande de dezertori bolșevici și de instigatori s-au răspîndit prin țară, prădînd și jefuind la Tecuci, Botoșani, Bucecea, Leova, Zvorești, Tețcani și în alte locuri. Grosul forțelor bolșevice, cu comandanții lor, printre care un revoluționar exaltat francez, Rochal, autorul masacrelor de la Kronstadt de lângă Petrograd, s-a baricadat în gara Socola, blocînd astfel comunicațiile orașului Iași cu restul țării și amenințînd cu răsturnarea orînduirii „burgheze”, prin arestarea familiei regale, a guvernului și desființarea Marelui Cartier General al armatei. Într-o consfătuire urgentă a miniștrilor, prezidată de Brătianu, în noaptea de 8/9—21/22 decembrie, s-au dat dispoziții generalului Prezan să ia măsurile necesare pentru scoaterea bolșevicilor din gara Socola și restabilirea ordinii în țară. Armata română și-a făcut datoria cu prisosință dezarmînd pe bolșevici la Socola la 9/22 decembrie și expulzîndu-i din țară, iar în zilele următoare, după cîteva încercări fără importanță în regiunea Pașcani—Spătărești—Mihăileni și, mai ales, la Galați, dezertorii și soldații ruși bolșevizați s-au predat, fiind, la rîndul lor, trecuți peste graniță. Astfel, în decurs de două săptămîni țara a fost curățată de elementele descompuse ale fostei armate ruse, care s-au revărsat, din nefericire, în parte și în Basarabia. Dezarmarea și izgonirea bolșevicilor din țară a provocat tensiuni între guvernul de la Petrograd și guvernul de la Iași, alimentate de inamicul profund ostil nouă, socialistul Cristian Rakovski, întors în Ucraina din exilul de la Stockholm. Comisarul poporului de la afacerile externe, Troțki, a

protestat pe lângă ministrul României la Petrograd, Constantin Diamandy, împotriva expulzării bolșevicilor din țara noastră; dar furia guvernanților roșii a ajuns la culme cînd au aflat de executarea lui Rochal, suprimat în secret, fără știința autorităților de la Iași, din dispoziția membrilor Misiunii militare franceze care nutreau încă iluzia înjghebării unei rezistențe ucrainene anti-germane, cu ajutorul lui Scerbacev și doreau să pună capăt activității propagandistice nocive a fanaticului lor compatriot. Deși autoritățile române n-au avut nici un amestec în eliminarea lui Rochal, totuși minia guvernanților bolșevici s-a dezlănțuit împotriva nevinovatului Diamandy, care a fost arestat la 31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918, împotriva dreptului ginților și a imunității diplomatice, și încarcerat împreună cu membrii legației sale în temnița fortăreței de la Petropavlovsk. În urma protestului unanim al miniștrilor plenipotențieri ai puterilor aliate făcut pe lângă Lenin personal, dictatorul roșu a fost nevoit să pună capăt acestei samavolnicii, eliberînd pe Diamandy și membrii legației române, dar care au fost în curînd expulzați o dată cu ruperea relațiilor Rusiei bolșevice cu România, după intrarea în Basarabia a trupelor noastre la apelul lansat de Sfatul Țării pentru a restabili ordinea în provincie^{88bis}.

Într-adevăr, Sfatul Țării nu mai putea governa în condițiile unei stări de anarhie provocate de bandele de soldați și dezertori bolșevici, izgoniți de la Iași, de pe front și din întreaga Moldovă, care au invadat Basarabia. O mulțime de sate au fost distruse prin incendii și prădate, iar bolșevicii „mutați“ de la Socola și Ungheni s-au instalat la Chișinău unde și-au așezat *staff-ul* lor (statul-major) pentru a împiedica legăturile cu România prin blocarea căilor ferate. Devastările încep să ia o formă absolut barbară, la Bălți, Soroca, Orhei și în satele de la Gorești, Unțeni, Vrănești, Slobozia-Dușca, Ohrincea, Izbești, Zaluceni, Stelcani, Țigănești și multe altele, unde se distrug unelte agricole, mașini și se omoară nu numai mari proprietari, dar și țărani cu vitele lor, evacuîndu-se, totodată, farmaciile de la sate⁸⁹. În cursul ultimei luni a anului 1917 șeful Misiunii militare franceze, generalul Berthelot, încearcă să stabilească unele contacte cu autoritățile basarabene în scopul luării sub protecție a acestei provincii de către forțe combinate româno-ucrainene, cu asistența Aliaților; la 4/17 decembrie el a hotărît să trimită la Chișinău pe comandantul Diviziei 1, colonelul d'Albiat, și pe căpitanul Savret, care să îndeplinească funcția de consul al Franței. La 13/26 decembrie doi membri ai Sfatului Țării, Ion Pelivan, ministru al afacerilor externe, și Vladimir Cristi, ministru de interne, veniți la Iași, se adresează lui Berthelot spre a-i cere garanția Aliaților în instaurarea ordinei în provincia devastată și, mai ales, în asigurarea comunicațiilor prin căile ferate. Generalul francez s-a adresat colegilor săi Scerbacev și Prezan, acesta din urmă promițînd să asigure cu trupe paza nodului de cale ferată de la Ungheni. Planurile lui Berthelot înteau departe, dar speranțele puse de francezi în concursul Ucrainei erau înșelătoare, întrucît această țară, deși își proclamase independența la 20 noiembrie/3 decembrie 1917, se afla parțial sub influență bolșevică și se preta unui joc dublu, negociînd în același timp un tratat de pace și cu Puterile

Centrale. Pe de altă parte, tratativele între ruși și austro-germani de la Brest-Litovsk băteau pasul pe loc, deoarece Troțki nu dorea să recunoască independența țărilor baltice decât prin plebiscit. Pe frontul românesc operațiile militare rămăneau în continuare suspendate prin armistițiul temporar de la Focșani.

În același timp, o telegramă primită de generalul Berthelot la 14/27 decembrie de la Paris, unde noul premier Georges Clemenceau ducea o politică viguroasă de susținere a efortului de luptă al Franței și al Aliaților, îl asigura de concursul guvernului său dându-i mină liberă să acționeze în Basarabia și Ucraina cu orice mijloace pentru a păstra frontul oriental antigerman. La 16/29 decembrie generalul Berthelot asigură pe miniștrii basarabeni Pelivan și Cristi de tot concursul pe care era cu putință să-l acorde. Într-o convorbire avută cu generalii Prezan și Scerbacev la 23 decembrie 1917/5 ianuarie 1918 Berthelot insistă pentru ca armata română să restabilească ordinea în Basarabia, urmînd ca d'Albiat, comandantul Diviziei 1, să fie intermediar la Chișinău între Sfatul Țării și comandamentul român. Hotărîrea adoptată de șeful Misiunii militare franceze în colaborare cu generalii amintiți este întărită și de membrii guvernului român la 3/16 ianuarie 1918, iar la 5/18 ianuarie generalul de artilerie Vouillemin este trimis la Chișinău să reprezinte armata franceză, secondat de colonelul d'Albiat⁹⁰.

La sfîrșitul lui decembrie 1917 și începutul lui ianuarie 1918 situația în Basarabia devenise, într-adevăr, desperată. Firava republică suferea nu numai din pricina lipsei unei armate proprii, capabilă să-i asigure securitatea, dar și din cauza propagandei bolșevicilor, care însoțeau devastările și prădăciunile cu ideologia. În special, devenise nocivă activitatea altui basaraben renegat, refugiat odinioară în România, iar acum convertit la bolșevism, Ilie Cătărău, care, ca și Rakovski, se pușese în slujba sovietelor infectînd masele de țărani și soldați cu morbul comunismului. Acest agent bolșevic a fost neutralizat și arestat în seara zilei de 31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918 și expulzat la Odessa; cu toate acestea, puterea la Chișinău era împărțită între Sfatul Țării și reprezentanții maximaliști din *Rumcerod* (Comitetul executiv central al sovietelor frontului român, flotei Mării Negre și regiunea Odessa)⁹¹.

Încă de la 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918 președintele consiliului director P. Erhan și cu miniștrii Pelivan și Cristi au trimis ministrului de război al României, Constantin Iancovescu, cererea de a trimite la Chișinău un regiment din corpul voluntarilor ardeleni spre a restabili ordinea. Guvernul român, spre a nu complica și mai mult relațiile cu Rusia bolșevică și a nu provoca o reacție negativă din partea Germaniei cu care ne aflam într-un precar armistițiu, a acționat cu multă prudență. De altfel, Lenin lansase un adevărat „ultimatum“ la 3/16 ianuarie 1918, „somînd“ pe români să acorde satisfacție maximaliștilor pedepsind pe cei care contribuiseră la dezarmarea și expulzarea lor din Moldova. Acest insolent document a rămas fără răspuns. Autoritățile noastre au trecut peste Prut, cu asentimentul lui Scerbacev, mai întîi, un detașament compus din ardeleni, ucraineni și cîțiva grăniceri români.

în timp ce din Kiev se deplasa spre Chişinău un corp de voluntari ardeleni. Aceştia au fost atacați și bătuți de bolșevici în gara Chişinău la 6/19 ianuarie, determinând un energic protest la 9/22 ianuarie din partea Comitetului de acțiune al studenților moldoveni⁹². La fel, Comitetul moldovenesc din Kiev a trimis premierului Brătianu la 12/25 ianuarie o telegramă, în care, apreciind „situația critică a Basarabiei, creată prin retragerea armatei ruse“, era rugat a trimite „imediat în Basarabia armata română pentru salvarea țării“⁹³.

Trupele noastre s-au pus în mișcare la 10/23 ianuarie, iar la 12/25 ianuarie generalul Prezan a dat o proclamație prin care definea scopurile intrării armatei române: de „a aduce rânduială și liniște în satele și târgurile“ basarabene, „punând la adăpost viața și avutul întregului popor împotriva răufăcătorilor“, și de a asigura „transportul celor trebuincioase pentru traiul armatelor ruse și române, care fac pază la hotarele noastre, apărind prin aceasta și hotarele țării noastre“⁹⁴. În aceeași zi, ostașii români au fost întâmpinați la Streșeni de o delegație trimisă din partea Sfatului Țării, a comitetului țărănesc, a comitetului moldovenesc al marinarilor și soldaților moldoveni, făcându-se cunoscute cele stabilite la Iași cu emisarii basarabeni în frunte cu Pelivan: oștirea venită este alcătuită atât din români, dar și din soldați ucraineni; ea a intrat în Basarabia spre a apăra căile ferate și depozitele de provizii; românii nu se vor amesteca în treburile interne ale provinciei, garante fiind Franța și puterile aliate; trupele puse sub comanda generalului Ernest Broșteanu vor înainta până la Chişinău⁹⁵. Intrarea oștirii române în Basarabia a provocat furia guvernului bolșevic de la Petrograd, Consiliul comisarilor poporului hotărând ruperea relațiilor diplomatice cu România și expulzarea membrilor legației României; totodată, în modul cel mai abuziv posibil, „fondul român de aur care se găsește la Moscova este declarat intangibil pentru oligarhia română. Guvernul Sovietelor își asumă răspunderea de a conserva acest fond și de a-l remite în miinile poporului român“⁹⁶. Cu toată durerea provocată de confiscarea, fără precedent, a tezaurului țării de către maximaliști, guvernul român și-a continuat fără ezitare nobila acțiune de curățire a Basarabiei de bandele bolșevice. La 12/25 ianuarie armata română a eliberat orașul Bolgrad, iar la 16/29 ianuarie comunicatul Marelui Stat Major făcea cunoscut că „trupele noastre, chemate de Comandamentul rus și de Sfatul Țării-Republicei Moldovenești, au intrat la 13 ianuarie [stil vechi], 6 ore, în mijlocul aclamațiunilor populațiunii, în Chişinău“⁹⁷. Cu acest prilej, generalul Broșteanu a adresat o proclamație la 16/29 ianuarie locuitorilor orașului Chişinău, mulțumind pentru buna primire făcută trupelor române și asigurându-i că toate măsurile ce vor fi adoptate nu sînt de asuprire, ci însuflețite de principiile de libertate, frăție și egalitate, ce domnesc în România democrată. Continuîndu-și înaintarea, oștirea noastră atinge Nistrul la 20 ianuarie/2 februarie, eliberînd după lupte grele orașul Tighina și zvîrlind pe bolșevici peste fluviu. De asemenea, prin alte operații militare a fost eliberat întreg teritoriul Basarabiei (cu excepția nordului, unde pătrunseseră trupele austro-ungare), după ce armata noastră a intrat în Ismail (21 ianuarie/3 februarie), Chilia (25 ianuarie/7 februarie) și Cetatea Albă (23 februarie/8 martie).

Putind să-și desfășoare, acum, în liniște activitatea, Sfatul Țării a procedat la unele remanieri guvernamentale la 19 ianuarie/1 februarie, alegînd ca președinte al Colegiului director pe Daniel Ciugureanu, celelalte ministere rămînînd aproape neschimbate; agitațiile antiromânești făcute de unii minoritari zgomotoși în jurul convocării așa-zisului al 3-lea congres țărănesc la 18/31 ianuarie — 19 ianuarie/1 februarie au fost repede curmate, întrucît, lipsind majoritatea delegaților, zisul conclav a fost anulat. Avînd în vedere precedentul creat prin proclamarea independenței Ucrainei cu aproape două luni în urmă și necesitatea de a apăra țara pe viitor împotriva ingerințelor rusești, animat de cele mai bune gânduri, Sfatul Țării, reunit în sesiune extraordinară la 22 ianuarie/4 februarie, a proclamat prin votul moldovenilor și al minoritarilor independența Republicii Moldovenești, a cărei existență era asigurată și prin garanțiile date de Aliați. Solemnitatea sărbătoririi proclamării independenței a fost semnificativ aleasă a fi ziua de 24 ianuarie/6 februarie pentru a coincide cu aniversarea Unirii Principatelor. În proclamația lansată cu acest prilej se afirma că „prin venirea oștilor frățești românești pe pămîntul republicii noastre s-a întocmit o stare prielnică pentru munca harnică și orînduită pe toate ogoarele vieții... ființa lor pe pămîntul nostru ajută la așezarea rînduiei în țară și de azi înainte roada muncii fiecărui cetățean al republicii este cheazășluită împotriva lăcomiei răufăcătorilor”⁹⁸. Știrea proclamării independenței Republicii Moldovenești a fost primită cu mare satisfacție la Iași. După cum își informa superiorii ministrul Spaniei acreditat în țara noastră, Manuel Multedo, într-un raport din 25 ianuarie/7 februarie „presa română salută noul stat independent cu fraze călduroase de felicitare, amintind că acum 106 ani Basarabia a fost separată de Moldova pentru a fi anexată la Rusia. Aici se consideră că declarația adoptată de «Sfatul Țării» demonstrează importanța elementului românesc din Basarabia care nu a putut fi distrus nici prin deportările de țărani români trimiși dincolo de Nistru pînă în Caucaz, impuse de guvernele ruse sub pretextul de a-i împroprietări cu pămînt, nici prin înlocuirea cu legislația generală rusă a legislației civile române de tip bizantin care se păstra în Basarabia, nici prin nedreptățile premeditate cu care se încheiau procesele dintre moldoveni și ruși și prin care li se dădea sistematic dreptate acestora din urmă de către instanța de la Odessa și de către Tribunalul suprem din Petrograd, astfel încît proprietatea trecea din miinile moldovenilor în cele ale rușilor, nici prin interzicerea școlilor primare naționale pentru basarabeni, unicul popor din Imperiul rus căruia i se nega acest drept, nici cu toate celelalte eforturi prin care se încerca rusificarea Basarabiei și distrugerea sufletului său național“. Într-un al doilea raport, înaintat în aceeași zi, ministrul spaniol opina că „dată fiind unitatea de neam, căci așa cum se știe Basarabia nu este decît o parte din Moldova, țară românească prin origine, caracter, limbă și istorie, acest prim pas va fi urmat de alții care să ducă la unirea acestei bogate regiuni cu vechea sa patrie mamă”^{98bis}. Tot în aceeași zi, 25 ianuarie/7 februarie, generalul Berthelot scria: „ieri Sfatul Țării ar fi proclamat independența Basarabiei. Este oare preludiul la reunirea cu România? E sigur că țaranul e moldovean <român

— n.n. > și că tratatele din 1812 și 1878 n-au încorporat Basarabia la Rusia decât prin dreptul celui mai tare⁹⁹ (subl. n.).

Cu o zi înainte, la 23 ianuarie/5 februarie, cind Puterile Centrale cereau guvernului român în termeni ultimativi să înceapă negocierile de pace, organizația *Rumcerod* de la Odessa a propus crearea unei comisii tripartite ruso-româno-aliante care să examineze situația creată în raporturile româno-ruse, cerere acceptată de guvernul român la 26 ianuarie/8 februarie. La 11/24 februarie *Rumcerod*-ul își completează doleanțele, cerind părții române o „evacuare progresivă“ a teritoriului dintre Prut și Nistru, o reducere a numărului soldaților la cel necesar pentru paza depozitelor și a căilor ferate, precum și intreruperea „ostilităților față de Federația Sovietelor Ruse“. Partea română a acceptat în aceeași zi propunerile, exceptînd punctul privitor la retragerea trupelor din Basarabia și efectuarea unui schimb imediat de prizonieri (se avea în vedere, îndeosebi, eliberarea misiunii militare a generalului Constantin Coandă, întorcîndu-se de la Kiev, și a altor refugiați români din Odessa reținuți ca ostatici)¹⁰⁰. Această înțelegere consfințește eșecul agitațiilor cunoscutului militant socialist Rakovski, convertit la bolșevism, întors din Suedia și stabilit mai întîi la Sevastopol în Crimeea, apoi la Odessa, jucînd un rol influent în *Rumcerod*. El începuse organizarea unui corp de marinari ruși și români, cu scopul nu numai de a izgoni trupele noastre din Basarabia, dar să și aprindă flăcările revoluției în România, drept care a lansat o proclamație către popor în care îi anunța apropiatul „ajutor revoluționar pentru a răsturna guvernul burgheziei și al moșierilor“; totodată, el plănuia la 3/16 februarie dezlănțuirea unei ofensive menite să apere revoluția rusă de „primejdia“ românilor. Din aceste planuri fanteziste nu s-a realizat nimic. Armata română apăra cu fermitate Basarabia pe hotarul Nistrului, fără a ataca pe nimeni și Rakovski n-a putut decât să se răzbune pe bieții refugiați români aflați la Odessa și Cherson. În această activitate puțin lăudabilă el a fost secondat de niște socialiști renegați, convertiți la comunism, ca Alexandru Dobrogeanu-Gherea (fiul cunoscutului critic literar), Mihail Gheorghiu Bujor și ziaristul Isidor Kantor (alias Dic-Dicescu), care nutreau și ei iluzia introducerii „paradisului“ roșu al bolșevismului în România. Așadar, Rakovski a pornit o adevărată prigoană asupra românilor refugiați în sudul Rusiei, sechestrîndu-le tot ce aveau în bănci, făcînd razii în oraș ca să-i prindă, arestîndu-i și făcîndu-le tot felul de neajunsuri. După cum mărturisește I. G. Duca „din fericire, Dinu Brătianu și ai lui au putut veni cu ultimul tren. Dacă Rakovski ar fi pus mîna pe el, l-ar fi luat desigur ca ostatic și soarta lui ar fi fost cu adevărat dramatică; de altfel, l-a și căutat zile întregi în toată Odessa și nu s-a sfiit să mărturisească pe urmă nemulțumirea că nu l-a putut găsi¹⁰¹“. Bandele lui Rakovski au trebuit să se potolească, iar mai tîrziu s-a ajuns la aplicarea parțială a acordului încheiat la 11/24 februarie între autoritățile românești și *Rumcerod*-ul de la Odessa.

Dar între timp s-au petrecut evenimente mai grave căroro România a trebuit să le facă față. Puterile Centrale, iritate de tărăgănelile lui Troțki la

tratativele de la Brest-Litovsk, au hotărît să forțeze nota și, recunoscînd independența Ucrainei, au încheiat un tratat de pace separat cu această țară la 27 ianuarie/9 februarie, spulberînd astfel ultimele iluzii, ale Misiunii militare franceze de a organiza un front comun româno-ucrainean împotriva germanilor. România, rămasă astfel complet izolată și părăsită, n-a mai avut altă alternativă decît să înceapă tratativele de pace. Pentru a facilita acest obiectiv, guvernul condus de Ion I. C. Brătianu și-a prezentat demisia suveranului încă de la 26 ianuarie/8 februarie, regele Ferdinand numînd un nou premier în persoana generalului Averescu la 29 ianuarie/11 februarie, care a preluat și portofoliul *ad-interim* la externe, menținînd la Ministerul de Război pe generalul C. Iancovescu. Cu o zi mai înainte, Troțki s-a retras de la tratativele de la Brest-Litovsk, declarînd unilateral încetarea stării de război cu Germania și aliații ei și demobilizarea trupelor ruse, fără a semna nici un tratat de pace. Văzîndu-se într-o situație fără ieșire, guvernul român, după numeroase amînări, comunică reprezentanților Puterilor Centrale că acceptă propunerile de pace. La cererea sa, generalul Averescu are o întîlnire la Buftea cu feldmareșalul von Mackensen la 5/18 februarie, spre a se informa asupra condițiilor de pace; în același timp, a mai solicitat o întrevvedere și cu miniștrii de externe ai Germaniei și Austro-Ungariei, Kühlmann și Czernin. La aceasta din urmă, care a avut loc la 11/24 februarie, premierul român a aflat durele condiții de pace pe care învingătorii le reclamau de la România: cedarea în întregime a Dobrogei, rectificări destul de largi pe crestele munților, despărțînd țara de monarhia austro-ungară în regiunea Porților de Fier, în Valea Jiului și între Vatra Dornei și Câmpulung Moldovenesc; în sfîrșit, condiții economice foarte grele privind îndeosebi cerealele și petrolul românesc. Pentru a face suportabilă pierderea Dobrogei, cu care generalul Averescu nu s-a declarat de acord, reprezentanții Puterilor Centrale i-au dat de înțeles că nu s-ar opune anexării Basarabiei de către România; în fond, un șantaj invers decît cel practicat de ruși în 1878. Dar guvernul român a refuzat cu hotărîre un asemenea „troc“, deoarece el nu consimțea să „anexeze“ Basarabia, lăsînd să se exprime în mod liber locuitorii ei dacă doresc sau nu realipirea la România, și nu consimțea să cedeze Dobrogea ca monedă de schimb. Încercînd chiar să capteze bunăvoința regelui Ferdinand I, pe care Puterile Centrale nu mai înțelegeau acum să-l „pedepsească“ îndepărțindu-l de la tron, ministrul Czernin a solicitat suveranului o întrevvedere, care i-a fost acordată în vagonul trenului regal staționînd în gara Răcăciuni la 14/27 februarie. Czernin a pledat pentru acceptarea cit mai grabnică a condițiilor de pace, altfel, acestea se vor înăspri, dar suveranul nu a cedat acestui șantaj și a obiectat că nu se putea accepta sub nici o formă cedarea întregii Dobroge, ci cel mult a Cadrilaterului și că nu exista nici o legătură între această provincie și problema Basarabiei¹⁰². O remarcă judicioasă era făcută în acest sens și în scrisoarea ambasadorului Austro-Ungariei la Constantinopol, marchizul Giovanni de Pallavicini, care scria lui Czernin, la 13/26 februarie, că „situația geografică dovedește că, pentru România, Basarabia n-ar putea suplini pe deplin, în nici un caz, Dobrogea“¹⁰³. În acel moment Basarabia

era un stat neatârnat și fără ca majoritatea locuitorilor ei să uite vreo clipă legăturile de sînge cu România, țara înțelegea, totuși, să i se recunoască independența și să-i fie respectată integritatea teritorială. Astfel, baronul Müller von Széntygyörgy, șef de secție la Ministerul Afacerilor Externe austro-ungar, comunica lui Czernin, la 15/28 februarie, că „Guvernul Republicii Moldovenești independente, care s-a format în granițele fostei Basarabii, a luat cunoștință că trupele imperiale austriece au intrat la 11/24 februarie în împrejurimile localității Noua Suliță pe teritoriul Republicii. El protestează energic pe lângă guvernul austro-ungar împotriva violării drepturilor sale suverane și cere ca trupele să fie retrase neîntîrziat de pe teritoriul Republicii Moldovenești independente”¹⁰⁴. Iar la 18 februarie/3 martie, Biroul de evidență al Marelui Stat Major al armatei austro-ungare, recepționînd o notă transmisă prin unde scurte de la Chișinău, o remite lui Czernin, comunicîndu-i că Sfatul Țării — după ce aducea la cunoștință guvernelor europene și celui american constituirea Republicii Moldovenești ca stat independent — ruga insistent cabinetul de la Viena „să ia cunoștință de această declarație și să recunoască existența Republicii Moldovenești ca un stat național independent, absolut suveran” și, în consecință, dorea „să participe la tratativele de pace ale Puterilor Centrale cu guvernele din Petrograd și Kiev”¹⁰⁵.

Așadar, încercările austro-germane de a împinge România să anexeze Basarabia, ca să se despăgubească de pierderea Dobrogei ce urma a fi cedată bulgarilor, au fost net respinse. Din această cauză, infuriată la culme, reprezentanții Puterilor Centrale au adresat părții române un ultimatum brutal la 16 februarie/1 martie, prin care, în cazul neacceptării în termen de 24 de ore a condițiilor impuse țării noastre, armistițiul de la Focșani din 26 noiembrie/9 decembrie 1917 urma să fie denunțat, iar ostilitățile reluate.

Situația era gravă nu numai din pricina eliminării Ucrainei din război, dar și prin faptul că după intreruperea unilaterală a tratativelor de la Brest-Litovsk dintre Rusia și Puterile Centrale de către Troțki, la 28 ianuarie/10 februarie, ce proclamase „închietarea stării de război”, germanii, neluînd în serios această farsă, au dat rușilor un ultimatum înștiințîndu-i că armistițiul ce le fusese acordat expira la 5/18 februarie, dată după care urmau să se reia operațiile militare. Inițind o puternică ofensivă în regiunea țărilor baltice, germanii au ocupat pe rînd orașele Dvinsk (5/18 februarie), Dorpat (11/24 februarie), Reval și Psok (12/25 februarie), avansînd vertiginos către Petrograd. Însăpămîntat de această catastrofă, Lenin a cerut reluarea imediată a tratativelor de pace de la Brest-Litovsk la 15/28 februarie. În urma cererii formulate de către finlandezi, germanii au procedat și la ocuparea insulelor Aaland, situate în vecinătatea capitalei ruse, la 17 februarie/ 2 martie. Reduși la ultima extremitate, bolșevicii au fost nevoiți să încheie pacea separată de la Brest-Litovsk, a doua zi, la 18 februarie/3 martie. Rusia a fost silită să abandoneze Polonia, țările baltice și Finlanda, care deveneau independente, dar de fapt erau puse sub un semiprotectorat și ocupație germană, apoi, să

renunțe la Ucraina, „independentă“ în aceleași condiții de vasalitate, iar în favoarea Turciei, la unele teritorii din regiunea Transcaucaziei. Pentru a preveni orice abatere a rușilor de la condițiile de pace, trupele germane au început să înainteze în Ucraina, unde au ocupat orașele Kiev (18 februarie/3 martie), Nikolaev (4/17 martie) și Harkov (26 martie/8 aprilie), iar în sud au intrat în Odessa la 28 februarie/13 martie. Spre a evita apropierea trupelor kaiserului și prăbușirea regimului său, Lenin și guvernul bolșevic s-au mutat la 24 februarie/9 martie -la Moscova, proclamată capitală în locul Petrogradului. Concomitent, la 18 februarie/3 martie, trupele austro-ungare au intrat în Polonia, ocupând orașul Kamenec-Podolsk, ba chiar și localitățile Hotin și Lipcani în plină Basarabie, după cum releva Al. Marghiloman în notele sale politice¹⁰⁶.

În fața acestei situații catastrofale, după organizarea succesivă a trei Consilii de Coroană la Iași între 17—19 februarie/2—4 martie, guvernul Averescu a acceptat cu mari rezerve și ezitări condițiile de pace impuse României de Puterile Centrale. La 20 februarie/5 martie a fost trimis la Buftea ministrul de justiție Constantin Argetoianu spre a semna cu reprezentanții Germaniei (R. von Kühlmann), Austro-Ungariei (Ottokar Czernin), Imperiului otoman (Taalat pașa) și Bulgariei (Nikola Momčilov) un tratat preliminar de pace, prin care România consimțea să cedeze bulgarilor Dobrogea, cu menținerea unui cordon de legătură între portul Constanța și țara noastră, să accepte rectificările de frontieră în zona Carpaților reclamate de Austro-Ungaria și condițiile economice oneroase impuse de germani, să consimtă la licențierea misiunilor militare aliate cu sediul la Iași¹⁰⁷. În mod special a fost evitată orice referire la Basarabia spre a nu se face vreo legătură între pierderea Dobrogei și eventuala reunificare a acestei provincii cu patria mamă, prin libera exprimare a locuitorilor ei, și să nu accepte „anexarea“ sa cu asentimentul inamicilor.

Problema Basarabiei era artificial alimentată și de pretențiile absurde ale Ucrainei care manifesta revendicări teritoriale asupra provinciei. În nota adresată guvernelor Puterilor Centrale și celui român la 16/29 martie, pretextând că „în partea de nord a teritoriului Basarabiei locuiesc cu preferință ucrainenii, iar în cea de sud (între gurile Dunării și Nistrului și litoralul Mării Negre) ei au o majoritate relativă“, astfel că Basarabia din punct de vedere etnografic, economic și politic formează o unitate indivizibilă cu teritoriul Ucrainei (!!!), președintele consiliului de miniștri și ministrul de externe V. Golubovici își exprimă dorința să participe la viitoarea conferință definitivă de pace de la București între România și Puterile Centrale, deoarece în Basarabia se aflau trupe române, pentru soluționarea litigiului cu „consimțământul reprezentanților guvernului ucrainean“¹⁰⁸. Răspunsul guvernului Republicii Moldovenești a fost demn și prompt. Mai întâi, a dat instrucțiuni clare, în aceeași zi, delegației ce trebuia să plece la Kiev pentru reglementarea raporturilor bilaterale: trebuia să se ceară „recunoașterea și garanția independenței complete a Republicii Moldovenești în hotarele fostei gubernii a

Basarabiei între Prut, Nistru, Dunăre și Marea Neagră și granița veche a Austro-Ungariei, ...nici o parte din Republica Moldovenească nu poate fi ruptă în folosul altui stat; întrucît Republica Moldovenească acordă pe teritoriul său naționalității ucrainene și celorlalte naționalități autonomie național-culturală personală, moldovenilor de pește Nistru trebuie să li se acorde aceleași drepturi în Republica Ucraineană¹⁰⁹. La pretențiunile Ucrainei de a fi prezentă la negocierile de pace de la București, guvernul Republicii Moldovenești a răspuns, tot la 16/29 martie, că „universalul (proclamație — n.n.) de la 7/(20) noiembrie declară că teritoriul Ucrainei cuprinde guberniile: Chiev, Podolia, Volinia, Cernigov, Poltava, Harkov, Herson, Ecaterinoslav și Taurida fără Crimeea“ și de aceea „Sfatul Țării, parlamentul Republicii Moldovenești, aflînd despre tendințele Ucrainei asupra unor părți ale Republicii Moldovenești, în special asupra unei părți a ținuturilor Hotinului și Cetatea Albă, își exprimă față de guvernul Republicii Ucrainene, Rada centrală și întreg poporul ucrainean protestul său energic împotriva tentativelor asupra drepturilor de autodeterminare a poporului moldovenesc și a altor popoare, locuitoare pe teritoriul fostei gubernii a Basarabiei. Sfatul Țării declară că Republica poporană Moldovenească s-a proclamat independentă și neatîrnată la 24 ianuarie a.c. în granițele fostei gubernii a Basarabiei, despre care fapt au fost anunțate toate statele și Ucraina. Sfatul Țării amintește Ucrainei că între Republicele Moldovenească și Ucraineană din momentul de cînd ele s-au declarat autonome s-au stabilit cele mai amicale raporturi de vecinătate și Ucraina a avut o atitudine de respect față de Republica Moldovenească, recunoscînd dreptul ei la autodeterminare și independență¹¹⁰. În sfîrșit, s-au dat instrucțiuni unor delegați din partea guvernului Republicii Moldovenești ca plecînd la București pentru conferința păcii „toate părțile contractante să-i recunoască... ca reprezentanți plenipotențieri și ca membri egali ai conferinței. Delegația trebuie să ceară să se introducă în proiectul tratatelor de pace a unui alineat, care să garanteze neatîrnarea și de sine statornicia Republicii Moldovenești, în granițele fostei gubernii Basarabia, între Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechea frontieră cu Austria. Teritoriul Republicii Moldovenești în hotarele fostei gubernii a Basarabiei este indivizibil și nici o parte din Republica Moldovenească nu poate fi ruptă în folosul unui alt stat“¹¹¹.

Deoarece România a refuzat să discute problema Basarabiei în tratativele de pace inițiate cu Puterile Centrale, iar acestea nu aveau nici un interes specific în această privință, a căzut de la sine chestiunea participării la negocieri a vreunei delegații basarabene și cu atât mai puțin ucrainene.

Tot în această perioadă, la 20 februarie/5 martie, s-au stins și ciocnirile dintre *Rumcerod*-ul de la Odessa și autoritățile române, după eliberarea ostaticilor capturați de bolșevici, maximaliștii au considerat aplanat „conflictul armat între Rusia și România“ pe baza propunerilor înaintate la 11/24 februarie și acceptate, cu unele amendamente, de guvernul român. La 23 februarie/8 martie generalul Averescu a acceptat declarația *Rumcerod*-ului,

semnată de Rakovski și tovarășii săi și contrasemnată de colonelul canadian N.S. Boyle, trimis de autoritățile noastre spre a salva viața ostaticilor români din Odessa, considerind „conflictul închis începînd din această zi“. Răspunsul guvernului de la Iași n-a mai parvenit *Rumcerod*-ului, deoarece delegatul nostru a ajuns la Odessa după părăsirea orașului de către bolșevici și ocuparea sa de trupele germane la 28 februarie/13 martie¹¹².

Între timp, în seara zilei de 24 februarie/9 martie au părăsit capitala Moldovei ofițerii misiunilor militare aliate în frunte cu cea franceză de sub comanda generalului Berthelot, spre regretul unanim al membrilor guvernelor Brătianu și Averescu, al Parlamentului, al locuitorilor orașului și al familiei regale, care au ținut, în semn de înaltă cinstire, să-i conducă la gară¹¹³. De altfel, Conferința interaliată, ținută la Londra la 19 martie, a adoptat o declarație prin care n-a recunoscut valabilitatea tratatului de pace preliminar încheiat la Buftea cu Puterile Centrale de către România, sub presiunea forței¹¹⁴. Dar în țară la noi, intrucît generalul Averescu a preferat ca un premier germanofil să preia sarcina semnării definitive la București a tratatului de pace încheiat la Buftea, în speranța eventualității obținerii unor condiții mai puțin aspre pentru România, s-a făcut apel la Alexandru Marghiloman. Acesta a fost invitat la Iași la 26 februarie/11 martie și după primirea demisiei cabinetului Averescu, a doua zi, de către suveran, Marghiloman a fost însărcinat de regele Ferdinand cu alcătuirea unui nou guvern la 5/18 martie. Au fost desemnați Constantin Arion la Ministerul de Externe și generalul Constantin Hârjeu la Război, în timp ce interimatul Internelor a fost preluat de premierul Marghiloman.

După pierderea Dobrogei, fapt ce i-a îndoliat sufletele, România a avut, însă, la scurt timp, fericirea să vadă revenită la sinul ei partea Moldovei dintre Prut și Nistru smulsă din trupul ei la 1812, datorită trufiei pline de deșărtăciune a țarului Alexandru I. Timp de 106 ani, cu toate încercările făcute de stăpînii împilatori, provincia n-a putut fi deznaționalizată, rusificată și absorbită colosului rus, în pofida deportărilor de autohtoni și colonizărilor cu alogeni, căci la 1918 tot elementul românesc rămăsese preponderent. Statisticile indică clar că în acel an populația Basarabiei număra 2.725.000 de locuitori, dintre care 1.810.000 români (66,5%), 330.000 ruși și ucraineni (12%), 210.000 bulgari și găgăuzi (7,7%), 75.000 germani (2,7%), 270.000 evrei (9,8%), 30.000 greci, armeni și de alte naționalități (1,3%)¹¹⁵. Evoluția reîntoarcerii Moldovei dintre Prut și Nistru la patria mamă a fost firească după procesul ireversibil dezlănțuit prin evenimentele din 1917. Desigur, pînă la conștientizarea pe plan politic a maselor a fost nevoie de timp și de străbătut etape intermediare, dar în luna martie 1918, după un an de frămîntări și două luni de zile de coabitare cu românii după intrarea trupelor noastre în provincie spre a o scăpa de iadul bolșevic, basarabienii au constatat în mod logic că locul lor era alături de frații de peste Prut. Nenumărate moțiuni și chemări provenind din cele mai diferite straturi sociale au pledat în acest sens. Printre acestea, putem aminti declarația grupului de români din

toate provinciile țării semnată la Chișinău la 24 ianuarie/6 februarie de diferiți intelectuali, printre care transilvănenii dr. Onisifor Ghibu, dr. Ioan Matei, Iosif Șchiopul, Andrei Oțetea, bucovinenii dr. Ovidiu Țopa, George Tofan, regătenii G. Murgoci, G. Munteanu-Râmnic, Petre V. Haneș, macedonenii Constantin Noe și Epaminonda Balanace și, firește, basarabeni Vasile Hartia, Vladimir Cazadin, Ioan Văluță și Alexandru Văleanu, în care subliniau faptul că „mintuirea noastră este numai într-o Românie nouă, a tuturor românilor“; Cuvîntul tinerimii studențești din Basarabia care aspira la sînta cauză „a unirii tuturor românilor“; nu mai puțin importante sînt cererea țărănilor zemstvei județene din Bălți, din 3/16 martie, care hotărau, în numele țînutului lor, „să ne unim din nou cu scumpa țară mamă: cu România, voind să împărțim cu ea frățește tot norocul și nevoile vieții noastre viitoare, ca și în vremile Moldovei lui Ștefan cel Mare!“; sau cea a zemstvei din jud. Soroca, din 13/26 martie, ce reamintea „că în anul 1812, în urma singeroaselor frămîntări ale tuturor popoarelor europene, Basarabia a fost smulsă, fără consimțămîntul ei, de la trunchiul politic și etnografic al națiunii sale de origine“ și făcea apel pentru a se declara „unirea Basarabiei cu Regatul României, sub al cărui regîm constituțional și sub ocrotirea legilor căruia de monarhie democratică vedem siguranța existenței noastre naționale și propășirea economică și culturală“¹⁶.

În ridicarea conștiinței naționale a fraților din Moldova răsăriteană un rol de seamă l-a jucat și răspîndirea cărții românești care era reclamată cu aviditate. Astfel, din strigarea comitetului central al ostașilor basarabeni de pe frontul românesc adresată fraților români și publicată în ziarul „Ardealul“, nr. 10, din 3/16 decembrie 1917, reiese că: „Neamul românesc dintre Nistru și Prut duce o mare lipsă de cărți. În toată Basarabia nu se află nici o bibliotecă moldovenească. Școalele, în care pentru întîiași dată se învață acuma românește, n-au nici manuale, nici cărți de bibliotecă. Bisericile sînt cu desăvîrșire lipsite de cărți românești. Astăzi, cînd ne-am trezit din somnul adînc în care am zăcut atîta amar de vreme, vă rugăm, fraților, să ne dați tot sprijinul, pentru ca trezirea noastră să fie deplină și mișcarea, odată pornită, să nu mai înceteze, ci să ne ducă cit mai grabnic la idealul-mulț dorit. Jertfiți pentru cauza sîntă a deșteptării și luminării fraților voștri, lipsiți-vă de orice puteți, căci nouă orice ne va prinde bine și ne va da nemărginit folos. Fiecare cărticică va aduce rodul ei bun și sănătos, căci sămînța aruncată de ea nu va cădea în drum, ci în adîncul sufletului curat al românului basarabean, lipsit pînă acum de fericirea de a putea învăța carte în limba lui dulce“; cărțile urmau să fie trimise la sediul comitetului ostașilor basarabeni de pe frontul român la Iași în str. Cuza Vodă 37¹⁷. Opinia publică a fraților de peste Prut a fost sensibilizată și prin vibrantul apel lansat de către scriitorii români din țară și publicat în „Cuvînt moldovenesc“, nr. 11, din 31 ianuarie/13 februarie 1918, fiind semnat — printre alții — de Mihail Sadoveanu, Ion Agârbiceanu, Petre Locusteanu, Gheorghe Raneti, Ion Minulescu, Radu D. Rosețti, Ion Pillat, Mihail Sorbul, istoricul Constantin Giurescu ș.a., în care se arăta: „Apăsați de groaza și întunericul țarist, fără libertăți și fără lumină, ați trăit

Dumnezeu știe cum. De la sufletul nostru la al vostru n-a putut trece nimic. Noi ce slobozi în pământul nostru românesc priveam cu jale cum neamul nostru din Basarabia se întunecă și se stinge, fără ca să-i putem da un ajutor. În vremea din urmă durerea noastră a crescut, văzînd cum dușmanii noștri au stăruit prin născociri mincinoase să samene vrajbă între noi, pentru ca apropierea să nu mai fie cu puțință nici chiar în sufletele noastre. Dar a venit ziua slobozeniei. Peste apa cea blăstămată a Prutului s-a durat punte. A sosit ceasul cel mare, întru care atîta am nădăjduit, să ne întindem mîinile și să ne îmbrățișăm. A sunat ceasul înfrățirii, în care frate pe frate se caută. A fost laolaltă odată țara lui Ștefan Voevod cel Mare și Sfînt — am luptat și am suferit împreună prin veacuri. A venit, fraților, vremea ca neamul moldovenesc să nu mai cunoască hotar pentru dragostea lui, pentru limba noastră cea dulce. Cultura, limba și școala noastră de acum trebuie să se unească pe veci și nedespărțiți vom rămîne pină la sfîrșitul sfîrșitului¹¹⁸.

Oricum, la sfîrșitul lui martie 1918 condițiile erau întrunite pentru realizarea reunificării Basarabiei cu România. Tratatul preliminar de pace semnat la Buftea de țara noastră a disjuns problema Dobrogei de cea a Basarabiei, fiind siliți să cedăm temporar pe cea dintîi Bulgariei, dar fără a considera realipirea ulterioară a celei de a doua ca un „troc“ sau un „schimb teritorial“ oferit românilor din „mărinimia“ Puterilor Centrale pe spezele fostului lor inamic, deoarece Moldova dintre Prut și Nistru se desprinsese din fostul imperiu rus de la finele anului 1917 și devenind un stat independent își exprima liber aspirațiile. După cum a intuit atît de bine unul din militanții pentru înfăptuirea Unirii, Ștefan Ciobanu, „a fost ales cel mai potrivit moment pentru situația din Basarabia și pentru starea spiritelor populației. Unirea era dorită, ea se simțea în aer. Era momentul culminant al eforturilor poporului basarabean pentru a-și dobîndi libertatea națională, era ultimul act revoluționar pe care trebuia să-l facă pentru a-și determina soarta“¹¹⁹.

De aceea, trei delegați ai Sfatului Țării, în frunte cu președintele său Ion Inculeț, vicepreședintele Pan Halippa și premierul Daniel Ciugureanu, au sosit la 20 martie/2 aprilie la Iași spre a discuta cu oficialitățile române problemele legate de unirea Basarabiei cu România. În timp ce Halippa și Ciugureanu erau dispuși să accepte unirea fără condiții, Inculeț, cu o orientare politică mai radicală, a condiționat-o de respectarea autonomiei provinciei și menținerea reformelor social-economice și politice dobîndite (reforma agrară și votul universal). În discuțiile purtate cu premierul Marghiloman, delegații Sfatului Țării au primit asigurările necesare respectării drepturilor cîștigate de Basarabia; la negocieri s-a asociat și încercatul militant basarabean Constantin Stere, sosit din București, cu învoirea ocupanților, la 23 martie/5 aprilie. Prin vederile sale radical-socialiste, Stere se prezenta ca un garant al recunoașterii libertăților democratice dobîndite de Basarabia¹²⁰. Marghiloman a făcut cunoscută delegaților Sfatului Țării și poziția Puterilor Centrale care nu ridicau nici o obiecție la unirea Basarabiei cu România, doar Bulgaria, condiționînd-o, în mod meschin, de livrarea a 11.000 de tone de cereale din

Bolgrad, cerere care i-a fost satisfăcută¹²¹. Însă Inculeț, prevăzător, intuind că războiul nu se terminase și balanța victoriei putea să incline ulterior spre cealaltă parte, s-a consultat în același timp și cu miniștrii plenipotențiarilor din lași ai puterilor Antantei, ca să le cunoască reacțiile.

În afara ministrului italian Fasciotti, care și-a exprimat temerile că „Rusia ar putea reînvia“ și deci să emită pretenții de recuperare în viitor, toți ceilalți miniștri aliați au agreat actul. I.G. Duca amintește că reprezentantul Marii Britanii, Barclay, i-a zis lui Inculeț „faceți cum credeți“, deci libertate de acțiune, în timp ce reprezentantul Americii, Charles Vopicka, „l-a asigurat de tot sprijinul Statelor Unite și de întreaga lui simpatie, întrucit, fiind ceh de origine, cauza independenței tuturor micilor națiuni europene îi era cu deosebire scumpă. Saint-Aulaire i-a comunicat că Franța este de acord... Inculeț s-a mai dus și la Brătianu, care, la rindul său, l-a îndemnat să proclame fără întârziere unirea“¹²².

A doua zi, la 24 martie/6 aprilie, delegații Sfatului Țării s-au întors la Chișinău, însoțiți de C. Stere, căruia i s-a făcut o primire entuziastă. Timp de două zile pînă la ședința votului Sfatului Țării pentru a decide unirea, Stere s-a devotat cu o energie fără preget eforturilor de a convinge pe cei nehotărâți sau sceptici, recrutați în parte și din rindurile minoritarilor temători, declarându-i apoi lui Marghiloman că în acest scurt interval de timp a ținut 28 de discursuri și a făcut „kilometri de vorbărie“¹²³. În ziua de 26 martie/8 aprilie Marghiloman, însoțit de ministrul de război Hârjeu și alți demnitari sosesc la Chișinău, fiind primiți cu ospitalitate și găzduiți la Hotel de Londra; ei trebuiau să primească, mai tirziu, deciziile adoptate de Sfatul Țării după deliberări. În ziua de 27 martie/9 aprilie se deschid cu solemnitate lucrările Sfatului Țării în palatul său (ulterior, Liceul „Al. Donici“), sub președinția lui I. Inculeț și în prezența membrilor Prezidiului P. Halippa, B. M. Epure, C. Misirkov și I. Buzdugan, de față fiind toți membrii cabinetului și deputații Republicii Moldovenești, precum și premierul Marghiloman și ceilalți reprezentanți ai guvernului român. La început, este invitat să ia cuvîntul Al. Marghiloman ca să prezinte poziția oficială a României asupra felului în care se acceptă Unirea Basarabiei, adică prin respectarea libertăților cetățenești, a drepturilor minorităților, păstrarea autonomiei provinciale și a consiliului de directori și trimiterea unor reprezentanți basarabeni în Parlamentul României. În amintirile sale, Marghiloman mărturisește: „Pronunț un discurs vibrător, puternic aplaudat și dau citire condițiilor formulate; pentru a respecta suveranitatea lor declar că părăsesc palatul, dar îi rog să pășească la acte“¹²⁴.

După retragerea delegației române la sediul Cercului militar, au urmat dezbaterile aprinse din Sfatul Țării pentru hotărîrea Unirii. C. Stere a fost cooptat în Sfatul Țării pentru laborioasa sa activitate, în aclamațiile sălii, pronunțînd un mișcător discurs în favoarea revenirii la patria mamă, subliniind hotărîrea poporului român și a guvernului său de a satisface doleanțele basarabenilor. În numele blocului moldovenesc, deputatul Buzdugan se pronunță cu entuziasm pentru Unire: fracțiunea țărănească a fost divizată, cea legată de deputatul Țiganco refuzînd actul propus; în timp ce cea

majoritară, condusă de deputatul Teodosie Bârcă, a exprimat doleanțele țăranilor moldoveni de a se uni cu frații de singe din România. După ezitățile altor minoritari, se ajunge la problema felului de votare, alegându-se modul de a proceda deschis (82 deputați pentru, 27 contra și 16 abțineri). Președintele Inculeț procedează apoi la actul votării prin care deputații s-au pronunțat în majoritate pentru Unire: 86 voturi pentru, 3 împotriva (Ștefan Balmez, Arcadie Osmolovski, Mihail Starenski) și 36 abțineri. Emoționat, Președintele Sfatului Țării face cunoscut rezultatul, strigând în aplauzele furtunoase ale asistenței „Trăiască unirea cu România mamă“! I. Inculeț comunică apoi premierului Marghiloman, rechemat în sală, rezultatul favorabil al votului. „Mă urc la tribună — consemnează Marghiloman — și declar că, «în numele poporului român și al Regelui său, M. S. Ferdinand I (ovațiuni), iau act de hotărîrea Sfatului și proclam Basarabia unită, de data aceasta pentru totdeauna, cu România una și nedivizibilă» (E o adevărată frenezie.) Adaog: «Să ne înclinăm în fața geniului rasei noastre care a permis poporului Basarabiei să-și păstreze vie, printre veacuri, scînteia care la prima suflare a libertății a aprins inimile lor și să salutăm adînc pe acești oameni (arătînd pe cei de la guvern) cari, fără preocupări egoiste, putînd să rămîie conducătorii unui Stat, au voit mai bine să fie servitorii unei națiuni»». La ora 19,20 s-au închis lucrările Sfatului Țării, toți delegații ducîndu-se apoi la Catedrala din Chișinău, unde arhimandritul Gurie, viceministru pentru culte, după ce a ținut o scurtă cuvîntare, a «proclamat un Rege și Regină suverani ai țarei», slujind un Te-Deum. În sfîrșit, la orele 21⁰⁰, în Sala Cazinoului premierul Marghiloman a oferit o cină de 220 tacîmuri Sfatului Țării și notabilităților orașului¹²⁵. A doua zi, 28 martie/10 aprilie, suveranul, care se afla la Marele Cartier General de la Bârlad, fiind înștiințat telegrafic de Al. Marghiloman de rezultatul votului, a trimis o telegramă președintelui Inculeț și premierului Ciugureanu la Chișinău, prin care declara: „Sentimentul național ce se deșteptase atît de puternic în timpurile din urmă în inimile moldovenilor de dincolo de Prut a primit prin votul înălțător al Sfatului Țării o solemnă afirmare. Un vis frumos s-a înfăptuit. Din suflet mulțumesc bunului Dumnezeu că mi-a dat, în zile de restriște, ca o dulce mîngîiere, să văd după o sută de ani pe frații basarabeni revenind iarăși la Patria Mumă. Aduc prin osul Meu de călduroase mulțumiri Dōmniilor Voastre și Sfatului Țării, ale cărui patriotice sfortări au fost încoronate de succes“¹²⁶. În aceeași zi, Marghiloman s-a înapoiat la Iași, fiind întîmpinat cu aclamații de o mare mulțime ce venise la gară; la cinci minute după venirea premierului, a sosit și tronul cu regina Maria și prințul Carol ce vizitaseră zona fostului front și, întîlnindu-se cu primul-ministru, suverana și-a făcut cunoscută marea bucurie pentru alipirea Basarabiei la România¹²⁷.

La 30 martie/12 aprilie s-a sărbătorit cu mare fast Unirea Basarabiei cu România, participînd președintele Sfatului Țării Inculeț, Stere, Halippa și alți miniștri sosiți de la Chișinău, primiți cu onoruri și entuziasm; la ora 11,15 s-a oficiat un Te-Deum la Catedrala din Iași de către mitropolitul Moldovei Pimen și un sobor de preoți, la care a asistat întreaga familie regală, guvernul român, generali și alți înalți demnitari ai statului, după care a avut loc o

recepție la palatul mitropolitan. A urmat apoi defilarea trupelor cu drapel și muzică pe strada Ștefan cel Mare, iar în urmă o recepție la reședința regală, unde a fost oferit un mare prinz în cinstea oaspeților. Cu acest prilej, regele Ferdinand a rostit un cuvânt de salut, subliniind sărbătorirea „uniri vis care de mult zăcea în inimile tuturor românilor de dincolo și de dincoace de apele Prutului. Din graniță ați făcut punte, unindu-vă cu țara mamă și de aceea vă zic: bine ați venit între noi“. A răspuns I. Inculeț: „Acum, după înfăptuirea unirii să luptăm pentru realizarea dorințelor poporului nostru și îndeosebi ale țărănimii noastre. În această privință, Majestatea Voastră a binevoit a ne da cea mai frumoasă pildă. Gestul Majestații Voastre a avut un ecou mare în țărănimea basarabeană care, aclamînd pe Majestatea Voastră, Vă numește «Krestianski Karol — Regele Țăranilor»“. După dejun, mulțimea a venit să salute familia regală și pe oaspeți aflați în balconul reședinței, incingîndu-se apoi o horă, în care — după cum amintește atît Regina Maria, cit și Al. Marghiloman — au coborît și principesele „în centrul unor zgomotoase și însuflețite aclamații și jucară dansul național în vestita str. Lăpușneanu, împreună cu niște basarabeni necunoscuți, însă plini de entuziasm“. În final, regele a acordat decorații delegaților de peste Prut, iar Stere a căpătat chiar „Coroana României“ în gradul de mare ofițer. „Alipirea Basarabiei e netăgăduit un mare eveniment pentru țara noastră“, mărturisea regina Maria. „E primul pas spre «Unirea» visată de România“¹²⁸.

La 9/22 aprilie premierul Marghiloman a cerut suveranului promulgarea unui decret pentru acceptarea oficială a unirii Basarabiei cu România. În aceeași zi, regele Ferdinand a decretat: „Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu Mama Sa România“. Totodată, prin numirea lui Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu ca miniștri secretari de stat fără portofoliu în guvernul român, locul președintelui Sfatului Țării a fost ocupat, la 16/29 aprilie, de Constantin Stere. În sfîrșit, tot în aceeași zi de 9/22 aprilie, suveranul a înființat și Consiliul de directori pentru administrarea provincială a Basarabiei, potrivit statutului de autonomie al provinciei. Acest organism era format din: dr. Petre Cazacu, președinte, iar Ion Costin, Nicolae Codreanu, Ștefan Ciobanu, Vlad Chiorescu, Gheorghe Grosu, Emanoil Catelli și doi minoritari, Isac Gherman (evreu) și Arcadie Osmolovski (ucrainean) — membri¹²⁹. În felul acesta administrația Basarabiei, colaborînd cu Ministerul de Interne român, asigura privilegiile speciale și conducea provincia, în condiții de deplină autonomie.

Greutățile cu vecinii de la răsărit n-au întîrziat însă să apară. Încă de la 30 martie/12 aprilie, încălcîndu-și propriile principii de neamestec în treburile interne ale altor state și de recunoaștere a drepturilor popoarelor a autodeterminare, Rada ucraineană a protestat pe lângă guvernul român nerecunoscînd hotărîrea Sfatului Țării din 27 martie/9 aprilie de realipire a

Basarabiei la patria mamă. La această notă lipsită de sens, guvernul român a răspuns cu demnitate la 7/20 aprilie combătând conținutul ei, demonstrând caracterul românesc al Moldovei dintre Prut și Nistru și respingând pretențiile anexioniste ale Ucrainei formulate față de nordul și sudul provinciei contestate. La 9/22 aprilie, Ucraina a trimis un reprezentant la Iași, în persoana lui Gologan, acreditat doar pe lângă guvern, nu și pe lângă rege, ceea ce i-a conferit doar dreptul de agent oficios. Într-o discuție purtată cu premierul Marghiloman, emisarul „vorbește de reclamațiunile ucrainene: „nu le cunosc, — răspunde primul-ministru —, dar ucrainenii pot fi siguri că vor fi tratați ca toți ceilalți cetățeni ai Basarabiei. Dar să nu uite că dacă sunt 60.000 ucrainenii în Basarabia, sunt câteva sute de mii de români în Podolia, de-a lungul Nistrului și că, conform principiului naționalităților, putem să-i reclamăm ca compensație”¹³⁰. Conflictul latent cu Ucraina — căzută sub influență și, în parte, ocupație germană și unde fusese ales ca hatman, la 16/29 aprilie, generalul Pavel Skoropadski, înclinat către Puterile Centrale — a continuat, deoarece la 22 aprilie/5 mai această țară a ridicat noi pretenții anexioniste asupra Basarabiei, pe care guvernul român le-a respins din nou la 6/19 iunie printr-o documentată argumentare de ordin geografic, etnic și istoric, indubitabilă¹³¹. Până la sfârșitul războiului n-a mai avut loc nici un schimb de note în această chestiune. În Ucraina desfășurându-se, apoi, tulburări prin evacuarea austro-germanilor, iar Skoropadski fiind înlocuit, la 2/15 noiembrie, de generalul Simion Petliura, exponent al socialiștilor.

În afara Ucrainei, cu care ne învecinam pe atunci direct, a mai ridicat obiecții nejustificate asupra unirii Basarabiei cu România și Rusia bolșevică. Astfel, în pofida „declarației popoarelor din Rusia”, adoptată de guvernul sovietic la 2/15 noiembrie 1917, prin care Lenin proclama egalitatea și suveranitatea popoarelor dezrobite din fostul imperiu și dreptul lor la autodeterminare până la separarea și formarea de state independente, noul comisar la afacerile externe, Gheorghe Vasilievici Cicerin, a protestat pe lângă Puterile Centrale împotriva alipirii Basarabiei la România, probabil, la instigările lui Rakovski, deoarece relațiile diplomatice ale Sovietelor cu țara noastră fuseseră rupte în ianuarie 1918. Diplomatul german von Kriege făcea cunoscut premierului Marghiloman la 14/27 aprilie 1918 acest protest și, după cum precizează omul de stat român: „Asupra Basarabiei, felicitări elogioase. Kriege nu vede nici o dificultate. Îmi citește protestarea lui Cicerin, pe care o cunosc, și pe care, ca și mine, nu o ia în serios. La Brest-Litovsk Rusia recunoscuse ființa Basarabiei ca stat independent”¹³².

Dar în acea vreme România trebuia să facă față unei situații mult mai grele. Constrinsă de Puterile Centrale, care își sporiseră presiunile de tot felul, țara noastră a fost silită să încheie tratatul de pace inrobitor de la București din 24 aprilie/7 mai cu anexele sale economice și alte prevederi. Această pace „drastică” impunea României dureroase sacrificii teritoriale, fără nici o despăgubire financiară, pierderea Dobrogei în favoarea Bulgariei până la gurile Dunării și a unor teritorii din masivul Carpaților în favoarea Austro-Ungariei

insumind o suprafață de 5 600 km² cu 724.957 locuitori, apoi monopolul german asupra comerțului cu grâne, a exploatării petrolului și prelucrării fondului forestier, controlul german asupra navigației pe Dunăre, indemnizații pentru trupele din teritoriul ocupat și alte condiții înrobitoare, ca și demobilizarea armatei române, redusă la 4 divizii cu efective complete și 8 divizii cu efective de pace. Tratatul a fost semnat la Palatul Cotroceni din Capitală de către miniștrii de externe ai țărilor învingătoare, R. von Kühlmann (Germania), Stephan baron von Burian (Austro-Ungaria), Ahmet Nessimi bei (Turcia) și Vasili Radoslavov (Bulgaria), iar din partea română, de premierul Marghiloman și ministrul de externe Constantin Arion¹³³. Această pace silnică și extrem de impopulară n-a fost recunoscută niciodată de aliați, care, prin declarația miniștrilor lor plenipotențiarilor de la Iași din 1/14 mai, au considerat nule și neavenite toate clauzele ei¹³⁴. Ea a trecut la 21 iunie/4 iulie prin Parlamentul docil de la Iași, convocat în urma alegerilor câștigate de conservatori și aliații lor, în condițiile neparticipării liberalilor. la 19—20 mai/1—2 iunie¹³⁵, dar regele Ferdinand, cu toate presiunile exercitate asupra sa, a refuzat s-o ratifice, ea rămânind, în consecință, nevalidată.

Politica autoritară a lui Marghiloman — pe care țara o suporta cu greu — a iritat și cercurile conducătoare din Basarabia, nemulțumite de abuzurile săvârșite prin rechizițiile arbitrare de grâne și provizii pentru armatele Puterilor Centrale. Totuși, lucrările Sfatului Țării au durat fără stinjenire din martie pînă la 23 mai/5 iunie, urmînd să fie reluate după încheierea activității comisiilor pentru reformele agrară și constituțională, conduse, respectiv, de Anton Crihan și Vasile Bărcă¹³⁶. În pofida șicanelor guvernanților germanofili de la Iași, zisele comisii au lucrat cu sîrguință, achitîndu-se de îndatoririle lor pînă la mijlocul toamnei.

Între timp, cursul războiului mondial a evoluat radical. După eșuarea mării ofensive germane din primăvara și începutul verii 1918 pe frontul de Vest, trupele aliate, sub comanda unică a mareșalului Ferdinand Foch, trec la 8 august la o contraofensivă de proporții care duce pe germani în pragul infringerii. Aliații acestora se prăbușesc unul după altul. Reactivarea frontului de la Salonic, pus sub comanda generalului Louis-Felix Franchet d'Esperey, unde a fost retrimis generalul Berthelot cu misiunea de a readuce România în război în tabăra aliată, înaintînd spre Dunăre, duce la capitularea Bulgariei (17/30 septembrie) și la scoaterea din luptă a Imperiului otoman, atacat și de englezi în Orient, la 30 octombrie. Austro-Ungaria se destramă, cehii, slovacii, croații, slovenii își proclamă independența, ungurii se despart și ei de dubla monarhie, care cere pace la 3 noiembrie; toate aceste țări, cu excepția Regatului sirbo-croato-sloven, se proclamă republici. Generalul Berthelot, prin ministrul României la Paris, Victor Antonescu, trimis în secret la Iași la 22 octombrie/3 noiembrie, reia contactele cu miniștrii aliați, cu I. I. C. Brătianu și Curtea regală, pregătind reintrarea țării în război¹³⁷. În debandada generală provocată pe toate fronturile, trupele austro-ungare — ca și cele germane — sînt silite să evacueze teritoriile pe care le ocupau în Ucraina, iar trupele

române, sub comanda generalului Iacob Zadic, eliberează Hotinul și nordul Basarabiei de sub stăpînirea ocupanților la 23 octombrie/5 noiembrie¹³⁸; totodată, românii intră și în Bucovina, amenințată de expansioniștii ucraineni, și generalul Zadic eliberează mai întii Suceava, apoi Cernăuții la 29 octombrie/11 noiembrie, unde, sub președinția lui Iancu Flondor, se organizase încă de la 14/27 octombrie Consiliul Național Român. Încurajatoare știri sînt primite și din Moldova dintre Prut și Nistru, unde, încă de la 21 octombrie/3 noiembrie, ministrul american la Iași, Vopicka, se deplasase la Chișinău, „dînd asigurări publice că America va susține formarea României Mari și că Basarabia este și va fi a României”¹³⁹. La 24 octombrie/6 noiembrie, guvernul germanofil al lui Marghiloman este demis de regele Ferdinand și înlocuit prin cel condus de generalul Constantin Coandă, sprijinit tacit de liberalii lui Brătianu¹⁴⁰. Sînt abolite toate măsurile luate de Parlamentul ce a funcționat sub Marghiloman, care este și dizolvat, urmînd a se alege în viitor un parlament, prin vot universal, secret și direct, al întregii țări. S-a trecut la mobilizarea armatei, iar la 27 octombrie/9 noiembrie autoritățile române adresează trupelor inamice un ultimatum spre a părăsi de îndată teritoriul țării. La 28 octombrie/10 noiembrie trupele franceze ajung la Dunăre, de unde generalul Berthelot adresează o proclamație îndemnînd pe românii din teritoriul ocupat să se ridice împotriva inamicului, în timp ce, după remobilizarea armatei, România intră din nou în război împotriva Germaniei¹⁴¹. Aceasta, însă, cere pace a doua zi și semnează pe frontul de Vest cu trupele aliate armistițiul de la Compiègne (11 noiembrie), marcînd încetarea ostilităților din primul război mondial. În timp ce trupele române, în colaborare cu aliații, trec la curățirea teritoriului țării de inamic, în Transilvania, despărțită formal de statul maghiar, Consiliul Național Român Central, ce se formase încă de la 18/31 octombrie, cere guvernului de la Budapesta la 9/22 noiembrie să-i recunoască autoritatea asupra întregii provincii românești de peste Carpați. Pe ruinele fostului imperiu austro-ungar renasc sau se creează acum state independente, pe baza principiului autodeterminării popoarelor, recunoscut și prin cele 14 puncte enunțate în programul de pace al președintelui S.U.A., Woodrow Wilson, la 8 ianuarie 1918. Era firesc ca și românii asupriți să-și caute izbăvirea și să se reunească cu toții într-o aceeași patrie, după grelele sacrificii, marile vărsări de sînge și cumplitele suferințe îndurate în decursul războiului. Mai întii, la 15/28 noiembrie, Consiliul Național din Cernăuți, format din reprezentanți ai românilor, în frunte cu Iancu Flondor, Dionisie Bejan, Ion Nistor, Radu Grigorcea, Aurel Morariu, Teodor Stefanelli, Ioan Ștircea, Dimitrie Țurcan ș.a. și din cei ai minorităților germană, polonă și ucraineană, întrunit în sala sinodală din Cernăuți, a hotărît în unanimitate „Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei” în vechile ei hotare pînă la Ceremuș, Colacin și Nistru „cu Regatul României”. Votul unanim al Congresului a fost adus la cunoștință regelui Ferdinand printr-o telegramă, la care suveranul a răspuns cu multă emoție cinstind pe „oamenii patrioți care, cu toate suferințele îndurate în cursul vremurilor, au știut să tină vie în inimile poporului memoria

lui Ștefan cel Mare și Sfânt și sentimentul național, pregătind astfel, fără șovăire și însuflețiți de un patriotism cald, ziua binecuvintată de azi“. Actul Unirii fu adus și la cunoștința guvernelor din Paris, Londra, Roma și Washington¹⁴².

În sfârșit, la 18 noiembrie/1 decembrie are loc la Alba Iulia Marea Adunare Națională cu participarea a peste 100.000 de români veniți din toate colțurile Banatului și Transilvaniei, unde Vasile Goldiș, reprezentant al Partidului Național Român și în numele Consiliului Național Român Central, a dat citire textului rezoluției prin care „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează Unirea acestor români și a teritoriilor locuite de dînșii cu România“, cu respectarea drepturilor minoritarilor. A doua zi, 19 noiembrie/2 decembrie, Marele Sfat Național se întrunește în Sala Tribunalului din Alba Iulia, alegându-și ca președinte pe Gheorghe Pop de Băsești și guvernul provizoriu, numit Consiliul Dirigent, avînd ca premier și ministru de interne pe Iuliu Maniu, ce-și stabilește provizoriu reședința la Sibiu. Hotărîrea de unire a Transilvaniei cu patria mamă a fost adusă la cunoștința regelui, guvernului și Corpurilor legiuitoare din România, care reveniseră la București la 18 noiembrie/1 decembrie, în mijlocul armatei române. În Capitală, aceasta a făcut joncțiunea cu contingentele aliate franco-engleze și cu misiunea generalului Berthelot, ce veneau din sud, dinspre Dunăre. În telegrama de răspuns a regelui Ferdinand către Consiliul Dirigent se declara: „În numele românilor din Vechiul Regat, din Basarabia și din Bucovina, astăzi uniți, cu profundă recunoștință primesc hotărîrea fraților noștri de peste Carpați de a săvîrși Unitatea Națională a tuturor românilor și declar pe veci unite în Regatul Român toate ținuturile locuite de români de la Tisa pînă la Nistru... Prin lupte și prin jertfe Dumnezeu ne-a dat să înfăptuim azi aspirațiunile noastre cele mai sfînte. Mulțumindu-i din adîncul sufletelor, ne îndreptăm gîndurile către cei cari cu singele lor au clădit noul temelie al dezvoltării noastre naționale“. La 28 noiembrie/11 decembrie Consiliul Dirigent a adresat națiunii române din Transilvania și Banat proclamația prin care îi aducea la cunoștință și pe cale oficială înfăptuirea unirii Transilvaniei cu România și îi cerea să rupă legăturile cu guvernul maghiar și să se supună numai guvernului provizoriu de la Sibiu. A doua zi o delegație, în frunte cu episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu (greco-catolic), Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș, mergea la București spre a prezenta regelui și guvernului actul Unirii. La 29 noiembrie/12 decembrie, guvernul generalului Coandă a demisionat, formîndu-se un nou cabinet, cu majoritate liberală, condus de I. I. C. Brătianu. La 30 noiembrie/13 decembrie, delegația Consiliului Dirigent a fost primită cu toată căldura și cu intensă emoție la București de guvern și alte oficialități, iar a doua zi a prezentat suveranului actul Unirii, care a emis la 24 decembrie 1918/6 ianuarie 1919 decretul de organizare provizorie a Transilvaniei, administrația internă revenind Consiliului Dirigent, iar cea centrală, armata

și externele, autorităților guvernamentale ale țării¹⁴³. Între timp, trupele germane ale lui Mackensen s-au retras în dezordine spre țară prin Ardeal și Ungaria, în locul lor făcându-și treptat apariția oștirea română, condusă de un brav general de origine transilvăneană, Traian Moșoiu; ea înainta spre linia Mureșului, apoi, cu permisiunea aliaților, a eliberat orașul Cluj la 11/24 decembrie.

În vârtejul evenimentelor, fapte de seamă s-au petrecut concomitent și în Basarabia. Încă din timpul verii lui 1918, autoritățile de resort au cerut comisiilor de reformă și în special celei agrare să-și accelereze lucrările spre a asigura în mod normal integrarea provinciei în viața de stat a României. Comisiile și-au desfășurat activitatea între 4/17 iulie și 18 noiembrie/1 decembrie, iar Sfatul Țării a fost convocat sub președinția lui Pan Halippa în ședință extraordinară, pentru deliberări finale, la 27 noiembrie/10 decembrie. Conducătorul comisiei pentru reforma agrară Anton Crihanu a prezentat rezultatele la care s-a ajuns, înaintind un proiect de improprietărire a țăranilor, echitabil și echilibrat, ce a și fost adoptat. S-a renunțat apoi la discutarea proiectului comisiei pentru reforme constituționale, având în vedere cursul evenimentelor și reunirea provinciilor surori, Bucovina, Transilvania și Banatul cu patria mamă, de natură să determine alegerea unei Constituante pe țară, însărcinată cu efectuarea preconizatei reforme electorale. Pentru a armoniza deplin viața administrativă a Basarabiei cu restul țării, reunită acum în hotarele ei firești, Sfatul Țării a renunțat la unirea condiționată din 27 martie/9 aprilie, fiind de acord acum să declare unirea fără condiții. Astfel, la 27 noiembrie/10 decembrie Sfatul a adoptat următoarea hotărâre: „În urma unirii cu România mamă a Bucovinei, Ardealului, Banatului și ținuturilor ungurești, locuite de români, în hotarele Dunării și Tisei, Sfatul Țării declară că Basarabia renunță la condițiunile de unire stipulate în actul de la 27 martie, fiind încredințată că în România tuturor românilor regimul curat democratic este asigurat pe viitor. Sfatul Țării în prezua Constituantei române, care se va alege după votul universal, și rezolvînd chestia agrară după nevoile și cererile poporului, anulează celelalte condițiuni din actul unirii din 27 martie și declară unirea necondiționată a Basarabiei cu România mamă”¹⁴⁴. Guvernul român și suveranul au luat act cu satisfacție de integrarea deplină a Basarabiei în cuprinsul României, iar regele Ferdinand I și-a respectat promisiunea de a se efectua reforma agrară în Moldova dintre Prut și Nistru, sancționînd prin decretul din 22 decembrie 1918/4 ianuarie 1919 improprietăriră a 357.105 țărani, cărora li s-au atribuit 1.498.916 ha¹⁴⁵.

Așadar, visul de veacuri al poporului nostru obligat, prin vitregia vremurilor, secole de-a rîndul să trăiască divizat și sub stăpînire străină, a ajuns să se îplinească, după atîtea sacrificii, în 1918. toți fiii neamului românesc din Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banat reunindu-se cu frații lor din Muntenia, Moldova și Dobrogea în cadrul aceluiași stat național unitar, independent și indivizibil, România Mare. Dacă românii din provinciile cotate și-au exprimat liber voința de a se uni cu țara, în urma unui război necruțător ce pustiise Europa și lumea întreagă, mai rămînea de îndeplinit o

misiune, și anume recunoașterea internațională a Marii Uniri pentru ca România să-și ocupe locul convenit în sinul comunității internaționale. Și acest lucru nu putea fi dobândit decît prin stipulațiile tratatelor de pace semnate cu foștii inamici și prin aranjamente internaționale privind soarta teritoriilor ce au aparținut Rusiei, fost partener al Antantei.

5.3. Lupta pentru recunoașterea internațională a unirii Basarabiei (1919—1920)

Dacă de la unirea Basarabiei cu România la 27 martie/9 aprilie 1918 și pînă la sfîrșitul războiului marile puteri occidentale nu au pus în dubiu justetea actului, recunoscînd caracterul etnic românesc preponderent al provinciei, ezitățile lor în recunoașterea internațională formală a acestui act se nasc o dată cu începutul tratatelor de pace și cu speranțele — atît de iluzorii — răsturnării regimului bolșevic prin acțiunile unor militari anti-comuniști și, deci, a unei eventuale reîntoarceri a Rusiei în concertul european, de partea aliaților. Dar acțiunile separate și necoordonate în diferite zone ale Rusiei, între 1918—1920, ale unor generali ca Anton Ivanovici Denikin și Piotr Nikolaevici Wrangel în Ucraina, Nikolai Nikolaevici Iudenici în regiunea baltică și de nord, ale amiralului Aleksandr Vasilievici Kolceak și generalului Grigori Mihailovici Semionov în Siberia s-au dovedit pînă la sfîrșit incoerente, lipsite de eficacitate și înfrînte, rînd pe rînd, de bolșevici.

Poziția aliaților față de problema Basarabiei a fost, așadar, sinuoasă. Francezii au fost de la început favorabili nouă; un corp expediționar, pus sub comanda generalului D'Anselme, a întreprins operații militare în sudul Rusiei, după ce ocupase temporar portul Odessa (5/18 decembrie 1918), chiar și Chișinăul și Sevastopolul, spre a ajuta pe Denikin; soldații francezi au întărit contingentele românești din Basarabia spre a o apăra de incursiunile de peste Nistru ale ucrainenilor, căzuți din nou sub influență bolșevică, după evacuarea trupelor germane¹⁴⁶. Britanicii, pe plan diplomatic, au abordat în mod pozitiv drepturile noastre asupra Moldovei dintre Prut și Nistru; un studiu elaborat de Foreign Office la 10 februarie 1919 recomanda ca în tratativele generale de pace de la Paris „să se recunoască Unirea, deja implinită, a Basarabiei cu România“, deoarece provincia făcuse parte pînă la 1812 din trupul Moldovei, Sfatul Țării, ca instanță democratic aleasă, declarase independența și stabilise condițiile de unire cu România și, în sfîrșit, procentajul locuitorilor români era foarte ridicat de 60—65%¹⁴⁷. De asemenea, americanii au analizat chestiunea prin „Inquiry Commission“ (Comisia de cercetare), care a făcut recomandări privind legitimitatea drepturilor românilor asupra Basarabiei; documentul elaborat de comisie la 21 ianuarie 1919 arăta că Basarabia fusese parte integrantă a Moldovei între sec. XIV — 1812, 1856—1878 și era, „prin caracter, predominant românească“¹⁴⁸. Chiar președintele Woodrow Wilson

și-a întregit explicațiile la cele 14 puncte ale sale încă de la 30 octombrie 1918, precizând că „teritoriul rus nu este sinonim cu fostul teritoriu al Imperiului“, cum voia să interpreteze Rusia sovietică; trebuiau recunoscute „regimurile de facto“ provenind din fostul imperiu, independența Finlandei, Ucrainei, țărilor baltice, unirea Basarabiei cu România¹⁴⁹.

La Paris se deschisese lucrările Conferinței de Pace la 18 ianuarie 1919, în prezența reprezentanților a 32 de state, dar rolul principal era jucat de nucleul restrâns al Marilor Puteri Aliate, Franța, Marea Britanie, Italia, Statele Unite și Japonia, reprezentate prin premierii Clemenceau, David Lloyd George, Vittorio Orlando, președintele W. Wilson, marchizul Kimmaki Saionji; urmau a fi discutate tratatele de pace cu Germania, Austria, Ungaria, Bulgaria și Turcia, recunoașterea traseelor noilor frontiere europene, precum și cea a statelor succesoraie născute din prăbușirea imperiilor habsburgic și țarist, stabilirea reparațiilor de război etc. Delegația română era condusă de premierul I. I. C. Brătianu și era alcătuită din miniștrii Nicolae Mișu, Victor Antonescu, generalul C. Coandă, Nicolae Titulescu, Al. Vaida-Voevod, Ioan Pelivan ș.a. La 25 ianuarie a fost hotărâtă crearea Societății Națiunilor, cu sediul la Geneva, ca un organism internațional de supraveghere și promovare a păcii pe plan mondial, prin negocieri și evitarea oricărui conflict armat. Dar în afară de această generoasă acțiune, născută din inițiativa președintelui Wilson, discuțiile de la Paris, unde delegațiile participante au fost împărțite în 17 comisii și comitete specializate pe diverse probleme, s-au dovedit dificile și contradictorii, interesele țărilor mici și mijlocii subsumându-se hotărârilor luate de „Directoratul“ Marilor Puteri. România avea, cu precădere, de luptat pentru drepturile sale în Transilvania, Banat și Bucovina, desprinse din fostul imperiu austro-ungar, în timp ce problema Basarabiei trebuia tratată separat, deoarece nu aparținuse unui stat inamic Antantei, iar Rusia nu era reprezentată la tratative.

Deocamdată, țara noastră avea de înfruntat acțiunile agresive ale Ucrainei bolșevizate care înțelegea să-și rezolve revendicările asupra Basarabiei prin violență¹⁵⁰. În cursul lunii ianuarie se ivesc semnele prevestitoare ale unor operații militare pe Nistru din partea a numeroase grupuri înarmate bolșevice instigate de vechiul nostru inamic Cristian Rakowski, numit acum de Lenin președinte al Consiliului Comisarilor poporului din Ucraina. La 9/22 ianuarie 1919 bolșevicii lansează o serie de atacuri pe linia Nistrului în regiunea Atachi-Hotin, ținând orașul și regiunea înconjurătoare sub teroare pînă cînd sint respinși de trupele române din Divizia a 9-a condusă de generalul Davidoglu, ce-i zvrile peste fluviu la 1/14 februarie, pacificînd regiunea de nord a Basarabiei.

Concomitent, corpul expediționar francez alcătuit din trei divizii coloniale, puse sub comanda generalului d'Anselme, întărit și de două divizii grecești și numeroși voluntari polonezi și ruși albi caută să ajute forțele antibolșevice ale hatmanului Petliura și ale generalului Denikin operînd în Ucraina de sus; în această acțiune românii nu iau parte, întărind doar linia

Nistrului, ocupînd preventiv orașele Tiraspol și Razdelnia și importantul nod de cale ferată de la Cherson.

În acest timp, pe plan diplomatic, se punea în discuție la Conferința de Pace de la Paris pentru prima oară, la 8 februarie 1919, problema Basarabiei în comisia pentru drepturile românești, unde și-au expus punctele de vedere delegații britanic (Sir Eyre Crowe), francez (Jules Laroche) și american (Clive Day). Cel dintîi a insistat asupra înscrierii în tratatul privind Basarabia principiul etnic și național, excluzîndu-se orice altă formulare. Laroche a subliniat, la rîndul său, caracterul istoric și etnografic ce stătea la baza unirii Basarabiei cu România, răpită de ruși la 1812 prin forța armelor, fiind în concordanță cu afirmația premierului Brătianu: „Nu putem concepe existența neamului nostru fără Nistru, cum nu putem să o concepem fără Dunăre și Tisa, ca să ne separe de elementul slav... Basarabia reprezintă, pentru noi, intrarea casei noastre — în mîna altora, ea ne-ar periclita însuși căminul!”¹⁵¹. Delegatul american a stăruit pentru introducerea în tratat a unor clauze foarte stricte privind garantarea drepturilor minorităților. Pînă la urmă, comitetul a convenit să se pronunțe pentru recunoașterea provizorie a alipirii Basarabiei la România, la 5 martie, propunere acceptată și de reprezentantul Italiei. Proiectul a fost dat publicității la 11 martie, avînd următoarea formulare: „Comisia, luînd în considerație aspirațiile generale ale poporului Basarabiei, caracterul moldovenesc al acestei regiuni, ca și argumentele de ordin geografic, etnic, economic și istoric, se pronunță pentru Unirea Basarabiei cu România“. În mod straniu, însă, cînd recomandările comisiei au fost aduse la cunoștința Consiliului miniștrilor de externe ai puterilor aliate de la Paris, la 8 mai, secretarul de stat al S.U.A., Robert Lansing, a obiectat că nu se pot aduce modificări teritoriului Rusiei, fără asentimentul unui guvern legal al acestei țări, pronunțîndu-se, arbitrar, pentru recunoașterea regimului amiralului Kolceak, invitat să trimită un reprezentant în capitala Franței. Rezerva diplomatului american era neîntemeiată, deoarece problema Basarabiei nu depindea de Kolceak sau de oricare alt guvern rus, „alb“ sau bolșevic, deoarece provincia își declarase independența încă de la 24 ianuarie/6 februarie 1918 și se realipise României prin votul reprezentanților Sfatului Țării la 27 martie/9 aprilie al aceluși an. Din punct de vedere al dreptului internațional, însuși un distins jurist american, Brown Scott, aprecia că: „Precedentul pentru nașterea Republicii Basarabia era declarația de independență a Statelor Unite ale Americii. Justificarea pentru transferul teritoriului său și fidelitatea locuitorilor la România este doctrina autodeterminării președintelui Wilson“¹⁵².

Între timp situația devenise din nou tensionată la frontierele Basarabiei, deoarece slabele contingente coloniale franceze au fost respinse și alungate din sudul Ucrainei printr-o contraofensivă a trupelor bolșevice, ce recupără Odessa la 8 aprilie. Trupele române, la rîndul lor, evacuează Tiraspolul și se repliază la 17 aprilie¹⁵³ la Tighina, după ce au aruncat în aer podul de peste Nistru între această localitate și Porceni. Succesele înregistrate în sudul Ucrainei, ca și izbucnirea revoluției bolșevice în Ungaria, unde la 21 martie

este proclamată „Republica sovietică ungară“, îi înfierbintă și mai mult mințile lui Rakovski, care își imaginează o acțiune conjugată a armatelor roșii ucrainene (sovietice) și ungare ce urmau să facă joncțiunea pe teritoriul României, în nordul Bucovinei¹⁵⁴. Într-adevăr, între 16—18 aprilie armata ungară a atacat pe cea română în regiunea Munților Apuseni, dar trecind la contraofensivă trupele noastre resping pe agresor și ating Tisa la 1 mai. Cu toate acestea, Rakovski l-a convins pe Lenin că planul său era leșne de realizat, așa încît conducătorul de la Kremlin a telegrafiat, la 22 aprilie, lui Ivan Ivanovici Vatsetis, comandantul-șef al Armatei Roșii: „Înaintarea într-o parte a Galiției și a Bucovinei este necesară pentru a intra în contact cu Ungaria sovietică. Această sarcină trebuie realizată cu mai multă rapiditate și decizie“. Desfășurările militare de pe fronturile războiului civil — în primul rînd ofensiva forțelor lui Denikin — l-au făcut pe Lenin să șovăie în aprobarea planurilor lui Rakovski. Între asistența acordată Ungariei sovietice, pe de o parte, și salvarea Rusiei bolșevice amenințate de Denikin, pe de alta, el — abia dacă mai trebuie spus — considera ca decisivă mobilizarea pentru stăvilirea acțiunilor generalului rebel. Cu toate acestea, Rakovski nu a înțeles să abandoneze acțiunea împotriva României, deoarece avea cîștigați de partea sa și unii șefi militari. Astfel, Ciudakov, comandantul Armatei a 3-a, își fixase la 24 aprilie ca obiectiv „să elibereze Basarabia și să se pregătească energic în vederea unei ofensive în România, avînd drept obiectiv riul Siret; scopul este de a stabili în România puterea proletariatului (!) în colaborare cu insurgenții din nord-vestul Dobrogei, care simpatizează cu noi“ (!). Comandantul Antonov-Ovschenko mergea și mai departe cu fantezia sa, vînd să extindă revoluția pînă în Bulgaria. La 1 și 2 mai Lenin și Rakovski au trimis cîte o notă ultimativă guvernului român, cerînd, prin cea dintîi, evacuarea Basarabiei, prin cea de a doua, a Bucovinei în 48 de ore. „Guvernul muncitorilor și țăranilor din Ucraina — se spunea în a doua notă — este ferm hotărît să apere prin toate mijloacele dreptul la autodeterminare națională a muncitorilor și țăranilor din Bucovina. Clasa muncitoare din Ucraina nu poate permite ca între Ungaria sovietică și Ucraina sovietică, Bucovina să rămînă înlănțuită“. La Tiraspol a avut loc o consfătuire militară, la care a fost adoptat planul unei ofensive a armatei roșii în Basarabia, Nistrul urmînd să fie trecut pe la Dubăsari, Rezina, Hotin, Grigoriopol. Cetatea Albă. La 13 mai, pentru a justifica agresiunea, Rakovski a avut îndrăzneala să trimită o notă Ministerului de Externe al Franței în care semnală pretensele violențe și pogromuri (!) comise în Basarabia de oligarhia română (!), ce se bucura de protecția înaltului ei aliat din Occident. Cîteva zile mai tîrziu, la 19 mai, Rakovski trimite o telegramă conducătorului Ungariei sovietice, Béla Kun, — el însuși născut în Transilvania —, în care îl asigură de tot sprijinul său militar.

În Basarabia au avut loc incursiuni înarmate ale unor detașamente sovietice venite din stînga Nistrului. Pentru a sonda tăria rezistenței trupelor române și a contingentelor coloniale franceze ale generalului d'Anselme și în

caz de reușită a crea un cap de pod în vederea viitoarei ofensive, în zori zilei de 27 mai, după ce un avion a zburat deasupra Tighinei lansând manifeste instigând pe soldații străini să se alăture, în numele „internaționalismului proletar“ (!), armatei roșii, orașul a fost supus unui puternic bombardament de artilerie, apoi atacat de un detașament, care traversase Nistrul. Ajuțați de câțiva agenți comuniști din oraș, soldații sovietici au izbutit să țină câteva ore orașul sub stăpînire. Întrucît defecțiunea franceză nu s-a produs (doar 60 de militari francezi s-au asociat bolșevicilor), invadatorii nu au putut rezista contraatacului dat de tiraliorii algerieni și s-au retras din oraș. Spre a se asigura protecția provinciei a fost chemată în Basarabia Divizia a 5-a română — dispusă între Tighina și Marea Neagră —, înlocuind trupele coloniale franceze și celelalte regimente străine, precum și Divizia a 4-a care și-a stabilit cartierul la Orhei. În sfîrșit, sudul Basarabiei a fost pus sub apărarea unui comandament teritorial, condus de generalul Paul Angelescu și format din Divizia a 15-a de infanterie, brigada a 4-a de roșiori și trei regimente de călărași. După luarea acestor măsuri de apărare în Basarabia, armata roșie n-a mai îndrăznit să întreprindă vreo activitate la Nistru, deoarece a fost angajată în același timp în lupte grele cu trupele lui Denikin din Ucraina. Această situație a provocat un conflict serios între Lenin și Rakovski, care s-a adîncit, datorită refuzului acestuia din urmă de a renunța la ofensiva împotriva României și să sprijine rezistența trupelor bolșevice împotriva lui Denikin. „Ocuparea Luganskului — telegrafia Lenin la 5 mai lui Rakovski și comandanților săi militari — arată că acei ce vă acuză că aveți ambiția de a vrea să mergeți împotriva României au dreptate. Nu uitați că veți fi ținuți responsabili de catastrofă dacă veți întîrzia orice sprijin serios în bazinul Donului“. În perioada atacului de la Tighina, Lenin a trimis telegrame furibunde (26, 28 și 29 mai), acuzîndu-i pe conducătorii armatei roșii ucrainene de „iresponsabilitate criminală pentru fiecare minut de întîrziere“ și făcîndu-i vinovați de „inevitabila catastrofă“.

Planul lui Rakovski a eșuat complet. În răspunsul plin de demnitate dat la 19 iunie de guvernul român la notele ultimative ale conducătorilor sovietici din 1 și 2 mai, se exprima speranța în calmarea pornirilor agresive și stabilirea unor raporturi normale de conviețuire pașnică, deoarece „nici o țară n-ar putea trăi o viață normală fără să întreprindă relații permanente cu celelalte, cu atît mai mult relații strînse, cordiale și de bună vecinătate cu țările de care o separă frontierele“¹⁵⁵. La 11 iulie Consiliul militar interaliat a hotărît ocuparea militară a Ungariei bolșevizate de către trupele Antantei. Între 20—26 iulie regimul lui Béla Kun a dezlănțuit o ofensivă cu caracter sinucigaș împotriva armatei române la est de Tisa, ceea ce a provocat o ripostă viguroasă la 24 iulie a oștirii noastre, care trece Tisa la 27 iulie; după o scurtă campanie victorioasă, ea intră în Budapesta la 4 august, fapt ce a dus la prăbușirea guvernării bolșevice a lui Béla Kun. În același timp, în Ucraina, bolșevicii au suferit o serie de înfrîngerî fiind siliți să se retragă în urma ofensivei lui Denikin. România a fost astfel salvată de primejdia dublei lovituri sovieto-ungare.

Un epilog vrednic de consemnat: Rakovski, Béla Kun, Antonov-Ovschenko, Vatsetis — adică cei mai de seamă conducători bolșevici, politici și militari, implicați în acțiunea lui Rakovski îndreptată împotriva României — au fost executați mai târziu de Stalin, ca o pedeapsă immanentă¹⁵⁶.

România a înțeles să-și apere integritatea teritoriului, dar nu s-a amestecat în războiul civil din Rusia și, cu toate presiunile aliaților care își puneau mari speranțe în acțiunile rușilor „albi” și mai ales în acelea ale lui Denikin, țara noastră a repetat, în numeroase rânduri, că „nu se află în stare de război cu Rusia, nu va săvârși nici un act de agresiune împotriva acesteia, dar își va apăra granițele cu toate forțele sale”¹⁵⁷.

Între timp, la Paris, Marile Puteri au ajuns la o înțelegere în ceea ce privește semnarea tratatului de pace cu Germania, fapt consumat în Sală Oglinzilor din Palatul Versailles la 28 iunie, tratat la care România a aderat prin iscăliturile lui I.I.C. Brătianu și generalului Coandă, prin care, însă, se stabilea o cotă infimă ce revenea României din despăgubirile de război impuse Germaniei, chipurile, pentru „toate pagubele cauzate populației civile” în timpul ocupației. Dar gravele disensiuni ivite între reprezentanții puterilor aliate și premierul nostru în ceea ce privește discutarea tratatului de pace cu Austria și nerespectarea angajamentelor luate prin tratatul de alianță din 4/17 august 1916, precum și în legătură cu anumite prevederi inadmisibile privind problema minorităților — adevărate imixțiuni în afacerile noastre interne — au determinat părăsirea conferinței de către I.I.C. Brătianu la 2 iulie, urmată peste două luni și de demisia guvernului său la 27 septembrie.

În privința Basarabiei evoluția conferinței s-a derulat, în general, sub auspicii relativ mai favorabile. În decursul ședințelor din 1—2 iulie, delegația română, reprezentată încă prin Brătianu, asistat de N. Mișu, C. Diamandy și I. Pelivan, cea britanică, condusă de David Lloyd George și lordul Balfour și având ca experți — printre alții — pe Allen W. Leeper, Harold Nicolson și Harold Temperley, și cea franceză, reprezentată prin ministrul André Tardieu și colaboratorii săi, au ajuns la un *modus vivendi*. Brătianu a subliniat că Actele de Unire din martie, noiembrie și decembrie 1918 prin care Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banatul s-au realipit României reprezintă voința națiunii române exprimată într-un mod asemănător cu „consiliile [naționale] și în Polonia, Cehoslovacia și în alte părți”. Comitetul pentru probleme teritoriale, respectind principiul autodeterminării naționale a popoarelor, în conformitate cu prevederile Pactului Ligii Națiunilor, „după ce a luat în considerație aspirațiile generale ale populației din Basarabia și caracterul moldovenesc al acelei regiuni din punct de vedere geografic și etnic, ca și argumentele istorice și economice, se pronunță în favoarea alăturării Basarabiei la România”. Încercările unui delegat din partea rușilor „albi”, Maklakoff, ca și propunerea bizară a unei părți din delegația americană de a lega în mod artificial problema Basarabiei de aceea a Cadrilaterului n-au fost încununate de succes¹⁵⁸.

În toamna anului 1919, în cursul guvernării cabinetului generalului Arthur Văitoianu (27 septembrie — 1 decembrie) s-a accentuat conflictul

între România și Consiliul Suprem Aliat de la Paris cu privire la semnarea tratatului de pace cu Austria și a tratatului minorităților, elaborat la 28 mai, ce trebuia respectat nu numai de noi, ci și de cehoslovaci și poloni. Totodată, aliații mai erau indispuși și de faptul că românii rămăneau fermi pe poziția adoptată de a nu se amesteca în războiul civil din Rusia și de a nu acorda asistență militară lui Denikin, în pofida presiunilor exercitate nu numai de francezi, dar și de ministrul plenipotențiar britanic la București, Frank Rattigan, și de misiunea militară condusă de generalul J.A.S. Grenville. În felul acesta problema recunoașterii definitive a noilor frontiere ale României rămănea în suspensie. La 10 septembrie Puterile Aliate au semnat tratatul de pace cu Austria la Saint-Germain-en-Laye; în privința României, noua republică de la Viena recunoștea unirea Bucovinei cu patria mamă (art. 59), dar prin art. 60—61 se impuneau țării noastre condiții foarte dificile privind regimul minorităților și cel al preluării unei părți din datoria fostei duble monarhii. România, refuzând să semneze tratatul, a fost supusă unui adevărat „bombardament” al notelor diplomatice cominatorii, mergînd pînă la amenințarea cu expulzarea ei de la tratativele de pace. La 27 noiembrie s-a semnat doar de către Aliați, la Neuilly-sur-Seine, și tratatul de pace cu Bulgaria, prin care țara noastră redobîndea Cadrilaterul, dar reprezentanții noștri n-au avut voie să-l semneze, înainte de a accepta tratatul cu Austria. În cele din urmă, autoritățile române s-au decis să incline spre concesiile, deoarece de semnarea de către noi a tratatului de pace cu Austria depindea nu numai recunoașterea internațională a realipirii Bucovinei și a Dobrogei de sud, dar, în perspectivă, și cea a Basarabiei.

Pentru o ieșire constituțională din impas s-a recurs la alegeri generale parlamentare la sfîrșitul lunii noiembrie, simțîndu-se nevoia obținerii unui gir prin consultarea electorală a poporului. Din confruntarea electorală a ieșit victorios Blocul Democratic, reprezentînd o coaliție alcătuită, în principal, din Partidul Național Român (I. Maniu), Partidul Țărănesc (I. Mihalache) și Partidul Naționalist-Democrat (N. Iorga), și care, la 1 decembrie, a format guvernul prezidat de omul politic transilvănean Alexandru Vaida-Voevod. Noul cabinet a hotărît să accepte solicitările aliaților, nu fără ca premierul să poată obține unele modificări în preambulul tratatului de la Saint-Germain-en-Laye, amendarea conținutului art. 10—11 privitor la minorități, precum și reformularea art. 59 în sensul recunoașterii exprese a unirii Bucovinei cu România. În felul acesta delegații români de la Conferința de Pace din Paris, V. Antonescu și generalul Coandă, au fost imputerniciți să semneze la 10 decembrie tratatele de pace cu Austria și Bulgaria, precum și cel al minorităților (datînd din 10 septembrie)¹⁵⁹

La 29 decembrie 1919 nouul Parlament a hotărît să voteze legile de ratificare a unirii cu România a Transilvaniei, Banatului, Bucovinei și Basarabiei. În expunerea de motive la legea pentru ratificarea actului de unire de la Chișinău se sublinia — printre altele — că „Prin libera voință a norodului său, Basarabia în 27 martie (9 aprilie) 1918 s-a reîntors la Patria-Mamă, de care silnicia țarismului fusese o tinusc despărțită timp de 106 ani.

Prima împrejurare este că în Basarabia subjugată, cu toate sforțările de un secol ale autocratismului rus, licăririle conștiinței naționale nu s-au stins, țăranul moldovean nu s-a îndoit o singură clipă că este dintr-un neam deosebit de toate cele cu care împărtășise jugul robiei țarismului. Țarismul rus a putut să împiedice ca toate aceste simțăminte să iasă la suprafață, dar nu a reușit niciodată să le suprimă. A doua împrejurare a fost prăbușirea regimului țarist, care a lăsat pentru moment tuturor neamurilor subjugate de fosta Rusie puțința de a-și afirma aspirațiile și de a hotări ele însele de soarta lor. În acel moment unic, neamul nostru din Basarabia a putut să ia în mină propriile sale interese. Și astfel, după sute de congrese ținute spontan în toate orașele, târgurile și satele Basarabiei, ca și în afară de Basarabia, congrese care au determinat constituirea Sfatului Țării în 20 octombrie 1917, deschiderea lui în 27 noiembrie 1917, proclamarea Republicii în 2 decembrie în același an și a *Independenței* în 24 ianuarie 1917, făcute toate acestea cu participarea tuturor naționalităților, confesiunilor și claselor sociale, a tuturor autorităților, organizațiilor, societăților și cooperațiilor culturale, economice și profesionale din toată Basarabia, s-a dezlipit pentru vecie de Rusia, îndrumându-se spre ținta supremă spre care orice neam conștient trebuie să meargă [...]. Făcută din libera voință a întregului norod, reintrarea Basarabiei în unitatea românească trebuie înțeleasă nu ca un act de putere, ci ca un act de cea mai înaltă echitate, ca ultima etapă a unui proces complex de restabilire a dreptății călcate în picioare de țarismul rus în scurgerea lentă de 106 ani. Această restabilire a dreptății încălcate a avut loc nu numai în direcția națională, ci în toate direcțiile vieții politice, culturale și sociale, și nu numai pentru majoritatea românească, ci și pentru toate elementele etnice și confesionale din acea țară. Principalele laturi ale acestui proces de restabilire a dreptății se cuprind în reforma pentru împămintenirea țăranilor, nedreptățiți sub regimul rus, chemarea maselor mari la viața publică prin dreptul de vot universal, egal, direct și secret și ca urmare restabilirea poporului în dreptul de a se cîrmui prin oameni ieșiți din sinul său; [...] episodul final și culminant al acestui proces de restabilire a neamului românesc dintre Prut și Nistru și a minorităților etnice conlocuitoare cu el, în drepturile sale sfinte și imprescriptibile, a fost unirea cu România proclamată în 27 martie 1918; unirea tuturor românilor într-un stat național unitar este un postulat al dreptății istorice și al civilizației umane. În numele acestei dreptăți, cerem ca Adunarea Națională a României Mari și Întregite să ratifice această unire a Basarabiei, incorporind țara dintre Prut și Nistru Statului Român“. În aclamațiile Parlamentului a fost votată, prin ridicarea de miini, ratificarea cerută de țara întreagă. Raportorul proiectului de lege, deputatul Vasile Stroescu, fost președinte al Partidului Național Moldovenesc din Chișinău în 1917, vibrând de emoție, și-a îndreptat ochii spre cer rostind cuvintele: „Să dea Dumnezeu ca această unire să fie într-un ceas bun, cu noroc și pentru totdeauna!“¹⁶⁰

O dată cu ratificarea unirii Basarabiei cu România de către Parlamentul din București s-a efectuat un pas hotărîtor în direcția integrării depline a Moldovei dintre Prut și Nistru în viața noastră de stat. Au continuat, însă,

pe plan extern, eforturile pentru recunoașterea internațională a actului din 27 martie/9 aprilie 1918. Pentru a pleda direct cauza României, — complicată și prin criza ungară și continuarea ocupației noastre militare în această țară spre nemulțumirea aliaților —, premierul Al. Vaida-Voevod s-a deplasat în mai multe rânduri, în intervalul 16 ianuarie — 13 martie 1920, la Paris, unde a prezentat în fața Comisiei interaliatelor problema hotarelor orientale ale României, cit și la Londra, unde a purtat discuții cu David Lloyd George. Anglo-francezii s-au arătat, până la urmă, dispuși să rezolve problema recunoașterii internaționale a unirii Basarabiei, în pofida rezervelor americane ce o condiționau și de consimțământul unui guvern rus stabil și recunoscut pe plan internațional, fără a preciza dacă prin aceasta înțelegea pe cel sovietic, aflat la putere *de facto*¹⁶¹

Țara noastră a acționat cu multă prudență față de vecinul de la răsărit, deoarece Ucraina devenise un adevărat teatru de război. După izgonirea francezilor din Odessa și din sudul țării, în aprilie 1919, a fost instaurată Republica Sovietică Ucraineană, de tendință bolșevică, care a fost, ulterior, ocupată și, în parte, cucerită de trupele generalului rus alb Denikin. Dar și acesta a fost înfrânt, la rindul lui, și izgonit din Ucraina la 17 decembrie 1919, reinstaurându-se regimul bolșevic. Deși formal independentă, Ucraina forma acum un bloc cu Rusia bolșevică, colos care a redevenit astfel, pe cale indirectă, vecin cu noi la frontierele de pe Nistru. De aceea, partea română s-a arătat conciliantă, inițind chiar unele contacte cu Rusia sovietică prin convorbirile purtate de către atașatul nostru la Londra, Dimitrie Nicolae Ciotori, cu diplomatul Maksim Maksimovici Litvinov la Copenhaga, în Danemarca (între 9 și 14 februarie 1920), și, apoi, mai tirziu în capitala britanică cu reprezentanții Moscovei, Leonid Borisovici Krasin și Nikolai Klișko, abordind un spectru larg al relațiilor dintre cele două țări. La 24 februarie comisarul poporului pentru afaceri externe Cicerin a propus guvernului de la București negocieri pentru normalizarea relațiilor cu România, fiind convins că diferendele pot fi aplanate pe calea tratativilor și chestiunile teritoriale rezolvate prin bună înțelegere. La această propunere, premierul Al. Vaida-Voevod a răspuns la 3 martie că „România dorește să stabilească în mod pașnic și să întrețină relații amicale cu toți vecinii ei pe bazele viitoarei ei dezvoltări economice și politice în spirit democratic. Față de evenimentele și de luptele din Rusia, România a observat și observă constant atitudinea de a se abține de la orice imixtiune în afacerile interne ale poporului vecin”¹⁶². În felul acesta, s-a produs un început de „dezgheț” în relațiile dintre cele două țări, dar, din nefericire, ele nu s-au concretizat prin nici o înțelegere în problema recunoașterii frontierei orientale a României. Datorită bunăvoinței demonstrate de România. Conferința Puterilor Aliate și Asociate de la Paris din 9 martie a înaintat guvernului de la București o notă prin care îi făcea cunoscut că „Guvernele aliatale consideră că..., în interesul României și al țărilor vecine, chestiunea basarabeană nu mai trebuie să rămie în suspensie. După ce au luat în considerație aspirațiile de ansamblu ale populației basarabene, caracterul moldovenesc al acestei provincii din punct de vedere geografic și etnologic, precum și argumentele

economice și istorice, principalele puteri aliate se pronunță pentru aceste motive în favoarea reunirii Basarabiei cu România, reunire care a fost formal proclamată de către reprezentanții Basarabiei; ele doresc de a încheia un tratat de recunoaștere a acestui fapt, îndată ce condițiile menționate vor fi executate (încheierea retragerii trupelor române din Ungaria — *n.n.*). Ele socot că în această reunire interesele generale și particulare ale Basarabiei vor fi păzite, în special în ce privește raporturile cu vecinii, și că drepturile minorităților vor trebui să fie garantate în același fel, ca și în alte părți ale României¹⁶³.

Înlocuirea premierului Al. Vaida-Voevod prin generalul Alexandru Averescu la 13 martie 1920 a întrerupt momentan contactele directe româno-sovietice, dar lupta pe cale diplomatică pentru recunoașterea unirii Basarabiei cu patria mamă de către aliați a continuat. Conferința internațională de la San Remo (24—25 aprilie), în Italia, a reluat discuțiile privind hotarele României. Lordul Georgê Nathaniel Curzon, șeful Foreign Office-ului, a supus Conferinței spre aprobare textul notei Consiliului interaliat din 3 martie, urmînd doar să se încerce și obținerea aprobării Rusiei prin noi negocieri. Izbucnirea războiului polono-sovietic la 25 aprilie — guvernul de la Varșovia încercînd să izgonească pe bolșevici din Ucraina, sprijinind trupele generalului rus alb Petliura — a complicat din nou situația României, pe care Franța dorea insistent s-o implice în acest conflict. Guvernul Averescu a avut înțelepciunea politică de a nu se amesteca într-un nou și periculos război și să păstreze o desăvîrșită neutralitate. Totodată, la hotărîrea adoptată de Consiliul Ambasadorilor Puterilor Aliate de a nu semna tratatul privind recunoașterea unirii Basarabiei pînă cînd România nu va semna mai întîi tratatului de pace cu Ungaria, țara noastră a acceptat și această condiție. La 4 iunie 1920 a fost semnat la Trianon tratatul de pace între Puterile Aliate și Asociate cu Ungaria, prin care era consfințit pe plan internațional — pentru România — actul istoric de la Alba Iulia din 18 noiembrie/1 decembrie 1918 privind unirea Transilvaniei în hotarele ce urmau a fi tratate de către o comisie alcătuită din 7 membri (5 ai aliaților, un român și un ungur) (art. 46); totodată, țara noastră consimțea la „ocrotirea“ minorităților (art. 47) și la preluarea unei părți din datoria publică a Ungariei (art. 186); tratatul a fost semnat din partea română de dr. Ioan Cantacuzino și Nicolae Titulescu¹⁶⁴. A urmat apoi încheierea tratatului de la Sèvres (10 august 1920) cu Imperiul otoman, prin care Turcia recunoștea noile frontiere ale României. Din pricina izbucnirii războiului greco-turc în Asia Mică, tratatul respectiv n-a intrat în vigoare și a fost adoptat, după stingerea acestui conflict, un al doilea, definitiv, la Lausanne, în Elveția, la 24 iulie 1923, care, în privința țării noastre, stîpula aceleași prevederi, ca și stăpînirea insulei Ada-Kaleh.

Dar revenind la evenimentele din vara anului 1920, după semnarea tratatelor de pace cu toți foștii inamici din primul război mondial, România dorea să rezolve odată și problema recunoașterii unirii Basarabiei și asigurarea frontierelor orientale.

Ministrului plenipotențiar Gheorghe Filality i s-au dat instrucțiuni să discute cu Litvinov. la Reval. „programul unei viitoare conferințe româno-sovietice“, guvernul de la București dorind „să se înțeleagă cu Rusia Sovietică“. Dar, în același timp, cabinetul nostru avertiza pe sovietici că „nu acceptă, în nici un caz și sub nici o formă, a pune în discuție desăvârșirea unității național-statale a României“¹⁶⁵. Situația era nefavorabilă din pricina războiului polono-rus, care a evoluat sinuos, la început prin victorii ale polonezilor, care au ajuns pînă la Kiev (7 mai), apoi cu o puternică contraofensivă rusă care a adus pe bolșevici la porțile Varșoviei (14 august) și, în sfîrșit, prin respingerea și înfrîngerea lor, cu sprijinul armatei franceze conduse de generalul Maxime Weygand, fapt ce a ușurat încheierea păcii provizorii de la Riga (12 octombrie), definitivată în același loc la 18 martie 1921, prin care Polonia a obținut anumite avantaje teritoriale în Bielorusia. În tot timpul acestui conflict România a păstrat o neutralitate perfectă. La 20 august 1920, ministrul de externe Take Ionescu a dat asigurări comisarului Cicerin că „n-a existat niciodată în România nici armată petliuristă, nici bande albe, nici organizații contrarevoluționare ruse. N-am permis niciodată nici un fel de recrutare în România și nici nu o vom permite... Puteți fi deci sigur că nu veți fi niciodată atacați de armate sau de bande pornite de pe teritoriul nostru“. La fel, la 8 octombrie premierul Averescu a comunicat lui Cicerin punctul de vedere al guvernului român referitor la o viitoare conferință între reprezentanții celor două țări: România a intrat în război în 1916 ca aliatul Rusiei și izbucnirea revoluției din februarie 1917 n-a afectat relațiile dintre ele; „cînd puterea politică a trecut în mîinile guvernului sovietic, România a adoptat o atitudine de perfectă și absolută neutralitate față de evenimentele interne din Rusia și față de ostilitățile dintre Rusia și celelalte state limitrofe“; toate măsurile întreprinse la hotare, după revenirea Basarabiei la patria mamă, au avut drept scop „să ne apere împotriva dezordinii ce s-ar fi putut produce pe teritoriul nostru sau de a ne pune în gardă contra oricărei agresiuni din afară“¹⁶⁶. Dar, România n-a primit nici un răspuns favorabil. Atunci, Take Ionescu s-a dus să îndeplinească ultimele forme cerute de aliați pentru a se pune capăt acestor oboșitoare și îndelungate negocieri privind Basarabia. La 28 octombrie 1920 el a semnat la Paris, împreună cu ministrul plenipotențiar Dimitrie I. Ghica, tratatul frontierelor Europei Centrale, încheiat la Sèvres, la 10 august, între Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia, pe de o parte, Polonia, România, Regatul sîrbo-croato-sloven, pe de alta, privind recunoașterea granițelor statelor nou formate sau reîntregite din această zonă a continentului¹⁶⁷. În aceeași zi, Consiliul ambasadorilor amintitelor mari puteri, la care s-au adăugat și cîteva dominioane britanice (India, Noua Zeelandă și Africa de Sud), a hotărît să recunoască *de jure* unirea Basarabiei cu România; interesant este faptul că acest act este singurul care implică obligații pentru Marea Britanie în problemele sud-est europene, în afara tratatelor de pace cu foștii inamici și Conferința ambasadorilor referitoare la Albania¹⁶⁸. În speranța că acest tratat va fi semnat în viitor și de S.U.A., s-a stipulat un articol ce prevedea și posibilitatea aderării Rusiei, de îndată ce

va ajunge la putere în această țară un guvern legal, recunoscut de către aliați. Tratatul a fost, așadar, semnat de ambasadorii Puterilor Aliate de la Paris, Edward George Villiers, Lord Derby, și Andrew Fischer, pentru Marea Britanie și cele trei dominioane amintite mai sus, ministrul afacerilor externe Georges Leygues și diplomatul Jules Cambon, pentru Franța, contele Lelio Bonin-Longarè, pentru Italia, și viconteles Kikujiro Ishii, pentru Japonia; în numele României au semnat Take Ionescu și Dimitrie I. Ghica. Tratatul a fost semnat de toți reprezentanții mai sus-amintiți la 28 octombrie 1920, cu excepția ambasadorului Japoniei, care, aflându-se într-o deplasare la Bruxelles, l-a subscris câteva zile mai târziu. Iată cuprinsul, textual sau rezumat, al preambulului și articolelor documentului semnat: „Imperiul Britanic, Franța, Italia, Japonia, principalele Puteri Aliate, și România, considerând că în interesul păcii generale în Europa trebuie asigurată încă de pe acum în Basarabia o suveranitate care să corespundă la aspirațiile populației și să garanteze minorităților, fără deosebire de rasă, religie sau limbă, protecțiunea ce le este datorată, considerând că din punct de vedere geografic, etnografic, istoric și economic unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată, considerând că populațiunea Basarabiei a manifestat dorința de a vedea Basarabia unită cu România, considerând, în sfârșit, că România, din propria ei voință, dorește să dea garanții sigure de libertate și dreptate, fără deosebire de rasă, de religie sau de limbă... locuitorilor atât ai vechiului Regat al României, cât și ai teritoriilor de curând transferate, au hotărât să încheie tratatul de față și au desemnat pe plenipotențiarilor lor, care s-au înțeles asupra stipulațiunilor următoare: Art. 1. Înaltele părți contractante declară că recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontiera actuală a României. Marea Neagră, cursul Nistrului de la gura sa pînă la punctul unde este tăiat de vechiul hotar dintre Bucovina și Basarabia și acest vechiu hotar. Art. 2. O comisiune compusă din trei membri, dintre care unul va fi numit de Principalele Puteri Aliate, unul de România și unul de Consiliul Societății Națiunilor pe seama Rusiei, va fi constituită în termen de 15 zile, cu începere de la punerea în vigoare a tratatului de față, spre a fixa pe teren noua linie de frontieră a României. Art. 3. România se obligă a respecta și a face să fie riguros respectate pe teritoriul Basarabiei [...] locuitorilor, fără deosebire de rasă, de limbă sau de religie, aceleași garanții de libertate și dreptate, ca și celorlalți locuitori din toate ținuturile ce fac parte din Regatul României. Art. 4. Naționalitatea [cetățenia] română va fi dobîndită în deplin drept, cu excluderea oricărei alteia, de către supușii fostului imperiu al Rusiei, stabiliți pe teritoriul Basarabiei...”. În baza art. 5 și 6, în termen de doi ani de la punerea în vigoare a tratatului poate fi exercitat dreptul de opțiune al cetățenilor Basarabiei pentru o altă cetățenie decît cea română, fără consecințe pentru domeniul lor patrimonial. Prin art. 7. „Înaltele părți contractante recunosc că gura Dunării, numită gura Kiliei, trebuie să treacă sub jurisdicțiunea Comisiunii Europene a Dunării“. În cadrul art. 8, România își asuma responsabilitatea pentru partea proporțională ce revenea Basarabiei din datoria publică a Rusiei și, în sfârșit, prin art. 9.

„Înaltele părți contractante vor invita Rusia să adere la tratatul de față, de îndată ce va exista un guvern rus recunoscut de ele. Ele își rezervă dreptul de a supune arbitrajului Consiliului Societății Națiunilor toate chestiunile care ar putea fi ridicate de guvernul rus cu privire la detaliile acestui tratat, fiind bine stabilit că fruntariile definite de acest tratat, precum și suveranitatea României asupra teritoriilor pe care le cuprinde nu vor putea fi puse în discuțiune [...] Tratatul de față va fi ratificat de puterile semnatare [...] Depunerea ratificărilor va avea loc la Paris”¹⁶⁹

Rusia sovietică a protestat la 1 noiembrie, fără nici un temei, împotriva tratatului de la Paris de recunoștere internațională a unirii Basarabiei cu România, făcând cunoscut că îl respinge și insistând ca să nu fie ratificat. În pofida frazeologiei revoluționare găunoase și demagogice, politica Rusiei bolșevice nu se diferențiază de linia arogantă și expansionistă a predecesoarei ei țariste, călcându-și propriile decizii adoptate prin Declarația drepturilor popoarelor din 2/15 noiembrie 1917 de a acorda popoarelor din fostul imperiu dreptul la autodeterminare mergând pînă la secesiune. La protestul sovietic, generalul Averescu și Take Ionescu au răspuns cu demnitate și fermitate, la 10 noiembrie, declarînd că „Unirea Basarabiei cu România este o chestiune definitiv rezolvată și guvernul român nu o pune sub semnul îndoielii. Chestiunile secundare referitoare la schimbarea de suveranitate și care au fost rezolvate prin zisa convenție sînt singurele hotărîri să precizeze relațiile între România și Rusia”¹⁷⁰. Împotrivirea Sovietelor n-a fost luată în considerare nici pe plan internațional și după o cuvenită amîinare. — spre a aștepta o poziție mai rațională din partea Moscovei și o eventuală aderare a S.U.A. la tratat —, acesta a fost ratificat la 19 mai 1922 de către Marea Britanie și România, la 11 mai 1924 de Franța și la 7 martie 1927 de Italia. Doar Japonia nu l-a ratificat, deoarece la 20 ianuarie 1925 a încheiat o convenție cu Uniunea Sovietică privitoare la insula Sahalin, obținînd printr-o clauză secretă avantaje economice în porțiunea ei de nord stăpînită de ruși¹⁷¹. Dar intrarea efectivă în vigoare a tratatului a avut loc chiar din anul 1922 cînd primele instrumente de ratificare au fost depuse la Paris. În sfîrșit, Statele Unite, fără a adera la tratatul din 1920, au recunoscut *de facto* unirea Basarabiei cu România în 1933¹⁷². În felul acesta s-a încheiat, după îndelungate și istovitoare eforturi pe plan politic și diplomatic, procesul unirii Basarabiei cu patria mamă, efectuat la 27 martie/9 aprilie 1918 și recunoscut pe plan internațional (cu întîrzierile de rigoare în ratificări) la 28 octombrie 1920.

După 106 ani de dominație străină, Moldova dintre Prut și Nistru a reușit să scuture jugul stăpînirii venetice și să se reîntoarcă la sinul patriei mame din care a fost smulsă atît de brutal, de nedrept și de nemilos. Justiția imanentă a istoriei s-a pronunțat, atunci, și în cazul acestei greu încercate provincii românești, răsplătînd cugetele înaintașilor noștri în strădaniile lor, fără preget, pentru libertate.

- 1 George Bibescu, *Istoria unei fruntarii*, București, 1883, 279 p.; Idem, *Iarăși Arab Tabia și Guvernul Român*, București, 1884, 15 p.; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, București, 1939, p. 225.
- 2 *Rossija i Evropa*, Moscova, 1882, p. 442, ap. L. Casso, *Rusia și basinul dunărean*, p. 338.
- 3 Gheorghe Nicolae Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță (1878—1914)*, București, 1979, p. 95—101.
- 4 Mustafa A. Mehmed, *Istoria turcilor*, p. 351—357.
- 5 Onisifor Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească. Analiza unui proces istoric însoțită de 186 documente*, vol. I, Cluj, 1926, p. LXXVII—LXXVIII; Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917—1918*, București, 1929, p. XIX—XXII; N. Ciachir, *Basarabia sub stăpânire țaristă (1812—1917)*, p. 82—84.
- 6 Alexandru Boldur, *Basarabia și relațiunile româno-ruse*, București, 1927, p. 70.
- 7 N. Ciachir, *op. cit.*, p. 74.
- 8 G. Murgoci, *La population de la Bessarabie. Étude démographique*, Paris, 1920, p. 35—42; I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 214; N. Ciachir, *op. cit.*, p. 72 și 74.
- 9 G. Murgoci, *op. cit.*, p. 19.
- 10 Vezi: *Cartea Verde. Documente diplomatice. Evenimente din Peninsula Balcanică. Acțiunea României (septembrie 1912 — august 1913)*, București, 1913, *passim*; Gh. N. Căzan, Ș. Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 324—354.
- 11 Ester Uribes, *La rencontre de Constanța du 14 juin 1914*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, VII (1968), nr. 2, p. 233—246.
- 12 Ema Nastovici, *România și Puterile Centrale în anii 1914—1916*, București, 1979, p. 61; Eliza Campus, *Din politica externă a României. 1913—1947*, București, 1980, p. 89.
- 13 E. Campus, *op. cit.*, p. 53—54.
- 14 Z. Ornea, *Viața lui C. Stere*, vol. II, București, 1991, p. 57.
- 15 I.G. Duca, *Amintiri politice*, vol. I, München, 1981, p. 113.
- 16 E. Campus, *op. cit.*, p. 20.
- 17 Dumitru Preda, *1916 — misiunea colonelului Rudeanu la Paris (înzestrarea armatei române cu muniții și material de război)*, în „Magazin istoric“, XVII (1983), nr. 8, p. 24—27; nr. 9, p. 19—22; Valeriu Florin Dobrinescu, *Relații româno-engleze (1914—1933)*, Iași, 1986, p. 23, 25, 27.
- 18 *Politica externă a României. Dicționar cronologic* (coordonatori Ion Calafeteanu și Cristian Popișteanu), București, 1986, p. 158—159.

- 19 E. Campus, *op. cit.*, p. 94.
20 *Ibidem*, p. 101; *Politica externă a României*, p. 159.
21 *România în primul război mondial* (ăutori V. Atanasiu, A. Iordache, M. Iosa ș.a.), București, 1979, p. 90.
22 I.G. Duca, *op. cit.*, vol. I, p. 178—179.
23 Z. Ornea, *Viața lui C. Stere*, II, p. 109—111; I.G. Duca, *op. cit.*, I, p. 216.
24 *Politica externă a României*, p. 160.
25 E. Campus, *op. cit.*, p. 119—120; *Politica externă a României*, p. 160—161.
26 I.G. Duca, *op. cit.*, I, p. 257—260; E. Campus, *op. cit.*, p. 121—123.
27 I.G. Duca, *op. cit.*, I, p. 255.
28 *Ibidem*, p. 271—283.
29 Vezi: Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916—1919*, ed. a II-a, București, vol. I—III, <1926>; *România în primul război mondial: Istoria militară a poporului român*, vol. V (*România în anii primului război mondial*), București, 1988.
30 I.G. Duca, *op. cit.*, vol. II, München, 1981, p. 39.
31 Vezi: Glenn E. Torrey, *General Henri Berthelot and Romania: Mémoires et Correspondance 1916—1919*, New York, 1987.
32 I.G. Duca, *op. cit.*, II, p. 50.
33 *Politica externă a României*, p. 162.
34 I.G. Duca, *op. cit.*, II, p. 63.
35 *Ibidem*, p. 78.
36 *Politica externă a României*, p. 162.
37 I.G. Duca, *op. cit.*, II, p. 79—80.
38 Z. Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, vol. II, București, 1987, p. 274.
39 Alexandru Marghiloman, *Note politice 1897—1924*, vol. II, 1916—1917, București, 1927, p. 224.
40 I.G. Duca, *op. cit.*, II, p. 96.
41 Maria Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, Iași, 1991, p. 101.
42 *Politica externă a României*, p. 163; vezi mai recent: *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916—1917)* (ed. Viorica Moisuc, I. Calafeteanu, C. Botoran), Ed. Globus, București, 1993, p. 39—41, doc. 10.
43 E. Campus, *op. cit.*, p. 134; *Politica externă a României*, p. 163.
44 Vezi: Theodor C. Inculeț, *Istoria Regimentului 250 Baltă Infanterie. Basarabeni în războiul mondial*, Chișinău, 1921; Idem, *Basarabeni în războiul mondial*, Chișinău, 1926.
45 Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei...*, p. 3—4, doc. I.
46 Dimitrie Bogos, *La răspîntie. Moldova de la Nistru în anii 1917—1918*, Chișinău, 1924, p. 24—25; I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 279.
47 P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812—1918*, Iași, [1920], p. 218—219.

- 48 I.G. Duca, *op. cit.*, II, p. 158.
- 49 P. A. Leciski, general rus, comandant al Armatei a 9-a ruse din România.
- 50 Glenn Torrey, *op. cit.*, p. 60, 61 și 62—63.
- 51 *Ibidem*, p. 75; I. G. Duca, *op. cit.*, II, p. 179, 186.
- 52 *Cuvîntări de Ferdinand I Regele României, 1889—1922*, București, 1922, p. 103.
- 53 I.G. Duca, *op. cit.*, II, p. 170—171, 184—185; G. Torrey, *op. cit.*, p. 63—69.
- 54 I.G. Duca, *op. cit.*, II, p. 178, 183—184; G. Torrey, *op. cit.*, p. 66.
- 55 *Cuvîntări de Ferdinand I...*, p. 216—217.
- 56 I.G. Duca, *op. cit.*, II, p. 179—180. Pentru viața și activitatea lui Rakovski, care a jucat, ulterior, un rol atît de nociv în problema Basarabiei, vezi: Francis Conte, *Christian Rakovski (1873—1941). Essai de biographie politique*. Paris, 1975, 2 volume.
- 57 I.G. Duca, *op. cit.*, II, p. 186—187; G. Torrey, *op. cit.*, p. 72—73 și 74—76; E. Campus, *op. cit.*, p. 141.
- 58 D. Bogos, *op. cit.*, p. 26—27.
- 59 Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 20, doc. XV; I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 278.
- 60 P. Cazacu, *op. cit.*, p. 203—204.
- 61 Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 25, doc. XVIII.
- 62 D. Bogos, *op. cit.*, p. 30—32.
- 63 *Ibidem*, p. 39—40; O. Ghibu, *op. cit.*, p. CXX—CXXI; Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. XLVI—XLVII.
- 64 D. Bogos, *op. cit.*, p. 43—45; N. Ciachir, *Basarabia sub stăpînire țaristă*, p. 94.
- 65 *Ibidem*, p. 47—48; O. Ghibu, *op. cit.*, p. CXIII—CXV; Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. LIII.
- 66 I. G. Duca, *op. cit.*, II, p. 206. Vezi și: Maria Regina României, *Povestea vieții mele*, III, p. 186; G. Torrey, *op. cit.*, p. 79.
- 67 I. G. Duca, *op. cit.*, II, p. 205; Ion Stanciu, *Mișunea generalului Hugh Scott și România în vara anului 1917*, în „*Revista de istorie*“, tom 40 (1987), nr. 7, p. 714—725.
- 68 I. G. Duca, *op. cit.*, II, p. 216.
- 69 G. Torrey, *op. cit.*, p. 90.
- 70 E. Campus, *op. cit.*, p. 137—138.
- 71 I. G. Duca, *op. cit.*, II, p. 213.
- 72 *Politica externă a României*, p. 163; vezi și *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916—1917)*, p. 70—71, doc. 24..
- 73 Alexandru Marghiloman, *Note politice. 1897—1924*, vol. III, 1917—1918, București, 1927, p. 130—131.
- 74 I. G. Duca, *op. cit.*, II, p. 229. Amănunte la Ion Stanciu, *Opera Crucii Roșii americane în România în anii primului război mondial și în 1919*, în vol. *Momente din trecutul Medicinii. Studii, note și documente* (ed. dr. G. Brătescu), București, 1983, p. 628—635.

- 75 I. G. Duca, *op. cit.*, II, p. 230.
- 76 Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. LII—LIII.
- 77 *Ibidem*, p. 156, doc. CI, p. LV—LVI; D. Bogos, *op. cit.*, p. 59.
- 78 Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. LVII; 1918. *Le récit du témoin Alexandre V. Boldur (L'Union de la Bessarabie avec la Roumanie)*, Rome, 1978, p. 22—23.
- 79 Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. LVIII.
- 80 D. Bogos, *op. cit.*, p. 65—72; P. Cazacu, *op. cit.*, p. 227—230; Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. LX—LXV și p. 86—91, doc. LXIX—LXX; 1918. *Le récit... Alexandre V. Boldur*, p. 23—24, 27—30.
- 81 I. G. Duca, *op. cit.*, III, München, 1982, p. 8.
- 82 G. Torrey, *op. cit.*, p. 115—116.
- 83 Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 206—207.
- 84 Vezi: Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 225, 228, 232, 243, 247, 250—251; I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 12—15, 19—20; G. Torrey, *op. cit.*, p. 122—128.
- 85 I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 26.
- 86 Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. LXXI; p. 71, doc. LVI.
- 87 D. Bogos, *op. cit.*, p. 86—95; Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei, p. LXVI—LXX*, p. 93, 132, doc. LXXIV—LXXVIII; Idem, *Basarabia, Istoria, Populația, Cultura*, p. 98—101, doc. V—VI; 1918. *Le récit... Alexandre V. Boldur*, p. 33—36.
- 88 „Cuvînt moldovenesc“, din 25 octombrie 1917, ap. Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. LXXII.
- 88bis Vezi: I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 30—45; G. Torrey, *op. cit.*, p. 134—138.
- 89 1918. *Le récit... Alexandre V. Boldur*, p. 35—36.
- 90 G. Torrey, *op. cit.*, p. 133, 137, 141, 143.
- 91 I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 49; O. Ghibu, *op. cit.*, p. CLI—CLII, 1918. *Le récit... Alexandre V. Boldur*, p. 41—42.
- 92 I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 49; D. Bogos, *op. cit.*, p. 106, 109—111.
- 93 Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 184, doc. CXXXII.
- 94 *Ibidem*, p. 194—195, doc. CXLIII.
- 95 *Ibidem*, p. 190—191, doc. CXL; 1918. *Le récit... Alexandre V. Boldur*, p. 46—47.
- 96 I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 45—46; *Politica externă a României*, p. 164.
- 97 Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 328.
- 98 Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei... p. 150*, doc. XCVI; Idem, *Basarabia, Istoria, Populația, Cultura*, p. 103, doc. VII.
- 98bis Eugen Denize, *Documente diplomatice spaniole referitoare la Unirea Basarabiei cu România în 1918*, în „Revista istorică“, serie nouă, tom 3 (1992), nr. 1—2, p. 49, doc. IV și p. 50, doc. V.
- 99 G. Torrey, *op. cit.*, p. 153.
- 100 *Politica externă a României*, p. 164.
- 101 I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 48

- 102 Vezi: Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 332, 334—335, 337—339, 353—354, 365—368, 373—376, 378—381; I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 51—57, 60—65, 67—75; G. Torrey, *op. cit.*, p. 154—155, 157—158, 160, 162.
- 103 1918 la Români. *Desăvîrșirea uniunii național-statale a poporului român. Documente*, vol. II, București, 1983, p. 1073, doc. 334.
- 104 *Ibidem*, p. 1082, doc. 337.
- 105 *Ibidem*, p. 1087, doc. 340.
- 106 Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 383.
- 107 E. Campus, *op. cit.*, p. 147—149; *Politica externă a României*, p. 165.
- 108 Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 160, doc. CVIII; 1918. *Le récit... Alexandre V. Boldur*, p. 57.
- 109 Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 157, doc. CIV.
- 110 *Ibidem*, p. 162, doc. CIX.
- 111 *Ibidem*, p. 164—165, doc. CXI; D. Bogos, *op. cit.*, p. 128.
- 112 I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 75; *Politica externă a României*, p. 165; 1918. *Le récit... Alexandre V. Boldur*, p. 53—57; G. Torrey, *op. cit.*, p. 160.
- 113 Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 403; I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 75—76; Maria Regina României, *op. cit.*, III, p. 331—334; G. Torrey, *op. cit.*, p. 165.
- 114 E. Campus, *op. cit.*, p. 149—150; V. F. Dobrinescu, *Relații româno-engleze...*, p. 33—34.
- 115 G. Murgoci, *La population de la Bessarabie*, p. 19; Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 214—215.
- 116 D. Bogos, *op. cit.*, p. 125; O. Ghibu, *op. cit.*, p. CLXV—CLXXI; Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 209, doc. CL, p. 211, doc. CL1; p. 213—214, doc. CLIII, p. 215, doc. CLIV; 1918. *Le récit... Alexandre V. Boldur*, p. 57—60.
- 117 Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei...*, p. 74—75, doc. LIX
- 118 *Ibidem*, p. 212 și 213, doc. CLII; D. Bogos, *op. cit.*, p. 125.
- 119 Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei...*, p. LXXXV.
- 120 Z. Ornea, *Viața lui C. Stere*, II, p. 188.
- 121 Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 439, 443—444, 448—451.
- 122 I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 86.
- 123 Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 456; Z. Ornea, *Viața lui C. Stere*, II, p. 189—191.
- 124 Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 458
- 125 *Ibidem*, p. 459—460; D. Bogos, *op. cit.*, p. 136—140; O. Ghibu, *op. cit.*, CLXVI—CLXX; Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 225—239, doc. CLIX; 1918. *Le récit... Alexandre V. Boldur*, p. 57—64; Z. Ornea, *op. cit.*, II, p. 191—194; I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 285—289; N. Ciachir, *op. cit.*, p. 96. Conținutul actului de Unire a fost comunicat integral guvernului de la Madrid de ministrul spaniol din Iași, în raportul său din 28 martie/10 aprilie 1918. (cf. E. Denizet, *op. cit.*, p. 54—55, doc. VII.)

- 126 *Cuvîntări de Ferdinand I...*, p. 169; L. T. Boga, *Regele Ferdinand I și Basarabia*, Chișinău, 1938, p. 14; Șt. Ciobanu, *Basarabia. Populația, Istoria, Cultura*, p. 120, doc. XVII.
- 127 Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 461; Maria Regina României, *op. cit.*, III, p. 351.
- 128 *Cuvîntări de Ferdinand I ...*, p. 170; Maria Regina României, *op. cit.*, p. 352; Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 462—464; Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 253—255, doc. CLXIX; E. Denize, *op. cit.*, p. 58, doc. IX; L. T. Boga, *op. cit.*, p. 14—15; Z. Ornea, *Viața lui C. Stere*, II, , p. 194.
- 129 Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 248—252, doc. CLXVI—CLXVIII; Z. Ornea, *op. cit.*, p. 195—196.
- 130 Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 480—481. Crezind că va găsi sprijin pe lângă Puterile Centrale, *Rada* ucraineană le-a adresat o notă, la care se referă ministrul spaniol din Iași, Multedo, la 2/15 aprilie, prin care Kievul protesta împotriva Unirii Basarabiei cu România și emitea pretenții nejustificate pentru stăpînirea acestei provincii (Cf. E. Denize, *op. cit.*, p. 57, doc. VIII). Intervenția ucraineană a rămas fără efect.
- 131 *Politica externă a României*, p. 165 și 166.
- 132 Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 487—488.
- 133 *Tratatul de pace dintre Germania și România împreună cu anexele germane*, König Carol-Verlag, Bukarest, 1918, 111 p.; E. Campus, *op. cit.*, p. 150—152.
- 134 *Ibidem*, p. 152—153; V. F. Dobrinescu, *Relații româno-engleze*, p. 34.
- 135 Al. Marghiloman, *op. cit.*, III, p. 534—536 și 555.
- 136 Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei...*, p. 257—258, doc. CLXXIII; 1918. *Le récit... Alexandre V. Boldur*, p. 67—69.
- 137 I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 135—136; G. Torrey, *op. cit.*, p. 179—183.
- 138 Al. Marghiloman, *op. cit.*, IV, 1918—1919, București, 1927, p. 114.
- 139 *Ibidem*, p. 115.
- 140 *Ibidem*, p. 117—134; I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 140—143; G. Torrey, *op. cit.*, p. 184—188.
- 141 *Ibidem*, p. 184.
- 142 Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 393—400.
- 143 *Cuvîntări de Ferdinand I ...*, p. 175; Maria Regina României, *op. cit.*, III, p. 427—435; I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 144—154; G. Torrey, *op. cit.*, p. 192—194; amănunte în: Șt. Pascu, *Adunarea de la Alba Iulia, 1 Decembrie 1918, în vol. Unitate și continuitate în istoria poporului român* (sub redacția prof. D. Berciu), București, 1968, p. 395—416.
- 144 Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei...* p. 276—277, doc. CXCIV; Idem, *Basarabia. Populația, Istoria, Cultura*, p. 122, doc. XIX; 1918. *Le récit... Alexandre V. Boldur*, p. 71—73.
- 145 I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 154—155; L. T. Boga, *op. cit.*, p. 17; I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 291—292.

- 146 Vezi mărturiile generalului Berthelot din decembrie 1918—aprilie 1919 la G. Torrey, *op. cit.*, p. 198—216 și capitolul *Russie*, p. 220—223.
- 147 V. Fl. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia. 1918—1940*, Iași, 1991, p. 78—79 și doc. II.
- 148 *Ibidem*, p. 78.
- 149 Mihai Iacobescu, *România și Societatea Națiunilor. 1919—1929*, București, 1988, p. 57.
- 150 *** *Aspects des relations russo-roumaines. Rétrospectives et orientations*, vol. I, Paris, 1967. p. 93.
- 151 Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui I. I. C. Brătianu*, București, 1940, p. 52.
- 152 V. Fl. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 79—81.
- 153 La 5/18 martie 1919 se emite un decret prin care stilul gregorian este introdus în România de la 1 aprilie, dată ce devine, astfel, 14 aprilie stil nou.
- 154 Gh. Unc, Vl. Zaharescu, *Din cronică relațiilor româno-ungare în anii 1918—1920*, în vol. *Din cronică relațiilor poporului român cu popoarele vecine*, București, 1984, p. 269—270.
- 155 Fl. Dobrinescu, *Relații româno-engleze*, p. 50; Idem, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 79.
- 156 Vezi pentru toate aceste amănunte privind acțiunile lui Rakovski lucrarea lui I. Chiper. Fl. Constantiniu și I. Strujan, *Aspecte și momente puțin cunoscute din istoria României*, mss. dactilografiate, p. 14—19, pentru a cărui consultare aduc mulțumirile mele călduroase autorilor.
- 157 V. Fl. Dobrinescu, *Relații româno-engleze*, p. 50.
- 158 *Ibidem*, p. 50—51; Idem, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 80—81.
- 159 E. Campus, *op. cit.*, p. 200—218; *Politica externă a României*, p. 172—173.
- 160 Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 293—295.
- 161 V. Fl. Dobrinescu, *Relații româno-engleze*, p. 51—53; Idem, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 83—85.
- 162 *Politica externă a României*, p. 174.
- 163 P. Cazacu, *Moldova dintre Prui și Nistru*, p. 339—340; Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 277—278, doc. CXCVI; N. Dima, *From Moldavia to The Soviet-Romanian territorial dispute*, p. 17.
- 164 E. Campus, *op. cit.*, p. 218—229.
- 165 V. Fl. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 86.
- 166 *Politica externă a României*, p. 176.
- 167 E. Campus, *op. cit.*, p. 230—236.
- 168 David B. Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România (1938—1940)*, București, 1983, p. 25.

- 169 „Monitorul Oficial“, nr. 100, din 8 august 1922, p. 4834—4837; P. Cazacu, *op. cit.*, p. 340—342; Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 278—282, doc. CXCVII; Idem, *Basarabia. Populație, Istorie, Cultură*, p. 125—129, doc. XXI; *Aspects des relations russo-roumaines*, p. 101—102; V. Fl. Dobrinescu, *Relații româno-engleze*, p. 56; Idem, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 87—88.
- 170 *Ibidem*, p. 88—89.
- 171 Alexandru V. Boldur, *Basarabia românească*, București, 1943, p. 150—151.
- 172 N. Dima, *op. cit.*, p. 22.

În loc de concluzii

Drama Basarabiei nu s-a încheiat definitiv, după cum se știe, nici în 1918 sau 1920 și defel în întreaga perioadă interbelică. O lucrare specială a istoricului Valeriu Florin Dobrinescu, dedicată luptei diplomatice duse până în 1940 de România pentru a determina Sovietele să recunoască unirea provinciei dintre Prut și Nistru, ilustrează că aceasta n-a fost încununată de succes. Șovinismul de mare putere și o primitivă ideologie totalitar-utopistă de stînga au întunecat orice urmă de logică și bun-simț, iar consecințele faptului din 1812 n-au fost părăsite și date uitării, așa cum o dicta cumpăna justei măsuri.

Din analiza evenimentelor pe care ne-am străduit să le analizăm cu începeră din secolul al XIX-lea pînă la Unirea cea Mare din 1918 și, implicit, la recunoașterea ei din 1920, a reieșit, credem, faptul că problema Basarabiei n-a constituit *stricto sensu* subiectul unui simplu litigiu teritorial româno-rus, ci un eveniment de *politică internațională*, subsumat jocului de interese al Marilor Puteri. Pînă la pacea de la București (1812), în drumul lor spre strîmtori și ieșirea spre Mediterană, rușii forșaseră inamica lor, Poarta otomană, la succesive cedări teritoriale prin negocieri directe la Kuciuc-Kainargi (1774) și Iași (1791), fără amestecul vreunei terțe părți. Dar la începutul secolului al XIX-lea „problema orientală“ a fost înglobată în ansamblu' războaielor napoleoniene și al diverselor coaliții ce divizau Europa și în care partenerii și-au schimbat pozițiile după interese de moment. De la pretenția maximală a anexării Principatelor pînă la cea minimală de cotopire a Basarabiei, Rusia a trebuit să facă față jocului Marilor Puteri ale vremii, Franța și Marea Britanie în primul rînd, Austria în al doilea rînd, spre a smulge concesii teritoriale Turciei otomane. Pînă la urmă, datorită situației conjuncturale a antagonismului anglo-francez ce domina continentul, rușii — micșorîndu-și simțitor doleanțele — s-au mulțumit cu ceea ce dușmanii lui Napoleon au consimțit să le ofere: aceștia au silit Turcia la o samavolnicie împotriva dreptului ginților prin cedarea unui pămînt creștin aparținînd unui principat autonom, închinat, dar nu încorporat Porții otomane, numai pentru a elibera imperiul lui Alexandru I de perspectiva luptei duse pe două fronturi și a-i îndrepta atenția doar asupra războiului purtat împotriva Franței napoleoniene.

În 1854—1856, ca și în 1877—1878, este evident că problema celor trei județe din sudul Basarabiei — rețuate de la Rusia pentru Moldova, apoi retrocedate din nou — a constituit rezultanta politicii internaționale a Marilor Puteri, concretizată în hotărârile adoptate la congresele de pace de la Paris (1856) și Berlin (1878).

În sfârșit, chiar Unirea Basarabiei din 1918 — în afara luptei interne pentru păstrarea identității naționale a moldovenilor — a constituit unul din efectele primului război mondial și al izbucnirii revoluției ruse, care a antrenat comunitatea internațională într-o altă serie de complicații neprevăzute. Provincia a continuat să constituie un subiect de litigiu intereuropean, chiar dacă momentan a fost recunoscută unirea ei, pe plan internațional, prin tratatul de la Paris din 1920.

Nu mai este cazul să demonstrăm că în 1940, ca și în 1947 (Conferința de pace de la Paris) pierderea Basarabiei și a Bucovinei de Nord și cedarea lor forțată către URSS au reflectat tristele consecințe ale odiosului pact Molotov—Ribbentrop și, respectiv, ale nerecunoașterii statutului de cobeligeranță al țării noastre, deoarece alăturarea României, după 23 august 1944, de partea aliaților nu a fost luată în considerare și recunoscută ca atare.

Dacă aruncăm o privire asupra situației actuale atât de complexe create în Răsăritul Europei după 1989; constatăm desprinderea Basarabiei — sub numele de Republica Moldova — de fosta URSS sub forma unui mic stat independent, fragil și vulnerabil, lipsit de părțile sale de nord și de sud, și aceasta fără a mai vorbi de teritoriul Bucovinei de Nord, ținutul Herța și Insula Șerpilor, pierdute de România. Prin politica diabolică a lui Stalin, Basarabia a fost dezmembrată în 1940, luându-i-se nordul și sudul ce au fost atribuite arbitrar Ucrainei și lipindu-i-se un teritoriu transnistrean, rusofon și ostil, care istoricește nu i-a aparținut. Similitudinea cu situația din 1918 este frapantă; și atunci Ucraina reclama zona Hotinului și a Cetății-Albe pe care azi le stăpânește, iar rușii întrețin, acum, în mod perfid, focarul de tulburări din Transnistria. Este evident mai mult ca oricând că astăzi, ca și în trecut, problema Basarabiei — ca și aceea a Bucovinei de Nord — nu constituie subiecte de litigiu exclusiv între România și Rusia sau Ucraina, ci se încadrează într-un vast și complex sistem de relații internaționale. În acest proces sînt implicate țările din Consiliul Europei, semnatarele documentelor Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Helsinki (1975) și Paris (1990), incluzînd Statele Unite ale Americii și Canada, și mai presus de toate Organizația Națiunilor Unite. Dacă din 1812 și pînă astăzi problema Basarabiei a fost una de *politică internațională* și și-a găsit rezolvarea — justă sau injustă — *ca atare*, este clar că și în viitor ea va fi soluționată tot pe această cale de către comunitatea mondială, dar de data aceasta sperăm *definitiv* și după *dreptate*, spre a ne recîștiga în final, după aproape două secole de chin și zbucium, teritoriile ce ne aparțin și sînt locuite de poporul nostru.

INDICE DE PERSOANE X*

A

- Abdul Aziz, sultan — 80.
 Abdul Hamid efendi — 33, 36, 38, 45.
 Abdul Hamid al II-lea, sultan — 88.
 Abdul Medjid I. sultan — 64.
 Abdurrahim Mühîb etendi, reprezentantul
 Porții la Paris — 17, 22.
 Adair, Sir Robert, ambasador britanic la Viena
 și Constantinopol — 23, 24, 28, 29, 31, 57.
 Adams, John Quincy, ministru S.U.A. la
 Petersburg — 30, 34, 36, 37, 62.
 Agârbiceanu, Ion — 160.
 Ahmed pașa, mare vizir — 36—41, 43, 46.
 Ahmet Nessimi bei — 165.
 d'Albiat, colonel francez — 149, 150.
 Alecsandri, Iancu, colonel, diplomat — 97, 99,
 112.
 Alecsandri, Vasile — 65, 79, 80, 97.
 Alexandra Feodorovna, țarina Rusiei — 118,
 133.
 Alexandri, Nicolae, publicist — 134, 147.
 Alexandru I, țarul Rusiei — 13, 15—36,
 38—40, 43, 45, 47, 54, 55, 105, 158, 190.
 Alexandru al II-lea, țarul Rusiei — 68, 69, 83,
 85, 88, 93, 95—97, 101, 109, 112, 120.
 Alexeev, Mihail Vasilievici, general rus — 124,
 127, 128.
 Alexei, țarevici — 118.
 Ali Haydar Midhat Bey — 110.
 Anderson, Henry, colonel american — 144.
 Anderson, M.S. — 54.

- Andrássy Gyula, conte, ministru de externe al
 Austro-Ungariei — 86, 87, 90, 98, 101, 104.
 Andréossy, Antoine François, conte, general,
 ambasadorul Franței la Constantinopol —
 43, 44.
 Angelescu, Paul, general — 124, 173.
 d'Anselme, general francez — 169, 170, 172.
 Antonescu, Victor, ministru României la Paris
 — 166, 170, 175.
 Antonov-Ovschenko, comandant bolșevic —
 172, 174.
 Arbore-Ralli, Zamfir — 116.
 Arbutnot, Charles, ambasadorul Angliei la
 Poartă — 13, 14.
 Argetoianu, Constantin, ministru de justiție —
 158.
 Arion, Constantin C., ministru de externe —
 158, 165.
 Arion, Constantin, căpitan — 122.
 Arion, Eraclie, colonel — 95, 97.
 Atanasiu, Victor, colonel dr. — 183.
 Averescu, Alexandru, general — 126, 127, 130,
 131, 136, 137, 141, 154, 157, 178, 179, 181.
 d'Azeglio, Emmanuele, marchiz, ambasadorul
 Sardiniei la Londra — 77.

B

- Bagration, Piotr Ivanovici, prinț, general rus —
 25, 27, 28.
 Balamace, Epaminonda — 159.

- Balfour, Arthur James, Lordul, șeful Foreign Office-ului — 174.
- Balmez, Ștefan, deputat în Statul Țării — 162.
- Baiș, Alecu, vistiernic — 50
- Balș, Constantin, mare logofăt — 50.
- Balș, Constantin, vornic — 50.
- Balș, Lupu, vornic — 50.
- Balș, Teodor, caimacam — 79.
- Barclay, Sir George, ministrul Angliei la București — 161.
- Barclay de Tolly, Mihail Bogdanovici, ministru de război al Rusiei — 40.
- Barker, A. J. — 81.
- Basarabi, dinastie — 8.
- Bataillard, Paul-Théodore — 70.
- Baumgart, Winfried — 82.
- Bayezid al II-lea, sultan — 7, 54, 90.
- Bazancourt, C. I. — 81.
- Bălașa, D. — 53.
- Bălăceanu, Ion, agent diplomatic al României la Berlin — 98.
- Bănulescu Gavriil, exarhul Bisericii — 20, 27, 52.
- Bărcă, Teodosie, deputat în Statul Țării — 162, 165.
- Beilic efendi — 24.
- Bejan, Dionisie, membru în Consiliul Național din Cernăuți — 166.
- Beldișan, Alexandru, ministrul României la Berlin — 119, 121.
- Benaki, Liberan Panalotovici, consul general rus în insula Corfu — 34.
- Benkendorff, conte — 32.
- Berciu, D. — 187.
- Berechet, St. Gr. — 53.
- Berindei, Dan — 80, 109, 111.
- Bernardy, Françoise de — 82.
- Berthelot, Henri Mathias, general, șeful Misiunii militare franceze în România — 127, 131, 136, 137, 145, 146, 149, 150, 152, 158, 165—167, 183, 188.
- Bezak, general rus — 48.
- Blondel, Camille Jean, ministrul Franței la București — 122.
- Bibescu, George — 182.
- Bismarck, Otto Eduard Leopold prinț von, cancelarul Germaniei — 85, 90, 95, 98, 101, 104, 105, 115.
- Boga, L. T. — 187.
- Bogdan, Dimitrie, vornic — 50.
- Bogos, Dimitrie — 183—186.
- Bogos, Vasile — 138, 139.
- Boicu, Leonid — 81—84.
- Boldur, Alexandru V. — 185—187, 189.
- Bonin-Longare, Lelio, conte — 180.
- Bossy, Raoul — 80.
- Botoran, Constantin — 183.
- Bourquenez, François Adolphe, baron, ambasadorul Franței la Viena — 83.
- Boyle, N. S., colonel canadian — 158.
- Brăiescu, Vasile — 117.
- Brătescu, G. — 184.
- Brătianu, Constantin (Dinu) I. C. — 153.
- Brătianu, Dimitrie C. — 77
- Brătianu, Gheorghe I. — 83, 106, 113, 188.
- Brătianu, Ion C. — 87—92, 96, 100, 101, 103—105, 115, 118.
- Brătianu, Ion (Ionel) I. C. — 118—125, 127, 129—131, 136, 137, 142, 145, 146, 148, 154, 158, 161, 166, 168, 171, 174, 188.
- Brătianu, Vintilă I. C. — 130, 137.
- Broșteanu, Ernest, general — 151.
- Brunnow, Filip, baron, ambasadorul Rusiei la Paris — 83.
- Brusilov, Aleksei Alekseevici, general rus — 124, 141.
- Budberg, Andrei Iakovlevici, ministru de externe al Rusiei — 13, 32, 65.
- Bujor, Mihail Gheorghiu — 155.
- Bujor, haiduc — 26.
- Bülou, Bernhard Ernst von, ministru de externe al Germaniei — 164.
- Buol von Schauenstein, Karl-Ferdinand, conte, ministru de externe al Austro-Ungariei — 71.
- Burian von Rajcz, Stephan, ministru de externe al Austro-Ungariei — 122, 165.
- Busch, D. — 110.
- Buzdugan, Ion — 161.

- Calafeteanu, Ion — 182, 183.
 Callimachi, Scarlat, domn — 13, 28, 46, 50, 52.
 Camariano, N. — 10.
 Camariano-Cioran, A. — 10.
 Cambon, Jules, diplomat francez — 180.
 Campus, Eliza — 182—188.
 Canta, Iordache, mare boier în Divan — 50.
 Cantacuzino, G. — 71.
 Cantacuzino, Ioan, dr. — 178.
 Cantacuzino, Mihai — 131.
 Cantemir, Dimitrie, domnul Moldovei — 8, 9, 11, 100, 112.
 Caragea Ion, domn al Țării Românești — 46.
 Carol I de Hohenzollern, regele României — 89, 91, 92, 94, 96, 98, 101, 103, 107, 110—115, 118—120.
 Carol de Hohenzollern, prințul moștenitor al României — 130, 131, 162.
 Carp, Petre P. — 119—121, 125, 129.
 Casso, Leon — 18, 47, 48, 53—63, 113, 182.
 Castaing, L., locuitorul consulului francez la Iași — 72.
 Castlereagh, Robert, ministru de externe al Marii Britanii — 42, 44.
 Catargi, Gheorghe — 98.
 Catelli, Emanuel, căpitan — 138, 163.
 Caulaincourt, Armand Auguste de, ambasadorul Franței în Rusia — 19, 20, 56.
 Cavour, Camillo Benso conte di, premierul Sardiniei — 71, 77.
 Cazacu, Petre, dr. — 163, 183—185, 188, 189.
 Cazacu, locotenent — 147.
 Cazadin, Vladimir — 159.
 Cătărău, Ilie — 150.
 Căzan, Gheorghe Nicolae — 182.
 Cârțână, Iulian — 82.
 Cernat, Alexandru, general — 94.
 Cernișev, Aleksandr Ivanovici, aghiotantul țarului Alexandru I — 32, 37.
 Cernovodeanu, Paul — 58—62, 80—84.
 Certan, E. E. — 110.
 Champagny, Jean-Baptiste Nompère de, ministru de externe al Franței — 18, 21, 34.
 Charles-Roux, François — 83, 109.
 Chiorescu, Vlad — 163.
 Chiper, Ioan — 188.
 Chiriță, Grigore — 80, 82.
 Christescu, Constantin, general — 142.
 Ciachir, Nicolae — 63, 109—113, 182, 184, 186.
 Ciceagov, Pavel Vasilievici, amiral rus — 43—46, 50, 62.
 Cicerin, Gheorghe Vasilievici, comisar al afacerilor externe — 164, 177, 179.
 Cihodaru, Constantin — 10.
 Cijevski, Vasile, ofițer — 144.
 Cimpoi, Mihai — 113.
 Ciobanu, Ștefan, deputat în Sfatul Țării — 63, 160, 163, 182—189.
 Ciotori, Nicolae Dimitrie, atașatul României la Londra — 177.
 Ciudakov, comandant bolșevic — 172.
 Ciugureanu, Daniel, președintele guvernului Basarabiei (martie 1918) — 152, 160, 162, 163.
 Ciumacenco — 139.
 Clarendon, George William Villiers, Lordul, șeful Foreign Office-ului — 71, 72, 76.
 Clemenceau, Georges, premierul Franței — 150, 170.
 Coandă, Constantin, general — 153, 166, 168, 170, 174, 175.
 Codreanu, Ion — 138.
 Codreanu, Nicolae — 163.
 Codrescu, Th. — 63.
 Colescu-Vartic, C. — 54.
 Columbeanu, Sergiu — 15, 53—58.
 Constantinescu, Alexandru (Alec) — 121.
 Constantiniu, Florin — 54, 188.
 Conte, Francis — 184.
 Corfus, Ilie — 62.
 Corivan, Nicolae — 82, 83, 109—111.
 Corneasa, boieroaică — 40.
 Coronelly, general rus — 48.

Coronini-Cronberg, Johann conte von, feldma-
reșal austriac — 67, 69, 81.
Corti, Lodovico, conte, ministru de externe al
Italiai — 104.
Costin, Ion, membru în Consiliul de directori
al Basarabiei — 163.
Costinescu, Emil — 121.
Coulquhoun, Robert Gilmour, consulul englez
la București — 72.
Crăniceanu, Ioan, general — 126.
Crihân, Anton, președintele Comisiei de re-
formă agrară — 165, 168.
Cristi, Vladimir, ministru de externe al Basa-
rabiei — 144, 149, 150.
Crowe, Sir Eyre — 171.
Cucu, V. — 84.
Cujbă, Sergiu — 117.
Cujbă, Victor — 117.
Culcer, Ioan, general — 127.
Curzon, George Nathaniel, Lordul, ministrul
de externe al Angliei — 178.
Cuza, Alexandru Ioan, domnitorul României —
79, 132.
Czartoryski, Adam, principe — 13, 33, 53.
Czernin, Ottokar Theobald, conte, ministru la
București, apoi ministru de externe al Au-
stro-Ungariei — 121, 122, 146, 154—156.

D

Danilevski, publicist rus — 115.
Davidoglu, Cleante, general — 170.
Day, Clive, expert american — 171.
Débains, Fred, consulul francez la București —
96.
Delyannis, Theodor, ministru de externe grec
— 104.
Demeny Ludovic — 11.
Denikin, Anton Ivanovici, general rus — 169,
170, 172, 173—175, 177.
Denize, Eugen — 185, 187.
Derby, Edward George Villiers, Lordul, amba-
sadorul britanic la Paris — 180.

Diaconescu, Emil — 109, 110, 113.
Diamândy, Constantin, ministru României la
St. Petersburg — 120, 122, 149, 174.
Dima, Nicholas — 63, 189.
Dionisie elesiarhul, cronicar — 13, 35, 53—56, 59.
Disraeli, Benjamin, Lord Beaconsfield, primul-
ministru al Marii Britanii — 91, 94, 104,
106.
Djemil Mehmed, ambasadorul Porții la Paris
— 83.
Dobrescu, Ioan, meșteșugar cronicar — 46, 62.
Dobrinescu, Valeriu Florin — 182, 186—190.
Dositei Filitti, mitropolitul Ungrovlahiei — 27.
Dragalina, Ion, general — 126, 128.
Dragomanov, Mihail, prof. univ. din Kiev —
108.
Drăghici, Manolache, postelnicul — 10, 26, 52,
54, 58, 63.
Driault, J. E. — 55.
Druc, Dumitru, soldat — 144.
Duca, Ion Gh. — 121, 125, 128—130, 136,
140—143, 145, 146, 153, 161.
Duckworth, Sir John, amiral englez — 14.
Dumitrescu, V. — 80.
Durnovo, Nikolai Nikolaevici — 117.

E

Ecaterina a II-a, împărăteasa Rusiei — 13, 48,
106.
Elgi pașa — 24.
Elliot, Sir Henry, ambasador britanic la Viena
— 98.
Elisabeta, regina României — 120.
Eminescu, Mihai — 99, 100, 102, 107, 112—
114.
Epure, Boris M., membru în Prezidiul Sfatului
Țării — 161.
Erbiceanu, C. — 5.
Erhan, Pantelimon, șeful guvernului Rep. Dem.
Moldovenești (dec. 1917) — 139, 147, 148,
150.
d'Esperey, Louis-Felix Franchet, general fran-
cez — 165.

F

- Falkenhayn, Erich von, general german — 126—129.
- Fasciotti, Carlo, baron, ministrul Italiei la București — 161.
- Fazzardi, Kaetan Ivanovici, general rus — 16.
- Ferdinand I de Hohenzollern, regele României — 119—123, 127, 130, 132, 136, 137, 140, 146, 154, 158, 162, 163, 165—168, 184, 187.
- Ferdinand I de Saxa Couburg-Gotha, țarul Bulgariei — 123.
- Filality, Gheorghe, diplomat român — 179.
- Filipescu, Constantin, mare vornic — 27.
- Filipescu, Ioan — 71.
- Filipescu, Nicolae — 121, 122, 125.
- Fischer, Andrew — 180.
- Flerța, Vladimir — 134.
- Fleva, Nicolae, deputat — 93.
- Flexner, Bernard — 143.
- Flondor, Iancu, președintele Consiliului Național Român din Bucovina — 166.
- Florescu, Radu — 80.
- Foch, Ferdinand, general francez — 165.
- Fonton, Evgheni Petrovici, diplomat rus — 102.
- Fonton, Piotr Antonovici, prim interpret la ambasada rusă din Constantinopol — 24, 34, 36, 38, 45.
- Fotino, George — 80, 83.
- Francisc I, împăratul Austriei — 32.
- Franz Ferdinand de Habsburg, arhiduce, moștenitorul tronului Austriei — 119.
- Franz Joseph I, împăratul Austriei — 85.
- Friedrich Wilhelm, prințul moștenitor al Germaniei — 96.
- Friedrich Wilhelm al III-lea, regele Prusiei — 19, 27, 31, 33, 38, 39, 41, 61.
- Fuad Pașa, reis-efendi — 74, 79.
- Funderburk, David Britton — 188.

G

- Gangurcanu, Gheorghe, soldat — 144.
- Gauld, William A. — 110.
- Gavril, episcop de Cetatea Albă — 147.

- Gavrilă, Irina — 58.
- Gherasim, episcop de Roman — 50.
- Gherea (Dobrogeanu-Gherea), Alexandru — 153.
- Gherman, Isac, membru în Consiliul de directori pentru administrarea provizorie a Basarabiei — 163.
- Ghibu, Onisifor, profesor universitar — 134, 159, 182, 184—186.
- Ghica, Costache, mare logofăt — 50.
- Ghica, Dimitrie I., ministrul României la Paris — 179, 180.
- Ghica, Dimitrie, senator — 93.
- Ghica, Grigore, vornic — 50.
- Ghica Grigore al III-lea, domn al Moldovei — 9.
- Ghica, Grigore al IV-lea Alexandru, domn al Moldovei — 64, 67, 69, 72.
- Ghica, Iancu, general, reprezentantul României la St. Petersburg — 92, 93, 96, 97, 99, 101, 102, 111—113.
- Ghica, Ion — 65, 89.
- Ghica, Pericle — 71.
- Gibbs, Peter — 81.
- Giers, Nikolai Karlovici, baron, ministru adjunct de externe al Rusiei — 93, 94, 101.
- Giurescu, Constantin C. — 10.
- Giurescu, Constantin — 159.
- Gogeanu, Paul — 82.
- Goldiș, Vasile — 167.
- Golescu, Alexandru C. (Albu) — 66, 70.
- Golescu, Alexandru (Arăpilă) — 83.
- Golescu, Nicolae C. — 66, 68, 71, 83.
- Golescu, Ștefan C. — 66, 80.
- Golești, boierii — 81, 82.
- Gologan, trimis al Ucrainei pe lângă guvernul de la Iași — 164.
- Gorceakov, Aleksandr Mihailovici, prinț, cancelar rus — 83, 85, 87, 88, 93—97, 99—102, 104, 105, 109.
- Gorceakov, Mihail Dmitrievici, general rus — 65, 67.
- Gordon, Thomas, emisar englez la Cartierul general rus din București — 44.

Gore, Pavel, conducătorul Partidului Național Moldovenesc — 134.
Goriaînov, Serghei — 108—110.
Gorovei, Ștefan S. — 10.
Goșu, Armand — 54.
Grenville, J. A. S., general — 175.
Grigorcea, Radu, membru în Consiliul Național din Cernăuți — 166.
Grigorescu, Eremia, general — 127, 142.
Grosu, Gheorghe, membru în Consiliul de directori, al Basarabiei — 163.
Guboglu, Mihail — 10.
Gucikov, Aleksandr Ivanovici, ministru de război al Rusiei — 133, 137, 138.
Guilleminot, Armand Charles conte de — 15.
Gurie, arhimandritul — 162.
Gurko, Iosif Vladimirovici, general rus — 94.

H

Hajnal, Henry — 82.
Hakenau, Franz Fleischhackl, agent diplomatic austriac la București — 50.
Hallipa, Pantelimon (Pan), vicepreședinte al Statului Țării — 117, 134, 138, 147, 160 — 162, 168.
Hamid Bei — 33, 36, 38.
Hancș, Petre V. — 159.
Hartia, Vasile — 117, 159.
Hartingh, Ivan Makarovici, general rus — 24.
Hașdeu, Bogdan-Petricicu — 56.
Hatzfeldt, Maximilian conte von, ambasador al Prusiei la Paris — 83.
Hârjeu, Constantin, general — 158, 161.
Herța, Vladimir — 144.
Hlindenburg, Paul von, mareșal german — 127.
Hitler, Adolf — 5.
Hohenlohe-Schillingfürst, Chlodowig principe de, ambasadorul Germaniei la Paris — 104.
Hohenzollern, familie — 126.
Holban, Maria — 11.
Hossu, Iuliu, episcop greco-catolic — 167.
Hübner, Joseph Alexander conte von, ambasador al Austriei la Paris — 83.
Hudelst, Joseph, diplomat austriac — 30.

Hummel, diplomat suedez — 42.
Hüningen, Gisela — 110.
Hurmuzaki, Eudoxiu de — 53, 55—63.

I

Iacobescu, Mihai — 188.
Iancovescu, Constantin, general — 145, 150, 154.
Iancu, Teofil, delegat la Congresul popoarelor din Rusia — 144.
Ibrahim Selim efendi, ulemau — 38.
Ignatiev, Nikolai Pavlovici, conte, general, ambasadorul rus la Istanbul — 88, 91, 96, 97, 110.
Iliescu, Dimitrie, general — 128, 130, 141.
Incuț, Ion, președintele Sfatului Țării — 116, 139, 147, 160—163.
Incuț, Teodor — 116, 183.
Ionescu, Nicolae, ministru de externe — 85, 89.
Ionescu, Take (Dumitru) — 120, 121, 125, 131, 179—181.
Iordache, Anastasie — 81, 82, 183.
Iorga, Nicolae — 53, 55—60, 108, 110—114, 121, 175, 182.
Iosa, Mircea — 183.
Ipsilanti Constantin, domn al Țării Românești — 13, 14, 16, 19, 54.
Isaiev, Ivap Ivanovici, general rus — 14.
Ishii, Kikujiro, conte, ministru de externe al Japoniei — 180.
Ismail Felhji — 60.
Istrati, Constantin, dr. — 131.
Italinski, Andrei Iakovlevici, ambasadorul Rusiei la Poartă — 13, 33, 34, 36, 38, 41, 45, 62.
Iudenici, Nikolai Nikolaevici, general rus — 169.
Iusuf pașa, mare vizir — 28, 33, 34.

J

Jagow, Gottlieb von, secretar pentru afaceri externe al Germaniei — 121.
Jarcuțchi, Ion — 62.

Jelavich, Barbara — 109—111, 114.
 Jelavich, Charles — 109, 111.
 Jeltuhin, Piotr Feodorovici, general rus — 46.
 Jewsbury, George F. — 63.
 Joffre, Joseph, general francez — 124, 127, 129.
 Jomini, Aleksandr Henricovici, baron, consilierul lui Gorceakov — 93, 94.
 Jouffroy, Gerg Karl von, ambasadorul Prusiei la St. Petersburg — 61.

K

Kaisarov, colonel rus — 45.
 Kálnoky Gustav, ministru de externe austro-ungar — 116.
 Kamenski, Nikolai Mihailovici, conte, general rus — 27—29, 32—35.
 Kantor, Isidor (alias Dicescu-Dic Ion) — 153.
 Karageorghii, conducătorul răscoalei sârbilor — 12.
 Karatheodory Paşa, Alexandru, ministrul otoman al lucrărilor publice — 104.
 Kaunitz, Anton Wenzel von, cancelarul Austriei — 9.
 Kerenski, Aleksandr Feodorovici, ministru de externe și, apoi, președintele Guvernului provizoriu rus — 138, 139, 141—143, 145, 146.

Kirișescu, Constantin — 183.
 Klișko, Nikolai — 177.
 Kogălniceanu, Mihail — 86, 97, 91—93, 96—98, 100—106, 110—114
 Kolceak, Aleksandr Vasilievici, amiral rus — 169, 171.
 Kornilov, Lavr Gheorghievici, general rus — 131, 143.
 Koșcev, Rodion Alexandrovici, adjutant imperial — 32.
 Kraciunov, K. — 112.
 Krasin, Leonid Borisovici — 177.
 Krasno-Miloșevici, Vasili Ivanovici, președintele Divanurilor — 28.
 Kretzulescu, Dimitrie — 66, 70.

Kriege, Johannes von diplomat german — 104.
 Krüdener, Nikolai Pavlovici, baron, general rus — 94.
 Kühlmann, Richard von, ministru de externe al Germaniei — 144, 154, 157, 165.
 Kun Béla — 172—174.
 Kurakin, Andrei Borisovici, prinț, ambasadorul Rusiei la Paris — 24, 37, 56.
 Kuropatkin, Aleksei Nikolaevici, general rus — 117.
 Kușnikov, Serghei Sergheevici, senator rus, președintele Divanurilor — 19, 20, 24, 26, 28.
 Kutuzov (Goleșnicev-Kutuzov), Mihail Ilarionovici, prinț, feldmareșal rus — 35—44, 48, 61.

L

Lahovary, Alexandru Emanuel, ministru plenipotențiar al României la Paris — 141.
 Lahovary, Ion, președintele Partidului Conservator — 122.
 Lamare, consulul francez la București — 20.
 Langer, William L. — 111, 113.
 Langeron, Aleksandr Feodorovici, conte de general rus — 25, 41, 48, 62.
 Lansing, Robert, secretar de stat al S.U.A. — 171.
 Lapedatu, Alexandru — 58.
 Laroche, Jules, delegat francez în Comisia pentru România la Conferința de pace (1919) — 171.
 Lașkariov, Serghei Lazarovici, consilier imperial — 15—17.
 Latour-Maubourg, Just-Pons Florimond de, însărcinat cu afaceri al Franței la Poartă — 24, 26, 36, 40, 44, 59.
 Launay, Edouard, conte de, ambasadorul Italiei la Berlin (1878) — 104.
 Lauriston, Jacques Alexandre, marchiz de, ambasadorul Franței la St. Petersburg — 34.
 Lebel, Germaine — 53, 55, 56, 59—62.

- Leciscki (LeciŃki), Platon Alekse Ńici, general rus — 136, 184.
- Ledoux, consulul FranŃei la București — 35, 44.
- Leeper, Allen W., delegat britanic în Comisia pentru România la Conferința de Pace (1919) — 174.
- Lenin, Vladimir Ilici — 135, 137, 141, 143, 145, 149, 150, 155, 158, 164, 170, 172, 173.
- Leopold de Hohenzollern, pricipce — 107.
- Leygues, Georges, ministru de externe al FranŃei — 180.
- Lieven, Hristofor AndreŃevici, conte, ambasadorul Rusiei la Berlin — 31.
- Liston, Sir Robert, ambasador britanic la Poartă — 42, 45—47.
- Litvinov, Maksim Maksimovici — 177, 179.
- Lloyd-George, David, premier britanic — 170, 174, 177.
- Locusteanu, Petre — 159.
- Lüders, Aleksandr Nikolaevici, general rus — 69.
- Ludolf, Costantino, conte, rezident al Regatului celor Două Sicilii la Constantinopol — 33.
- Lunacearski, Anatoli Vasilievici — 135.
- Lupescu, Alexandru, general — 146.
- Lwow, Gheorghii Evghenievici, principe, președintele Guvernului provizoriu rus — 133, 141.
- M**
- Maciu, Vasile — 110.
- Mackensen, August von, feldmareșal german — 126—129, 142, 154, 168.
- Madan, Gheorghe — 117.
- Magheru, Alexandrina Gh. — 80.
- Magheru, Gheorghe Gh. — 80.
- Magheru, Gheorghe, general — 66, 69, 70, 74—76, 80, 83.
- Magheru, Nișu — 66.
- Magheru, familie — 80, 83.
- Mahmud al II-lea, sultan — 21, 22, 36, 39, 46.
- Maklakoff, diplomat din partea rușilor albi la Conferința de Pace — 174.
- Maiorescu, Titu — 125, 129, 183.
- Maniu, Iuliu — 167, 175.
- Mansfield, Charles, colonel, consulul englez la București — 101, 103.
- Manteuffel, Otto Theodor von, premierul Prusiei — 71.
- Manuc Bei — 21, 44.
- Marcu, Al. — 80, 82.
- Mare, Gh., sublocotenent — 147.
- Marghiloman, Alexandru — 120—122, 125, 129, 130, 142, 146, 156, 158, 160—166, 184—187.
- Maria, regina României — 120, 123, 131, 140, 162, 163, 183, 184, 186, 187.
- Maria Tereza, împărăteasa Austriei — 9.
- Marinescu, Beatrice — 109, 110.
- Markov, Evgheni Ivanovici, general rus — 37.
- Marmont, Auguste, duce de Raguza — 25.
- Mateevici, Alexandru — 117, 139.
- Matci, Ioan, dr. — 159.
- Mavrocordat, Edgar, diplomat — 125.
- Mecklemburg Schwerin, Johann Albrecht duce von — 123.
- Medicott, W. N. — 113.
- Mehmed Ali pașa — 71, 104.
- Mehmed Djemil, ambasadorul Turciei la Paris — 83.
- Mehmed Elhaz, caimacamul vizirului — 42.
- Mehmed Küçük-Arif efendi, reis-efendi — 36.
- Mehmed Neșri — 10.
- Mehmet, Mustafa A. — 10, 53, 55, 57, 60—62, 110, 182.
- Meletie, episcop de Huși — 50.
- Mengli Ghirai, hanul tătarilor — 7.
- Merveldt, Maximilian conte von, general austriac — 17, 56.
- Metternich, Klemens Lothar Wenzel, prinț, cancelar austriac — 27, 28, 30, 31, 34, 43, 52.
- Meyendorff, Kazimir Ivanovici, baron, general rus — 16, 17.
- Michelson, Ivan Ivanoviči, general rus — 13—16, 54.
- Midhat pașa, mare vizir — 89, 90, 110.

Mihalache, Ion — 175.
 Mihail Alexandrovici, marele duce — 133.
 Miliukov, Pavel Nikolaevici, ministrul de externe al Rusiei — 133, 138.
 Miliutin, Dmitri Aleksandrovici, ministru de război al Rusiei — 88, 109.
 Miller, A. F. — 55, 57.
 Miloradovici, Mihail Andreevici, general rus — 14—16, 24.
 Minulescu, Ion — 159.
 Mircea cel Bătrân, domnul Țării Românești — 10.
 Miron Cristea, episcop — 167.
 Mischevca, Vladimir I. — 62.
 Misirkov, C., membru în Prezidiul Statului Țării — 161.
 Mișcu, Nicolae, delegat la Conferința de Pace (1919—1920) — 170, 174.
 Mahomed (Mehmed) al II-lea, sultan — 90.
 Moisuc, Viorica — 183.
 Molotov, Viaceslav Mihailovici, ministru de externe sovietic — 5, 191.
 Momcilov, Nikola, ministru de externe bulgar — 156.
 Morariu, Aurel — 166.
 Mordvinov, Nikolai Semionovici, amiral rus — 38.
 Morgen, Kurt von, general german — 146.
 Moruzi Alexandru, domnul Moldovei — 13.
 Moruzi, Dumitrache, dragoman — 24, 34, 40, 112.
 Moruzi, Panaiot — 46, 112.
 Mosloy, Otto de, ambasadorul Franței la Viena — 33.
 Moșoiu, Traian, general — 168.
 Mott, Bentley, colonel american — 140.
 Müller László, baron von Széntyörgy, șef de departament în M.A.E. al Austro-Ungariei — 155.
 Multedo, Manuel, ministru spaniol la București — 152, 187.
 Munteanu-Râmnic, G., — 159.
 Murad Mola — 24.
 Murad al V-lea, sultan — 86, 87.
 Murafa Simeon — 134.

Murgoci, George — 117, 159, 182, 186.
 Mustafa Ali, cronicar — 10.
 Mustafa Bairaktar pașa, mare vizir — 21—23, 44, 55.
 Mustafa Celebi pașa, mare vizir — 16.
 Mustafa Gelalzacê, cronicar — 10.
 Mustafa, kadiul de Aidos — 7.
 Mustafa al IV-lea, sultan — 14, 21.

N

Napoleon I Bonaparte, împăratul Franței — 12—15, 17—26, 29, 31—34, 36, 38, 40—43, 45, 47, 49, 53, 55, 190.
 Napoleon al III-lea (Charles-Louis Napoleon Bonaparte), împăratul Franței — 66, 68, 71, 73, 78, 83, 85, 109.
 Napoleon Jérôme, principe — 66.
 Nastovici, Ema — 182.
 Neagoe, Stelian — 10, 11.
 Neculce, Ion, cronicar — 10.
 Nelidov, Aleksandr Ivanovici, șambelan al Curții imperiale — 89, 91, 97, 110.
 Nesselrode, Karl Vasilievici, conte, diplomat rus — 32.
 Netea, Vasile — 80.
 Nicolae I, țarul Rusiei — 64—68, 106.
 Nicolae al II-lea, țarul Rusiei — 118, 119, 127, 133.
 Nicolae Nicolaevici, marele duce — 91—94.
 Nicolson Harold, expert britanic la Conferința de Pace (1919—1920) — 174.
 Nistor, Ion D. — 7, 10, 11, 49, 50, 55—63, 80, 81, 83, 84, 113, 166, 182, 184, 187, 188.
 Noe, Constantin — 159.
 Novikov, Evgheni Petrovici, ambasadorul Rusiei la Viena — 100.

O

Oatu, Vasile — 117.
 Obrenovici Milan, prințul — 95.
 Olteanu, Constantin — 111.
 Omer pașa — 65, 67, 70.
 Orlando, Vittorio E., premiul Italiei — 170.

Orlov, Aleksei Feodorovici, con. c. reprezentantul Rusiei la Congresul de pace de la Paris (1856) — 71.
Ornea, Z. — 182, 183, 187.
Osman pașa — 94, 95.
Osmolovski, Arcadie, deputat în Sfatul Țării — 162, 163.
Oubril, Pavel Petrovici, ambasadorul Rusiei la Berlin — 104.
Oțetea, Andrei — 54, 55, 58, 159.

P

Pallavicini, Giovanni, marchiz de, ambasadorul Austro-Ungariei la Constantinopol — 154.
Palmerston, Henry John Temple, Lordul, prim-ministru britanic — 71, 77.
Panait, Panait I. — 58.
Panaitescu, Petre P. — 54, 56.
Panțir, Ioan — 139.
Papacostea, Șerban — 10, 54.
Papiu-Ilarian, Alexandru — 61.
Pascu, Ștefan — 187.
Paskevici-Erivanski, Ivan Feodorovici, mareșal rus — 64.
Pătroi, Ion — 10.
Pehlivan aga — 25.
Pelivan, Ioan, ministru de externe în guvernul R. D. Moldovenești — 116, 149—151, 170, 174.
Penelea, Georgeta — 110.
Percival, Sir Spencer, prim-ministru britanic — 42.
Pereș, Grigore, militant pașoptist — 70.
Perks, Roger, medic american — 143.
Pes di Villamarina, Salvatore, marchiz, ambasadorul Sardiniei la Paris — 83.
Petliura, Simion Vasilevici, general rus — 161, 171, 178.
Petrescu, Gh. — 81.
Petrov, A. N. — 54.
Petrovici, Bozo — 104.
Petru cel mare, țarul Rusiei — 8, 9, 11, 97, 106, 112.
Petru Rareș, domnul Moldovei — 8, 10.

Pilat, Ion — 159.
Pimen, mitropolitul Moldovei — 163.
Pléc, Léon, ziarist francez — 77.
Poklewsky-Koziell, Stanislas, ministru la București — 125, 129, 143.
Pop de Băsești, Gheorghe, președintele Marii Sfat al Transilvaniei (1918) — 167.
Popișteanu, Cristian — 182.
Porumbescu, Emil, ministru de externe — 119, 129.
Poujade, Eugène, consulul Franței la București — 72.
Preda, Dumitru — 182.
Prezan, Constantin, general — 126—130, 137, 145, 148—151.
Pribram, Alfred F. — 109.
Protopopescu, Pake, deputat — 101.
Prozorovski, Aleksandr Aleksandrovici, prinț, feldmareșal rus — 17, 19—25.
Puică, Vasile, praporcic — 70.
Purvey, Vernon John — 80—82.

R

Raab, Joseph von, consul austriac la Iași — 50.
Radek, Karl — 135.
Radoslavov, Vasili, ministru de externe bulgar — 165.
Radovici, Stanko, colonel muntegrec — 98, 104.
Ragoza, Aleksandr Iosifovici, general rus — 141.
Rakovski, Cristian — 137, 138, 148, 150, 153, 158, 164, 170, 172, 174, 184, 188.
Raneti, Gheorghe — 160.
Rasputin, Grigori — 133.
Rattigan, Frank, ministru Marii Britanii la București — 175.
Rădulescu, Marilena — 111.
Rădulescu, Vicențiu — 111.
Rădulescu-Pogoneanu, Elena — 80.
Rădulescu-Zoner, Șerban — 182.
Râmniceanu, Naum, cronicar — 26, 53—58.
Rheindorf, K. — 109.

Ribbentrop, Joachim von, ministru de externe al Germaniei — 5, 191.

Ribot, Théodule, premierul Franței — 141.

Richelieu, Armand Emmanuel duce de, guvernatorul Odessei — 38.

Ristici, Iovan, ministru de externe al Serbiei — 104.

Rochal, bolșevic francez — 148, 149.

Rockefeller, John D. — 143.

Roman, Louis — 58.

Roset-Roznovanu, Iordache, vistiernic — 50.

Rosetti, Constantin A. — 66, 80.

Rosetti, Radu D., scriitor și istoric — 159.

Rosetti, Radu R., general, istoric — 53, 56, 58, 60, 111—13.

Rosetti, Theodor — 119, 125.

Rosetti, Vintilă C.A. — 80.

Rousset, C. — 81.

Rudeanu, Vasile, colonel — 121, 128, 182.

Rudiev, deputat în Sfatul Țării — 139.

Rumianțev, Nikolai Petrovici, ministru de externe al Rusiei — 18, 19, 21, 22, 27, 29—35, 37—39, 41—44, 56.

Rumianțev, Piotr Alexandrovici, conte, mareșal rus — 99, 112.

Rupp, George H. — 109.

Russell, Odo, Lordul, ambasadorul Marii Britanii la Berlin — 104.

S

Saadulah bei, ambasadorul Porții la Berlin — 97, 104.

Sabancev, Ivan Vasilievici, general rus — 38, 45.

Sacară, V. — 138.

Sadoveanu, Mihail — 160.

Saint-Aulaire, Charles Beaupoil conte de, ministrul Franței la București — 161.

Saint-Julien Franz conte von, ambasadorul Austriei la St. Petersburg — 30.

Saint-Priest, duce d'Almazan — 81.

Saint-Vallier, Charles Raymond conte de, ambasadorul Franței la Berlin — 104.

Saionji, Kimmaki, marchiz, premierul Japoniei — 170.

Sakir Ahmed pașa, loçititor al marelui vizir — 39.

Salisbury, Robert Arthur Talbot Cecil, Lordul, ministru de externe al Marii Britanii — 103, 104.

Sarrail, Maurice-Paul-Emmanuel, general francez — 125, 126.

Savfet pașa, ministru de externe al Imperiului otoman — 91, 97.

Savret, căpitan francez — 149.

Sayd Mehmed Calib (Galib), reis-efendi — 15, 17, 24, 31, 38, 43, 45.

Sazonov, Serghei Dmitrievici, ministru de externe al Rusiei — 119, 120, 122.

Scafeș, Cornel — 63.

Scerbacev, Dimitri Grigorovici, general rus — 137, 141, 146, 149, 150.

Schladen, Friedrich Heinrich von, ambasadorul Prusiei la St. Petersburg — 19, 27, 31—33.

Schroeder, Paul W. — 81, 82.

Schwarzenberg, Karl Philipp, prințul, reprezentantul Austriei la Paris — 38.

Scott, Brown, jurist american — 171.

Scott, Hugh, general american — 141, 184.

Sébastien, Horace, general, ambasadorul Franței la Poartă — 13, 14, 17, 20, 24.

Scftiuc, Ilie — 82.

Seișanu, Romulus — 84.

Selim al III-lea, sultan — 12, 14, 21, 90.

Selim efendi — 38.

Semionov, Grigori Mihailovici, general rus — 169.

Seton-Watson, Robert William — 111.

Slăniceanu, Gheorghe, colonel, ministru de război — 88.

Sierra Capriola, Antonio Maresca duce de — 33, 40.

Singurov, maior, aghiotant princiar — 88.

Sion, George — 66, 79, 80.

Skoropadski, Pavel, general, hatmanul Ucrainei — 164.

Sokolov, N. D., avocat — 139.
 Sorbul, Mihail — 157.
 Stackellberg, G. O., ambasadorul Rusiei la Viena — 43.
 Stalin, Iosif Vissarionovici — 5, 174, 191.
 Stan, Apostol — 80, 83, 109, 111, 112.
 Stanciu, Ion — 184.
 Starenski, Mihail, deputat în Sfatul Țării — 162.
 Starivanos, L. — 110.
 Stârcea, Ioan — 166.
 Stefanelli, Teodor — 166.
 Stere, Constantin — 117, 120, 121, 123, 124, 129, 160—163, 182, 183, 186.
 Stoicescu, Nicolae — 53.
 Stojanovici, N. D. — 110.
 Stolberg-Wernigerode, Otto conte von, ambasadorul Germaniei la Viena — 97.
 Stourdza, M. D. — 110.
 Stratford Canning, Charles, lordul Redcliffe, ministrul rezident al Angliei la Poartă — 31, 33, 36, 39—44, 62, 66, 72, 76, 80.
 Stroescu, Vasile — 138, 176.
 Strujan, I. — 188.
 Stuart, Dimitri, baronul, consulul Rusiei la București — 91, 92, 101.
 Stürmer, Ignaz baronul von, internunțiuil austriac la Constantinopol — 36, 43, 44.
 Sturdza, Dimitrie A. — 54, 81, 116.
 Sturdza, D. C. — 81.
 Sturza, Dimitrie, vornic — 50.
 Sturza, Grigore, vornic — 50.
 Sturza, Sandul, hatmanul — 50.
 Sumarokov, Pavel Ivanovici — 51, 63.
 Suchtelen, P. K., diplomat rus la Londra — 42.
 Suleyman I Magnificul, sultan — 8.
 Sumner, B. H. — 109, 113.
 Suțu Alexandru, domn al Țării Românești — 13.

Ș

Șchiopul, Iosif — 159.
 Șimanschi, Leon — 10.
 Ștefan cel Mare — 7, 9, 10, 137, 159, 160, 167.

Ștefan Lăcustă, domn al Moldovei — 8, 10.
 Ștefan, M. — 80, 81, 83.
 Ștefăniță Vodă — 10.
 Știrbei Barbü, domn al Țării Românești — 64, 67, 69.
 Știrbey, Barbu, prințul — 121.
 Ștrempel, Gabriel — 10.
 Șuvalov, Pavel Andreevici, conte, general rus — 27, 28, 30, 31, 33.
 Șuvalov, Piotr Andreevici, ambasadorul Rusiei la Londra — 94, 103, 104.

T

Taalat pașa — 156.
 Tahsin, Gemil — 10.
 Talleyrand-Périgord, Charles Maurice de, ministru de externe al Franței — 12.
 Tardicu, André, președintele Comitetului pentru problemele României și Iugoslaviei la Conferința de Pace (1919—1920) — 174.
 Tarlé, Emil — 80—82.
 Tatarinov, A., colonel, atașat militar al Rusiei în România — 124.
 Tațișcev, Serghei — 111.
 Taylor, A.J.P. — 62.
 Tecco, Giovanni Romoaldo, baron, reprezentantul Sardiniei la Poartă — 70.
 Tell, Christian — 64.
 Temperley, Harold — 80, 82, 174.
 Thomas, Albert, ministru francez al înarmării 197 137, 138.
 Thouvenel, Edouard, ambasadorul Franței la Poartă — 70.
 Thugut, Franz baron von, internunțiuil austriac la Constantinopol — 9.
 Titulescu, Nicolae — 142, 170, 178.
 Tofan, George — 159.
 Tolstoi, Piotr Alexandrovici, conte, general rus — 17, 18.
 Torrey, Glenn E. — 183—188.
 Tottleben, Edouard Ivanovici, general rus — 94.

Troțki (Bronstein), Lev Davidovici, comisarul afacerilor externe — 132, 142, 143, 148, 149, 153, 155.

Tucikov, general rus — 48.

Tzigara-Samurcaș, Alexandru — 142.

Ț

Țiganko, președintele blocului țărănesc, deputat în Sfatul Țării — 139, 162.

Țopa, Ovidiu, dr. — 159.

Țurcan, Dimitrie, delegat la Congresul Național de la Cernăuți din 15/28 nov. 1918 — 166.

U

Unc, Gheorghe — 188.

Urechia, Vasile Alexandrescu — 54.

Uribes, Ester — 182.

V

Vaahid efendi, dregător otoman — 23.

Vaida-Voevod, Alexandru — 167, 170, 175, 177, 178.

Vandervelde, Emile — 140.

Vatsetis, Ivan Ivanovici, general rus trecut la bolșevici — 172, 174.

Văcărescu, Teodor, mareșal al Curții princiare — 88.

Văleanu, Alexandru — 159.

Văluță, Ioan — 159.

Văitoianu, Arthur, general — 174.

Veliman, Valeriu — 57, 59, 61, 63.

Veniamin Costachi, mitropolitul Moldovei — 27, 52.

Vianu, Alexandru — 54.

Victoria, regina Marii Britanii — 120.

Villamarina, Salvatore, v. Pes di Villamarina.

Vinichenko, V., premierul Ucrainei — 144.

Vladimirescu, Tudor — 56.

Vlăduț, G. — 80, 83.

Vlăsceanu, Gh. — 84.

Vopicka, Charles Jan, ministrul S.U.A. la București — 161, 166.

Voronțov, Mihail Semionivici, conte — 32.

Voronțov, Simion Romanovici, conte — 38.

Vouillemin, Joseph, general francez — 150.

W

Waddington, William Henry, ministru de externe francez — 104.

Walewski, Alexandru, conte, ministru de externe francez — 71, 72, 76, 83.

Wellesley, Richard Charles, Lordul Cowley, secretar de stat la Foreign Office — 29, 33, 40, 43, 83.

Werther, Heinrich August baron von, rezidentul Prusiei la Poartă — 27, 29—31, 36, 38, 39, 41.

Weygand, Maxime, general francez — 179.

White, William Arthur, ministrul Angliei în România — 103, 107.

Wilhelm I, regele Prusiei și împărat al Germaniei — 85.

Wilhelm al II-lea, împăratul Germaniei — 123, 126.

Wilhelm prințul — 19.

Wilson, Sir Robert, general englez — 45.

Wilson, Thomas Woodrow, președintele S.U.A. — 166, 169—171.

Wrangcl, Piotr Nikolaevici, general rus — 169.

X

Xenopol, Alexandru D. — 55.

Z

Zadic, Iacob, general român — 166.

Zaharescu, Vladimir — 188.

Zaioncikovski, Andrei Medardovitovici, general rus — 126.

Zalîșkin, M.M. — 109—111.

Zass, Andrei Pavlovici, baron, general rus — 35, 48.

Zilot Romănu (pseudonim al sedarului Ștefan Ioan Fănuță), cronicar — 19.

Zimmermann, Appolon Ernestovici, general rus — 94, 102.

Zinoviev (Aronovici), Grigori Fvseevici — 135.

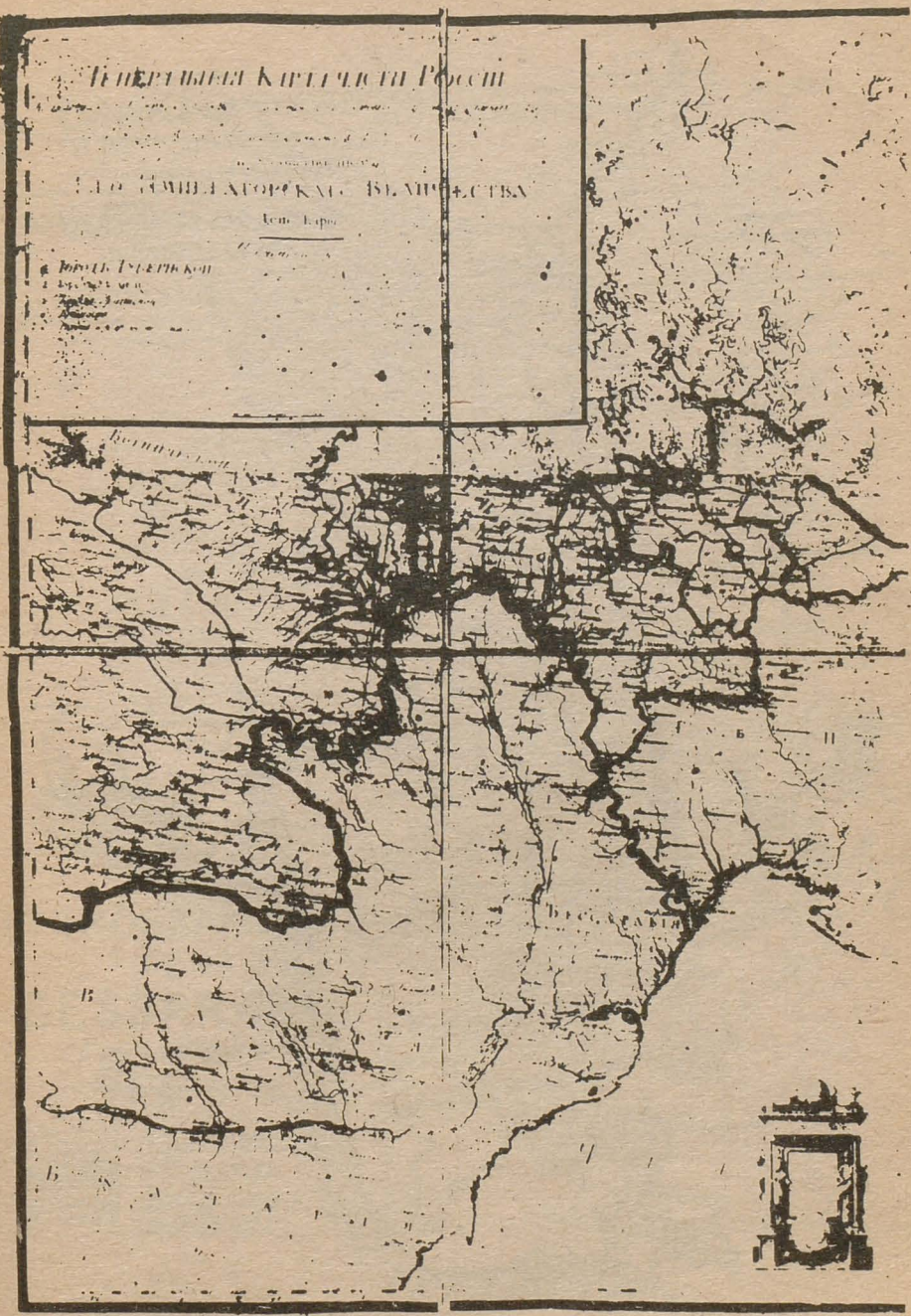
ГЕНЕРАЛЬНАЯ КАРТА ЧАСТИ РОССИИ

ИЛИ ИМПЕРАТОРСКИХ ВЛАДЪЮЩЕСТВА

Част. Европа

Южная Швейцария

- 1. Швейцария
- 2. Италия
- 3. Франция
- 4. Испания

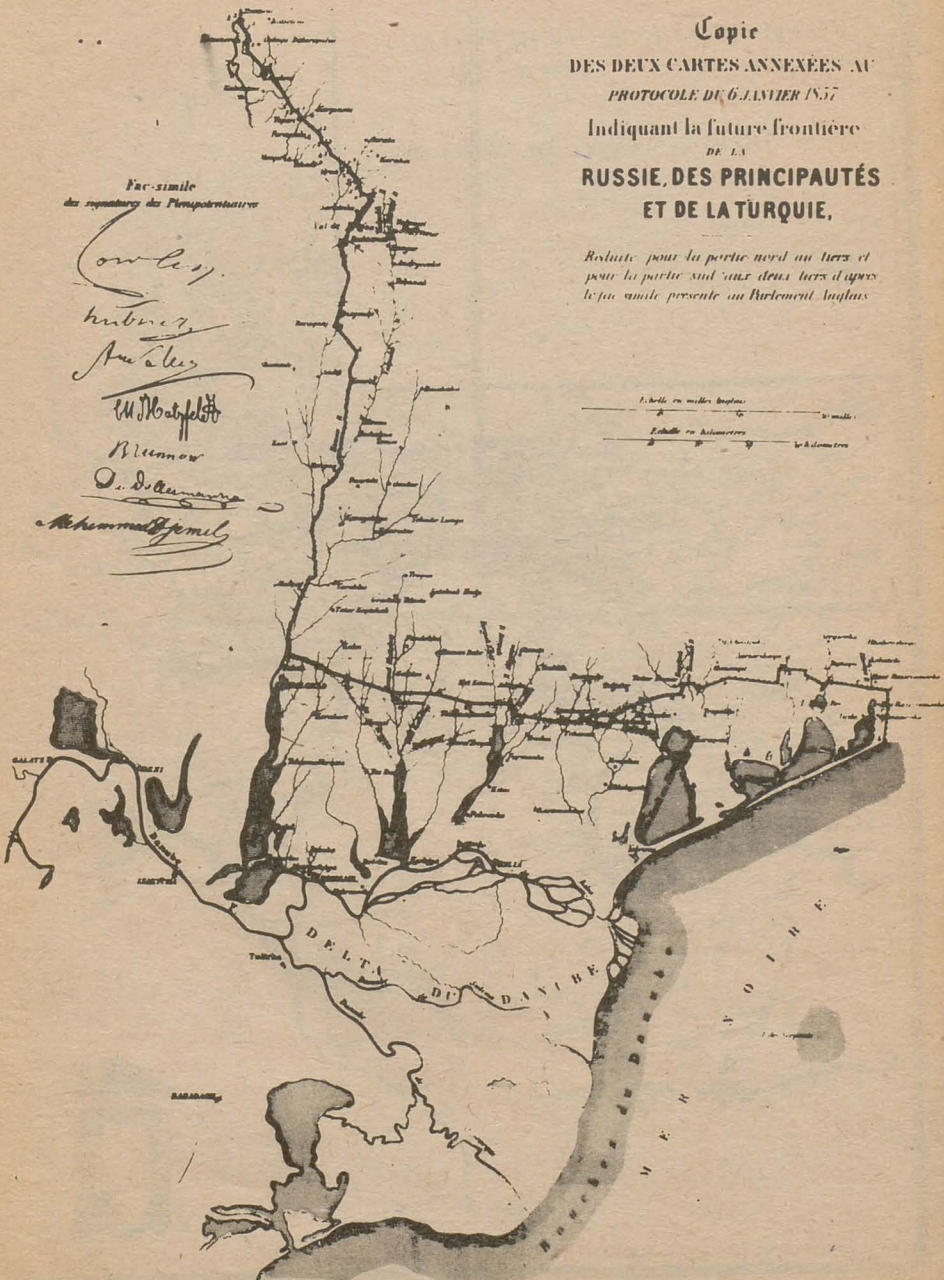
Copie
DES DEUX CARTES ANNEXÉES AU
PROTOCOLE DU 6 JANVIER 1837
 Indiquant la future frontière
 DE LA
RUSSIE, DES PRINCIPAUTÉS
ET DE LA TURQUIE,

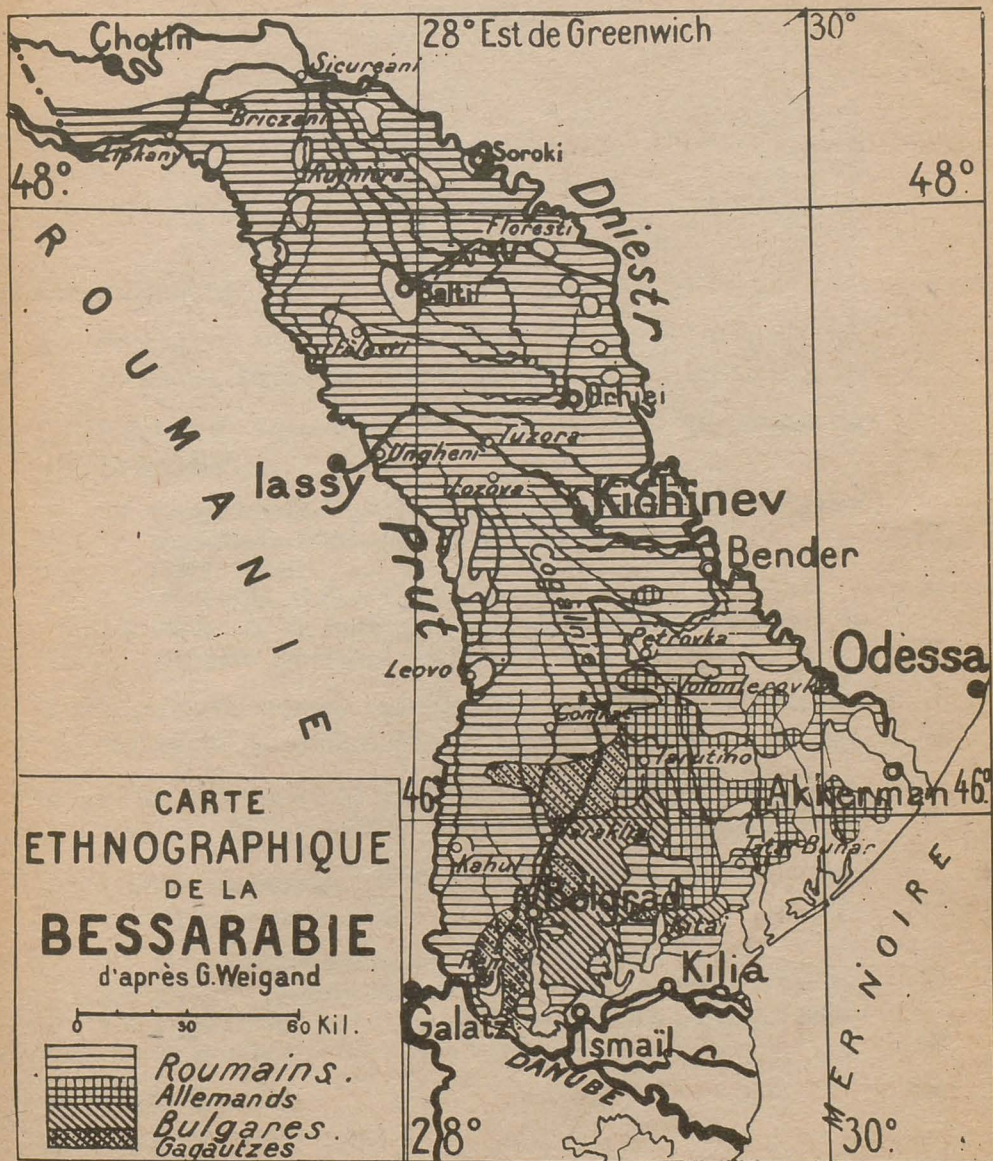
Reste pour la partie nord au tiers et pour la partie sud aux deux tiers d'après le feu amiral présente au Parlement anglais

Fac-simile
 des signatures des Principautés

Lowles
hübner
St. S. S.
M. B. B.
R. B.
D. S.
A. S.

1. mille en mille toises
 2. mille en kilomètres
 3. mille en kilomètres

CUPRINS

Cuvînt înainte	5
1. Prolog. Moldova, străvechi pămînt românesc	7
2. Războiul ruso-turc din 1806—1812 și anexarea Basarabiei	12
2.1. Preliminariile și începutul războiului. Însemnătatea negocierilor franco-ruse de la Tilsit și Erfurt (1807—1808)	12
2.2. Diplomatie și război (1809—1811)	22
2.3. Pacea de la București: salvarea statalității românești cu pierderea Basarabiei (1812)	37
3. Încercările pentru redobîndirea Basarabiei în perioada războiului Crimeii (1853—1856)	64
4. Criza orientală din 1875—1876. războiul ruso-româno- turc din 1877—1878 și pierderea sudului Basarabiei . .	85
5. Unirea Basarabiei cu România (1918) și recunoașterea ei internațională (1920)	115
5.1. Opțiunile politicii externe a României pînă în 1917 . .	115
5.2. Procesul revenirii Basarabiei la România (1917—1918)	132
5.3. Lupta pentru recunoașterea internațională a Unirii Basarabiei cu România (1919—1920)	169
În loc de concluzii	190
Indice de persoane	193
Ilustrații	207

LECTOR: SIMION ELISABETA

Tehnoredactor: ELENA RĂDUTĂ

Bun de tipar 2.XII.1993 Apărut 1993.

Comanda nr. 762. Coli de tipar 13,5

Tiparul executat sub comanda nr. 762 la

S.C. ROMCART S.A. str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97

Drama Basarabiei constituie consecința unuia dintre numeroasele războaie ruso-turce — cel din 1806—1812, în urma căruia Basarabia a fost anexată Imperiului țarist.

Lucrarea de față nu se vrea o istorie a Basarabiei, minuțios și competent tratată, de altfel, de atâția istorici, ci doar o analiză a momentelor de criză: 1806—1813, 1853—1856, 1877—1878, când provincia dintre Prut și Nistru a constituit subiect de litigiu în cadrul complicatelor probleme europene.

Autorul